

नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास

Technical & Vocational Education and Skills Development (TVESD)

नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
सिंहदरवार, काठमाडौं

नीति, रणनीति तथा कार्यनीतिहरू र कानुनी ष्टवम्
संस्थागत संरचनाको प्रस्तावित साका

नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास
(Technical and Vocational Education and Skills
Development-TVESD)

नीति, रणनीति तथा कार्यनीतिहरू र संस्थागत संरचना

(प्रस्तावित खाका)

कार्यदल

प्रा. डा. प्रमोदबहादुर श्रेष्ठ	संयोजक
डा. सुनिलबाबु श्रेष्ठ	सदस्य
प्रा. डा. राजेन्द्रप्रसाद अधिकारी	सदस्य
प्रा. डा. टंकनाथ शर्मा	सदस्य
डा. हरिप्रसाद लम्साल	सदस्य
डा. मुकुन्दमणि खनाल	सदस्य-सचिव

२०७५ कार्तिक ९ गते शुक्रबार

विषयसूची

विषयवस्तु	पृष्ठसङ्ख्या
पृष्ठभूमि (Background)	१
विगतका प्रयासहरू (Past Efforts)	१
वर्तमान स्थिति (Current Status)	३
समस्या र चुनौतीहरू (Problems and Challenges)	५
नयाँ नीतिको आवश्यकता (Rationale of the New Policy)	६
दीर्घकालीन सोच, ध्येय र लक्ष्य (Vision, Mission and Goal)	७
उद्देश्यहरू (Objectives)	८
नीति, रणनीति र कार्यनीतिहरू	८-२४
पहुँच, समता र सहभागिता (Access, Equity and Participation)	८
गुणस्तर र सान्दर्भिकता (Quality and Relevance)	१२
सीप र सिकाइका धारहरू बीच गतिशीलता र पारगम्यता (Mobility and Permeability)	१५
सुशासन र व्यवस्थापन (Governance and Management)	१७
जनशक्ति विकास, अनुसन्धान, नवप्रर्वतन र सूचना व्यवस्थापन (Human Resource Development, Research, Innovation and Information Management)	१९
दिगो लगानी (Sustainable Financing)	२२
संस्थागत संरचना (Institutional Arrangements)	२४
आर्थिक पक्ष (Financial Aspect)	३०
कानुनी व्यवस्था (Legal Arrangement)	३०
प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धी शब्दावलीको परिभाषा (TVESD-Vocabulary)	३१
सन्दर्भ सामग्रीहरू (References)	३३

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास
(Technical and Vocational Education and Skills Development-TVESD)

सम्बन्धि

प्रस्तावित नीति, रणनीति तथा कार्यनीतिहरू र संस्थागत संरचना

१. पृष्ठभूमि (Background)

शिक्षालाई आर्थिक तथा सामाजिक विकासको आधारशीला मानिन्छ। शिक्षाले व्यक्तिलाई उपयोगी ज्ञान तथा सीप प्रदान गरी सम्मानित जिवन पद्धतिको विकासमा सघाउँदछ। शिक्षाले चेतनाको विकाससँगै सामाजिक सद्भाव र शान्ति कायम राख्न, मानव अधिकार सुनिश्चित गर्न, सम्मानित जीवन विताउन र अन्ततः राष्ट्र निर्माणमा योगदान पुऱ्याउँदछ (शिक्षा मन्त्रालय, २०७३)। सबै बालबालिकाले निर्वाध रूपमा शिक्षा प्राप्त गर्न पाउने अवसर नेपालको संविधानले प्रत्याभूत गरेअनुसार मुलुकले अनिवार्य र निःशुल्क आधारभूत शिक्षा तथा माध्यमिक शिक्षासमेत निःशुल्क प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित गरेको छ। शिक्षाले श्रमको अवसरहरू मात्र अभिवृद्धि नगरी श्रमिकका विकल्पहरूको छनोटको अवसरलाई पनि सुनिश्चित गर्दछ। यसका लागि गुणस्तरीय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र व्यावसायिक सीप पहिलो शर्त हो।

लामो संघर्षपछि देशमा आएको राजनैतिक परिवर्तन र त्यसैको जगमा जारी भएको नेपालको संविधान २०७२ ले शिक्षा, रोजगारी तथा श्रम सम्बन्धी हकलाई मौलिक हक भित्र समेटेको छ। यस अवस्थामा, राज्यसँग रोजगारीका अवसरहरू सिर्जनाको लागि उपयुक्त वातावरण तयार गर्नु र रोजगारीको लागि आवश्यक दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्नु बाहेक अन्य विकल्प देखिदैन। मुलुक सङ्घीयतामा गइसकेको र संविधानले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको जिम्मेवारी र अधिकारको बाँडफाँड समेत गरिसकेको छ। साधारण शिक्षा तर्फ संविधानको अनुसूचिमा स्पष्ट उल्लेख भए पनि प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको विषयमा स्पष्ट उल्लेख नहुँदा केही अन्यौल देखिएको छ। सङ्घीय शिक्षा ऐन र सङ्घीय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धी कानून निर्माण भएपछि हाल देखिएको अन्यौलहट्टे नै छ। अन्य देशको अभ्यास र हाम्रो धरातलीय यथार्थलाई समेत विश्लेषण गर्दा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको लागि पाठ्यक्रम निर्माण, प्रशिक्षक तयारी, स्तर निर्धारण, राष्ट्रिय परीक्षा तथा प्रमाणिकरण, समकक्षता निर्धारण तथा राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रणाली जस्ता विषयवस्तुहरू कुन-कुन तहका सरकारको जिम्मेवारीभित्र पर्ने हो भन्ने विषयमा एउटा स्पष्ट खाका तयार गर्नु जरूरी देखिएको छ।

२. विगतका प्रयासहरू (Past Efforts)

नेपालमा लिच्छवि कालदेखि नै अनौपचारिक रूपमा सिकेका सीपहरूलाई उपयोग गर्दै हस्तकला, मूर्तिकला तथा वास्तुकलाका वस्तुहरूको उत्पादन र व्यवसाय गरेको पाइन्छ (शिक्षा मन्त्रालय, २०६९)। यसै गरी मल्ल कालमा मूर्ति र वास्तुकला तथा शाहकालीन एवम् राणाकालीन समयमा डकमी र सिकमी जस्ता सीपमूलक तालिमहरू दिइएको पाइन्छ। वि.सं. १९८७ मा काठमाडौंको कुमारी चोकमा टेक्निकल स्कूलको स्थापना भई कपडा बुनाईको कार्यक्रम शुरू हुनुलाई नेपालमा औपचारिक रूपमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको सुरुवात सञ्चालन भएको मानिन्छ र वि.सं. १९९८ मा सो स्कूलमा इन्जिनियरिङ्ग इकाई थप गरी कक्षा १० उत्तीर्णहरूका लागि दुई वर्षे सव-ओभरसियर कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको थियो। सन् १९५८ मा प्राविधिक तालिम शिक्षालय (हालको पुल्चोक क्याम्पस) बाट प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको विस्तार भएको हो (शिक्षा मन्त्रालय, २०६९)। वि.सं. २०१९

सालमा बालाजुमा स्थापित मेकानिकल प्रशिक्षण केन्द्र र बुटवल टेक्निकल इन्स्टिच्युटबाट सीप विकास सम्बन्धि कार्यक्रमहरू व्यवस्थित रूपमा सुरु भएको हो । वि.सं. २०२० सालमा थापाथलीमा टेक्निकल ट्रेनिङ इन्स्टिच्युटको स्थापना भयो । यस क्रममा, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई प्रभावकारी रूपमा विकास गर्ने उद्देश्यले वि.सं. २०३७ सालमा कर्णाली प्राविधिक शिक्षालयको स्थापनाबाट एभबाट आधुनिक प्राविधिक शिक्षाको सुरुवात भएको हो ।

नेपालको प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको नीति/योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने, नीति/योजना कार्यान्वयनका लागि समन्वय गर्ने र गुणस्तरीयता कायम गर्ने उद्देश्यले वि.स. २०४५ (ई. सं. १९८९) मा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् (Council for Technical Education and Vocational Training - CTEVT) को गठन भयो । परिषद्ले वि.सं. २०५० देखि निजी स्तरमा पनि प्राविधिक शिक्षालय सञ्चालन स्वीकृति दिने कार्यको थालनी गर्‍यो । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम नीति, २०६९ ले मुलुकभरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम अन्तर्गत सञ्चालित कार्यक्रम तथा परियोजनाहरू बीच आपसी समन्वय गरी छरिएर रहेका स्रोतहरू एकत्रित गर्ने र उत्पादनशील जनशक्तिका लागि गुणस्तरयुक्त प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम उपलब्ध गराइ रोजगार तथा स्वरोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्ने नीतिगत उद्देश्य लिएको छ (शिक्षा मन्त्रालय, २०६९) । यसका लागि मुलुकले राष्ट्रिय श्रम बजारलाई लक्षित गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको पहुँच सुनिश्चित तथा विस्तार गर्ने उद्देश्यका साथ क्षेत्रगत रूपमा नमूना पोलिटेक्निकहरू, प्राविधिक शिक्षालयहरू र निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा स्थानीय तहमा तालिम प्रदायक संस्थाहरू स्थापना र सञ्चालन गर्ने नीतिसमेत अख्तियार गरेको छ ।

नेपालका आवधिक योजनाहरूले समेत निजी क्षेत्र, गैरसरकारी क्षेत्र, स्थानीय निकाय र विकास साझेदारहरूसँगको सहकार्यबाट प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका अवसरहरू विस्तार गर्ने रणनीति लिएको पाइन्छ । जीवनोपयोगी शिक्षा र सीपमूलक तालिमलाई मानवीय क्षमता र दक्षता अभिवृद्धिका लागि सामाजिक तथा आर्थिक रूपान्तरणको आधारशिला मानिएको छ (राष्ट्रिय योजना आयोग, २०७३) । यसका अतिरिक्त प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीपमूलक तालिममा द्वन्द्वपीडित, शहीद परिवार, मधेशमा पछाडी परेका वर्ग, पिछडा वर्ग, दलित, आदिवासी-जनजाति, मुसलमान, महिला र पिछडिएका क्षेत्रलाई प्राथमिकता दिनुका साथै दुर्गम, पहाडी, तथा हिमाली क्षेत्रमा घुम्ती अल्पकालीन सीप विकास तालिम कार्यक्रम समेत सञ्चालन गर्ने कार्यक्रम राज्यले अगाडी सारेको छ (अर्थ मन्त्रालय, २०७५) ।

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम नीतिको कार्यान्वयनको मुख्य जिम्मेवारी पुरा गर्ने गरी नेपाल सरकार, मन्त्रीपरिषद्को मिति २०७२/०२/१४ को निर्णयअनुसार प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम क्षेत्रको नीतिगत, कार्यक्रमगत र कार्यान्वयन तहमा अन्तर मन्त्रालय/निकायगत समन्वय गरी नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम कोष (TVET Fund Board) स्थापनाको प्रक्रियासमेत अगाडी बढाउन शिक्षा मन्त्रीको अध्यक्षतामा राष्ट्रिय योजना आयोगका शिक्षा हेर्ने सदस्य र सम्बन्धित १३ मन्त्रालयका सचिवहरू, निजी क्षेत्रका प्रतिनिधि र विज्ञहरू समेत सम्मिलित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवमतालिम नीति समन्वय समिति (TVET Policy Coordination Committee-PCC) गठन भई क्रियाशील रहेको छ । यस समन्वय समितिलाई निम्नानुसारका कार्य तथा जिम्मेवारीहरू तोकिएको छः

- (क) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम (TVET) नीति, २०६९ को समीक्षा र विषयगत क्षेत्रहरूको एकीकृत (Compiled) सूची तयार गर्ने,
- (ख) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम (TVET) नीति कार्यान्वयनका लागि स्थापना हुने प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम कोष बोर्ड (TVET Fund Board) को खाका तयार गर्ने,

- (ग) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम नीति कार्यान्वयनका लागि कानुनी संरचना तर्जुमा गर्न आवश्यक आधार तयार गर्ने, र
- (घ) अन्तर मन्त्रालयगत प्राविधिक संयन्त्र स्थापना गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम (TVET) कार्यक्रम कार्यान्वयन र अनुगमन संयन्त्रसहितको एकीकृत ढाँचा निर्माण गरी कार्यान्वयन गराउने ।

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम तालिम नीति समन्वय समितिले शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयको योजना तथा अनुगमन महाशाखाका सहसचिवको अध्यक्षतामा राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय र सम्बन्धित १३ मन्त्रालयका उपसचिवहरू सदस्य रहने गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम तालिम प्राविधिक समिति गठन गरी अन्तर मन्त्रालयगत कार्यक्रमहरू निर्माणमा सहकार्य गरी दोहोरोपना घटाउने र कार्यक्रम कार्यान्वयनमा एकरूपता ल्याउने प्रयास भएको देखिन्छ ।

३. वर्तमान स्थिति (Current Status)

नेपालको संविधानको धारा ३१ ले प्रत्येक नागरिकलाई निःशुल्क र अनिवार्य आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक सुनिश्चित गरेको र धारा ५० को प्रावधान बमोजिम मुलुकको सामाजिक-आर्थिक रूपान्तरणका लागि नेपाल सरकारको नीति तथा कार्यक्रमहरूले राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई आत्मनिर्भर, स्वतन्त्र तथा उन्नतिशील बनाउँदै समाजवाद उन्मुख स्वतन्त्र एवम् समृद्ध अर्थतन्त्रको विकास गर्ने राज्यको आर्थिक उद्देश्य रहेको छ (अर्थ मन्त्रालय, २०७५) । चौधौँ आवधिक योजनाले सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको एकीकृत सहभागिता हुने गरी ३ खम्बे रणनीति अङ्गीकार गरेको छ (राष्ट्रिय योजना आयोग, २०७३) । यस रणनीतिले नागरिकको आयस्तर वृद्धि गर्न रोजगारदाताको उत्पादकत्व वृद्धि हुनु पर्ने तथ्य अँगुल्याएको छ (अर्थ मन्त्रालय, २०७५) । नेपाल सरकारले वि.सं. २०७९ सम्ममा मुलुकलाई अल्प विकसित मुलुकको सूचीबाट विकासशिल मुलुकमा स्तरोन्नती गर्ने र सन् २०३० सम्म मध्यम आय भएको मुलुकमा रूपान्तरण गर्ने सोचसहित वि.सं. २०८७ सम्ममा मध्यम आय भएको मुलुकको दाँजोमा पुनर्दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गर्ने उद्देश्य अनुरूप दिगो विकासको कार्यढाँचा तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ (राष्ट्रिय योजना आयोग, २०७३) ।

नेपालमा हाल विभिन्न १२ ओटा विषयगत मन्त्रालयहरू (अर्थ मन्त्रालय; उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय; कृषि तथा पशुपंक्षी विकास मन्त्रालय; भूमी व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय; भौतिक योजना तथा यातायात मन्त्रालय; महिला, बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक मन्त्रालय; वन तथा वातावरण मन्त्रालय; संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय; शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय; स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय; श्रम, रोजगार तथा सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालय र युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय) ले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीपमूलक तालिमसँग सम्बन्धित रोजगारमूलक तथा स्व-रोजगार सिर्जना गर्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएका छन् । उल्लिखित १२ मन्त्रालयहरू मध्ये चार वटा मन्त्रालयहरू (कृषि तथा पशुपंक्षी विकास मन्त्रालय, संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय; शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय; स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय) ले मात्र लामो अवधिका तालिमहरू सञ्चालन गरेको देखिन्छ । शिक्षा मन्त्रालयले स्किल्स कार्यक्रम (SKILLS Programme) अन्तरगत २०७४ सालमा प्रकाशन गरेको एकीकृत प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको वार्षिक प्रतिवेदनअनुसार आर्थिक वर्ष २०७२।७३ मा कृषि तथा पशुपंक्षी विकास मन्त्रालयले वार्षिक १८८३ जना; संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय अन्तरगत नेपाल पर्यटन तथा होटल व्यवस्थापन प्रतिष्ठानबाट लामो अवधिका प्राविधिक शिक्षाका कार्यक्रमहरू मध्ये होटल व्यवस्थापन विषयमा स्नातक तहमा १६८ जना; ट्राभल एण्ड टुरिज्म विषयमा स्नातक तहमा ८६१ जना र हस्पिटालिटी व्यवस्थापन विषयमा स्नातकोत्तर तहमा १,३६७ जना गरी वार्षिक २,३९६ जनशक्ति उत्पादन भएको देखिन्छ (शिक्षा मन्त्रालय, २०७४) । शिक्षा, विज्ञान

तथा प्राविधि मन्त्रालय अन्तरगत प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषदबाट आर्थिक वर्ष २०७४।७५ मा १८ महिने प्राविधिक एस.एल.सी. कार्यक्रमतर्फ २८,७७७ जना र डिप्लोमा कार्यक्रम तर्फ १९,७१४ जना गरी वार्षिक ४८,४९१ जनशक्ति तयार भएको पाइन्छ (प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्, २०७५)। यस मन्त्रालय अन्तरगत नै कक्षा ९ देखि सञ्चालन भएको प्राविधिक धारबाट वार्षिक करिब १० हजार जनशक्ति उत्पादन भईरहेको छ (शिक्षा विभाग, २०७४)। यसै गरी स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित जनशक्तिहरू मध्ये विश्व विद्यालयहरू र स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय अन्तरगतका स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठानबाट गरी वार्षिक २९,२२४ जनशक्ति उत्पादन भईरहेको आँकडा रहेको छ (अर्थ मन्त्रालय, २०७५)।

मुलुकमा कूल जनसंख्याको २८.६ प्रतिशत बहुआयामिक गरिबीको मारमा परेका छन् (राष्ट्रिय योजना आयोग, २०७४)। यसको कारण नेपालमा उपलब्ध मानव संसाधनको व्यवस्थापन र विकासका लागि योजनाबद्ध रूपमा काम हुन नसक्नुलाई लिन सकिन्छ। नेपालको सन्दर्भमा हेर्ने हो भने कृषि, वन, पर्यटन, ऊर्जासँग सम्बन्धित उत्पादन र सेवाको क्षेत्र त्यस्तै घरेलु, साना तथा ठूला उद्योगहरूको प्रचुर सम्भावनाले ठूलो मात्रामा रोजगारी सिर्जनाको सुनिश्चितता देखिन्छ। देशको कूल जनसंख्याको ३५ प्रतिशत १५ वर्षमुनिका बालबालिकाहरू रहेका छन् भने १५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका युवाहरूको जनसङ्ख्या २० प्रतिशत रहेको छ (केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग, २०६८)। जनसंख्याको ठूलो हिस्सा श्रमशक्तिमा रूपान्तरण हुँदै जानु देशका लागि एक महत्वपूर्ण अवसर हो भने यी श्रमशक्तिलाई राज्य निर्माणका लागि उपयुक्त सीप हासिल गराउनु चुनौतीको विषय पनि हो। पन्द्र देखि २४ वर्षबीचको उमेर समूहका किशोर किशोरी तथा युवाहरूमध्ये बहुसंख्यक विद्यालय छोडेका वा उच्च शिक्षा हासिल गर्न नचाहने वा नसक्ने अवस्थाका छन्।

सामान्य रूपमा रोजगारीका कुन कुन क्षेत्रमा के कस्तो र कति जनशक्ति आवश्यक पर्ला भन्ने आकलनसमेत हुननसक्नुले एकातिर कतिपय क्षेत्रमा प्राविधिक जनशक्तिको अभाव सिर्जना भएको छ भने अर्कातिर कतिपय क्षेत्रमा प्राविधिक जनशक्तिले आफ्नो सीप बमोजिमको पेसामा संलग्न हुन नपाएको अवस्थासमेत विद्यमान छ। यसको अतिरिक्त, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको क्षेत्रमा गुणस्तरका विषयहरू टड्कारो रूपमा देखा परेको छ। प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिमलाई गुणस्तरीय र समय सापेक्ष बनाउनु अहिलेको प्रमुख चुनौती बनेको छ। अर्को तर्फ दिनहुँ करिब १००० को सङ्ख्यामा वैदेशिक रोजगारीमा जाने युवा मध्ये ७४ प्रतिशत अदक्ष श्रमिकको रूपमा कामको खोजीमा विदेशिएको अवस्था रहेको छ (अर्थ मन्त्रालय, २०७५)।

आर्थिक सर्भेक्षण २०७५ अनुसार हरेक वर्ष ५ लाख युवाहरू श्रम बजारमा प्रवेश गरेका छन्। देशभित्र रोजगारीका अवसरहरू नभएका कारण वैदेशिक रोजगारमा जाने युवाशक्तिको संख्या दिन प्रतिदिन बढ्दो छ। हाल ४३ लाख युवाहरू विदेशमा काम गरीरहेका छन् (अर्थ मन्त्रालय, २०७५)। देशको एक-तिहाई अर्थतन्त्र विप्रेषणमा निर्भर हुँदै गइरहेको तथ्याङ्क सार्वजनिक भएको छ। देशभित्र रहेका प्राकृतिक स्रोतहरू जस्तै जल, जङ्गल, जमिनको सही सदुपयोग हुन सकिराखेको छैन। आफ्ना मौलिक पहिचान बोकेका स्वदेशी ज्ञान तथा सीपमा आधारित परम्परागत पेशा र व्यावसायहरू ओझेलमा परी तिनिहरूको अस्तित्व नै समाप्त हुने अवस्थामा पुगेका छन्। वैदेशिक रोजगारीमा गएका कारण पारिवारिक विखण्डनले जटिल प्रकृतिका सामाजिक समस्याहरू निम्त्याएका पनि छन्। जेष्ठ नागरिकहरूको उचित हेरचाह हुन सकेको छैन। उता रोजगारीका लागि जवर्जस्त विदेश गएका युवाहरू जोखिमपूर्ण काम गर्न बाध्य छन्। श्रमको उचित मूल्य पाउने काम गर्नका लागि उनीहरूसँग पर्याप्त सीप छैन। वैदेशिक रोजगारका लागि गएका युवाहरूमध्ये २ प्रतिशत युवाहरू मात्र सीपसहितको दक्षता हासिल गरी विदेशिएका पाइन्छन्। वैदेशिक रोजगारीका लागि विदेश गएका युवाहरू मध्ये २४ प्रतिशत युवाहरू सामान्य सीप हासिल गरेर गएका छन् भने बाँकी ७४ प्रतिशत युवाहरू कुनै पनि किसिमको सीप हासिल नगरी कोरा रूपमा कामका लागि विदेशिएको तथ्याङ्क रहेको छ (अर्थ मन्त्रालय, २०७५)।

४. समस्या र चुनौतीहरू (Problems and Challenges)

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास प्रणालीलाई प्रभावकारी ढंगबाट विकसित गर्न र माथि उल्लिखित नीतिगत चुनौतिहरूको प्रभावकारी रूपमा सामना गर्दै प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास कार्यक्रमलाई सफलताका साथ कार्यान्वयन गर्न, सक्षम, योग्य र दक्ष जनशक्ति आवश्यक पर्दछ। यस क्षेत्रको विकास र बिस्तारमा सहयोग गर्न सक्ने र नेतृत्व लिन सक्ने व्यवस्थापक, प्रशिक्षक, पाठ्यक्रम निर्माता, अनुसन्धानकर्ता, मूल्याङ्कनकर्ता, परामर्शदाता र नीति निर्माताहरूको खाँचो रहेको हुँदा यो आवश्यकता पुरा गर्ने कार्य अझै बाँकी नै छ। यस क्षेत्रलाई आवश्यक पर्ने उच्चस्तरीय जनशक्ति तयार पार्न आवश्यक हुने उच्च शिक्षाको कुनै कार्यक्रम अहिलेसम्म सञ्चालनमा आउन सकेका छैनन्। प्राविधिक प्रशिक्षक प्रतिष्ठानले विभिन्न प्रकारका तालिमहरू प्रदान गरेतापनि प्रतिष्ठानको विद्यमान क्षमताबाट राष्ट्रिय आवश्यकता पूर्ण रूपमा समेटिन सकेको छैन। प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको व्यापक विकास र विस्तारको लागि आवश्यक जनशक्ति तयार गर्न एकीकृत नीतिगत व्यवस्था र सो को कार्यान्वयनको स्पष्ट मार्ग चित्र हालसम्म पहिचान गर्न सकिएको छैन। श्रम बजारमा भइरहने निरन्तर परिवर्तन, सीप र दक्षताको माग, रोजगारीका अवसरहरू र नयाँ रोजगारीका संभावनाहरूको नियमित अध्ययन अनुसन्धान गरी सम्बन्धित पाठ्यक्रमहरूमा समसामयिक सुधार गर्न र तिनलाई श्रम बजारको माग र आवश्यकता अनुरूपको बनाउन पनि सकिएको छैन।

कुन प्रकारको सीपयुक्त जनशक्ति कहाँ, कति र कहिलेसम्म आवश्यक पर्ने हो र कुन विषय वा क्षेत्रका के कति जनशक्ति तयार भइरहेका छन् भन्ने कुराको निरन्तर निर्यात गर्ने तथा सो सम्बन्धी जानकारी सबैको पहुँचमा पुग्ने गरी प्रवाह गर्ने कुनै संयन्त्रको विकास हुन सकेको छैन। शिक्षा मन्त्रालयले स्किल्स कार्यक्रम अन्तरगत एकीकृत सूचना व्यवस्थापन प्रणालीको विकास गर्ने कार्यको थालनी गरेको देखिन्छ तर यसलाई थप सवलीकरण गरी नेपाल सरकारको एकीकृत सूचना व्यवस्थापन प्रणालीको रूपमा विकास गर्नु पर्ने देखिन्छ। यस प्रणालीको विकासबाट तालिमको महत्त्व तथा तालिमसम्बन्धी जानकारी दिने, सीप विकास र वृत्ति विकासका अवसरबारे परामर्श प्रदान गर्ने र तालिमप्राप्त जनशक्तिलाई रोजगारी, पेशा वा व्यवसायमा प्रतिस्थापन गर्न सहयोग पुग्ने देखिन्छ भने श्रम सूचना प्रणाली तथा रोजगार प्रतिस्थापन सेवाको विकास एवम् विस्तारमा समेत यथेष्ट सहयोग पुग्ने देखिन्छ। यसको अतिरिक्त शिक्षा र तालिमलाई श्रम बजारसँग जोड्न र रोजगारी तथा आय आर्जनको संभावनामा अभिवृद्धि गर्नसमेत थप सहयोग पुग्ने देखिन्छ।

संघीय नेपालको नयाँ संरचनासँग यसका सहयोगी संरचना र व्यवस्थापकीय संरचनाको विकास गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास तथा सीपको पहुँच, गुणस्तर र सान्दर्भिकतालाई सँगसँगै लैजानु पर्ने अवस्थामा संघीय तहमा समन्वय, प्रदेश तहमा नक्साङ्कन र स्थानीय तहमा कार्यान्वयन गर्न एउटा प्रभावकारी संयन्त्रको आवश्यकता देखिएको छ। संघीयतामा सहकारिता र सहकार्यलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न तदनुसृत संरचना, अधिकार प्रत्यायोजन, दक्षता अभिवृद्धि, सशक्त अनुगमन प्रणाली, अन्तरमन्त्रालय समन्वय, पुनसंरचनाका आधारहरूका साथै स्थानीय नेतृत्व अझै निर्माण हुन सकेको छैन। समन्वयात्मक राष्ट्रिय संरचनाभित्र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सीप विकास र रोजगारमुखी तालिम तथा साना व्यवसाय विकाससम्बन्धि छुट्टा-छुट्टै निकायको संरचनागत विकास गर्न आवश्यक कानुनी प्रावधान निर्माण हुन बाँकी नै छ।

सीप विकास कार्यक्रमहरूको माग र आपूर्ति बीच सन्तुलन कायम गर्न, विभिन्न विषयगत मन्त्रालयहरू मार्फत् सञ्चालित कार्यक्रमहरूमा देखिएको दोहोरपना घटाउन, गैर सरकारी संस्थाहरूबाट सम्पादन भएका र भैरहेका कार्यक्रमहरूलाई समेट्न, समग्र लगानीबाट लक्षित नतिजा हासिल गर्न तथा उपलब्ध गराइएका तालिम र त्यसबाट सिर्जित खर्च एवम् सोबाट प्राप्त उपलब्धिहरूको एकीकृत सूचना र तथ्याङ्कको अभिलेख (database) राख्न सकिएको छैन। यस्तो अवस्था आउनुका विभिन्न कारणहरूको रूपमा सीपमूलक तालिम सम्बन्धी स्रोत साधनहरूलाई अत्याधिक रूपमा खण्डिकृत गरी वितरण गरिनु, एकै प्रकारको तालिम विभिन्न निकाय वा संस्थाबाट सञ्चालन गरिनु, र नीति बनाउने, कार्यान्वयन गर्ने तथा मूल्याङ्कन गर्ने निकायहरू बीच समन्वयको अभाव देखिएको छ। अतः यस

क्षेत्रको लागि गरिने श्रोतसाधनको बाँडफाँड तथा लगानीलाई सम्भवभएसम्म एकिकृत गर्ने र व्यवहारिक कारणले एकिकृत हुन नसक्ने लगानीलाई परिपूरक रूपमा प्रयोग गर्न सकिने गरी समायोजन गर्ने, उपलब्ध स्रोत साधनको अधिकतम रूपमा उत्पादनमुखी हुनेगरी परिचालन गर्ने, तालिम प्रदायक संस्थाहरूको क्षमतामा अभिवृद्धि गर्ने, व्यवसायमुखी र पेशागत तालिमको अवसर बढाई आधिकाधिक नागरिकलाई समेट्ने, र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने गरी प्रभावकारी कानूनी तथा संस्थागत संरचनाको निर्माण गर्ने कार्यहरू अझै बाँकी रहेका छन् ।

५. नयाँ नीतिको आवश्यकता (Rationale of the New Policy)

मुलुकको नीतिगत प्रावधानहरूलाई विश्लेषण गर्ने हो भने विद्यालय तहदेखि नै प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षालाई प्रभावकारी बनाएर लैजान सकिने पर्याप्त सम्भावनाहरू देखिन्छन् । नेपालको संविधानले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीपमा आधारित रोजगारमूलक शिक्षालाई प्राथमिकतामा राखेको छ (कानून किताव व्यवस्था समिति, २०७२) । संविधानमा गरिएको व्यवस्थालाई योजनामा रूपान्तरण गर्ने क्रममा चौधौं योजना (२०७३-२०७६) मा विद्यालय शिक्षाको वर्तमान पाठ्यक्रमलाई परिमार्जन गरी माध्यमिक तहमा जीवन उपयोगी सीप एवम व्यावसायिक सीप विकाससम्बन्धी पाठ्यक्रम तर्जुमा गरी लागु गर्न आवश्यक पूर्वाधार विकास तथा योजना निर्माण गरिने विषय उल्लेख गरिएको छ (राष्ट्रिय योजना आयोग, २०७३) । यसै क्रममा विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम (२०७३-२०८०) ले विद्यार्थीहरूलाई कामको संसारमा समायोजन गर्न आवश्यक पर्ने आधारभूत प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा माध्यमिक तहमा प्रदान गर्ने गरी योजना अघि बढाएको देखिन्छ (शिक्षा मन्त्रालय, २०७३) । पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९ देखि १२) मा साधारण धारका अतिरिक्त अलग्गै प्राविधिक तथा व्यावसायिक धारको व्यवस्थापनको आधार तयार गरी पाठ्यक्रम तयार गरी शैक्षिक सत्र २०७० बाट कक्षा ९ मा प्राविधिक धारको कार्यक्रम सञ्चालन भई आएको छ । अर्कातिर प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिम परिषदले सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा कार्यक्रम र ३ वर्षे डिप्लोमा कार्यक्रमहरूसमेत सञ्चालन गरिरहेको छ । यी कार्यक्रमहरूका आधारमा समय सान्दर्भिक प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासलाई थप व्यवस्थित गर्नु आजको आवश्यकता हो ।

औपचारिक विद्यालय शिक्षाको अतिरिक्त विद्यालय बाहिर रहन वाध्य भएकाहरूका लागि पनि प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा प्रशिक्षणको व्यवस्थापन गर्नु उत्तिकै जरूरी छ । छोटो तथा मध्यम अवधिको शिक्षा तथा तालिमको माध्यमबाट उनीहरूलाई कामको संसारका लागि तयार गराउन एकीकृत प्रयासको खाँचो परेको छ । देशभित्र नै काम गरेर खान सक्ने वातावरण सिर्जना गर्नका लागि रोजगारको सम्भावना भएका क्षेत्रसँग सम्बन्धित सीप तथा ज्ञान प्रदान गरेर स्वरोजगारको सम्भावनालाई प्रवर्धन गर्नु जरूरी देखिएको छ । केवल तालिम मात्र प्रदान गर्नुभन्दा पनि तालिमलाई व्यावसायसँग जोड्ने उपायको खोजी गर्नु आजको आवश्यकता हो । आफ्नो संस्कृति र पहिचान बोकेका स्थानीय ज्ञान, सीप, स्रोत तथा साधनबाट चल्दै आएका र हाल लोप हुने अवस्थामा पुगिसकेका पेशाहरू जस्तै: छाला जुता, खुकुरी, बेत, बाँस तथा निगाला आदिबाट बन्ने सामग्रीहरू डोका, डाला, नाङ्गला, विविध प्रकृतिका फर्निचर आदि, काष्ठकला, धातुकला, प्रस्तरकला, सिलाइबुनाइ, डकर्मी, सिकर्मी लगायतका पेशाहरूलाई पछिल्लो समयको मागको आधारमा परिष्कृत गर्दै आधुनिक प्रविधिसँग जोडेर उन्नत व्यावसायको रूपमा सुरुवात गर्न नयाँ पुस्तालाई आकर्षण गरी स्वदेशमा रोजगार प्रवर्धन गरेर देशको आवश्यकता पूरा गर्दै निर्यातजन्य वस्तुहरू उत्पादनको माध्यमबाट विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने बाटो समेत विस्तार गर्नु जरूरी छ । यसका अतिरिक्त बैदेशिक रोजगारका बढी माग भएका पेशागत क्षेत्रको पहिचान गरी सोहीअनुसार सीप प्रदान गर्ने शिक्षा तथा तालिमको व्यवस्थापन गर्नु अर्को महत्वपूर्ण पक्ष हो । यसका लागि दूर दृष्टि, रचनात्मक सोच तथा क्रियात्मक योजना तथा कार्यक्रमको खाँचो छ ।

नेपालको आर्थिक क्रियाकलापमा सक्रिय श्रमशक्तिको दक्षता बढाउन र बजारको मागलाई संबोधन गर्न आवश्यक प्राविधिक तथा सीपमूलक जनशक्तिको विकास आजको चुनौति हो । जनशक्ति प्रक्षेपण र एकिकृत योजनाको अभावमा भविष्यको लागि कस्तो जनशक्ति उत्पादन गर्ने भन्ने आँकलन नगरि प्राविधिक शिक्षा तथा सीप विकासको योजना निर्माण गर्दा उपयुक्त र दक्ष जनशक्ति तयार पार्नुको साटो विगतमा जस्तै तालिमका लागि तालिम हुने सम्भावना हुन सक्छ । तसर्थ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको पहुँच विस्तार र समावेशिताको खाका सहितको नीति र रणनीति आवश्यक छ । यसका साथै बिद्यमान संरचनागत र सामाजिक तथा सांस्कृतिक

विभेदका कारण उत्पादनमूलक रोजगारी, स्वरोगारी र आर्थिक क्रियाकलापमा सक्रियतापर्वक भाग लिनबाट बञ्चितकरणमा परेका समुदायलाई समेट्ने स्पष्ट दृष्टिकोण बनाउन उत्तिकै आवश्यक छ ।

औपचारिक, अनौपचारिक तथा अनियमित जुनसुकै तरिकाबाट पनि सीप हासिल गर्न सकिन्छ । जुनसुकै तरिकाबाट हासिल गरेको सीप भए पनि तिनको परीक्षण, समकक्षता निर्धारण एवम् औपचारिक अनौपचारिक दुबै क्षेत्रमा गतिशीलता (Mobility) र पारगम्यता (Permeability) का आधारमा दोहोरो क्षितिजीय प्रवेश तथा लम्बीय योग्यता विकास (Horizontal and vertical movement) को अवसर प्राप्त हुने गरी प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा तथा सीप विकास प्रशिक्षणको व्यवस्थापन गर्नु पर्ने देखिन्छ । यसरी कुनै पनि नेपाली नागरिकलाई उसको पूर्वयोग्यता, बसोबास, जात, लिङ्ग, तथा आर्थिक क्षमताका आधारमा अध्ययन गर्ने, योग्यता र सीप विकास गर्ने, शिक्षाको एक धारबाट अर्को धारमा जान सक्ने अवसरबाट वञ्चित नगर्ने र व्यक्तिले हासिल गरेको ज्ञान र सीपलाई राष्ट्रियस्तरमा मूल्याङ्कन गरी समकक्षताको मान्यता दिने योग्यता प्रणालीको विकास गर्न नयाँ राष्ट्रिय नीतिको आवश्यक छ ।

अहिलेको बदलिएको संघीय संरचनाका आधारमा संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास तथा प्रशिक्षणको व्यवस्थापनमा स्पष्ट जिम्मेवारीहरू किटान गरी राज्यका तीनओटै तहमा उपयुक्त कामयावी संरचनाहरूको निर्माण गर्नु पर्ने देखिन्छ । यसका लागि संवैधानिक व्यवस्था र सम्भाव्य रोजगार प्रदायकहरूलाई समेतसमेट्ने गरी स्पष्ट मार्ग चित्रसहितको कार्ययोजना निर्माण गरी हामीले राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय तहमा गरेका प्रतिवद्धतालाई आत्मसात गर्दै **समृद्ध नेपाल र सुखी नेपाली** को सपना साकार पार्न आवश्यक जनशक्ति निर्माण गर्न प्रतिवद्ध हुनु परेको छ । यस अर्थमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धि प्रशिक्षणका अवसरको विस्तार, तालिम प्रदायकको संस्थाहरूको व्यवस्थापन र अनुगमनको एकीकृत प्रणालीको विकाससहित लगानी र रोजगारको अवसरको सिर्जनामा विशेष जोड दिनु पर्ने देखिन्छ । साथै प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास सञ्चालन विधि, विषयवस्तुको प्रस्तुति, सिकाइ मापन, योग्यताको मापदण्ड, पाठ्यगत मान्यता र प्रमाणीकरण र क्रेडिट रूपान्तरणलगायतका विषयको रणनीतिक आधार निर्माण गरिनु पनि उत्तिकै जरूरी देखिन्छ ।

६. दीर्घकालीन सोच, ध्येय र लक्ष्य (Vision, Mission and Goal)

दूरदृष्टि (Vision)

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासलाई गुणस्तरीय, नवप्रवर्तनात्मक (Innovative) र उद्यमशील बनाई राष्ट्रिय उत्पादकत्वमा वृद्धि गरी दिगो विकासमा आधारित **समृद्ध नेपाल-सुखी नेपाली**को परिकल्पना साकार बनाउन सघाउ पुऱ्याउने ।

ध्येय (Mission)

संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय सरकारको समन्वयात्मक संरचनाद्वारा गुणस्तरीय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र व्यावसायिक तथा सीपमूलक तालिमको अवसरलाई समतामूलक र समावेशी बनाई श्रम बजारमा प्रवेश गर्ने युवालाई राष्ट्रिय विकासको मूल धारमा ल्याई आगामी २५ वर्षभित्र सीपमूलक रोजगारी र स्वरोजगारका लागि छनोटको अवसरसहित स्थानीय पूँजी र प्रविधिको प्रवर्द्धन गरी राष्ट्रिय उत्पादन वृद्धिसँगै मुलुकको सामाजिक-आर्थिक रूपान्तरण गर्ने ।

लक्ष (Goal)

गुणस्तरीय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासलाई श्रमसँग, श्रमलाई उत्पादनसँग र उत्पादनलाई समृद्धिसँग जोड्न उद्योग, रोजगारी र शिक्षा बीच समन्वयात्मक सम्बन्ध स्थापित हुने गरी राष्ट्रिय उत्पादन वृद्धि गर्दै वि.सं. २०८७ सम्ममा दिगो विकासका लक्ष हाँसिल गरी नेपाललाई मध्यम आय भएको मुलुकको दाँजोमा पुऱ्याउन सीपयुक्त एवम् उत्पादनशील जनशक्ति विकास गर्ने ।

७. उदेश्यहरू (Objectives)

- ७.१ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासमा सबै युवाको समान, समावेशी र समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु।
- ७.२ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको गुणस्तरीयता र सान्दर्भिकता कायम गर्न प्रशिक्षक र सीप विकाससम्बन्धि तालिम प्रदायक संस्थाहरूको सर्व-स्वीकार्य मानक (Standard) मा आधारित प्रत्यायन (Accreditation) र जवाफदेहिता (Accountability) सुनिश्चित गर्नु।
- ७.३ सिकाईका सबै विधि र मार्गहरू खुला गर्दै राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रणाली (National Vocational Qualifications System) को माध्यमबाट साधारण शिक्षा र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको गतिशीलता (Mobility) र पारगम्यता (Permeability) को सिद्धान्तको आधारमा, शिक्षा, तालिम, सीप र सिकाईको मूल्याङ्कन गरी माथिल्लो (Vertical) योग्यता र अर्को धारको समान (Horizontal) योग्यता हाँसिल गर्न आवश्यक प्रक्रियाहरू पुरा गर्ने गरी वृत्ति विकासका विकल्पका सबै अवसरहरू खुला गर्नु।
- ७.४ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासमा सुशासन र व्यवस्थापनको सुनिश्चितताका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको जवाफदेहितासहितको कार्य विभाजन र प्रभावकारी सेवा प्रवाहका लागि आवश्यक संरचनाहरूको ढाँचा निर्माण गर्नु।
- ७.५ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासलाई दिगो, समय-सान्दर्भिक र तथ्यमा आधारित योजना तर्जुमा गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन र क्षेत्रगत सुदृढिकरण गर्न जनशक्ति विकास, अनुसन्धान, नवप्रर्वतन र सूचना व्यवस्थापन प्रणालीको विकास गर्नु।
- ७.६ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको निरन्तर गुणस्तरीय सेवा प्रवाहका लागि दिगो लगानी सुनिश्चित गर्न सरकार, निजी क्षेत्र र दातृ निकायहरू बीच सहकार्य र साझेदारीमा आधारित क्षेत्रगत समन्वयात्मक संयन्त्र (Sector-wide Approach-SWAp) को संरचना निर्माण गर्नु।

पहुँच, समता र सहभागिता (Access, Equity and Participation)

८. नीतिहरू (Policies)

१. राष्ट्रिय, प्रादेशिक र स्थानीय श्रम बजारको आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारमा सबै युवा र वयस्कका लागि सान्दर्भिक, उपयोगी, गुणस्तरीय र प्रतिस्पर्धी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासमा पहुँचको अवसर योग्यता र क्षमताका आधारमा खुला गरिने छ।
२. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासमा आम-नागरिकको समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्न श्रम बजारको आवश्यकताका आधारमा सीप नक्साङ्कन (Skill Mapping) र निर्धारित मापदण्ड बमोजिम प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदायक संस्था र सीप विकास केन्द्रहरूको स्थापना, सञ्चालन र नियमन गरिने छ।
३. राज्यको प्राथमिकतामा परेका क्षेत्र, वर्ग र समुदाय (लोपोन्मुख, सिमान्तकृत तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिसमेत) का लागि अनुकूल हुने गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासमा आवश्यक सहयोगसहित समन्यायिक पहुँच सुनिश्चित गरिने छ।

९. रणनीतिहरू (Strategies)

१. प्रत्येक स्थानीय तहमा स्थानीय आवश्यकता अनुसार कम्तिमा एउटा प्राविधिक शिक्षालय तथा सीप विकास केन्द्र स्थापना गरी श्रम बजारमा जान इच्छुक युवाका लागि स्थानीय तहमै प्राविधिक शिक्षा तथा सीप विकासको अवसर र पहुँच सुनिश्चित गर्न उच्च शैक्षिक उपलब्धि हाँसिल गरेका प्राविधिक शिक्षालय, कक्षा १२ सम्म विज्ञान विषयमा कार्यक्रम सञ्चालन भएका सामुदायिक विद्यालय, नमूना माध्यमिक विद्यालय, सामुदायिक अध्ययन केन्द्र र विशेष विद्यालयमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालनका लागि प्राथमिकता दिने ।
२. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासमा स्थानीय आवश्यकता र राष्ट्रिय प्राथमिकता तथा अन्तर्राष्ट्रिय पेसागत दक्षताको आवश्यकता अनुकूल व्यावसायिक तथा पेसागत सक्षमतामा आधारित सीप विकासलाई प्राथमिकता दिने ।
३. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासमा आम-नागरिकको समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्न स्थानीय आवश्यकताका साथै स्रोत र साधनको समुचित परिचालन हुने गरी स्थानीय सरकारले प्रदेश सरकारसँगको समन्वयमा बहु-प्राविधिक शिक्षालय र विषयगत विशिष्टकरणसहितको सीप विकास केन्द्र स्थापना र सञ्चालन गर्ने ।
४. विद्यालय शिक्षाको कक्षा १० पुरा गरी सम्बन्धित कार्यक्रमकोलागि तोकिएको न्यूनतम योग्यता पुरा गर्ने विद्यार्थीकालागि तीन वर्षे प्राविधिक स्तरको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (डिप्लोमा तह) कार्यक्रम प्रदान गर्ने ।
५. विद्यालय शिक्षाको कक्षा १० पुरा गरेका र तत्काल श्रम बजारमा जान इच्छुक युवाका लागि १८ महिने प्राविधिक सीप विकासको अवसर स्थानीय स्तरमै उपलब्ध गराउने गरी प्राविधिक सहायकस्तरको जनशक्ति विकास गर्ने ।
६. अठार-महिने प्राविधिक तथा सीप विकास तालिम पुरा गरेका युवाहरूलाई योग्यता र क्षमताका आधारमा तीन वर्षे प्राविधिक स्तरको डिप्लोमा तहमा भर्नाका लागि आवेदन गर्न योग्य हुने व्यवस्था गर्ने ।
७. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासमा आम-नागरिकको समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्न प्रादेशिक आवश्यकताका साथै स्रोत र साधनको समुचित परिचालन हुने गरी प्रदेश सरकारले स्थानीय तहसँगको समन्वयमा बहु-प्राविधिक महाविद्यालय सञ्चालन गर्ने ।
८. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको डिप्लोमा तह उत्तीर्ण जनशक्तिलाई सम्बन्धित कार्यक्रमको लागि तोकिएको न्यूनतम योग्यता पुरा गरेमा सम्बन्धित विषयमा उच्च शिक्षामा भर्ना हुन पाउने अवसर प्रदान गर्ने ।
९. स्थानीय तहको सेवा क्षेत्र (Cluster) भित्र स्थानीय आवश्यकता र संभावनाका आधारमा तोकिएको गुणस्तरसहितको मापदण्ड पुरा गरेका सामुदायिक विद्यालय वा शिक्षालयमा मात्र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (डिप्लोमा तह) का कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
१०. अनौपचारिक (Non-formal) र अरिक्तिक (Informal) माध्यमबाट प्राप्त गरेका पूर्व ज्ञान तथा सीप (Prior Learning) लाई सीप विकासको मूल प्रवाहमा आवद्ध (Recognition of Prior Learning) गर्न पूर्व ज्ञान र दक्षताका आधारमा आवश्यकता अनुसार मान्यता प्राप्त संस्थाहरूबाट उपलब्ध गराइने सेतु-पाठ्यक्रम (Bridge Course) पुरा गरेको आधारमा व्यावसायिक सीप विकासको अवसर विस्तार गर्ने ।
११. बहुआयामिक गरिबीको क्षेत्र भित्र परेका, गरिबी परिचयपत्र प्राप्त गरेका, वहिष्करणमा परी बहु-पक्षिय मारमा परेका (Multiple Disadvantaged), आर्थिक-सामाजिक रूपमा पछाडि परेका, अपाङ्गता भएका र उच्च शिक्षा हाँसिल गर्ने अवसरबाट वञ्चित नागरिकहरूका लागि आवासिय सुविधा र छात्रवृत्तिसहित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास प्रदान गर्ने ।

१२. सार्वजनिक, सहकारी र रोजगारदाताहरूसँग सहकार्य गरी कार्यस्थलको सिकाई सुनिश्चित गर्न औद्योगिक प्रशिक्षार्थी (Apprenticeship) कार्यक्रमलाई विस्तार गर्ने ।

१०. कार्यनीतिहरू (Working Policies)

१. सीप विकासमा इच्छुक आम नागरिकको पहुँच र अवसरमा व्यापकता ल्याउन सहकारितामा आधारित सीप विकासलाई प्राथमिकता दिइने छ ।
२. राष्ट्रिय सम्पदा तथा परम्परागत स्थानीय ज्ञान, सीप र प्रविधिको जगेर्ना तथा विकासमा सहयोग पुग्ने गरी नागरिकको जीवनयापनका लागि आवश्यक सीप हाँसिल हुने गरी जीवनोपयोगी सीपलाई शैक्षिक कार्यक्रमहरूसँग आबद्ध गरिने छ ।
३. व्यावसायिक उत्पादन तथा सेवामा आधारित विषयहरू कृषि तथा पशुसेवाहरू, कृषि तथा पशु बिमा, सामुदायिक खेती, शीत भण्डारण, कृषि प्रशोधन तथा खाद्य प्रशोधन तथा प्रवर्द्धन, कृषक नेतृत्व विकास, जडिबुटी, बागवानी, पशुपालन, नन् टिम्बर फरेष्ट, पैदल मार्ग यात्रा, अतिथि सत्कार, पर्यटन सहयोगी, साहसिक पर्यटन, दोभाषे, योग, कर्मकाण्ड, खेलकुद, संगित, अभिनय, सौन्दर्य कला, खेलकुद, ई-सेवा, पुस्तकालय विज्ञान, आम सञ्चार र पत्रकारिता, छापाखाना, अभिलेखिकरण, कच्चा पदार्थ उत्पादन तथा प्रशोधन, औजार तथा उपकरण निर्माण र तिनको मरमत संभार तथा सञ्चालन, जलविद्युत प्रविधि लगायत स्थानीय तहले पहिचान गरेका विषयहरूमा स्वीकृत पाठ्यक्रम र पूर्वाधार, शर्त तथा मापदण्ड पुरा गरेका आधारमा कानून बमोजिम प्राविधिक तथा व्यावसायिक विद्यालय तथा शिक्षालय स्थापना, सञ्चालन र नियमन गरिने छ ।
४. माध्यमिक तहमा अध्ययनरत विद्यार्थी र बेरोजगार तथा अर्ध बेरोजगार युवालाई लक्षित गरी व्यवसाय छनौटसम्बन्धि परामर्श सेवा (Career Guidance) कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
५. काम गर्दै गरेका वा कामको खोजीमा रहेका युवाहरूका लागि साक्षरता तहदेखि प्राविधिकस्तरको डिप्लोमा तहसम्म अनौपचारिक र अरिक्तिक सिकाईका माध्यमबाट राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रणाली मार्फत मान्यता प्राप्त योग्यता हासिल गर्न पाउने अवसर प्रदान गरिने छ ।
६. कार्य अनुभव, स्वअध्ययन वा अनौपचारिक कार्यक्रमबाट सिकेका ज्ञान, सीप र क्षमताको परीक्षणबाट प्राप्त तह वा क्रेडिट जम्मा गरी निश्चित मापदण्डका आधारमा माथिल्लो तहको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा वा साधारण शिक्षामा प्रवेशको लागि आवेदन दिन पाउने अवसर खुल्ला गरिने छ ।
७. नेपाल सरकारको स्वामित्वमा रहेका भौतिक तथा मानव संसाधनको अधिकतम उपयोग हुने गरी नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषदका कार्यालयहरू, कृषि तथा पशु विकास सेवाका तालिम केन्द्रहरू, घरेलु तथा साना उद्योग विभाग तथा समितिका कार्यालयहरू, सीप विकास केन्द्रका कार्यालयहरू, स्थानीय विकास प्रशिक्षण केन्द्रहरू, शैक्षिक तालिम केन्द्रहरू, सामुदायिक अध्ययन केन्द्र, वन तथा वातावरणसँग सम्बन्धित तालिम केन्द्रहरू, स्वास्थ्य सेवा तालिम केन्द्रहरू, नापी तथा सर्वेक्षण तालिम केन्द्रहरू लगायतका उद्योग-व्यावसायी संघ संस्थाका तालिम केन्द्रहरूलाई आ-आफ्नो क्षेत्रसँग सम्बन्धित विषयमा सीप विकास सञ्चालनका लागि तोकिएको पाठ्यक्रम प्रारूप, पूर्वाधार, शर्त तथा मापदण्डको आधारमा र स्थानीय तहको स्वीकृतिमा सीप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न पाउने व्यवस्था गरिने छ ।
८. जनसंख्याका आधारमा ठूला गाउँ तथा नगरपालिकाहरूका पूर्वाधार सम्पन्न शिक्षालय वा तालिम केन्द्रहरूलाई कार्यस्थलको सिकाई सुनिश्चित हुने गरी साझेदारीमा आधारित बहु-विषयमा थप कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्ने व्यवस्था गरिने छ ।

९. साझेदारी कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा सहकारी, दुग्ध उत्पादक समूह, कृषक समूह, वन समूह तथा आमा समूह जस्ता उपभोक्ता समिति तथा सामुदायिक संस्थाहरूमा कार्यस्थलको सिकाइ तथा रोजगारीको प्रत्याभूत हुने गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१०. विपन्न, लोपोन्मुख तथा सिमान्तकृत वर्ग, पिछडा वर्ग, दलित, आदिवासी-जनजाति, मुस्लिम, महिला, दुर्गम तथा विकट क्षेत्र, अपाङ्गता भएका नागरिक, पिछडिएको क्षेत्र, तराई-मधेसका पिछडिएका क्षेत्र र वर्गलाई आवश्यकताका आधारमा प्राविधिक शिक्षाको समन्यायिक अवसर प्रदान गर्न भौचर प्रणाली लागु गरिने छ ।
११. स्थानीय साना तथा घरेलु उद्योग वा कारखानामा काम गरी सीप आर्जन गरिरहेका जनशक्तिलाई औपचारिक शिक्षामा प्रवेश वा पुनःप्रवेश गर्ने अवसर सिर्जना गर्न आवश्यक सेतु-पाठ्यक्रम (Bridge Course) स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गरिने छ ।
१२. कुनै पनि प्राविधिक शिक्षालय नरहेको र सहकारी, साझेदारी वा निजी क्षेत्र समेत आकर्षित नभएका स्थानीय तहमा आङ्गिक प्राविधिक शिक्षालय स्थापना गरिने छ ।
१३. वि.सं.२०७९ सम्ममा स्वास्थ्य, कृषि, वन, निर्माण, अतिथि सत्कार तथा पर्यटन, उत्पादन, यान्त्रिकसेवा तथा सूचना प्रविधि तथा सञ्चार बिषयका ८० प्रतिशत तालिम प्राप्त स्नातकलाई उनीहरूको सीपअनुसारको रोजगारी सुनिश्चित गर्न आवश्यक पर्ने पेसागत सक्षमता विकास गरिने छ ।
१४. सीप नक्साङ्कन (Skill Mapping) र मापदण्डका आधारमा स्थानमान ग्रिड (Distribution Grid) को ढाँचा तयार गरी तीन वर्षे प्राविधिक स्तरको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (डिप्लोमा तह) कार्यक्रम र १८ महिने प्राविधिक तथा सीप विकासको अवसर स्थानीय स्तरमै उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिने छ ।
१५. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासमा सीप अभिवृद्धि (Skills Upgrading) का लागि खुला तथा दूर प्रणालीका बैकल्पिक उपायहरूसमेत अबलम्बन गर्न सकिने छ ।
१६. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासमा तोकिएको गुणस्तर सुनिश्चित हुने गरी घुम्ती सीप विकास तथा तालिम (Mobile Skills Development & Training) को अवसर प्रदान गरिने छ ।
१७. अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई आवश्यक पर्ने पथ प्रदर्शक, आया, हेरालु, वाचक, साङ्केतिक भाषा दोभाषे, क्याप्सनर (लिपि सङ्केतक) लगायतका बैयक्तिक सहयोग, सहायक प्रशिक्षक, सहायक सामग्री र उपकरण चालक जस्ता विषयमा स्थानीय तहमा सीप विकासको व्यवस्था गरिने छ ।
१८. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास प्रदायक विद्यालय, शिक्षालय, संघ तथा संस्थाहरूलाई अपाङ्ग मैत्री तथा लैङ्गिक मैत्री हुने गरी समावेशीमैत्री बनाइने छ ।
१९. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासमा विपद व्यवस्थापनको पूर्व तयारी, उद्धार, राहत, पुनर्स्थापना र पुनःनिर्माणसम्बन्धि विषयवस्तुहरूलाई व्यावसायिक तालिममा समावेश गर्ने गरी प्राथमिकतामा राखिने छ ।
२०. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास प्रदायक विद्यालय, शिक्षालय, संघ तथा संस्थाहरूमा मापदण्डअनुसार पर्याप्त पानी सुविधा सहितको प्राथमिक उपचारको व्यवस्था, बैकल्पिक उर्जा, हरियाली, बगैचा र खेल मैदान, पानी, छुट्टाछुट्टै शौचालय र छात्रा शौचालयमा व्यक्तिगत सरसफाईका सामग्रीसहित विसर्जनको व्यवस्था गरिने छ ।
२१. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास प्रदायक विद्यालय, शिक्षालय, संघ तथा संस्थाहरूमा विपद् जोखिम व्यवस्थापनका लागि स्वास्थ्य, पोषण तथा सरसफाईसम्बन्धी आधारभूत ज्ञान, पूर्वतयारी र प्रतिकार्यसम्बन्धी व्यावहारिक तालिम, अभिमुखीकरण र परामर्श सेवा जस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।

२२. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासमा सबै वर्गको पहुँच विस्तारको लागि शिक्षालय तथा तालिम प्रदायक संघसंस्था र शिक्षार्थीका लागि आर्थिक सहजीकरण (सहुलियत ऋण तथा औद्योगिक प्रशिक्षार्थी सहूलियत आदि) गर्न सीप विकास बैङ्क (Skills Development Bank) को अवधारणा लागु गरिने छ ।
२३. प्राविधिक महाविद्यालयमा बहु-आयामिक गरिबीको क्षेत्रभित्र परेका, गरिबी परिचयपत्र प्राप्त गरेका, वहिष्करणमा परी बहु-पक्षिय मारमा परेका (Multiple Disadvantaged), आर्थिक-सामाजिक रूपमा पछाडि परेका, अपाङ्गता भएका र उच्च शिक्षा हाँसिल गर्ने अवसरबाट वञ्चित नागरिकहरूका लागि छात्रवृत्तिसहितको आवासिय सुविधाको व्यवस्था गरिने छ ।
२४. दुर्गम तथा विकट क्षेत्रमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको विस्तारमा आङ्गिक शिक्षालयलगायत सीप विकास प्रदायक संस्थाहरूलाई विशेष सुविधासहित प्रोत्साहन गरिने छ ।

गुणस्तर र सान्दर्भिकता (Quality and Relevance)

८. नीतिहरू (Policies)

१. उद्योग, व्यावसाय र रोजगारदाताको संलग्नतामा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको राष्ट्रिय पेसागत सक्षमता मानक (National Occupational Competency Standard) तयार गरिने छ ।
२. राष्ट्रिय पेसागत सक्षमता मानक (National Occupational Competency Standard) को आधारमा पाठ्यक्रम, सिकाई सामग्री र प्रशिक्षक तयार गरिने छ ।
३. राष्ट्रियस्तरबाट निर्धारित न्यूनतम मापदण्ड पुरा नगरेका शैक्षिक संस्थाहरू सञ्चालन हुन नदिन प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास सञ्चालन गर्न स्वीकृति पाएका कुनै पनि प्रकारका संस्थाहरूले अनिवार्य रूपमा राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त गुणस्तर मानकमा आधारित प्रत्यायन प्रमाण-पत्र (Accreditation Certificate) पाँच वर्ष भित्र अनिवार्य लिनु पर्ने कानुनी व्यवस्था गरिने छ ।
४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास कार्यक्रम पश्चात कार्यस्थलमा सहभागीहरूको सम्पादित कार्यस्तरको मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्था गरी गुणस्तर सुधार र जवाफदेहिता सुनिश्चित गरिने छ ।
५. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको सान्दर्भिकता सुनिश्चित गर्न रोजगारदाताको संलग्नतामा औद्योगिक प्रशिक्षार्थी तालिम, कार्यस्थलको सिकाई, रोजगारी प्रतिस्थापनको अवसर र प्राविधिक जनशक्तिको मागसम्बन्धि जानकारी निरन्तर प्रवाह गर्ने व्यवस्था गरिने छ ।
६. राष्ट्रिय योग्यताको ढाँचाअनुसार तयार गरिएको राष्ट्रिय पेसागत सक्षमता मानक (National Occupational Competency Standard) को आधारमा सिकाई उपलब्धीको परीक्षण अनिवार्य गर्ने व्यवस्था गरिने छ ।

९. रणनीतिहरू (Strategies)

१. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको राष्ट्रिय पेसागत सक्षमता मानक (National Occupational Competency Standard) रोजगारदाता र सम्बन्धित पेसा-व्यावसायका प्रतिनिधिहरूसमेतको संलग्नतामा निर्माण तथा निरन्तर परिमार्जन गर्ने ।

२. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास प्राप्त स्नातकहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय पेसागत सक्षमता मानक (International Occupational Competency Standard) मा सहभागी हुने अवसर प्रदान गर्ने ।
३. पाठ्यक्रमलाई विषयगत दक्षता (Core Competencies), पेसागत दक्षता (Professional Competencies, उदाहरणका लागि उद्यमशिलता, व्यवसाय, लागत-लाभ विश्लेषण, व्यवस्थापन, लेखापालन) र सामाजिक दक्षता (Social Competencies, उदाहरणका लागि वैयक्तिक सम्बन्ध स्थापित गर्ने सीप, सञ्चार तथा समन्वय सीप) समूहमा विभाजन गरी पेसागत दक्षताहरूको वर्गीकरण गर्ने ।
४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको दक्षता मापन गर्ने कार्यमा उद्योगी तथा व्यवसायीहरूको संलग्नता सुनिश्चित गर्ने ।
५. उद्योगी, व्यावसायी र रोजगारदाताको संलग्नतामा पाठ्यक्रम र पेसागत दक्षताका सूचकहरू तयार गरी सीप प्रमाणीका अनुसार वस्तुनिष्ठ दक्षता मापन गर्ने प्रणाली विकास गर्ने ।
६. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका लागि योग्य तथा दक्ष प्रशिक्षक, व्यवस्थापक र विशेषज्ञहरू सुनिश्चित गर्न राष्ट्रिय जनशक्ति विकास, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता विकास केन्द्र (Center for National Human Resource Development, Research, Innovation and Entrepreneurship Development) मार्फत् प्रशिक्षक तथा कर्मचारीको वृत्ति विकास योजना र क्षमता अभिवृद्धिका लागि पेसागत सीप अभिवृद्धि तालिम (Occupational Skills Upgrading) सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
७. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासमा प्राज्ञिक तथा पेसागत गुणस्तर सुनिश्चितताका लागि प्रशिक्षण अनुमति पत्र (License) अनिवार्य गर्ने ।
८. श्रम बजार सूचना र रोजगारदाताको परामर्श तथा पृष्ठपोषणका आधारमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका कार्यक्रमहरूको पहिचान गरी प्राथमिकता तोक्ने र सञ्चालन गर्ने ।

१०. कार्यनीतिहरू (Working Policies)

१. राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रारूपका आधारमा दक्षता स्तर मापनको सूचक तयार गरी लागु गरिने छ ।
२. कृषि र वन क्षेत्रमा आधारित व्यावसायलाई सीपयुक्त जनशक्ति आपूर्ति गर्नका लागि कृषि उत्पादनका प्रशोधन तथा बजारीकरण तथा पशुस्वास्थ्य, वनस्पति बिज्ञान र कपडा तथा सेरीकल्चर र जडिबुटी उत्पादन तथा प्रशोधन तथा नन् टिम्बर फरेष्ट उत्पादन तथा बजारीकरणमा सघाउ पुग्ने गरी यान्त्रिककरणमा आधारित पाठ्यक्रम निर्माण गरिने छ ।
३. इन्जिनियरिङ्ग क्षेत्रमा आधारित सीपयुक्त जनशक्ति आपूर्ति गर्नका लागि स्वदेशी उद्योग व्यवसायको उत्पादनलाई आवश्यक कच्चा पदार्थ उत्पादन तथा प्रशोधन, औजार तथा उपकरण निर्माण र तिनको मरमत संभार तथा सञ्चालन, पूर्वाधार (जलविद्युत, दूर सञ्चार, सडक आदि) का क्षेत्रमा सघाउ पुग्ने पाठ्यक्रम निर्माण गरिने छ ।
४. पर्यटन क्षेत्रमा आधारित सीपयुक्त जनशक्ति आपूर्ति गर्नका लागि पर्यटकिय क्षेत्रमा अतिथि सत्कार, बसोबास, खाना, टिकेटिङ्ग, पर्यटन सहयोगी, साहसिक पर्यटन, दोभाषे जस्ता बिषयमा पाठ्यक्रम परिमार्जन र निर्माण गरिने छ ।
५. सेवा क्षेत्रमा आधारित सीपयुक्त जनशक्ति आपूर्ति गर्नका लागि सार्वजनिक क्षेत्रमा गरिने कार्यहरूलाई व्यावसायिककरण, ई-सेवा, पुस्तकालय विज्ञान, बैङ्किङ, सेक्रेटिरियल सेवा, आम सञ्चार र पत्रकारिता, छापाखाना, अभिलेखिकरण जस्ता व्यवसाय विविधिकरणमा सघाउ पुग्ने पाठ्यक्रम निर्माण गरिने छ ।

६. स्वास्थ्य क्षेत्रमा आधारित प्राविधिक जनशक्ति र योग, प्राकृतिक चिकित्सा, आम्ची, जस्ता बिषयमा सीपयुक्त जनशक्ति तयार गर्न पाठ्यक्रम परिमार्जन तथा निर्माण गरिने छ ।
७. खेलकुद तथा मनोरञ्जन क्षेत्रमा आधारित सीपयुक्त जनशक्ति आपूर्ति गर्नका लागि खेलकुद, अभिनय, सौन्दर्य कला जस्ता व्यवसायमूलक क्षेत्रमा सघाउ पुग्ने पाठ्यक्रम निर्माण गरिने छ ।
८. प्रशिक्षक तथा कर्मचारीहरूको प्रशिक्षणलाई निरन्तर सुधार गर्न वृत्ति विकास योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिने छ ।
९. संघीय सरकारले निर्धारण गरेको राष्ट्रिय गुणस्तर मापक सूचकाङ्कको आधारमा प्रदेश तहमा गुणस्तर मापक निर्देशिका तयार गरी लागु गरिने छ ।
१०. प्रादेशिक गुणस्तर मापक सूचकाङ्कको आधारमा हरेक पालिकामा क्रियाशिल प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सीप विकास प्रदायक संघसंस्थाहरूले आफूले प्रवाह गरेको सेवाको आन्तरिक पुनरावलोकन गर्ने प्रणालीको विकास र व्यवस्थापन स्थानीय सरकारबाट गरिने छ ।
११. कार्यशाला, औजार, उपकरण, पुस्तकालय, प्रशिक्षक तथा कर्मचारीको पेसागत अभिवृद्धि तालिम (Occupational Skills Upgrading) तथा शैक्षिक सामाग्रीहरू संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको बजेट तथा कार्यक्रमबाट कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था गरिने छ ।
१२. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा जनशक्ति आपूर्ति गर्न प्राविधिक विषयमा उच्च शिक्षा अध्ययन समाप्त गरी नतिजा पर्खी राखेका विद्यार्थीहरूलाई निर्वाह खर्च सहित स्वयम् सेवकका रूपमा परिचालन गर्ने व्यवस्था गरिने छ ।
१३. तीन वर्षे प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (डिप्लोमा) उत्तीर्ण स्नातकहरूले छ-महिने राष्ट्रिय विकास स्वयम् सेवा (National Development Volunteer Service) गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिने छ ।
१४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास प्राप्त गरेका जनशक्तिलाई उनीहरूले हाँसिल गरेका सीप र दक्षता उल्लेख भएको सीप-राहदानी (Skills Passport) उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिने छ ।
१५. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू आवश्यकताअनुसार सैद्धान्तिक र कार्यस्थलको सिकाई (Dual Skills Development System) लाई एकैसाथ सम्पादन गर्ने गरी उच्च प्राथमिकतामा राखिने छ ।
१६. दिगो विकासका लक्षहरू हाँसिल गर्नका लागि हरित सीप (Green Skills) मा आधारित जीवनोपयोगी सीपलाई विद्यालय तहको पाठ्यक्रममा समावेश गरिने छ ।
१७. समावेशी र समतामूलक गुणस्तरीय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासमा पहुँच सुनिश्चित गर्न अपाङ्गता एवम् महिला मैत्री पाठ्यक्रम, शिक्षक तथा प्रशिक्षक तयारी र संस्थागत संरचनाको पुनरावलोकन गरिने छ ।
१८. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास प्रदायक विद्यालय, शिक्षालय तथा संघसंस्थाका भौतिक पूर्वाधार एवम् सुविधाहरूको न्यूनतम मापदण्डहरू सुनिश्चित हुने गरी राष्ट्रिय भवन निर्माण संहिता बमोजिम सुरक्षित सिकाइ स्थल सुनिश्चित गरिने छ ।
१९. श्रम बजारको मागलाई सम्बोधन हुने गरी पेसागत दक्षता सुधारका लागि पाठ्यक्रममा समयानुकूल परिमार्जन गरिने छ ।
२०. श्रम बजारबाट अनुमोदित पेसागत दक्षताका स्तरको आधारमा पाठ्यक्रम र सिकाइ सामग्री निर्माण गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।
२१. श्रम बजारमा प्रवेश भएका नयाँ प्रविधि र सीपको आवश्यकता र कार्य प्रणालीमा आएको परिवर्तनअनुसार प्रशिक्षण र सिकाइमा निरन्तर सुधार ल्याउन र प्रशिक्षार्थीले हाँसिल गरेका दक्षतालाई सान्दर्भिक बनाउन पूर्व विद्यार्थी र रोजगारदाताको सहभागितामा अध्ययन, अनुसन्धान र निरन्तर मूल्याङ्कन गर्ने प्रणालीको विकास गरिने छ ।

२२. संघले निर्धारण गरेको गुणस्तर मापन सुचकाङ्कका आधारमा हरेक प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास प्रदायक संस्थाहरूले आत्ममूल्याङ्कन (Self-evaluation) गरी गुणस्तर सुधार गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिने छ ।
२३. योग्य, दक्ष र सक्षम प्राविधिक जनशक्तिलाई पालिकामा रहेका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास प्रदायक संस्थाहरूमा टिकाइ राख्न दरबन्दीको व्यवस्था गरी स्थायी गर्ने व्यवस्था गरिने छ ।
२४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास प्राप्त स्नातकहरूको यथास्थिति पत्तालगाउन असर र प्रभावसम्बन्धि अनुसन्धानहरू (Tracer Study, Follow-up Study and Impact Evaluation/Study) गरिने छ ।

सीप र सिकाइका धारहरू बीच गतिशीलता र पारगम्यता (Mobility and Permeability)

८. नीतिहरू (Policies)

१. श्रम बजारको माग र सिकारूको क्षमता र योग्यताका आधारमा औपचारिक (Formal), अनौपचारिक (Non-formal) र अरितिक (Informal) माध्यमबाट युवा र वयस्कका लागि प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको अवसर खुला गरिने छ ।
२. राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रारूप (National Vocational Qualifications Framework) अनुसार प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको सीपको स्तर र मान्यता कायम गरिने छ ।
३. औपचारिक (Formal), अनौपचारिक (Non-formal) र अरितिक (Informal) माध्यमबाट प्राप्त ज्ञान, सीप र दक्षतालाई सिकाईका माथिल्लो (Vertical) योग्यता र अर्को धारको समान (Horizontal) योग्यता हाँसिल गर्न राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रारूपको आधारमा मूल्याङ्कन गरी जीवन पर्यन्त सिकाई (Life-long Learning) लाई व्यवस्थित गरिने छ ।

९. रणनीतिहरू (Strategies)

१. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास प्रदायक संस्थाहरूले सञ्चालन गरेका कार्यक्रमहरूका सिकाई उपलब्धीलाई समान स्तरमा ल्याउन राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रणालीले तय गरेका योग्यताका आधारमा पाठ्यक्रम र परीक्षण मार्फत एकरूपता ल्याउने ।
२. राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यताको प्रारूप विकास गरी उक्त प्रारूप अनुसार मोडुलर सीप विकास कार्यक्रम र परीक्षण मार्फत मान्यता प्राप्त योग्यता हाँसिल गर्ने वा उक्त योग्यताको लागि आवश्यक क्रेडिट जम्मा गर्न सक्ने व्यवस्था गर्ने ।
३. विद्यमान सीप परीक्षण समितिलाई कानुनी आधार मार्फत स्वतन्त्र तथा अधिकार सम्पन्न राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्राधिकरणमा रूपान्तरण गर्ने ।
४. श्रमवजारमा भैरहने यान्त्रिक परिवर्तन तथा प्रविधि र दक्षताको आवश्यकताअनुरूप श्रमशक्तिको गतिशीलतालाई टेवा दिने गरी जीवन पर्यन्त सिकाई लाई प्रवर्द्धन गर्ने ।

१०. कार्यनीतिहरू (Working Policies)

१. हाल प्रयोगमा आईरहेका तालिमका पाठ्यक्रमहरूलाई योग्यताको ढाँचाअनुरूप हुने गरी मिलान तथा परिमार्जन गरिने छ ।
२. सीप विकासका नयाँ पाठ्यक्रमहरू योग्यताको ढाँचामा उल्लेखित दक्षताका स्तरअनुरूप हुने गरी तर्जुमा गरिने छ ।
३. सीप विकास तथा व्यावसायिक तालिमहरूको सीप परीक्षण वा व्यावसायिक योग्यता परीक्षण अनिवार्य गरिने छ ।

४. अनौपचारिक तथा अरिक्तिक माध्यमबाट सिकेको सीपलाई राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यताको दक्षताको तह अनुरूप परीक्षण गरी मान्यता प्राप्त योग्यता हासिल गर्न सहज बनाइने छ ।
५. विभिन्न पेसागत क्षेत्रमा शिक्षा तालिम वा कार्य अनुभवबाट सिकेको सीप र दक्षतालाई परीक्षण गरी प्रमाणिकरण गर्न मुलुकभर सेवा विस्तार गरिने छ ।
६. औपचारिक शिक्षा, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र अनौपचारिक शिक्षा बीच समकक्षता निर्धारण गरी एक धारबाट अर्कोमा र एक तहबाट अर्को तहमा जान सक्ने प्रावधान सहितको शैक्षिक संरचना लागु गरिने छ ।
७. हाल प्रचलनमा रहेका सवै प्रकारका सीप प्रमाणिकरण लाई राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रारूपअनुरूप परिमार्जन गरिने छ ।
८. श्रमबजारको परिवर्तित मागअनुसार पेसागत दक्षताहरूमा सुधार गरिने छ ।
९. श्रमबजारमा परिवर्तन भैरहने प्रविधि र दक्षताको आवश्यकता अनुरूप राष्ट्रिय सीप प्रमाणिका परिमार्जन गरिने छ ।
१०. उद्योगी, व्यावसायी र रोजगारदाताबाट अनुमोदित पेसागत दक्षताका आधारमा सीप प्रमाणिकाअनुसार निष्पक्ष रूपमा दक्षता मापन गरी दक्षता प्रदर्शन गर्न सक्ने व्यक्तिलाई राष्ट्रिय व्यावसायिक प्रमाण पत्र उपलब्ध गराइने छ ।
११. अनौपचारिक (Non-formal) र अरिक्तिक (Informal) सिकाई माध्यमबाट काम गर्दै गरेका वा कामको खोजीमा रहेकाहरूका लागि कानुनी आधारमा साक्षरता शिक्षादेखि प्राविधिक स्तरको डिप्लोमा सम्मको मान्यता प्राप्त योग्यता हासिल गर्न पाउने अवसर खुल्ला गरिने छ ।
१२. औपचारिक सीप विकास, कार्य अनुभव, स्व:अध्ययन वा अनौपचारिक कार्यक्रमबाट सिकेको ज्ञान, सीप र क्षमताको परीक्षण गरी मान्यता प्राप्त योग्यता वा क्रेडिट जम्मा गरी माथिल्लो तहको योग्यता हाँसिल गर्न पाउने व्यवस्था गरिने छ ।
१३. अनौपचारिक (Non-formal) र अरिक्तिक (Informal) सिकाईका माध्यमबाट औपचारिक शिक्षा सरहको योग्यता हाँसिल गर्ने अवसर खुला गरी व्यावसायिक सीप प्रतिको आकर्षणमा बृद्धि गरिने छ ।
१४. राष्ट्रिय पेसागत सक्षमता मानकका आधारमा तयार नगरिएको सीप विकाससम्बन्धि कुनै पनि कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न नपाउने व्यवस्था गरिने छ ।
१५. प्रत्येक पालिकाले सीपको बदलिँदो आवश्यकतालाई परिपूर्ति गर्न र वृत्ति (पेशा वा व्यवसाय) संग सम्बन्धित सल्लाह (Career Guidance) सेवा प्रवाह गर्ने प्रणालीको विकास गरिने छ ।
१६. वेरोजगार वा काममा रहेका युवा तथा वयस्कलाई श्रम बजारको आवश्यकतामा आधारित व्यावसायिक सीप प्रदान गर्न सीप विकास मोडुलर कोर्ष तथा सेतु पाठ्यक्रम निर्माण गरी सीप विकासको गतिशिलतालाई सहज बनाइने छ ।
१७. अनौपचारिक शिक्षा र व्यावसायिक सीपमूलक तालिमको संयोजनबाट मान्यता प्राप्त योग्यता हाँसिल गर्ने समकक्षी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।
१८. व्यावसायिक सीप तथा योग्यताका आधारमा माथिल्लो योग्यता हाँसिल गर्न पाउने लचकदार (Flexible) सिकाईको अवसर खुल्ला गरिने छ ।
१९. पेसागत वर्गीकरणका आधारमा विद्यमान अभ्यासमा रहेका सीप विकास क्षेत्रका योग्यतालाई वर्गीकरण गरी नयाँ योग्यताहरू विकास गरिने छ ।

सुशासन र व्यवस्थापन (Governance and Management)

८. नीतिहरू (Policies)

१. संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको जवाफदेहितासहितको कार्य विभाजन गरी तीनै तहमा सम्पादन गरिने प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धि सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक कानूनी व्यवस्था गरिने छ ।
२. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको क्षेत्रमा निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यलाई प्रभावकारी र परिणाममुखी बनाउन कानूनी व्यवस्था गरिने छ ।
३. अनौपचारिक र अरिक्तिक पद्धतिबाट आर्जन गरेको ज्ञान, सीप र दक्षतालाई राष्ट्रिय रूपमा मूल्याङ्कन गरी उपयुक्त योग्यताको मान्यताप्रदान गरी सम्बन्धित विधामा औपचारिक शिक्षा सरहको समकक्षता प्रदान गर्न राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रणालीको कानूनी र संस्थागत संरचनाको व्यवस्था गरिने छ ।
४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासमा औद्योगिक सीप विकास (Apprenticeship Skills Development) को विकास, विस्तार, सञ्चालन र व्यवस्थापनसम्बन्धि स्पष्ट कानूनी व्यवस्था गरिने छ ।

९. रणनीतिहरू (Strategies)

१. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससंग सम्बन्धितहुने सबै विषय, क्षेत्र र कार्यक्रमलाई प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (Technical and Vocational Education - TVE) र सीप विकास (Skills Development - SD) सञ्चालनलाई छुट्टाछुट्टै सम्बोधन हुने गरी एकीकृत प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास ऐन (Integrated TVESD Act) तर्जुमा गर्ने ।
२. संघीय कानूनसंग अनुकूल हुनेगरी प्रादेशिक सरकारले र संघीय कानून र प्रादेशिक कानूनअनुकूल हुने गरी स्थानीय सरकारले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (Technical and Vocational Education - TVE) र सीप विकास (Skills Development - SD) सम्बन्धि कानून बनाई आफ्नो प्रदेश र क्षेत्रभित्र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासलाई व्यवस्थित गर्ने ।
३. केन्द्रिय तहले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् सीप विकास कार्यान्वयनको जवाफदेहिताको अनुगमन गर्ने । जवाफदेहिताको अनुगमनको आधारमा संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले आफूले प्रदान गर्ने स्रोत र सुविधा बाँडफाँड सम्बन्धि मापदण्ड निर्माण गर्ने ।
४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास सञ्चालन र व्यवस्थापनमा औद्योगिक सीप विकास (Apprenticeship Skills Development) बारे स्पष्ट हुने गरी एकीकृत ऐनमा कानूनी व्यवस्था गर्ने ।
५. औद्योगिक सीप विकास (Apprenticeship Skills Development) मा आधारित कार्यस्थलको सिकाइमा उद्योगी तथा व्यावसायीहरूको सक्रिय सहभागिता बृद्धि गर्न सरकारी, निजी र सहकारी प्रणाली लागु गर्न कानूनी व्यवस्था गर्ने ।
६. राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्राधिकरण (National Vocational Qualifications Authority) स्थापनाका लागि आवश्यक कानून निर्माण गर्ने ।
७. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको क्षेत्रमा परिषदलाई नियमित सल्लाह र सुझाव दिन विज्ञ र उद्योगी-व्यवसायीहरूको प्रतिनिधित्व हुने गरी सल्लाहकार समुह गठन गर्ने ।
८. विद्यालय शिक्षाको कक्षा ९ मा प्राविधिक तथा व्यावसायिक धारमा नयाँ विद्यार्थी भर्ना नगर्ने ।
९. विद्यालय शिक्षाको कक्षा ९ र १० मा जीवनोपयोगी शिक्षालाई अनिवार्य गर्ने ।

१०. कार्यनीतिहरू (Working Policies)

१. संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले आफ्नो जिम्मेवारी र दायित्वभित्र पर्ने प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धी कार्यहरूलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी ढङ्गबाट कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न र तीनै तहका यी निकायहरूका बीचमा समन्वय तथा सहजीकरण गर्न आवश्यक जिम्मेवारी र बजेटसहितको व्यवस्था गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धि कार्य गर्नका लागि छुट्टै निकाय स्थापना गरिने छ ।
२. राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रारूप (National Vocational Qualifications Framework) अनुसार पेसागत योग्यता मापदण्ड (Occupational Qualifications Standard) तर्जुमा गरी विद्यालय तह र विश्वविद्यालय तहको योग्यतासँग आवद्ध गरिने छ ।
३. राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्राधिकरण (National Vocational Qualifications Authority) को गठन तथा सञ्चालन कानूनद्वारा व्यवस्थित गरिने छ ।
४. सिकाइका सबै धारहरू बीच गतिशिलता र पारगम्यता सुनिश्चित गर्न राष्ट्रिय योग्यता प्रारूप (National Qualifications Framework) लाई क्रमशः लागू गरिने छ ।
५. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासमा गुणस्तर र सान्दर्भिकताको सुनिश्चितता गर्दै यसमा पहुँचको विकास र विस्तारका लागि निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरिनेछ ।
६. अनौपचारिक (Non-formal) र अरिक्तिक (Informal) पद्धतिबाट हासिल गरेको ज्ञान, सीप र दक्षतालाई राष्ट्रिय रूपमा मूल्याङ्कन गरी उपयुक्त योग्यताको मान्यताप्रदान गरी सम्बन्धित बिधामा औपचारिक शिक्षा सरहको समकक्षता प्रदान गर्न राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रारूप (National Vocational Qualifications Framework) को कानूनी र संस्थागत संरचनाको व्यवस्थाअनुसार कार्यान्वयन गरिने छ ।
७. निजी क्षेत्रका रोजगारदाता संघसंस्थाहरूको साझेदारीमा औद्योगिक सीप विकास (Apprenticeship) को विकास र विस्तार गरिने छ ।
८. उद्योग तथा व्यावसायको संलग्नतामा प्रयोगात्मक अभ्यास र काममा आधारित सिकाइलाई प्रभावकारी बनाउन उद्योगी तथा व्यावसायीका लागि विशेष प्रोत्साहनका कार्यक्रमहरू ल्याइने छ ।
९. व्यावसायिक सीप विकास कार्यक्रमलाई कार्यस्थलको सिकाइसँग आवद्ध गरिने छ ।
१०. कक्षा ९ मा शैक्षिक सत्र २०७० बाट सञ्चालन भएको प्राविधिक तथा व्यावसायिक धारमा नयाँ विद्यार्थी भर्ना नगर्ने निर्देशन जारी गरिने छ ।
११. विद्यालय शिक्षाको कक्षा ९ र १० मा जीवनोपयोगी शिक्षाको स्पष्ट परिभाषासहित सबैका लागि अनिवार्य गरिने छ ।
१२. प्रत्येक प्रदेशमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास कार्यक्रम सञ्चालनका लागि तोकिएको मापदण्डका आधारमा विषयगत विज्ञहरूको समिति निर्माण गरी सो समितिको सिफारिसबमोजिम नयाँ संस्था दर्तासम्बन्धी प्रक्रिया अगाडी बढाइने छ ।
१३. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास कार्यक्रम सञ्चालनका लागि नियमानुसार दर्ता गरी सञ्चालन भएको तीन वर्षभित्र अनिवार्य रूपमा प्रत्यायन प्रमाणपत्र लिनु पर्ने र प्रत्येक पाँच वर्षमा नविकरण गर्नु पर्ने व्यवस्था लागू गरिने छ ।
१४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम कार्यक्रम सञ्चालनार्थ यस अघि नै सम्बन्धन लिई सञ्चालनमा रहेका संस्थाहरूले यो नीति लागू भएको तीन वर्षभित्र अनिवार्य रूपमा प्रत्यायन प्रमाणपत्र लिनु पर्ने व्यवस्था गरिने छ ।
१५. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास कार्यक्रमको लागि संस्था दर्ता गर्ने निकाय स्वयमले प्रत्यायन प्रमाणपत्र दिन नपाउने व्यवस्था गरिने छ ।

जनशक्ति विकास, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र सूचना व्यवस्थापन (Human Resource Development, Research, Innovation and Information Management)

८. नीतिहरू (Policies)

१. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको विकास र विस्तारमा अनुसन्धान र विकासलाई अभिन्न अङ्गका रूपमा लिइने छ ।
२. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासबाट प्राप्त सीप हाँसिल गरी नवप्रवर्तनशीलता र उद्यमशीलताको माध्यमबाट स्वदेशमै स्वरोजगार र रोजगारीको अवसर सिर्जना गरिने छ ।
३. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको व्यापक उपयोग गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासलाई सान्दर्भिक र प्रभावकारी बनाउने गरी सूचना व्यवस्थापन गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

९. रणनीतिहरू (Strategies)

१. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका क्षेत्रमा जनशक्ति विकास, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता प्रवर्द्धन गर्न संघमा राष्ट्रिय जनशक्ति विकास, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता विकास केन्द्र (National Center for Human Resource, Research, Innovation and Entrepreneurship Development) र प्रदेशमा प्रादेशिक जनशक्ति विकास, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता विकास केन्द्र (Provincial Center for Human Resource, Research, Innovation and Entrepreneurship Development) को कानुनी व्यवस्थासहित स्थापना गर्ने ।
२. जनशक्ति विकास, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता विकास केन्द्रले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको लागि आवश्यक जनशक्ति तयार गर्न आवश्यक सहयोग र सहजीकरण गर्ने ।
३. स्वरोजगार र रोजगार प्रवर्द्धन गरी देशमा उद्यमशीलता विकास गर्न नवप्रवर्तन (Innovation) मा आधारित भई मध्यम तथा साना उद्योगहरू सञ्चालन गर्न चाहने युवा तथा महिलाहरूलाई संघ, प्रदेश वा स्थानीय सरकारले प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराउने व्यवस्था गर्ने ।
४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धी तथ्याङ्कलाई सूचना प्रविधिमा आधारित सूचना व्यवस्थापन प्रणालीको विकास गरी सुरक्षित, भरपर्दो र सर्वसुलभ हुने गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।

१०. कार्यनीतिहरू (Working Policies)

१. संघ र प्रदेशमा रहने जनशक्ति विकास, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता विकास केन्द्रले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको संस्थागत विकासको लागि विश्वविद्यालयहरूसँग सहकार्य र अन्य सम्बन्धित संघसंस्थाहरूसँग सञ्जाल निर्माण गरी समन्वय र सहकार्य गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
२. प्रत्येक प्रदेशका महाविद्यालयअन्तर्गत कम्तिमा एउटा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका विषयगत प्रयोगशाला (मर्मत संभारको सुविधासहित) रहने र यसलाई एक उत्कृष्ट अनुसन्धान केन्द्र (Center of Excellence) को रूपमा विकास गरिने छ ।

३. जनशक्ति विकास, अध्ययन, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता प्रवर्द्धन गर्न संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा छुट्टाछुट्टै कोषको व्यवस्था गरिने छ र सो कोषमा संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय तहको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको बजेटको १० प्रतिशत रकम छुट्याइने छ ।
४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका लागि निजी क्षेत्रको आफ्नो वार्षिक बजेटको कम्तिमा ५ प्रतिशत बजेट अध्ययन, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता प्रवर्द्धनका लागि खर्च गर्न प्रोत्साहन हुने गरी कार्यविधि बनाई लागु गरिने छ ।
५. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको क्षेत्रमा उद्यमशीलता र नवप्रवर्तनात्मक सक्षमता विकास गर्दै देशको आर्थिक सामाजिक विकासमा युवाहरूको सहभागिता अभिवृद्धि गर्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा अन्वेषणात्मक तथा उदाहरणीय कार्य गरी उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याएका व्यक्तिहरूलाई राज्यबाट पुरस्कृत र सम्मान गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ । यस्तो पुरस्कार वा सम्मान प्राविधिक शिक्षा तथा तालिम र सीप विकास दिवसको दिन (TVESD Day) तोकी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास पदक (TVESD Award) द्वारा विभूषित गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
६. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास प्रदायक संघ संस्थाको सञ्जाल निर्माण गर्दै उपयुक्त वातावरण सिर्जना गरी अध्ययन अनुसन्धान संयुक्त रूपमा गर्ने, एक आपसमा अनुभव साटासाट गर्ने, भ्रमणहरू आदान प्रदानगर्ने, संयुक्त रूपमा उद्यमशीलता र नवप्रवर्तनात्मक कृयाकलापहरू गर्ने, प्रशिक्षक र विद्यार्थीहरू आदानप्रदान गर्ने एवम् एक आपसमा सहयोग र सद्भाव बढाउने जस्ता कृयाकलापहरूलाई प्रोत्साहन गरिने व्यवस्था मिलाइने छ ।
७. प्रत्येक स्थानीयतहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका कार्यक्रमहरूसञ्चालन गरी रहेका संस्थाहरूको सहकार्यमा प्राविधिक प्रयोगशाला, सामुदायिक अस्पताल तथा स्वास्थ्य केन्द्र, प्राविधिक पुस्तकालय सहितको अध्ययन अनुसन्धान केन्द्र जस्ता सरोकार समूह र सर्वसाधारणलाई उपयोगी हुनेखालको पूर्वाधार निर्माण र सञ्चालनमा सार्वजनिक निजी (समुदाय र सहकारी समेत) लाई संलग्न गराउने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
८. विदेशमा रहेका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास संग सम्बन्धित विषयमा प्रशिक्षित र योग्य नेपालीहरूलाई नेपालमै फर्कने वातावरण तयार गरी उचित स्थान वा रोजगारी वा उद्यमशीलतातर्फ अगाडि बढ्न प्राथमिकता र प्रोत्साहन गरिनेछ ।
९. प्रशिक्षणको क्रममा विद्यार्थीले परियोजना कार्यका रूपमा तयार पारेका उत्कृष्ट कार्य तथा वस्तुहरूलाई प्रत्येक स्थानीय तहमा सार्वजनिक निजी साझेदारीको आधारमा संग्राहलय निर्माण गरी सङ्ग्रहित गर्नुकासाथै प्रदर्शनी तथा पुरस्कृत गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१०. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासबाट प्रशिक्षित महिला, युवा, अल्पसंख्यक, लोपोन्मुख, पिछडिएका समुदाय तथा जनजातीहरूलाई निश्चित मापदण्डका आधारमा अध्ययन, अनुसन्धानका अवसर सिर्जना र वृत्ति विकास कार्यक्रममा प्राथमिकताका साथ प्रोत्साहित गरिने छ ।
११. संघ र प्रदेशमा रहने जनशक्ति विकास, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता विकास केन्द्रबाट उद्यमशीलताको माध्यम मार्फत स्वरोजगारी र रोजगारी प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक सीप तथा दक्षता अभिवृद्धिसम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।
१२. नवप्रवर्तशीलको अवधारणामा आधारित भएर उद्योग व्यवसाय विकास गरी स्वरोजगारी र रोजगारीका अवसरहरू बृद्धि गर्नका लागि निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरिने छ ।
१३. श्रम बजारमा प्रवेश भएका नयाँ प्रविधि र सीप अनुसारको आवश्यकता र सोको कारण कार्य प्रणालीमा आएको परिवर्तनसम्बन्धि सूचना तथा जानकारीलाई आम नागरिकसम्म पुऱ्याउन संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धी श्रम बजार सूचना व्यवस्थापन प्रणालीको स्थापना गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।
१४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससँग सम्बन्धित नीति कार्यान्वयनको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गुणात्मक अध्ययन अनुसन्धानमा आधारित भई गर्ने प्रणालीको विकास गरिने छ ।

१५. अनुसन्धानका आधारमा वेत वाँस, सुपारी, फलफूल, जङ्गली सागपात, मसला, गुँद, धुप तथा अन्य खोटोजन्य पदार्थ जस्ता उत्पादनप्रति उद्यमीहरूको आकर्षण बढाइने छ ।
१६. निर्माण क्षेत्रमा सिभिल, ईलेक्ट्रिकल,मेकानिकल इन्जिनियर र प्राविधिकहरू, ठूला मेसिन तथा सवारी चालकहरू, मर्मत संभार प्राविधिकहरू, निर्माण मजदुर, डकर्मी, सिकर्मी, वेल्डर, प्लम्बर, इलेक्ट्रिसियन तथा रंगरोगन गर्ने श्रमिकहरू बजारको मागअनुसार आपूर्ति गराउन आवश्यक जनशक्ति विकास योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याईने छ ।
१७. बजारको वास्तविक मागअनुसार कति श्रमशक्ति कुन क्षेत्रमा आवश्यक छ भन्ने विषयमा रोजगारदातासंगको प्रत्यक्ष संलग्नतामा विस्तृत सूचना तथ्याङ्क सङ्कलन तथा विश्लेषण गर्ने राष्ट्रिय श्रम बजार सूचना प्रणाली कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।
१८. संघ र प्रदेशमा रहने जनशक्ति विकास, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता विकास केन्द्रले तयार गरेका वार्षिक प्रतिवेदनहरू मोवाइल एप्ससहित छापा तथा विद्युतिय प्रविधि मार्फत सार्वजनिक गरिने छ ।
१९. विद्यार्थी, प्रशिक्षक र कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धि गर्न जनशक्ति विकास, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता विकास केन्द्रले पाठ्य पुस्तक तयार पार्ने, स्रोत पुस्तकहरू तयार पार्ने, डिजिटल स्रोतपुस्तक र जानकारीहरू तयार गरी अनलाइन सेवा, र दूर शिक्षा जस्ता सूचना प्रविधिमा आधारित सेवाहरूको विकास तथा विस्तार गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
२०. प्राविधिक तथा व्यवसायीक शिक्षा र सीप विकास क्षेत्रका अनुसन्धानकर्मीहरू, प्रशिक्षकहरू, व्यवस्थापकहरू र विद्यार्थीहरूलाई विषयमिल्दो र सिक्नलायक ठाउँहरूको भ्रमणको आदान प्रदान गर्ने, अनुभव साटासाट गर्ने, सयुक्त रूपमा उद्यमशीलता र नवप्रवर्तनात्मक क्रियाकलापहरू गर्ने, प्रशिक्षक र विद्यार्थीहरू आदान प्रदान गर्ने एवम् एक आपसमा सहयोग र सद्भाव बढाउने गरी थप सीपलाई प्रशिक्षित हुने अवसर प्रदान गर्ने अनुकूल वातावरण मिलाइने छ ।
२१. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका क्षेत्रमा काम गरिरहेका संघसंस्थाहरूले निश्चित ढाँचाको डिजिटल प्रतिवेदन अनलाइन मार्फत चौमासिक रूपमा सम्प्रेषण गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिने छ ।
२२. राष्ट्रिय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास तथ्याङ्क केन्द्र तथा तथ्याङ्क पुनःस्थापना केन्द्रको स्थापना गरी सूचनालाई सर्वसुलभ बनाइने छ ।
२३. संघ, प्रदेश र स्थानीय तीनै तहमा रोजगार सुचना केन्द्र मार्फत श्रम बजार सुचना प्रणालीको निरन्तर अद्यावधिक गर्न प्रदेशलाई स्थानीय तहले र संघलाई प्रदेशले तथ्याङ्क र सुचना संकलन गर्न मद्दत गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
२४. सीपयुक्त जनशक्तिको मागको नियमित प्रक्षेपण गरी आवश्यक व्यवस्था मिलाउन तथा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने सम्बन्धमा नीतिगत रूपमा निर्णय गर्न सहयोग पुग्ने गरी संघीय तहले अन्तर्राष्ट्रिय श्रम बजारको सुचनाहरू पनि सङ्कलन र विश्लेषण गरी आएको नतिजा र आवश्यक सूचनाहरू प्रदेश र स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराउने प्रणालीको विकास गरिने छ ।
२५. नेपालको विभिन्न स्थानमा प्राविधिक तथा व्यवसायीक शिक्षा तथा सीप विकास प्रदायक संघसंस्थाहरूलाई भौगोलिक सूचना प्रणाली (GIS) मार्फत नक्शाङ्कन गरी नीतिगत निर्णयलाई सहयोग पुग्नेगरी सुचना व्यवस्थापन प्रणालीको विकास गर्न संघ, प्रदेश र स्थानीयतहहरू बीच सहकार्य गरिने छ ।
२६. संघ र प्रदेशमा स्थापना हुने जनशक्ति विकास, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता विकास केन्द्रले सूचना र प्रविधि मार्फत संघीय तहले प्रदेश तहलाई र प्रदेश तहले स्थानीय तहहरूलाई अध्ययन अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता विकास गर्ने सम्बन्धमा संस्थागत क्षमता अभिवृद्धिमा मद्दत पुऱ्याउन आवश्यक जानकारी, छलफल र अन्तरक्रिया सञ्चालन गर्ने प्रणालीको विकास गरिने छ ।
२७. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास सम्बन्धी सुचनाहरू, रोजगारीको अवसरसम्बन्धी सुचना, वैदेशिक रोजगारीमा जानका लागि चाहिने आवश्यक सुचना, रोजगारदाता सम्बन्धित जानकारीहरू, आवश्यक सीपयुक्त जनशक्तिको विवरण, उद्यमशीलतासम्बन्धी जानकारी, नवप्रवर्तनसम्बन्धि क्रियाकलापका बारेमा जानकारीमुलक वेबसाइट निर्माण, टेलिभिजन तथा

रेडियोमा जानकारीमुलक कार्यक्रमहरू, पत्रपत्रिका प्रकाशन, लेख रचना प्रकाशन गरी सूचना प्रवाह सम्बन्धित सबैमा हुने गरी व्यवस्था मिलाउन सूचना प्रणालीमा आधारित रोजगार सूचना केन्द्र को विकास तिनै तहमा गरिने छ ।

२८. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास प्रदायक विद्यालय, शिक्षालय तथा संघ तथा संस्थाहरूमा विपद् जोखिम व्यवस्थापन गर्न भैपरी आउने योजना निर्माण र पूर्व सिकाइ तथा अनुसन्धानका आधारमा विपद्सम्बन्धी सूचना व्यवस्थापन र रिपोर्टिङ प्रणाली (Disaster Information Management and Reporting System) को विकास गरिने छ ।
२९. अध्ययन-अनुसन्धानमा आधारित भई हरित रोजगारी, व्यावसाय र अर्थतन्त्रमा टेवा पुऱ्याउन नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता विकास गर्दै हरित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास (Green TVESD) को अवधारणालाई प्रोत्साहित गरिने छ ।
३०. सुधार गृहमा रहेका बन्दीहरूलाई सकारात्मक र सिर्जनात्मक ढङ्गले उत्पादनशील जनशक्तिका रूपमा समाहित गर्न सीप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।

दिगो लगानी (Sustainable Financing)

८. नीतिहरू (Policies)

१. माध्यमिक तहसम्मको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई क्रमशः निःशुल्क गरिने छ ।
२. राज्यको प्राथमिकतामा परेका क्षेत्र, वर्ग र समुदायका लागि विशेष सुविधासहितको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास निःशुल्क रूपमा प्रदान गरिने छ ।
३. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास प्राप्त जनशक्तिलाई स्वःरोजगार र उद्यमशीलताका लागि सहूलियत ऋणको व्यवस्था गरिने छ ।
४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका क्षेत्रमा कुशलता र प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न दिगो लगानीको एकीकृत ढाँचा (One-door financing framework) र क्षेत्रगत लगानी ढाँचा (Sector-wide Approach) को प्रयोग गरिने छ ।

९. रणनीतिहरू (Strategies)

१. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (Technical and Vocational Education-TVE) र सीप विकास (Skills Development-SD) लाई ऐनमै व्यवस्था गरी छुट्टाछुट्टै लगानी र नियमन गर्ने गरी संगठन संरचना र जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने ।
२. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धि नीति निर्देश, क्षेत्रगत समन्वय र संयुक्त कोषको परिचालन एवम् सञ्चालन राष्ट्रिय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सीप विकास परिषद (National Council for Technical and Vocational Education and Skills Development-NCTVESD) को निर्णयानुसार गर्ने ।
३. माध्यमिक तहसम्मको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई क्रमशः निःशुल्क गर्ने व्यवस्था कानुनद्वारा नै व्यवस्थित गर्ने ।
४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न नतिजामा आधारित लगानी ढाँचा क्रमशः अवलम्बन गर्ने ।
५. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका क्षेत्रमा एकद्वार (One Door) प्रणालीबाट दिगो लगानीको व्यवस्था गर्ने ।
६. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको लगानी र योगदानको ढाँचा एकीन गर्ने ।

७. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास प्रदायक संस्था, निकाय तथा शिक्षालयलाई एकमुष्ट अनुदान प्रणालीको व्यवस्था गरी क्रमशः स्वायत्तता प्रदान गर्ने ।
८. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासमा वैदेशिक सहयोग र प्राविधिक सहायताको प्रयोगमा सम्बन्धमा प्राथमिकता किटान गर्ने ।
९. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासमा जनशक्ति विकासका लागि कुल शिक्षा वजेटको दुई प्रतिशत बजेट सीप विकास कोषमा विनियोजन गर्ने व्यवस्था गर्ने ।
१०. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका लागि उद्योग-व्यवसायीको सहकार्यमा सीप विकास शुल्क (Levy) को व्यवस्था लागु गरी लगानीका लागि साझेदारिता र सहकारीतालाई प्राथमिकता प्रदान गर्ने ।

१०. कार्यनीतिहरू (Working Policies)

१. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धि योजना तर्जुमा, कार्यक्रम विकास, कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा क्षेत्रगत एकीकृत र समन्वयात्मक ढाँचा (Sector-wide Approach) अवलम्बन गरिने छ ।
२. माध्यमिक तहसम्मको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा क्रमशः निःशुल्क गर्न कार्य योजना बनाई कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।
३. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको विस्तारका लागि स्रोतको सुनिश्चिततासहित नक्शाङ्कन र आवश्यकताको आधारमा मात्र विस्तार गरिने छ ।
४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धि कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नका लागि निजी क्षेत्रसँग साझेदारीताको ढाँचा तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।
५. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको माध्यमबाट उत्पादन वृद्धि र उत्पादनको व्यावसायिक एवम् विविधिकरण गर्न अन्य सरकारी र गैरसरकारी निकायसँग समन्वय गर्ने र लगानीको एकिकृत ढाँचा तर्जुमा गरिने छ ।
६. उत्पादन वृद्धि गर्ने कार्यक्रमलाई प्राथमिकतामा राखी सो मा वैदेशिक लगानी प्रयोग गर्न सक्ने व्यवस्था गरिने छ ।
७. आर्थिक वृद्धि तथा विकासमा जोड दिने खालका उत्पादनलाई बढावा दिन प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासलाई प्रविधिसँग जोडेर सक्षम र गुणस्तरीय जनशक्ति उत्पादन गरिने छ ।
८. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका स्नातकहरू काम गर्ने संस्थामा नै सीप विकास शुल्क (Levy) प्रणाली अवलम्बन गरी क्षमता विकास कोष निर्माण गरिने छ ।
९. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससँग सम्बद्ध कर्मचारीको क्षमता विकासमा सरकारी तथा गैरसरकारी निकाय र रोजगारदाताको बीचमा सहकार्य गरिने छ ।
१०. नियमित रूपमा बजारको आवश्यकता सर्वेक्षण गरी बजारको आवश्यकता पुरा गर्ने किसिमबाट प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने पद्धतिलाई स्वःचालित बनाइने छ ।
११. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससँग सम्बद्ध तालिम प्रदायक निकायहरूमा न्यूनतम सामग्रीको सुनिश्चित नभएसम्म कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नपाउने व्यवस्था गरिने छ ।
१२. जनताका दैनिक आयसँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरूलाई छोटो अवधिका सीप विकाससँग आवद्ध गरिने छ ।
१३. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासमा निजी क्षेत्र र उद्योगी व्यवसायीलाई आफ्नै संस्थामा कार्यशालाको अवधारणा बमोजिम सीप विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न प्रोत्साहन गरिने छ ।

१४. गुणस्तरीय प्रशिक्षक उत्पादनका लागि लगानीको तत्कालिक, मध्यकालिन र दीर्घकालिन योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।
१५. उद्यमशीलता विकास गर्नका लागि लक्षित समूहलाई लघु वित्त कार्यक्रममा सहूलियतपूर्ण ऋण सहयोग उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिने छ ।
१६. आन्तरिक स्रोत परिचालन कार्यविधि निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।

११. संस्थागत संरचना (Institutional Arrangements)

११.१ संघमा राष्ट्रिय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास सभा (National Assembly for Technical and Vocational Education and Skills Development - NATVESD) रहने छ । यसको गठन र काम, कर्तव्य र अधिकार निम्नानुसार हुने छः

राष्ट्रिय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास सभाको गठन देहाय बमोजिम हुनेछः

(क) प्रधानमन्त्री	अध्यक्ष
(ख) विभागीय मन्त्रीहरू	सदस्य
(ग) सात प्रदेशका मुख्यमन्त्रीहरू	सदस्य
(घ) उपाध्यक्ष, राष्ट्रिय योजना आयोग	सदस्य
(ङ) सदस्य, लोक सेवा आयोग	सदस्य
(च) सदस्य, वित्त आयोग	सदस्य
(छ) मुख्य सचिव	सदस्य
(ज) विश्वविद्यालयका उपकुलपति मध्येबाट अध्यक्षले मनोनित गरेको २ जना	सदस्य
(झ) उपकुलपति, नेपाल विज्ञान तथा प्रविधि प्रज्ञा प्रतिष्ठान	सदस्य
(ञ) सम्बन्धित क्षेत्रका विज्ञहरूमध्येबाट अध्यक्षद्वारा मनोनित (कम्तिमा २ महिलासहित ६ जना)	सदस्य
(ट) उद्योग-व्यवसायी संघसंस्थाका प्रतिनिधिहरूबाट अध्यक्षद्वारा मनोनित (कम्तिमा २ महिलासहित ६ जना)	सदस्य
(ठ) शिक्षा सचिव	सदस्य-सचिव

- कम्तिमा वर्षको एक पटक राष्ट्रिय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास सभा हुनेछ ।
- सभाका मनोनित सदस्यहरूको पदावधि चार वर्षको हुनेछ र पदावधि समाप्त भए पछि निज पुनःनियुक्त हुन सक्नेछ ।
- सभाको बैठक सम्बन्धि कार्यविधि सभा आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।
- सभामा पेश हुने सम्पूर्ण प्रस्तावहरू राष्ट्रिय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास परिषद मार्फत पेश हुने छ ।
- सभाको काम, कर्तव्य र अधिकार निम्नानुसार हुने छः
 - प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धि राष्ट्रिय नीति निर्माण गर्ने ।
 - संघीय अन्तर निकाय, अन्तर प्रदेश र अन्तर स्थानीय तह बीच समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।
 - वित्तीय श्रोतको व्यवस्था र बाँडफाँडको ढाँचा स्वीकृत गर्ने ।
 - प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धि कार्य प्रगति समीक्षा गर्ने ।
 - कानून बमोजिम तोकिएका अन्य कार्यहरू ।

११.२ संघमा राष्ट्रिय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास परिषद (National Council for Technical and Vocational Education and Skills Development-NCTVESD) रहनेछ । यसको गठन र काम, कर्तव्य र अधिकार निम्नानुसार हुने छः

राष्ट्रिय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास परिषदको गठन देहाय बमोजिम हुनेछः

(क) शिक्षा मन्त्री	अध्यक्ष
(ख) ७ प्रदेशका सामाजिक विकास मन्त्री	सदस्य
(ग) सदस्य (शिक्षा हेर्ने), राष्ट्रिय योजना आयोग	सदस्य
(घ) अर्थ, उद्योग, कृषि, पर्यटन, श्रम, संघीय मामिला, शिक्षा, स्वास्थ्य, राष्ट्रिय योजना आयोग र लोक सेवा आयोगका सचिव	सदस्य
(ङ) परिषद अन्तरगतका स्वायत्त निकायका कार्यकारी अधिकृत वा प्रमुख (४ जना)	सदस्य
(च) अध्यक्षद्वारा मनोनित विज्ञ (कम्तिमा १ महिलासहित) दुई जना	सदस्य
(छ) अध्यक्षद्वारा मनोनित रोजगारदाता मध्येबाट (कम्तिमा १ महिलासहित) दुई जना	सदस्य
(ज) प्रमुख कार्यकारी अधिकृत	सदस्य-सचिव

१. परिषदको प्रमुख कार्यकारी अधिकृत कानून बमोजिम नेपाल सरकारद्वारा नियुक्त नेपाल सरकारको विशिष्ट श्रेणीको अधिकृत सरहको हुने छ ।
२. परिषदका मनोनित सदस्यहरूको पदावधि चार वर्षको हुनेछ र पदावधि समाप्तभएपछि निज पुनःनियुक्त हुन सक्ने छ ।
३. परिषदको बैठक सम्बन्धि कार्यविधि कानूनद्वारा निर्धारण गरे बमोजिम हुने छ ।
४. परिषदको काम, कर्तव्य र अधिकार निम्नानुसार हुने छः
 - (क) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धि सभामा पेश हुने सम्पूर्ण प्रस्तावहरू (परिषदअन्तरगतका स्वायत्त निकाय तथा संस्थाहरूकोसमेत) परिषद मार्फत सभामा पेश गर्ने ।
 - (ख) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धि राष्ट्रिय नीति बमोजिम कार्यक्रम निर्माण गर्ने ।
 - (ग) जनशक्ति प्रक्षेपण र मानव संसाधन विकास योजना स्वीकृत गर्ने ।
 - (घ) जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने ।
 - (ङ) वित्तीय श्रोतको बाँडफाँड गर्ने ।
 - (च) संघीय अन्तर निकाय, अन्तर प्रदेश र अन्तर स्थानीय तह बीच कार्यक्रम समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।
 - (छ) उद्योग, व्यावसाय र रोजगारदाता निकाय, सहकारी, गैर सरकारी र दातृ निकायहरू यस क्षेत्रको विकासका लागि परिचालन गर्ने ढाँचा स्वीकृत गर्ने ।
 - (ज) राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, गुणस्तर मापदण्ड (प्रत्यायन, शिक्षक, पूर्वाधार, प्रवेश योग्यतासमेत) ढाँचा स्वीकृत गर्ने ।
 - (झ) परीक्षा, मूल्याङ्कन र समकक्षताको ढाँचा स्वीकृत गर्ने ।
 - (ञ) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास प्रदायक संस्थाहरूको स्वीकृतिको ढाँचा तथा सञ्चालन र नियमनका लागि आवश्यक प्रारूप स्वीकृत गर्ने ।
 - (ट) अनुसन्धान, नवप्रवर्तन, उद्यमशीलता विकास र सूचना व्यवस्थापन प्रणालीको विकास गर्ने ।
 - (ठ) जवाफदेहिताको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने ।

- (ड) कानून बमोजिम आर्थिक अभिलेख राख्ने ।
- (ढ) कानून बमोजिम तोकिएका अन्य कार्यहरू ।
- ५. सभाले स्वीकृत गरेको नीति तथा मापदण्डका आधारमा स्वायत्त निकायहरूको संगठन संरचना तयार गर्ने ।
- ६. परिषदले सम्बन्धित विषय क्षेत्रका विज्ञहरू सम्मिलित समितिहरू गठन गरी आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकार सम्पादन गर्ने ।
- ७. परिषदले आफूलाई तोकिएको अधिकार कार्यकारी बोर्ड, विषयगत समिति वा अन्य निकायहरूलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्ने ।
- ८. परिषद अन्तरगत रहने स्वायत्त निकायहरूको संरचना, काम, कर्तव्य र अधिकार कानूनद्वारा व्यवस्था गर्ने ।
- ९. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धि राष्ट्रिय नीति बमोजिम कार्यक्रमहरू परिषदबाट स्वीकृत गराई लागु गर्ने ।

११.३ प्रदेशमा प्रादेशिक प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास सभा (Provincial Assembly for Technical and Vocational Education and Skills Development-PATVESD) रहनेछ । यसको गठन र काम, कर्तव्य र अधिकार निम्नानुसार हुने छः

प्रादेशिक प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सीप विकास सभाको गठन देहाय बमोजिम हुनेछः

(क) मुख्य मन्त्री, प्रदेश सरकार	अध्यक्ष
(ख) प्रादेशिक मन्त्रीहरू	सदस्य
(ग) उपाध्यक्ष, प्रादेशिक योजना आयोग	सदस्य
(घ) सदस्य, प्रादेशिक लोक सेवा आयोग	सदस्य
(ङ) प्रादेशिक प्रमुख सचिव	सदस्य
(च) सम्बन्धित क्षेत्रका विज्ञहरूमध्येबाट अध्यक्षद्वारा मनोनित (कम्तिमा २ महिलासहित ४ जना)	सदस्य
(छ) उद्योग-व्यवसायी संघसंस्थाबाट अध्यक्षद्वारा मनोनित (कम्तिमा २ महिलासहित ४ जना)	सदस्य
(ज) पालिकाका प्रमुख वा उपप्रमुखहरूबाट अध्यक्षद्वारा मनोनित (कम्तिमा ३ महिलासहित १० जना)	सदस्य
(झ) सामाजिक विकास मन्त्रालयको सचिव	सदस्य-सचिव

- १. कम्तिमा वर्षको एक पटक प्रादेशिक प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सीप विकास सभा हुनेछ ।
- २. सभाका मनोनित सदस्यहरूको पदावधि चार वर्षको हुनेछ र पदावधि समाप्तभएपछि निज पुनःनियुक्त हुन सक्नेछ ।
- ३. सभाको बैठक सम्बन्धि कार्यविधि सभा आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।
- ४. सभाको काम, कर्तव्य र अधिकार निम्नानुसार हुने छः
 - (क) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धि राष्ट्रिय नीतिअनुकूल प्रादेशिक नीति निर्माण गर्ने ।
 - (ख) प्रादेशिक अन्तर निकाय, अन्तर प्रदेश र अन्तर स्थानीय तह बीच समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।
 - (ग) वित्तिय श्रोतको व्यवस्था र बाँडफाँडको ढाँचा स्वीकृत गर्ने ।
 - (घ) तोकिएको मापदण्डअनुसार पाठ्यक्रमसम्बन्धी ढाँचा स्वीकृत गर्ने ।
 - (ङ) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धि कार्य प्रगति समीक्षा गर्ने ।
 - (च) कानून बमोजिम तोकिएका अन्य कार्यहरू ।

११.४ प्रदेशमा प्रादेशिक प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास परिषद (Provincial Council for Technical and Vocational Education and Skills Development-PCTVESD) रहनेछ । यसको गठन र काम, कर्तव्य र अधिकार निम्नानुसार हुने छः

प्रादेशिक प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सीप विकास परिषदको गठन देहाय बमोजिम हुनेछः

(क) सामाजिक विकास मन्त्री	अध्यक्ष
(ख) सदस्य, प्रादेशिक योजना आयोग	सदस्य
(ग) सचिवहरू, प्रादेशिक मन्त्रालय	सदस्य
(घ) सम्बन्धित क्षेत्रका विज्ञहरूमध्येबाट अध्यक्षद्वारा मनोनित (कम्तिमा १ महिलासहित ३ जना)	सदस्य
(ङ) उद्योग-व्यवसायी संघसंस्थाका प्रतिनिधिहरूबाट मनोनित (कम्तिमा १ महिलासहित २ जना)	सदस्य
(च) पालिकाका प्रमुख तथा उपप्रमुखहरूमध्येबाट अध्यक्षद्वारा (कम्तिमा १ महिलासहित २ जना)	सदस्य
(छ) प्रमुख कार्यकारी अधिकृत	सदस्य-सचिव

१. परिषदको प्रमुख कार्यकारी अधिकृत कानून बमोजिम प्रदेश सरकारद्वारा नियुक्त नेपाल सरकारको प्रथम श्रेणीको अधिकृत सरहको हुने छ ।
२. परिषदका मनोनित सदस्यहरूको पदावधि चार वर्षको हुनेछ र पदावधि समाप्त भए पछि निज पुनःनियुक्त हुन सक्ने छ ।
३. परिषदको बैठक सम्बन्धि कार्यविधि कानूनद्वारा निर्धारण गरे बमोजिम हुने छ ।
४. परिषद अन्तरगत दैनिक प्रशासनिक कार्यका लागि एउटा सचिवालय हुने छ ।
५. परिषदको काम, कर्तव्य र अधिकार निम्नानुसार हुने छः
 - (क) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धि राष्ट्रिय नीति बमोजिम कार्यक्रम निर्माण गर्ने ।
 - (ख) जनशक्ति प्रक्षेपण र मानव संसाधन विकास योजना स्वीकृत गर्ने ।
 - (ग) प्रादेशिक अन्तर निकाय, अन्तर प्रदेश र अन्तर स्थानीय तह बीच कार्यक्रम सहजीकरण गर्ने ।
 - (घ) उद्योग, व्यावसाय र रोजगारदाता निकाय, सहकारी र गैर सरकारी निकायहरूको परिचालन गर्ने ढाँचा स्वीकृत गर्ने ।
 - (ङ) राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, गुणस्तर मापदण्ड (प्रत्यायन, शिक्षक, पूर्वाधार, प्रवेश योग्यतासमेत) ढाँचाअनुसार पाठ्यक्रम तथा वृत्ति विकास योजना स्वीकृत गर्ने ।
 - (च) कानून बमोजिम तोकिएका अन्य कार्यहरू गर्ने ।
६. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासलाई सुव्यवस्थित गरी गुणस्तरयुक्त शिक्षा तथा तालिम प्रदान र नियमन गर्न संघीय कानून अनुकूल हुने गरी प्रदेश सरकारले छुट्टै प्रादेशिक प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास परिषद को कानून बनाई लागु गर्ने छ ।

११.५ प्रत्येक महानगर र उपमहानगर पालिकामा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास परिषद (Municipal Council for Technical and Vocational Education and Skills Development - MCTVESD) रहनेछ । यसको गठन र काम, कर्तव्य र अधिकार निम्नानुसार हुने छः

स्थानीय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास परिषदको गठन देहाय बमोजिम हुनेछः

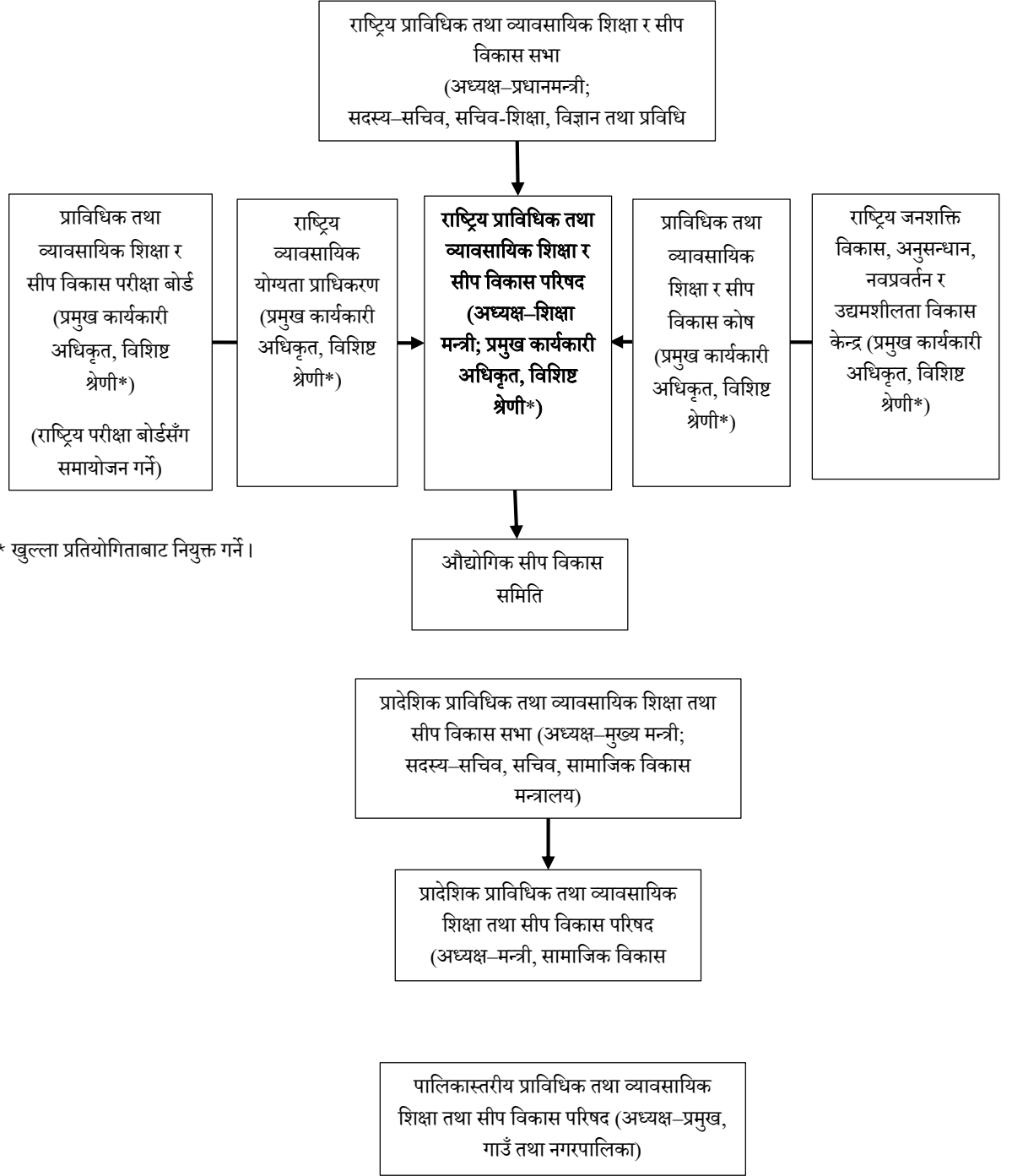
(क) पालिका प्रमुख	अध्यक्ष
-------------------	---------

(ख) पालिका उपप्रमुख	उपाध्यक्ष
(ग) प्रमुख, सामाजिक समिति	सदस्य
(घ) सदस्य, योजना हेर्ने शाखा	सदस्य
(ङ) प्रधानाध्यापक/प्राचार्य, प्राविधिक शिक्षा वा सीप विकास सञ्चालन गरेका विद्यालय र शिक्षालयमध्येबाट अध्यक्षद्वारा मनोनित (कम्तिमा १ महिलासहित २ जना)	सदस्य
(च) सम्बन्धित क्षेत्रका विज्ञहरूमध्येबाट अध्यक्षद्वारा मनोनित (कम्तिमा १ महिलासहित २ जना)	सदस्य
(छ) उद्योग व्यवसायी संघसंस्थाहरूबाट अध्यक्षद्वारा मनोनित (कम्तिमा १ महिलासहित २ जना)	सदस्य
(ज) पालिकाको सचिव	सदस्य-सचिव

द्रष्टव्यः नगरपालिका र गाउँपालिकाका हकमा आवश्यकताअनुसारको परिषद् गठन गर्न सक्ने छ ।

१. पालिकाको सचिव परिषदको सदस्य-सचिव हुने छ ।
 २. मनोनित सदस्यहरूको पदावधि चार वर्षको हुनेछ र पदावधि समाप्तभएपछि निज पुनःनियुक्त हुन सक्ने छ ।
 ३. परिषदको बैठक सम्बन्धि कार्यविधि कानूनद्वारा निर्धारण गरे बमोजिम हुने छ ।
 ४. परिषदको काम, कर्तव्य र अधिकार निम्नानुसार हुने छः
 - (क) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धि राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक नीति बमोजिम योजना तथा कार्यक्रम निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
 - (ख) जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने ।
 - (ग) स्थानीय संघसंस्थाहरू बीच कार्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने ।
 - (घ) कानून बमोजिमका अन्य कार्यहरू गर्ने ।
 ५. उद्योग, व्यावसाय र रोजगारदाता निकाय, सहकारी र गैर सरकारी निकायहरूको परिचालन गर्ने ढाँचा स्वीकृत गर्ने ।
 ६. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासलाई सुव्यवस्थित गरी गुणस्तरयुक्त शिक्षा तथा सीप विकाससम्बन्धि तालिम प्रदान र नियमन गर्न संघीय र प्रादेशिक कानून अनुकूल हुनेगरी स्थानीय सरकारले छुट्टै कानून बनाई लागु गर्नेछ ।
- ११.६ संघमा केन्द्रिय स्तरको राष्ट्रिय योग्यता प्राधिकरण, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास कोष र राष्ट्रिय जनशक्ति विकास, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन, उद्यमशीलता विकास केन्द्र स्वायत्त निकायको रूपमा रहनेछ । प्रत्येक निकायमा प्रमुख कार्यकारी अधिकृत (विशिष्ट श्रेणी सरह) रहनेछ र यस पदमा खुल्ला प्रतियोगिताद्वारा नियुक्ति गरिनेछ ।
- ११.७ संघमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास परीक्षा बोर्ड रहनेछ र यसलाई राष्ट्रिय परीक्षा बोर्डसँग समायोजन गरिनेछ ।
- ११.८ राष्ट्रिय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास परिषद अन्तर्गत औद्योगिक सीप विकास समिति रहनेछ र यसले औद्योगिक सीप विकास तथा तालिमसम्बन्धि तोकिएअनुसारको कार्यहरू गर्नेछ ।
- ११.९ यस प्रतिवेदनमा प्रस्तावित संरचनात्मक ढाँचा (चित्र १ मा राखिएको छ) लागु गर्न संगठन र व्यवस्थापन (Organization & Management) सभै गरिनेछ ।

चित्र १: संस्थागत संरचना

द्रष्टव्यः

प्रस्तुत संरचनात्मक ढाँचा लागु गर्न संगठन र व्यवस्थापन (Organization & Management) सर्भे गरिनेछ ।

११.१० हालको प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् र सो अन्तर्गतका निकाय तथा कर्मचारीहरू र भौतिक संरचनालगायत अन्य सबै स्रोतसाधनहरू आवश्यकता, योग्यता र क्षमताको आधारमा नयाँ संरचनात्मक ढाँचाहरूमा (संघ, प्रदेश वा स्थानीय तहमा) समायोजन गरिनेछ ।

११.११ प्रस्तावित नयाँ संरचनात्मक ढाँचाहरू स्वीकृत भई तोकिएअनुसार कार्यान्वयनमा नआएसम्म हालको संरचनाले आफ्नो कार्य सुचारू राख्नेछन् ।

१२. आर्थिक पक्ष (Financial Aspect)

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास (TVESD) को प्रस्तावित नीति, रणनीति र कार्यनीति तथा कानूनी संरचना कार्यान्वयन गर्न थप आर्थिक दायित्व पर्ने हुँदा आर्थिक व्यवस्थापन संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको साझा दायित्व भित्र राखिने छ ।

१३. कानूनी व्यवस्था (Legal Arrangement)

यो नीति कार्यान्वयन गर्न संघमा एकिकृत प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास ऐन तथा कानूनहरू तर्जुमा गरिने छ र सोही अनुकूल हुनेगरी प्रदेश तथा स्थानीय सरकारले पनि अवस्यक कानूनहरू तर्जुमा गर्नेछन् ।

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धी शब्दावलीको परिभाषा

- १) प्राविधिक शिक्षा: प्राविधिक शिक्षा भनेको शैक्षिक योग्यता तथा पेशागत तयारी व्यावहारिक विज्ञान र आधुनिक प्रविधिमा आधारित पेशाको लागि तयार गर्ने शिक्षा हो। यसले साधारण विज्ञान र गणितका आधारभूत सिद्धान्तको बुझाइ र व्यवहारमा प्रयोग गर्न सक्षम बनाउन जोड दिन्छ। प्राविधिक उच्च शिक्षाले ग्रेजुएटसलाई विषयगत ज्ञान, सैद्धान्तिक बुझाइ सिद्धान्तहरू र फराकिलो विषयहरूमा जोड दिई विज्ञान, इन्जिनियरिङ्ग, कानून, चिकित्सा शास्त्र जस्ता क्षेत्रमा जिम्मा लिएर अभ्यास गर्न सक्षम बनाउँछ भने प्राविधिक शिक्षाले शिल्पी तहभन्दा माथि विभिन्न पेशागत क्षेत्रको लागि मध्यमस्तरीय जनशक्ति तयार गर्दछ।
- २) व्यावसायिक शिक्षा: व्यावसायिक शिक्षाले विभिन्न Job जस्तै: पेशा, व्यवसाय, शिल्पकला वा टेक्सिसियन आदिमा काम गर्नको लागि तयार गर्छ। व्यावसायिक शिक्षा प्राविधिक शिक्षा र पेशागत शिक्षा (Career Education) इन्साइक्लोपेडिया ब्रिटानिकाका अनुसार औद्योगिक वा व्यावसायिक क्षेत्रका पेशाहरूको काम गर्न सक्षम बनाउन दिइने प्रशिक्षण हो। व्यावसायिक शिक्षा, माध्यमिक विद्यालय, प्राविधिक शिक्षालय र बहुप्राविधिक शिक्षालयहरूबाट औपचारिक रूपले प्राप्त गर्छन् भने अनौपचारिक माध्यमबाट काम गर्दागर्दै औद्योगिक तालिमको माध्यमबाट विद्यार्थीले आवश्यक सीप हासिल गर्दछन्।
- ३) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम: प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम शैक्षिक प्रक्रियाको त्यो पक्ष हो, जस्मा साधारण शिक्षाको अलावा पेशासँग सम्बन्धित विज्ञान तथा प्रविधि र सम्बन्धित विज्ञानको अध्ययनका साथै आर्थिक र सामाजिक जीवनको लागि विभिन्न पेशागत क्षेत्रमा आवश्यक व्यावहारिक सीप, प्रवृत्ति, बुझाइ र ज्ञान हासिल गरिन्छ।
- ४) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास: प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा भनेको सङ्गठित सिकाइ प्रक्रिया हो, जुन प्रक्रिया अन्तर्गत सिकारुले प्राविधिक, सामाजिक र व्यक्तिगत सीप विकास र योग्यता हासिल गर्ने अवसर हो। जस्को माध्यमबाट देशलाई चाहिने सीपयूक्त जनशक्ति दिगो संयोजित आपूर्ति गर्ने र व्यक्तिलाई राम्रो आय गर्न सक्ने बनाउने तथा Decent Work हासिल गर्न क्षमतावान् बनाउने हो। यस्ता राम्रो र उच्च आय भएका रोजगारी औपचारिक क्षेत्रमा प्राप्त गर्ने वा औपचारिक क्षेत्रमा आफै रोजगारी सिर्जना गर्न सक्ने बनाउनु हो। त्यसैले व्यावसायिक सीप विकासले परम्परागत प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमभन्दा फरक आर्थिक विकास र रोजगारीको क्षेत्रको विकासमा फराकिलो सोच र परिकल्पना राख्दछ।
- ५) व्यावसायिक सीप विकास तालिम: व्यावसायिक सीप विकास तालिमले निर्दिष्ट पेशाका कार्यहरू दक्षतासाथ सम्पन्न गर्न आवश्यक सीप र पेशासँग सम्बन्धित ज्ञानको विकास गर्न जोड दिन्छ। यस्ता व्यावसायिक सीपका तालिम स्कूलमा, औद्योगिक तालिम मार्फत कार्य गर्दै सिकने, खुला तथा दूर शिक्षा मार्फत सञ्चालन हुने गर्छन्।
- ६) औद्योगिक प्रशिक्षार्थी सीप विकास तालिम: औद्योगिक प्रशिक्षार्थी सीप विकास तालिम भन्नाले उद्योग व्यवसायसँग सहकार्य गरी सीप विकासको योजना सहित तालिम दिने संस्था र उद्योग व्यवसाय मिलेर सञ्चालन गरिने कार्यक्रम बुझिन्छ। तालिम दिने संस्थामा कम काम गरेर सीप सिकने बढी समय खर्चिने गरिन्छ र निर्दिष्ट सीप विकास योजना अनुसार औद्योगिक तालिम सम्पन्न गर्ने अपेक्षित दक्षता हासिल गरेकालाई परीक्षण गरी मान्यता प्राप्त व्यावसायिक योग्यताको प्रमाणीकरण गरिन्छ।
- ७) विभिन्न सिकाइका बाटाहरूबीच संयोजन: औपचारिक, अनौपचारिक र अरीतिक (Informal) माध्यमबाट सिकेको सीप र दक्षतालाई परीक्षण गरी राष्ट्रिय रूपमा परीक्षण गरी मान्यता प्राप्त योग्यता हासिल गराउने र एउटा सिकाइको धारबाट अर्को सिकाइको धारमा जान पाउने र योग्यता अगाडि बढाउन पाउने व्यवस्थालाई सिकाइका धारहरूबीच संयोजन (Integration of various modes of learning) भनिन्छ।

- ८) गतिशीलता र पारगम्यता: एउटा सिकाइको धारबाट त्यो भन्दा माथिको योग्यता हासिल गर्न पाउने मान्यताप्राप्त योग्यता हासिल गर्ने अवसरलाई निरन्तरता पाउने व्यवस्था र एउटा सिकाइको धारबाट अर्को सिकाइको धारमा प्रवेश गर्न पाउने अवसरलाई गतिशीलता (Mobility) भनिन्छ । त्यस्तै एउटा विषयगत क्षेत्रबाट अर्को विषयगत क्षेत्रमा प्रवेश गरी योग्यता अगाडि बढाउन पाउने अवसरलाई पारगम्यता (Permeability) भनिन्छ ।
- ९) प्राविधिक सीप: निर्दिष्ट काम (Task) सम्पन्न गर्न आवश्यक सीपलाई प्राविधिक सीप भनिन्छ । प्राविधिक सीप भनेको कुनै काम दक्षतापूर्वक सम्पन्न गर्न आवश्यक ज्ञान, सीप र प्रविधिको प्रयोग गर्न सक्ने र उक्त काम सम्पन्न गर्न आवश्यक औजार, उपकरण र प्रविधि आत्मविश्वासका साथ उपयोग गर्न सक्ने क्षमता हो ।

सन्दर्भ सामग्रीहरू (References)

- अर्थ मन्त्रालय (२०७३), आर्थिक सर्वेक्षण, २०७२, काठमाडौं: अर्थ मन्त्रालय ।
- अर्थ मन्त्रालय (२०७५), रातो किताव, आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को नीति तथा कार्यक्रम, काठमाडौं: अर्थ मन्त्रालय ।
- अर्थ मन्त्रालय (२०७५), आर्थिक सर्वेक्षण, २०७४, काठमाडौं: अर्थ मन्त्रालय ।
- केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग (२०६८), नेपालको राष्ट्रिय जनगणनाको प्रारम्भिक प्रतिवेदन, २०६८, काठमाडौं: राष्ट्रिय योजना आयोग ।
- प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद (२०७३), प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद ऐन, २०४५, काठमाडौं: कानून किताव व्यवस्था समिति ।
- प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद (२०७४), प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम: एक झलक, २०७४, भक्तपुर: प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद ।
- प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद (२०७५), प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम: एक झलक, २०७५, भक्तपुर: प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद ।
- प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् (२०७३), प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद नियमावली, २०५१ (दोश्रो संशोधन २०७०), सानोठिमी: प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् ।
- प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् (२०७३), प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम: एक झलक, सानोठिमी: प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् ।
- राष्ट्रिय योजना आयोग (२०७३), चौधौँ आवधिक योजना, २०७३-२०७६, काठमाडौं: राष्ट्रिय योजना आयोग ।
- शिक्षा मन्त्रालय (२०६९), प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम नीति, २०६९, काठमाडौं: शिक्षा मन्त्रालय ।
- शिक्षा मन्त्रालय (२०७३), विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम (२०७३/७४-२०७७/७८), काठमाडौं: शिक्षा मन्त्रालय ।
- शिक्षा मन्त्रालय (२०७३), शिक्षा ऐन २०२८ (आठौँ संशोधनसहित) । काठमाडौं: कानून किताव व्यवस्था समिति ।
- शिक्षा मन्त्रालय (२०७४), प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमसम्बन्धि विस्तृत तथ्याङ्कीय प्रतिवेदन, २०७३, काठमाडौं: स्कील्स कार्यक्रम ।
- शिक्षा विभाग (२०६९), माध्यमिक तहको प्राविधिक तथा व्यावसायिक माध्यमिक शिक्षाको सञ्चालन र व्यवस्थापनका लागि विद्यालयमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा सञ्चालन (पहिलो संशोधन) निर्देशिका, २०६९, भक्तपुर: शिक्षा विभाग ।
- शिक्षा विभाग (२०७४), फ्याल्स एक प्रतिवेदन २०७४ (२०१७/१८), भक्तपुर: शिक्षा विभाग ।
- शिक्षा विभाग (२०७३), फ्याल्स एक प्रतिवेदन २०७३ (२०१५/१६), भक्तपुर: शिक्षा विभाग ।
- संविधान सभा (२०७२), नेपालको संविधान, २०७२, काठमाडौं: कानून किताव व्यवस्था समिति ।

Center for Research and Development Services (2017). The final evaluation of support to knowledge and lifelong learning skills (SKILLS) programme. Kathmandu: Ministry of Education.

- Central Bureau of Statistics (2012). National population and housing census, 2011 (National Report). Kathmandu: Author.
- Department of Education (2016). Education management information system, flash I report 2015/16. Bhaktapur, Nepal: Author.
- Ministry of Education (2016). National education account in education: Expenditure for education for 2009-2015. Paris: UNESCO/IIEP.
- Ministry of Education (2017). Policy dialogue: A participatory review of technical and vocational education and training policy, 2012. Kathmandu: MoEST/UNDP/SKILLS.
- Ministry of Finance (2017/18 to 2018/19). Red Book 2017/18 to 2018/19. Kathmandu: Author.
- National Planning Commission (2016). Fourteenth development plan (Three year plan 2016–19). Kathmandu: Author.
- OECD (2002). Financing education- investments and returns. Analysis of the world education indicators. Paris: UNESCO.

नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास

Technical & Vocational Education and Skills Development (TVESD)

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास

नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
सिंहदरवार, काठमाडौं

नीति, रणनीति तथा कार्यनीतिहरू र काठुनी एवम्
संस्थागत संरचनाको प्रस्तावित खाकाका अनुसूचीहरू

(Technical and Vocational Education and Skills
Development-TVESD)

नीति, रणनीति तथा कार्यनीतिहरू र कानुनी एवम् संस्थागत संरचना

(अनुसूचीहरू)

कार्यदल

प्रा. डा. प्रमोदबहादुर श्रेष्ठ	संयोजक
डा. सुनिलबाबु श्रेष्ठ	सदस्य
प्रा. डा. राजेन्द्रप्रसाद अधिकारी	सदस्य
प्रा. डा. टंकनाथ शर्मा	सदस्य
डा. हरिप्रसाद लम्साल	सदस्य
डा. मुकुन्दमणि खनाल	सदस्य-सचिव

२०७५ कार्तिक ९ गते शुक्रबार

विषयसूची

विषयवस्तु	पृष्ठसङ्ख्या
अनुसूची १ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको भावी कार्यदिशा, नीति मस्यौदा र कानुनी एवम् संस्थागत संरचनासम्बन्धी सुझाव प्रस्तुत गर्न गठित कार्यदल र कार्यदेश	१
अनुसूची २ नेपालमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको ऐतिहासिक विकासक्रम	५
अनुसूची ३ नेपालमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको वर्तमान अवस्था	१७
अनुसूची ४ नेपालमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका समस्या र चुनौतीहरू	३६
अनुसूची ५ नेपालमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम सुधारका लागि सुझावहरू	४७
अनुसूची ६ प्रादेशिक तहमा गरिएका अन्तरक्रियाबाट प्राप्त बिषयगत सुझावहरू	६३
अनुसूची ७ संघीय तहमा गरिएका अन्तरक्रियाबाट प्राप्त सुझावहरू	७४
अनुसूची ८ विभिन्न तहमा गरिएका अन्तरक्रियाहरूमा सहभागीहरूको विवरण	८०
अनुसूची ९ सन्दर्भ सामग्रीहरू	११५

अनुसूची १

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको भावी कार्यदिशा, नीति मस्यौदा र कानुनी एवम् संस्थागत संरचनासम्बन्धी सुझाव प्रस्तुत गर्न गठित कार्यदल र कार्यदिशा

१. परिचय

नेपालको संविधानले संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको मूल संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको हुने व्यवस्था गरेको छ। केन्द्रिकृत अवधारणामा रहेका राज्यका संरचनाहरू संविधानमा उल्लेख गरिएका प्रावधानहरू बमोजिम पुर्नसंरचित भइरहेको छन्। राज्यको पुर्नसंरचना नागरिकको मौलिक हक, राज्यका नीति, निर्देशक सिद्धान्त र अनुसूचीमा उल्लेख गरिएका प्रावधान बमोजिम भइरहेको छ। यहि प्रावधान बमोजिम प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको क्षेत्रको पनि पुर्नसंरचना आवश्यक छ। यस खण्डमा शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले यस क्षेत्रको पुर्नसंरचनाका लागि सुझाव लिन गठन गरेको कार्यदल, यसको संरचना, कार्यदिशा, कार्यदलले अवलम्बन गरेको विधि तथा प्रक्रिया र समग्र प्रतिवेदनका बारेमा उल्लेख गरिएको छ।

२. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानको धारा ३१ ले प्रत्येक नागरिकलाई निःशुल्क र अनिवार्य आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक सुनिश्चित गरेको छ। संविधानको धारा ५० को प्रावधान बमोजिम मुलुकको सामाजिक आर्थिक रूपान्तरणका लागि नेपाल सरकारको नीति तथा कार्यक्रमहरूले राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई आत्मनिर्भर, स्वतन्त्र तथा उन्नतिशील बनाउँदै समाजवाद उन्मुख स्वतन्त्र एवम् सम्बृद्ध अर्थतन्त्रको विकास गर्ने राज्यको आर्थिक उद्देश्य रहेको छ। संविधानको भाग ४ मा राज्यका निर्देशक सिद्धान्त तथा राज्यका नीतिहरूअन्तर्गत धारा ५१ (ज) मा नागरिकका आधारभूत आवश्यकता सम्बन्धी नीति भित्र शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यावसायिक, सीपमूलक रोजगारमूलक एवम् जनमुखी बनाउँदै सक्षम, प्रतिस्पर्धी, नैतिक एवं राष्ट्रिय हितप्रति समर्पित जनशक्ति तयार गर्ने, शिक्षा क्षेत्रमा राज्यको लगानी अभिवृद्धि गर्दै शिक्षामा भएको निजी क्षेत्रको लगानीलाई नियमन र व्यवस्थापन गरी सेवामूलक बनाउने, उच्च शिक्षालाई सहज, गुणस्तरीय र पहुँच योग्य बनाइ क्रमशः निःशुल्क बनाउँदै लैजाने, नागरिकको व्यक्तित्व विकासका लागि सामुदायिक सूचना केन्द्र र पुस्तकालयको स्थापना र प्रवर्धन गर्ने भनी उल्लेख भएको छ।

चौधौँ आवधिक योजनाले सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको एकीकृत सहभागिता हुने गरी ३ खम्बे रणनीति अङ्गीकार गरेको छ (राष्ट्रिय योजना आयोग, २०७३)। यस रणनीतिले नागरिकको आयस्तर वृद्धि गर्न रोजगारदाताको उत्पादकत्व वृद्धि हुनु पर्ने र यसका आधारमा मात्र मुलुकको समष्टिगत आर्थिक अवस्था सुदृढ हुन सक्ने तथ्य औँल्याएको छ (अर्थ मन्त्रालय, २०७५; राष्ट्रिय योजना आयोग, २०७३)। नेपाल सरकारले सन् २०२२ सम्म मुलुकलाई अल्प विकसित मुलुकबाट विकासशिल मुलुकमा र सन् २०३० सम्म मध्यम आय भएको मुलुकमा रूपान्तरण गर्ने सोच अगाडि सारेको छ। यसैगरी सन् २०३० सम्म दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गर्ने उद्देश्य अनुरूप दिगो विकासको कार्यढाँचा तयार गरिसकेको छ।

सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूबाट आफ्नो पदवहालीका सिलसिलामा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी आगामी दुई वर्ष भित्र प्रत्येक स्थानीय तहमा मान्यता प्राप्त प्राविधिक शिक्षालय स्थापना गर्ने र प्रत्येक स्थानीय तहमा न्यूनतम एक उद्योगग्राम स्थापना गर्ने उल्लेख भएको छ । चालु आर्थिक वर्षमा प्रत्येक प्रदेशमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक महाविद्यालय स्थापना गर्ने कार्यक्रमसहित श्रम, रोजगार तथा सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालयमार्फत कार्यान्वयन हुने गरी थप कार्यक्रमहरूसहित प्रधानमन्त्री रोजगार कोष समेत खडा भई सकेको छ । नेपाल सरकार, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयको १० बुँदे मार्ग चित्र अन्तरगत प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमबारे संघीय संरचनाका तिनओटै तहको भूमिकालाई स्पष्ट पार्न नीति ढाँचा (Policy Frame) तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने कार्यक्रम राखेको देखिन्छ ।

प्रस्तुत सन्दर्भमा संवैधानिक प्रावधान एवम् सरकारको प्राथमिकता अनुरूप प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम क्षेत्रमा पुर्नसंरचना आवश्यक भएको महसुस गरी नेपाल सरकार, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयको मिति २०७५/०२/२९ (माननीय मन्त्रीस्तर) को निर्णयानुसार प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमसम्बन्धी भावी कार्यदिशा, नीति मस्यौदा र कानुनी एवम् संस्थागत संरचना प्रस्ताव गर्न निम्नानुसारको छ-सदस्यीय कार्यदल गठन भएको थियो ।

३. कार्यदलको गठन

(क) प्रा. डा. प्रमोदबहादुर श्रेष्ठ	संयोजक
(ख) डा. सुनिलबाबु श्रेष्ठ	सदस्य
(ग) प्रा. डा. राजेन्द्रप्रसाद अधिकारी	सदस्य
(घ) प्रा. डा. टंकनाथ शर्मा	सदस्य
(ङ) डा. हरिप्रसाद लम्साल	सदस्य
(च) डा. मुकुन्दमणि खनाल	सदस्य-सचिव

४. कार्यदलको कार्यदिशा

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम सम्बन्धि नीति मस्यौदा र संगठनात्मक संरचना प्रस्ताव गर्न गठित कार्यदलको कार्यदिशा (Terms of Reference) निम्नानुसार तोकिएको थियो ।

- (क) नेपालका लागि प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम सम्बन्धमा विगतमा भएका व्यवस्था एवम् प्रयासहरू, हालको अवस्था र भावी कार्यदिशा प्रस्ताव गर्ने ।
- (ख) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम नीतिको मस्यौदा तयार गर्ने ।
- (ग) नेपालको संविधान, सरकारको प्राथमिकता समेतका आधारमा प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिमको लागि उपयुक्त कानुनी तथा संस्थागत संयन्त्र प्रस्ताव गर्ने ।

५. समयवधि

नेपाल सरकार, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयको मिति २०७५/०२/२९ (माननीय मन्त्रीस्तर) को निर्णयानुसार गठन भएको कार्यदललाई जम्मा दुइ महिनाको कार्यावधि तोकिएको थियो । उक्त निर्णयमा कार्यदलले कार्यविधि स्वीकृत गरेको

मितिदेखि दुई महिना अवधि रहने उल्लेख भएको छ । कार्यदलले आफ्नो मिति २०७५ असार १८ गतेको बैठकबाट कार्यविधि स्वीकृत गरी कार्य सन्चालन गरेको थियो ।

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम सम्बन्धि नीति मस्यौदा र संगठनात्मक एवम् कानुनी संरचना प्रस्ताव गर्न सरोकारवालाहरूसँग छलफल तथा अन्तरक्रियाका लागि थप समय लाग्ने देखिएकोले कार्यदलको मिति २०७५ भाद्र १७ गते र मिति २०७५ असोज १५ गतेको बैठकका निर्णयहरूले कार्य सम्पन्न गर्न थप समयवाधि माग गरे बमोजिम नेपाल सरकार, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयको (माननीय मन्त्रीस्तर) को निर्णयानुसार कार्यदलको अवधि मिति २०७५ कार्तिक ९ गतेसम्म कायम रहेको थियो ।

६. अध्ययन विधि

कार्यदलहरूले कार्य सम्पादनको क्रममा कार्यादेशमा उल्लेख गरिएका विषय क्षेत्रको अधिनमा रहि देहायका अध्ययन विधि अपनाएको थियो:

(क) सन्दर्भ सामग्रीको संकलन, अध्ययन तथा विश्लेषण

कार्यदलले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम क्षेत्रका नीति, विषयहरू, कार्यक्रम र लगानी प्रणालीसँग सम्बन्धित ऐन, नियम, अध्ययन प्रतिवेदन र प्रकाशन सङ्कलन गरेको थियो । यस क्रममा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमसँग सम्बन्धित परियोजनाहरू, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमसँग सम्बद्ध मन्त्रालयहरू एवम् प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् र यस अन्तरगतका निकायहरूका प्रतिवेदनहरूको पनि सङ्कलन एवम् अध्ययन गरिएको थियो । अध्ययनको क्रममा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमसँग सम्बन्धित सूचना तथा तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको थियो । यसका अतिरिक्त प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषदबाट स्वीकृत भई सञ्चालनमा रहेका प्राविधिक एल.एल.सि., ३ वर्षे डिप्लोमा तह र छोटो अवधिको तालिम तथा सामुदायिक विद्यालयमा कक्षा ९ देखि १२ को प्राविधिक धारका कार्यक्रम र विभिन्न विषयगत मन्त्रालयहरूबाट सञ्चालन भएका कार्यक्रमहरूसमेतको अध्ययन र विश्लेषण गरिएको थियो ।

(ख) छलफल तथा अन्तरक्रियाबाट प्राप्त भएका सुझावहरूको विश्लेषण

मुलुकका सात वटै प्रदेशमा सामाजिक विकास मन्त्रालयको अगुवाईमा सरोकारवालाहरूको व्यापक सहभागितामा प्रदेशस्तरीय अन्तरक्रिया तथा छलफल कार्यक्रमहरू गरिएको थियो (प्रदेशस्तरीय अन्तरक्रिया तथा छलफलको विस्तृत विवरण अनुसूचीहरूमा राखिएको छ) ।

संघीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमसँग सम्बद्ध विषयगत मन्त्रालयहरू, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् उच्चपदस्थ अधिकारी एवम् प्राविधिकहरू र प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् अन्तरगतका आङ्गिक तथा सम्बन्धन प्राप्त निकाय एवम् तालिम प्रदायक संघसंस्थाहरू र विकास साझेदारहरू विशेष गरी यूएनडिपी, एडिबी, विश्व बैंक, एसडिसीलगायतहरूसँग प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास तथा तालिमको असल अभ्यास र भावी रणनीतिका विषयमा अन्तरक्रिया तथा छलफल गरिएको थियो । यसै गरी प्राविधिक शिक्षा तथा

व्यावसायिक तालिम परिषद्का पूर्व उच्च पदाधिकारीहरू, राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय विज्ञहरूसँगसमेत छलफल तथा अन्तरक्रिया गरिएको थियो ।

रोजगारदाता तथा पेसागत संघसंस्थाहरू विशेष गरी नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ, नेपाल उद्योग परिसंघ, नेपाल निर्माण व्यावसायी महासंघ, साना तथा घरेलु उद्योग महासंघ, होटल संघ नेपाल, नेपाल इन्जिनियर्स एसोसियसन, फोरम फर हेल्थ एण्ड टेक्निकल साइन्स, ग्रील एसोसिएसन अफ नेपाल, नेपाल घरेलु तथा साना उद्योग महासंघ, महिला उद्यमी महासंघ, नेपाल नर्सिङ काउन्सिल, औद्योगिक व्यावसाय विकास प्रतिष्ठान, नेपाल कृषि तथा सहकारी केन्द्रिय संघ, डिप्लोमा इन्जिनियर्स एसोसिएसन अफ नेपाल, घरेलु तथा साना उद्योग विकास बोर्ड, नेपाल अटो मेकानिक महासंघ, एल्मोनियम फेब्रिकेशन एसोसिएसन नेपाल र तत्-तत् निकाय तथा संघसंस्थाका विज्ञहरूसँगसमेत प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको वर्तमान अवस्था र भावी रणनीतिका विषयमा छलफल तथा अन्तरक्रिया गरिएको थियो (संघीय तहमा भएको अन्तरक्रिया तथा छलफलको विस्तृत विवरण अनुसूचीमा राखिएको छ) ।

(ग) वेभसाइट, इ-मेल र गोरखापत्रमा सूचना प्रकाशन

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयको वेभसाइट तथा इ-मेल मार्फत र गोरखापत्रमा सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको भावी नीतिगत तथा कानुनी संरचना कस्तो हुनु पर्ला भनी आम नागरिक तथा सरोकारवालाहरूसँग सुझावहरू माग गरिएको थियो । यसरी प्राप्त भएका सुझावहरूलाई विषय सापेक्ष हुने गरी कार्यदलले प्रतिवेदनमा समावेश गरेको थियो ।

७. प्रतिवेदन तयारी र हस्तान्तरण

कार्यदलले संवैधानिक प्रावधान र कार्यदललाई तोकिएको कार्यादेशभित्र रहि प्रस्तुत प्रतिवेदन तयार गरेको छ । कार्यदलले तयार गरेको अन्तिम प्रतिवेदनको मुख्य भागमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास (TVESD) सम्बन्धि प्रस्तावित नीति, रणनीति तथा कार्यनीतिहरू र कानूनी एवम् संस्थागत संरचनाका विषयवस्तुहरूलाई नेपाल सरकारको प्रचलित नीति प्रस्तावको ढाँचामा प्रस्तुत गरिएको छ भने विषयगत विस्तृतिकरणहरूलाई अनुसूचीहरूमा समाविष्ट गरिएको छ । कार्यदलले आफूलाई तोकिएको कार्यादेश अनुरूपको प्रतिवेदन मिति २०७५ कार्तिक ९ गते माननीय शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्री समक्ष पेश गरेको छ ।

अनुसूची २

नेपालमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको ऐतिहासिक विकासक्रम

नेपालमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम विकासको कालक्रमिक अनुक्रम, विकासक्रममा देखिएका प्रवृत्ति लगायत विगतका अनुभवका साथै सिकिएको पाठको आधारमा आगामी दिनका लागि रणनीतिक दिशा निर्देश गर्ने एक आधार सिर्जना हुन सकोस् भन्ने अभिप्रायका साथ यो परिच्छेद तयार गरिएको हो । यस परिच्छेदमा नेपालमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको कार्यक्रमगत विकासक्रमको वास्तविक स्थिति, नीतिगत तथा कानुनी आधारलगायत संरचनात्मक अवस्थाको विश्लेषण गरी आगामी कार्यदिशा तय गर्न एक बलियो आधार तयार गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

कार्यक्रमगत विकासक्रमको स्थिति

यस खण्डअन्तर्गत प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम कार्यक्रमका सन्दर्भमा नेपालमा हालसम्म भए गरेका अभ्यासको सार संक्षेपमा विश्लेषण गरिएको छ । यस क्रममा नेपालमा मल्ल कालदेखि हालसम्म भएका प्रयासलाई यस खण्डमा समेटिएको छ ।

तालिका १ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम विकासको कालक्रमिक अनुक्रम

क्र.सं.	मिति	प्रयास
१.	वि.सं. १९८७ (सन् १९३०)	इञ्जिनियरिङ स्कुलको स्थापना
२.	वि.सं. १९९६ (सन् १९४०)	घरेलु ईलम केन्द्रको स्थापना
३.	वि.सं. २००४-२०१४ (सन् १९४७-१९५७)	आधार पाठशालामा व्यावसायिक विषयहरूको अध्यापन सुरुवात
४	वि.सं. २०१५-२०२५ (सन् १९५८-१९६८)	बहुउद्देश्यीय माध्यमिक विद्यालयको अवधारणा
५.	वि.सं. २०१६ (सन् १९५९)	विराटनगरमा व्यावसायिक प्रशिक्षण केन्द्र स्थापना
६	वि.सं. २०१९ (सन् १९६२)	बुटवल प्राविधिक इन्ष्ट्रिच्युटको स्थापना
७	वि.सं २०१९ (सन् १९६२)	चर्खा प्रचारक गान्धी स्मारक महागुठीको स्थापना
८	वि.सं. २०२० (सन् १९६३)	बालाजु प्राविधिक तालिम केन्द्रको स्थापना
९	वि.सं. २०२८ (सन् १९७१)	माध्यमिक विद्यालयमा व्यावसायिक शिक्षाको सुरुवात
१०	वि.सं. २०२८ (सन् १९७१)	श्रम विभागको स्थापना
११	वि.सं. २०२९ (सन् १९७२)	तुलसी मेहर महिला आश्रमको स्थापना
१२	वि.सं. २०३० (सन् १९७४)	उद्योग वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय अन्तर्गत घरेलु तथा ग्रामीण उद्योग विभाग स्थापना
१३	वि.सं. २०३३ (सन् १९७६)	हेटौंडामा व्यावसायिक प्रशिक्षण केन्द्रको स्थापना
१४	वि.सं. २०३६ (सन् १९७९)	प्राविधिक शिक्षालय सञ्चालन गर्ने नीति (Trade School Policy) लागु
१५	वि.सं. २०३७ (सन् १९८०)	पहिलो प्राविधिक शिक्षालयको रूपमा कर्णाली प्राविधिक शिक्षालयको स्थापना

१६	वि.सं. २०४० (सन् १९८३)	राष्ट्रिय सीप परीक्षण समिति (National Skills Testing Board) को स्थापना
१७	वि.सं. २०४५ (सन् १९८९)	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्को स्थापना
१८	वि.सं. २०३६ (सन् १९७९)	प्राविधिक शिक्षालय सञ्चालन गर्ने नीति (Training Institute for Technical Instruction - TITI) लागु
१९	वि.सं. २०४९	उद्योग वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय अन्तर्गत घरेलु तथा साना उद्योग प्रशिक्षण केन्द्र स्थापना
२०	वि.सं. २०६५/६६	रोजगार सूचना केन्द्र स्थापना
२१	वि.सं. २०६९	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम नीति लागु
२२	वि.सं. २०७१	पर्यटन विभाग स्थापना
२३	वि.सं. २०७३	राष्ट्रिय युवा परिषद् गठन

नेपालमा व्यावसायिक शिक्षालाई मल्लकालदेखि नै महत्व दिइएको पाइन्छ । मल्लकालमा व्यावसायिक शिक्षालाई आय आर्जनको एक महत्वपूर्ण आधार मानिएको थियो । विशेषगरी उक्त समयमा नेपालमा हस्तकलाको प्रवर्धन उल्लेखनीय रूपमा भएको पाइन्छ । राणाकालमा पनि व्यावसायिक शिक्षालाई महत्व दिइएको आभाष मिल्दछ । वीर शमशेरले आफ्ना छोरा गेहेन्द्र शमशेर लगायत अन्य ५ विद्यार्थीहरूलाई इञ्जिनियरिङ विषयमा अध्ययन गर्न जापान पठाएको दृष्टान्तबाट यस कुराको पुष्टि हुन्छ । नेपालमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको आधिकारिक आधारशिलाको रूपमा वि.सं.१९८७ (सन् १९३०) मा स्थापना भएको इञ्जिनियरिङ स्कूललाई लिन सकिन्छ । काठमाण्डौको कुमारी चोकमा स्थापना भएको उक्त स्कूलमा विशेष गरी कपडा बुन्ने सीप प्रदान गरिन्थ्यो । यसै क्रममा वि.सं. १९९६ (सन् १९४०) सालमा व्यावसायिक तालिमको माध्यमबाट रोजगारीको अवसर श्रृजना गर्ने उद्देश्य लिई नेपाली कपडा र घरेलु ईलम प्रचार अड्डा स्थापना भयो जुन अड्डालाई आ.व. वि.सं. २०१३/१४ मा घरेलु ईलम केन्द्र भनी नामाकरण गरियो । आ. व. २०२१/२२ मा अञ्चल केन्द्रको अवधारणा लिई मुलुकभर तत्कालीन १४ अञ्चलमा अञ्चल केन्द्रहरू खडा गरी निर्धारित उद्देश्यअनुरूप व्यावसायिक तालिमहरू सञ्चालन गरिए ।

नेपालमा आधार पाठशाला (वि.सं. २००४-२०१४) को अवधारणा अनुरूप विद्यार्थीहरूलाई प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप प्रदान गरी रोजगार तथा स्वरोजगार बनाउनको लागि साधारण विद्यालयहरूमा साधारण विषयहरूको अतिरिक्त कृषि, निर्माण, सिलाइ-कटाई, बुनाई तथा हस्तकला जस्ता व्यावसायिक विषयहरू समावेश गरी शिक्षा दिने व्यवस्था गरिएको थियो । आधार पाठशालाको विकल्पमा वि.सं. २०१५-२०२५ सम्म बहुउद्देश्यीय माध्यमिक विद्यालयको अवधारणा ल्याइयो । वि.सं. २००९ सालको राष्ट्रिय शिक्षा आयोगको प्रतिवेदनको सिफारिसबमोजिम आधार पाठशालाबाट व्यावसायिक विषयहरू हटाइ त्यसको सट्टामा अलग्गै बहुउद्देश्यीय माध्यमिक विद्यालय सञ्चालन गरी ती विद्यालयहरूको माध्यमबाट व्यावसायिक शिक्षा दिने व्यवस्था गरियो । देशभित्र नै प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्न देशका सबै जिल्लाहरूमा एक-एक ओटा बहुउद्देश्यीय माध्यमिक विद्यालयहरू खोल्ने लक्ष्य राखी कार्यक्रम विकास र विस्तार गरिएको थियो ।

सीपयुक्त जनशक्ति उत्पादनबाट मुलुकको बेरोजगारी समस्यालाई समाधान गर्दै विदेशी कामदारलाई प्रतिस्थापन गर्नका साथसाथै देशभित्रै रोजगार सिर्जना गरी गरिबी न्यूनीकरण गर्ने उद्देश्यले वि.सं. २०१६ सालमा विराटनगरमा व्यावसायिक प्रशिक्षण केन्द्र स्थापना भयो । तत्पश्चात् लामो अन्तरालपछि वि.सं. २०१९ (सन् १९६२) मा बुटवल प्राविधिक इन्स्टिच्युट स्थापना भई प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप प्रदान गर्ने कार्य भएको पाइन्छ । वि.सं. २०१९ (सन् १९६२) मा नै काठमाडौंको काँडाघारी, मनोहरामा “नेपाल चर्खा प्रचारक गान्धी स्मारक महागुठी” स्थापना गरियो जसलाई नेपालको जेठो गैर सरकारी संस्थाको रूपमा पनि लिइन्छ । महागुठीले आर्थिक रूपमा विपन्न

वर्गका गरीब समूदायलाई स्वावलम्बी र स्वरोजगार वनाउन घरेलु सीपहरू जस्तै चर्खा चलाउने धागो काल्ने र खाडीको तान बुन्ने सीप सिकाउने जस्ता तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरेको थियो । महागठौले वि.सं.२०२९ (सन् १९७२) सालमा तुलसी मेहर महिला आश्रम स्थापना गरी अष्टेरोमा परेका महिलाहरूलाई सघाउने काम गरेको पाइन्छ । यसै क्रममा वि.सं.२०२० (सन् १९६३) मा बालाजु प्राविधिक तालिम केन्द्र (तत्कालीन मेकानिकल तालिम केन्द्र) स्थापना भई आजका दिनसम्म प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप प्रदान गरिँदैआएको छ ।

वि.सं.२०२८ देखि कार्यान्वयनमा ल्याइएको राष्ट्रिय शिक्षा पद्धति योजनाले व्यावसायिक शिक्षालाई माध्यमिक शिक्षामा समावेश गर्ने उद्देश्यले माध्यमिक विद्यालयमा व्यावसायिक शिक्षाको सुरुवात भयो । व्यावसायिक माध्यमिक विद्यालयमा साधारण विषयका पाठ्यक्रमको अलावा ४०० पूर्णाङ्कका व्यावसायिक विषयका पाठ्यक्रम अध्यापन सुरु गरिएको थियो । यसै क्रममा काठमाडौंको कीर्तिपुरमा त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट आवश्यक जग्गा छुट्याई ल्यावोरोटरी माध्यमिक विद्यालयलाई प्रयोगात्मक विद्यालयको रूपमा स्थापना गरिएको थियो । वि.सं.१९८१ सालमा दरवार हाइस्कूलपछि सर्वसाधारण जनाताका लागि स्थापना गरिएको पाटन माध्यमिक विद्यालय पाटनढोका, ललितपुरलाई पनि वि.सं.२०२८ को नयाँ शिक्षा पद्धतिको योजनापछि व्यावसायिक माध्यमिक विद्यालयमा रूपान्तरण गरिएको थियो । वि.सं. २०३७ सालपछि यस प्रकारका विद्यालयहरूबाट ४०० पूर्णाङ्क हटाई पुनः साधारण विद्यालयमा रूपान्तरण गरी ऐच्छिक द्वितीयमा व्यावसायिक विषयको एक विषय मात्र पढ्नु पर्ने व्यवस्था गरियो ।

वि.स. २०३० (सन् १९७४) सालमा उद्योग प्रशासनको कार्य समेत गर्ने गरी उद्योग वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयअन्तर्गत घरेलु तथा ग्रामीण उद्योग विभाग स्थापना भयो । विस्तारित कार्यक्षेत्रअनुरूप तत्कालीन ७५ ओटै जिल्लामा जिल्लास्तरीय कार्यालयहरू स्थापना गरिए । वि.स २०४९ सालमा विभागको संरचनामा पुनः परिवर्तन भई साना उद्योगको समेत प्रशासन गर्ने गरी कार्यक्षेत्रमा थप विस्तार गर्दै “घरेलु तथा साना उद्योग विभाग” नामाकरण गरियो । यसै संरचनावमोजिम साविकका क्षेत्रीय कार्यालयहरू खारेज गरी जिल्ला स्तरीय कार्यालयको रूपमा स्थापना गरियो । तालिम कार्यक्रममा दोहोरोपन हटाई मितव्ययिता अपनाउन तत्कालीन ७५ जिल्लामध्ये २७ जिल्ला घरेलु तथा ग्रामीण उद्योग विभागअन्तर्गत र बाँकी ४८ जिल्ला घरेलु तथा साना उद्योग विकास समितिअन्तर्गत राखी कार्य सञ्चालन गर्ने नीति अख्तियार गरियो । वि.सं.२०३३ सालमा हेटौंडामा व्यावसायिक प्रशिक्षण केन्द्रको स्थापना भयो । त्यस्तै २०३४ सालमा काठमाडौंमा केश कर्तन तालिम सञ्चालन गर्ने गरी प्रारम्भ भएको यस केन्द्र जस्तै श्रम विभागअन्तर्गत मुलुकको सम्पूर्ण भागमा तालिम पुऱ्याउने उद्देश्यले १५ ओटा सीप विकास तालिम केन्द्रहरू स्थापना भए ।

देशमा आधारभूत तथा मध्यमस्तरको प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्न प्राविधिक शिक्षालय सञ्चालन गर्ने नीति (Trade School Policy) वि. सं. २०३६ (सन् १९७९) देखि लागु गरियो । वि.सं.२०३७ (सन् १९८०) मा प्राविधिक शिक्षालय योजना लागू भयो । यस योजनाले नेपालका दुर्गम स्थान एवम् जिल्लाहरूमा स्तरीय प्राविधिक जनशक्ति तयार गर्ने, गुणस्तरीय प्राविधिक शिक्षा प्रदान गर्ने, आर्थिक रूपमा विपन्न र बीचैमा विद्यालय छाडेका युवाहरूलाई गाउँबाट बसाइ सराइ गरी जाने दरमा कमी ल्याउने उद्देश्य राखी प्राविधिक शिक्षालयहरू स्थापना गरिएको थियो । यसै क्रममा वि.सं. २०३७ मा पहिलो प्राविधिक शिक्षालयको रूपमा कर्णाली प्राविधिक शिक्षालय स्थापना भयो जसलाई नेपालमा प्राविधिक शिक्षाको औपचारिक सुरुवात मानिन्छ । यसपश्चात् जिरी प्राविधिक शिक्षालय, लहान प्राविधिक शिक्षालय, उत्तरपानी प्राविधिक शिक्षालय लगायतका प्राविधिक शिक्षालयहरू स्थापना गरिए । यसैगरी मुलुकमा राष्ट्रिय स्तरको व्यावसायिक सीपको परीक्षण तथा प्रमाणीकरण गर्ने निकायको आवश्यकता महशुस गरी वि. सं. २०४० (सन् १९८३) सालमा राष्ट्रिय सीप परीक्षण समिति (National Skills Testing Board-NSTB) स्थापना गरियो । औपचारिक पेशा तथा रोजगारीमा जान चाहनेहरूको लागि व्यक्तिहरूले सिकेका व्यावसायिक सीप र दक्षतालाई परीक्षण गरी दक्ष तथा अर्ध दक्षको रूपमा पहिचान गरेर प्रमाणीकरण गर्ने कार्यको जिम्मेवारी राष्ट्रिय सीप परीक्षण बोर्डलाई दिइयो ।

सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयमा सञ्चालित दुई किसिमको शिक्षा पद्धति हटेपछि प्राविधिक शिक्षालयहरूलाई व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारीका साथ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा निर्देशनालय गठन गरियो । केही प्राविधिक शिक्षालयहरू प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा निर्देशनालयको मातहतमा सञ्चालित थिए भने अन्य केही त्रिभुवन विश्वविद्यालयको मातहतमा रहेका थिए । पछि प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम समितिको समेत स्थापना गरियो । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा पद्धतिको समग्र विकासको निम्ति समन्वय र सहजीकरण गर्ने स्वायत्त निकायको आवश्यकता महसुस गरी वि. सं. २०४५ (सन् १९८९) मा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् ऐन, २०४५ (सन् १९८९) अन्तर्गत प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्को स्थापना गरियो । वि. सं. २०४० (सन् १९८३) सालमा स्थापना भएको राष्ट्रिय सीप परीक्षण बोर्डलाई वि.सं.२०४६ पछि प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्को छातामा रहने गरी एउटा अभिन्न अंगको रूपमा स्वीकार गर्दै स्वायत्त बोर्डको रूपमा स्थापना गरियो ।

वि.सं.२०४९ मा नेपाल सरकारले उद्योग वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयअन्तर्गत घरेलु तथा साना उद्योग प्रशिक्षण केन्द्र स्थापना गर्‍यो । आर्थिक वर्ष २०४९/५० मा सरकारले सरकारी सँगठनहरूको पुनःसंरचना गरेपछि विकासको पूर्वाधारको पहुँच पुगेका २७ जिल्लाहरूमा घरेलु तथा साना उद्योग विभागअन्तर्गतका कार्यालयहरू रहने र विकासको पहुँच कम भएका ४८ जिल्लाहरूमा विकास समिति ऐन अन्तर्गत गठित घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति गठन गर्‍यो । साथै यस अन्तर्गतका कार्यालयहरूबाट कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा सरकारी प्रक्रियाभन्दा फराकिलो दायरा हुने एवम् समितिअन्तर्गत वैदेशिक सहयोग समेत प्राप्त गर्न सजिलो हुने भन्ने उद्देश्यले समितिअन्तर्गतका शाखा कार्यालयहरू स्थापना गरिएका थिए । यसै क्रममा काठमाडौँमा सबै जिल्लाहरूका कार्यालयहरूलाई तालिम दिन वि.सं.२०४९ मा नेपाल सरकार उद्योग वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयअन्तर्गत घरेलु तथा साना उद्योग प्रशिक्षण केन्द्रको स्थापना गरियो । यस प्रकार हाल सबै जिल्लाहरूमा घरेलु तथा साना उद्योगका कार्यालयहरू रहने व्यवस्था गरिएको छ । यस केन्द्रले एडभान्स तालिममा प्याटर्न-सिलाई-कटाई र फेसन डिजाईनको तालिमहरू प्रदान गर्दछ । नेपालमा राष्ट्रिय स्तरको प्राविधिक शिक्षातर्फको जनशक्तिलाई प्रशिक्षण गर्न वि. सं. २०४८ साल (सन् १९९१) मा प्राविधिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठान (Training Institute for Technical Instruction - TITI) स्थापना भयो । यसले प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिममा आवश्यक पर्ने तालिम प्राप्त र दक्ष प्राविधिक जनशक्ति तयार गर्नुका साथै तालिमका लागि आवश्यक पाठ्यक्रम समेत विकास गर्ने कार्यको थालनी गर्‍यो ।

वि. सं. २०२८ सालमा स्वायत्त रूपमा स्थापना भएको श्रम विभागलाई वि.सं.२०३८ सालमा तत्कालीन उद्योग मन्त्रालयअन्तर्गत राखियो र श्रम मन्त्रालयको स्थापनापछि त्यसैको मातहतमा लगियो । वि.सं.२०५६ सालमा वैदेशिक रोजगार ऐन, २०४२ जारी भएपछि विभागको कार्यक्षेत्र विस्तार गरी श्रम विभागको नाम श्रम तथा रोजगार प्रवर्द्धन विभाग कायम भयो । विभागले सम्पादन गर्दै आएको वैदेशिक रोजगारसम्बन्धी कार्यको जटिलता र कार्यचापले गर्दा बैदेशिक रोजगार ऐन २०६४ मा बैदेशिक रोजगारसम्बन्धी मामिला हेर्ने छुट्टै बैदेशिक रोजगार विभाग २०६५ पुस १६ गते अलग गरी स्थापना गरियो ।

समृद्ध नेपाल निर्माण अभियानअन्तर्गत आ.व. ०६५/६६ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेख भएअनुसार मुलुकका विभिन्न स्थानमा रोजगार सूचना केन्द्रहरू स्थापना गरिए । बेरोजगारको लगत तयार गर्ने सरकारको नीति तथा कार्यक्रमअनुसार श्रम विभाग मातहत प्रत्येक अञ्चलमा एउटा पर्ने गरी १४ ओटा स्थानमा रोजगार सूचना केन्द्र स्थापना गरिएका थिए । यसै क्रममा नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषदको २०७१ साल श्रावण २ गतेको निर्णयअनुसार संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयअन्तर्गत पर्यटन विभाग स्थापना गरिएको थियो । युवा जनशक्तिलाई सही ढङ्गले परिचालन गरी राष्ट्र निर्माणमा सहभागी गराउन नेपाल सरकारद्वारा वि.सं. २०६५ सालमा युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयको स्थापना गरियो । नेपाल सरकारले युवा परिषद् ऐन २०७२ श्रावण २७ गते जारी गरी युवा तथा खेलकुद

मन्त्रालयको माताहतमा रहने गरी वि.सं.२०७३ मा राष्ट्रिय युवा परिषद् समेत गठन गरेको छ । युवा परिषद्को माध्यमबाट समेत सीप विकासका क्रियाकलापहरूलाई अघि बढाएको पाइन्छ ।

यसरी मल्ल कालदेखि हालसम्म भएका प्रयासहरूलाई केलाउँदा नेपालको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम दुईओटा बाटाहरूबाट अघि बढेको देखिन्छ । पहिलो, औपचारिक शिक्षाको माध्यम र दोस्रो, औपचारिक शिक्षाभन्दा बाहिर रहेर सीप तथा तालिम दिने प्रयास भइरहेको छ । औपचारिक शिक्षा मार्फत प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमलाई केलाउँदा यसको आवश्यकता महशुस गरिएको, विशेषगरी विद्यालय शिक्षामा व्यावसायिक शिक्षालाई अभिन्न अंग बनाउन खोजिएको तथापि स्पष्ट दृष्टिकोण, प्रतिबद्धता, इच्छाशक्ति र निरन्तर प्रयासको अभावमा विद्यालयको व्यावसायिक शिक्षाले गति लिन सकेको देखिदैन । हालसम्म भइरहेका प्रयासहरू निश्चित दिशामा केन्द्रित नभई अस्थिर रूपमा अघि बढेको पाइन्छ । नेपालमा आधार पाठशाला (वि.सं. २००४-२०१४) को अवधारणा सँगसँगै विद्यार्थीहरूलाई व्यावसायिक विषयहरू समावेश गरी विद्यालय शिक्षा दिने व्यवस्था गरिएको थियो । आधार पाठशालाको विकल्पमा वि.सं.२०१५-२०२५ सम्म बहुउद्देश्यीय माध्यमिक विद्यालयको अवधारणा ल्याइयो । वि.सं.२०२८ देखि कार्यान्वयनमा ल्याइएको राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजनाले व्यावसायिक शिक्षालाई माध्यमिक शिक्षामा समावेश गर्ने उद्देश्यले माध्यमिक विद्यालयमा व्यावसायिक शिक्षाको सुरुवात भयो । वि.सं.२०३७ सालपछि यस प्रकारका विद्यालयहरूबाट ४०० पूर्णाङ्क हटाई पुनः साधारण विद्यालयमा रूपान्तरण गरी ऐच्छिक द्वितीय पत्रका रूपमा व्यावसायिक विषयको एक विषयमात्र पढ्नुपर्ने व्यवस्था गरियो । शिक्षा मन्त्रालय शिक्षा विभागले माध्यमिक तहको प्राविधिक तथा व्यावसायिक माध्यमिक शिक्षाको सञ्चालन र व्यवस्थापनका लागि “विद्यालयमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा सञ्चालन (पहिलो संशोधन) निर्देशिका, २०६९” जारी गरी कार्यान्वयनमा ल्यायो । हाल माध्यमिक कक्षा (९-१२) मा छुट्टै व्यावसायिक धारको व्यवस्था गर्ने गरी कार्यक्रमहरू अघि बढेका देखिन्छन् ।

नेपालमा व्यावसायिक शिक्षाको आजसम्मको अवस्था विश्लेषण गर्दा विद्यालय तहको व्यावसायिक शिक्षाले निश्चित मार्ग पहिचान गरी अघि बढ्न सकेको देखिदैन । विद्यालय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदान गर्ने सन्दर्भमा केही तर्कहरू/सवालहरू उठिरहेका पाइन्छन् । एकथरी मानिसहरूको धारणाअनुसार व्यावसायिक शिक्षा दिन १२ वर्षकै उमेर अलि कलिलै हुने हो कि भन्ने छ । साथै १४/१५ वर्षको उमेरका बालबालिकाहरूलाई कामको संसारमा पठाउनु धेरै नै चाँडो हुन्छ कि भन्ने पनि छ । अर्कातिर विद्यालय तहमा छुट्टै प्राविधिक तथा व्यावसायिक स्कूल कि एउटै स्कूलभित्र दुबै खाले व्यवस्थापन भन्ने बिचार पनि पाइन्छ । उल्लिखित कुराहरूलाई गहिरो ढङ्गबाट केलाउदै स्पष्ट दृष्टिकोण र प्रभावकारी कार्यक्रमसहित अघि बढ्नु आजको आवश्यकता हो । औपचारिक शिक्षाभन्दा बाहिर रहेर सीप तथा तालिम दिने प्रयासले पनि सही ढङ्गबाट गतिलिन सकेको भेटिदैन । विभिन्न कालखण्डमा दीर्घकालीन योजना बिना शुरू भएका कार्यक्रमहरूले उल्लेख्य नतिजा हासिल गराउन सकेको अनुभूति हुँदैन । एकीकृत रूपमा सञ्चालन हुनुभन्दा पनि विभिन्न निकायले आफूखुसी बिना समन्वय कार्यक्रमहरू चलाउँदा एकातिर कार्यक्रममा दोहोरोपनको समस्या देखिएका छन् भने अर्कातिर अत्यन्त कम मात्रामा गरिएको लगानीको प्रभावकारिता तथा दक्षतामाथि पनि प्रश्न उठ्ने गरेको छ ।

नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्था

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमका सम्बन्धमा भएका नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्थालाई संक्षेपमा तल तालिका २ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २ नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्था

क्र.सं.	नीति तथा कानून	नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्थाको विस्तृतीकरण
१.	नेपालको संविधान २०७२	नेपालको संविधान २०७२ को धारा ५१ (ज) राज्यका नीतिअन्तर्गत शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यावसायिक, सीपमूलक, रोजगारमूलक बनाउँदै सक्षम, प्रतिस्पर्धी, नैतिक एवम् राष्ट्रिय हितप्रति समर्पित जनशक्ति तयार गर्ने उल्लेख गरिएको छ ।
२.	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् ऐन २०४५ र नियमावली, २०५१ (दोश्रो संशोधन २०७०)	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् ऐन २०४५ ले मुलुकमा आधारभूत, मध्यमस्तरीय तथा उच्चस्तरीय प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्ने तथा सीपको स्तर निर्धारण एवम् प्रमाणीकरण गर्ने व्यवस्था गरेको छ । यसैगरी प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् नियमावली, २०५१ (दोश्रो संशोधन २०७०) ले मुलुकमा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमका लागि विभिन्न संरचना, कार्यक्रम, सम्बन्धन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्था गरेको छ ।
३	शिक्षा ऐन २०२८ (आठौँ संशोधन २०७३)	शिक्षा ऐन २०२८ (आठौँ संशोधन २०७३) दफा ६ को खण्ड (घ) मा माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९ देखि १२ सम्म) मा प्राविधिक तथा व्यावसायिक माध्यमिक शिक्षा धार रहने व्यवस्था गरिएको छ । यस धारअन्तर्गत अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूले थप एक वर्षको प्रयोगात्मक अभ्यास गर्नुपर्ने व्यवस्था समेत समावेश गरिएको छ ।
४	विद्यालयमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा सञ्चालन (पहिलो संशोधन) निर्देशिका, २०६९	शिक्षा मन्त्रालय, तत्कालिन शिक्षा विभागले माध्यमिक तहको प्राविधिक तथा व्यावसायिक माध्यमिक शिक्षाको सञ्चालन र व्यवस्थापनका लागि “विद्यालयमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा सञ्चालन (पहिलो संशोधन) निर्देशिका, २०६९” जारी गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ ।
५	चौधौँ योजना (२०७३-२०७६)	चौधौँ योजना (२०७३/७४-२०७५/७६) ले सीपमूलक तालिममा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने, रोजगारी र उद्यमशिलता विकास गर्न प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षाको विस्तार गर्ने, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम एकीकृत कोष स्थापना गर्ने, यस प्रकारको शिक्षा र तालिमको अवसर ब्यापक विस्तारको लागि निजी क्षेत्र, गैर सरकारी संस्था, स्थानीय सरकारसँग साझेदारी गर्ने, व्यावसायिक तथा पोलीटेक्निक संस्थाहरू थप बिस्तार गर्ने, सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक धार समेत सञ्चालन गर्न थप स्रोतको व्यवस्था गर्ने, यस्तो शिक्षाका लागि कार्यविधि, प्रक्रिया र संयन्त्रलाई थप सुदृढ गर्ने तथा राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रणाली विकास गर्ने पक्षहरूलाई प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षाक्षेत्रको समग्र उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीतिअन्तर्गत समावेश गरी उच्च प्राथमिकता प्रदान गरेको देखिन्छ ।
	विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम (२०७३/७४-७७/७८)	विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम (२०७३/७४-२०७७/७८) ले विद्यालय तहमा मूलतः पहुँच, गुणस्तर र सान्दर्भिकतामा सुधार गर्ने अपेक्षा राखेको छ । आधारभूत तहसम्म जीवनोपयोगी सीप एवम् नरम सीप (Soft Skills) का विषयहरू समावेश गरी विद्यार्थीहरूमा सोहीबमोजिम ज्ञान, सीप र आचरण विकास गराउने तथा माध्यमिक तहमा

		<p>प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षाको व्यवस्था गरेर विद्यार्थीहरूमा उद्युक्त सीप र व्यवहारको विकास गराउने उद्देश्य यस कार्यक्रमले लिएको छ । प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षाको माध्यमबाट मध्यमस्तरीय सीपयुक्त जनशक्ति विकास गर्ने, उनीहरूलाई कामको संसारका निमित्त तयार गर्ने, आयआर्जनमा सहभागी बनाई सम्मानपूर्वक बाच्न सक्ने नागरिक उत्पादन गर्ने उद्देश्यसमेत यस कार्यक्रमले लिएको छ । यसका लागि प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा योग्यता प्रारूप तयार गर्ने, कक्षा ९-१२ को एकीकृत पाठ्यक्रम ढाँचा निर्माण गर्ने, प्राविधिक शिक्षक तालिमको व्यवस्थापन गर्ने, भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्ने जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्न खोजिएको छ । साथै निजी क्षेत्रसँग साझेदारी (पाठ्यक्रम निर्माण, इन्टनसीप, उद्यमशीलता, तालिम प्रदानलगायतका विविध पक्षहरूमा समेत) अवलम्बन गर्ने विषय पनि उत्तिकै महत्वपूर्ण रूपमा लिइएको छ । यसैगरी विद्यार्थीहरूलाई साधारण शिक्षाबाट प्राविधिक व्यावसायिक र प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षाबाट साधारण शिक्षाको धारतर्फ जान पाउने व्यवस्था समेत गर्ने विषय यस कार्यक्रममा समावेश गरिएको छ । समग्रमा भन्नुपर्दा विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमले प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षालाई समन्यायिक, गुणस्तरीय र प्रतिस्पर्धी बनाई मुलुक विकासका लागि मध्यमस्तरीय जनशक्ति उत्पादन गर्ने लक्ष्य लिएको छ ।</p>
<p>प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा र तालिम नीति २०६९</p>		<p>प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा र तालिम नीति २०६९ ले प्राविधिक र व्यावसायिक तालिमका क्षेत्रमा नीतिगत स्पष्टता ल्याउने, समन्वय गर्ने, दिगो स्रोतको खोजि गर्ने, निजीक्षेत्रसँग सहकार्य गर्ने, पहुँच र वितरणमा समन्यायिकता ल्याउनेजस्ता प्रावधानहरूलाई कार्यान्वयनमा ल्याउने अपेक्षा लिएको छ ।</p>
<p>प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमसँग सम्बन्धित मौजुदा ऐन, नियम र निर्देशिकाहरू</p>		<p>प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमसँग सम्बन्धित मौजुदा ऐन, नियम र निर्देशिकाहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> ● प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् ऐन, २०४५ ● प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् नियमावली, २०५१ ● प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम नीति, २०६९ ● रणनीतिक योजना (२०१४ देखि २०१८) ● कर्मचारी सेवा, शर्त तथा सुविधासम्बन्धी विनियमावली, २०६९ ● आर्थिक प्रशासनसम्बन्धी विनियमावली, २०६२ ● प्राविधिक शिक्षालय सञ्चालनसम्बन्धी विनियमावली, २०४९ ● परीक्षा सञ्चालनसम्बन्धी विनियमावली, २०७१ ● सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०७२ ● विद्यालय छात्रवृत्ति व्यवस्थापन निर्देशिका, २०७२

	<ul style="list-style-type: none"> ● औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७३ ● प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् साधारण विद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका, २०५८ ● प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक शिक्षा कार्यगत तालिम (On the Job Training) सञ्चालन कार्यविधि २०७१ ● विद्यालयमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा सञ्चालन निर्देशिका २०६९ ● कक्षा ९ देखि १२ को एकीकृत माध्यमिक शिक्षा सञ्चालन निर्देशिका २०६९ ● स्नातक तथा प्रमाणपत्र तहको प्रवेश परीक्षा सञ्चालन, छात्रवृत्ति वितरण एवम् भर्नासम्बन्धी निर्देशिका, २०७४ (प्रथम संशोधन) ● औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७३ ● राष्ट्रिय युवा परिषद् ऐन २०७२ ● राष्ट्रिय युवा नीति २०७२ ● राष्ट्रिय युवा परिषद् नियमावली, २०७३ ● युवा परिचालन कार्यविधि, २०७२ ● युवा सीप तथा नेतृत्व विकास कार्यक्रम निर्देशिका, २०७३ ● युवा उद्यम कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०७३ ● युवा सम्मान कार्यविधि ● व्यावसायिक तथा सीप विकास तालिम सञ्चालन निर्देशिका, २०६९
--	--

उल्लिखित नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्थालाई विश्लेषण गर्दा नेपालमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका लागि आवश्यक सैद्धान्तिक आधार तयार भएको देखिन्छ । सबैभन्दा महत्वपूर्ण कुरा नेपालको संविधान, २०७२ ले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका लागि बलियो आधार प्रदान गरेको छ । यसका अतिरिक्त विद्यालय शिक्षाभित्र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा व्यवस्थापनका लागि शिक्षा ऐन २०२८ (आठौँ संशोधन २०७३) लगायत चौधौँ योजना (२०७३/७४-०७५/७६), विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम (२०७३/७४-०७७/७८) जस्ता नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्थाले बलियो आधार प्रदान गरेका छन् । यसैगरी विद्यालय शिक्षा बाहिरको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्थालाई केलाउँदा केही प्रयासहरू भएको पाइन्छ । यी मध्ये प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् ऐन २०४५ र नियमावली, २०५१ (दोश्रो संशोधन २०७०) लाई महत्वपूर्ण आधार मान्न सकिन्छ । यसका साथै प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा र तालिम नीति २०६९ एवम् प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमसँग सम्बन्धित माथि तालिका २ मा उल्लेख भएका मौजुदा ऐन, नियम र निर्देशिकाहरूले समेत आशलादो आधार प्रदान गर्दछन् । यति हुँदाहुँदै पनि प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमसँग सम्बन्धित गतिविधिहरू भने सन्तोषजनक देखिदैनन् । बदलिएको अहिलेको परिवेशका आधारमा संघीय, प्रादेशिक तथा स्थानीय सरकारको भूमिका प्रष्ट हुनेगरी विद्यालय शिक्षाभित्र तथा बाहिर प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमलाई प्रभावकारी एवम् चुस्त-दुरूस्त बनाएर अघि बढाउनका लागि सबल एकीकृत नीतिको अपरिहार्यता

छ जसले हालको आपूर्ति पक्ष केन्द्रित र छरिएको अप्रभावकारी व्यवस्थापनलाई रूपान्तरण गर्दै दूर दृष्टिकासाथ मागमा आधारित चुस्त प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका लागि अघि बढाउन सहयोग पुऱ्याउँछ ।

उल्लिखित नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्थालाई विश्लेषण गर्दा नेपालमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका लागि आवश्यक सैद्धान्तिक आधार तयार भएको देखिन्छ । सबैभन्दा महत्वपूर्ण कुरा नेपालको संविधान २०७२ ले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका लागि बलियो आधार प्रदान गरेको छ । यसका अतिरिक्त विद्यालय शिक्षाभित्र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा व्यवस्थापनका लागि शिक्षा ऐन २०२८ (आठौं संशोधन २०७३) लगायत चौधौं योजना (२०७३/७४-०७५/७६), विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम (२०७३/७४-७७/७८) जस्ता नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्थाले बलियो आधार प्रदान गरेका छन् । यसैगरी विद्यालय शिक्षाबाहिरको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्थालाई केलाउँदा केही प्रयासहरू भएको पाइन्छ । यी मध्ये प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् ऐन २०४५ र नियमावली, २०५१ (दोश्रो संशोधन २०७०) लाई महत्वपूर्ण आधार मान्न सकिन्छ । यसका साथै प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा र तालिम नीति २०६९ एवम् प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमसँग सम्बन्धित माथि तालिका २ मा उल्लेख भएका मौजुदा ऐन, नियम र निर्देशिकाहरूले समेत आशलागदो आधार प्रदान गर्दछन् । यति हुँदा हुँदै पनि प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमसँग सम्बन्धित गतिविधिहरू भने सन्तोषजनक देखिदैनन् । बदलिएको अहिलेको परिवेशका आधारमा संघीय, प्रादेशिक तथा स्थानीय सरकारको भूमिका प्रष्ट हुने गरी विद्यालय शिक्षाभित्र तथा बाहिर प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमलाई प्रभावकारी एवम् चुस्त-दुरूस्त बनाएर अघि बढाउनका लागि सबल एकीकृत नीतिको अपरिहायर्ता छ जसले हालको आपूर्ति पक्ष केन्द्रित र छरिएको अप्रभावकारी व्यवस्थापनलाई रूपान्तरण गर्दै दूर दृष्टिकासाथ मागमा आधारित चुस्त प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका लागि अघि बढाउन सहयोग पुऱ्याउँछ ।

संरचनागत व्यवस्था

संरचनागत व्यवस्थालाई संक्षेपमा तल तालिका ३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ३ संरचनात्मक व्यवस्था

क्र.सं.	संरचना	संरचनागत व्यवस्थाको विस्तृतीकरण
१.	शिक्षा मन्त्रालय	मुलुकको समग्र शिक्षाको व्यवस्थापनका लागि शिक्षा मन्त्रालयको व्यवस्था भएको छ । यसको मुख्य काम भनेको नीतिगत व्यवस्थाका लागि सरकारका अन्य निकाय तथा मन्त्रालयहरूसँग समन्वय गर्ने र कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि मातहत र सम्बद्ध निकायहरूलाई सहयोग गर्ने रहेको छ । यही दायराभित्र रही शिक्षा मन्त्रालयले विगतदेखि नै प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमसम्बन्धी विविध कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्दै आएको छ ।
२.	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् ऐनद्वारा नै प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्को स्थापना भएको छ । परिषद् अन्तर्गत आङ्गिक संस्थाको रूपमा एक प्राविधिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठान, २२ ओटा शिक्षालय एवम् पोलिटेक्निकहरू, २ ओटा ग्रामीण तालिम केन्द्र, ६ ओटा साझेदारीमा सञ्चालित संस्थाहरू र १० ओटा निर्माणाधीन बहु-प्राविधिक शिक्षालयहरू, ३ ओटा क्षेत्रीय कार्यालयहरू गरी जम्मा ४४ ओटा

		संस्थाहरू क्रियाशील छन् । परिषद्का सम्बन्धमा निजी क्षेत्रका विभिन्न शैक्षिक संस्थाहरूसमेत व्यावसायिक तालिमको क्षेत्रमा क्रियाशील छन्
३.	शिक्षा विभाग	हालै विघटित शिक्षा विभागले विद्यालय शिक्षाको माध्यमिक तहमा प्राविधिक व्यावसायिक धारको माध्यमिक शिक्षा सञ्चालन गर्दै आएको थियो । यस तहको शिक्षाको समग्र व्यवस्थापनमा शिक्षा विभाग, क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय, जिल्ला शिक्षा कार्यालय, विद्यालयहरू संलग्न थिए । पाठ्यक्रम विकासमा पाठ्यक्रम विकास केन्द्र जिम्मेवार छ भने शिक्षक तालिमका लागि शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र (हाल शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रमा रूपान्तरित) जिम्मेवार रह्यो ।
४	राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड	प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा र प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमअन्तर्गत अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको परीक्षा तथा विद्यार्थी मूल्याङ्कनमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् जिम्मेवार छन् ।
५	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका क्षेत्रमा संलग्न अन्य निकायहरू	<ul style="list-style-type: none"> ● शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र ● राष्ट्रिय सीप परीक्षण समिति ● विद्यार्थी वित्तीय सहयोग कोष ● पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ● परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय ● व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम अभिवृद्धि परियोजना ● प्राविधिक प्रशिक्षक प्रतिष्ठान ● विश्व विद्यालयहरू तथा कलेजहरू
६	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमसँग सरोकार रहेका अन्य सरकारी तथा गैर सरकारी निकायहरू	<ul style="list-style-type: none"> ● उद्योग, वाणिज्य तथा आमूर्ति मन्त्रालय ● ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाई मन्त्रालय ● कृषि तथा पशुपंछी विकास मन्त्रालय ● भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय ● महिला, बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक मन्त्रालय ● युवा तथा खेलकूद मन्त्रालय ● वन तथा वातावरण मन्त्रालय ● श्रम, रोजगार तथा सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालय ● संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय ● स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय

		<ul style="list-style-type: none"> ● राष्ट्रिय योजना आयोग ● घरेलु तथा साना उद्योग विभाग ● घरेलु तथा साना उद्योग प्रशिक्षण केन्द्र ● जिल्ला घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति ● राष्ट्रिय युवा परिषद् ● वैदेशिक रोजगार विभाग ● औद्योगिक क्षेत्रहरू तथा प्रतिष्ठानहरू ● गैर सरकारी संघसंस्थाहरू ● निर्माण व्यावसायीहरूको छाता संघ सँगठन ● पर्यटन विभाग ● कम्पनी रजिष्टारको कार्यालय ● बन्दी सुधार गृह (कारागार) ● उद्योग वाणिज्य संघ ● गैर सरकारी संघ संस्था महासंघ ● नेपाल शैक्षिक परामर्शदाता संघ ● रोजगार सूचना केन्द्र
७	निजी क्षेत्र र विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संघसंस्थाहरू	निजी क्षेत्र र विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संघसंस्थाले समेत व्यावसायिक तालिमका क्षेत्रमा विभिन्न किसिमका छोटो अवधिका तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेका छन् ।
८	समितिकहरू	प्राविधिक व्यावसायिक माध्यमिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिमका क्षेत्रमा विभिन्न निकायहरूले केन्द्रदेखि स्थानीय तहसम्म विभिन्न समितिकहरू बनाएका छन् । उपभोक्ता समूहहरू, सामाजिक क्लवहरू र अन्य सङ्गठित वा असङ्गठित क्षेत्रहरूसमेत यसमा कुनै न कुनै रूपमा संलग्न हुने व्यवस्था रहेको छ ।
९	विविध व्यक्तिकहरू	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको विकास र विस्तारमा प्रवृद्ध व्यक्ति, व्यावसाय सञ्चालक तथा अनौपचारिक अर्थतन्त्रमा संलग्न व्यक्तिहरू कुनै न कुनै रूपमा सहभागी भइआएका छन् ।

संरचनात्मक व्यवस्थालाई विश्लेषण गर्दा शिक्षा मन्त्रालय र प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् मुख्य सरोकारवालाका रूपमा देखिन्छन् । यसैगरी घरेलु तथा साना उद्योग विभाग एवम् घरेलु तथा साना उद्योग प्रशिक्षण केन्द्रको भूमिका पनि महत्वपूर्ण देखिन्छ । माथि तालिका ३ मा उल्लेख भएका जिम्मेवार निकायहरूको भूमिकालाई केलाउँदा शिक्षा

मन्त्रालय बाहेकका संघीय सरकारका १० ओटा मन्त्रालयहरूले कुनै न कुनै रूपमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिरहेको देखिन्छ । यसरी एकातिर करिब एक दर्जन संघीय सरकारका मन्त्रालयहरू प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न लागिपर्नु सकारात्मक पक्ष हो भने अर्कातिर यति धेरै मन्त्रालयहरूबीच समन्वय कायम गर्नु जटिल चुनौती पनि हो । समन्वयकारी भूमिका निर्वाह गर्नु पर्ने प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषदको गतिविधि त्यति भरपर्दो हुन सकिराखेको देखिदैन । परस्पर समन्वय नै नगरी आफूखुसी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै जाँदा बढ्न सक्ने सञ्चालन खर्च, कार्यक्रममा दोहोरोपनको सम्भावना, कार्यक्रमको प्रभावकारिता एवम् दक्षतामाथिको प्रश्न चिन्ह जस्ता समस्याहरू अहिले अनुभूति गरिदै आइएको छ । यो यथार्थ अवस्थालाई ध्यान दिदै अबको परिवर्तित सन्दर्भमा संघ, प्रदेश तथा स्थानीय स्तरमा उपयुक्त कार्यात्मक एकीकृत संरचनाहरू तयार गरेर अघि बढ्नु सान्दर्भिक देखिन्छ ।

अनुसूची ३

नेपालमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको वर्तमान अवस्था

यस परिच्छेदअन्तर्गत नेपालमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको वर्तमान अवस्थाको बारेमा चर्चा गर्ने प्रयास गरिएको छ। विशेषगरी यस परिच्छेदमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका प्राथमिकताका विभिन्न ६ वटा क्षेत्रहरू (क) पहुँच, समता र सहभागिताको अवस्था (ख) गुणस्तर र सान्दर्भिकताको अवस्था (ग) एकीकरण र गतिशीलता (घ) सुशासन, व्यवस्थापन, अनुगमन र मूल्याङ्कन (ङ) अनुसन्धान, नवप्रवर्द्धन र सूचना व्यवस्थापन र (च) दिगो लगानीका आधारहरूको वर्तमान अवस्थाका बारेमा विश्लेषण गर्ने प्रयास गरिएको छ।

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको आवश्यकता विश्लेषण

सन् २०११ मा भएको जनगणना अनुसार नेपालको कूल जनसङ्ख्या २ करोड ६४ लाख ९४ हजार ५०४ रहेको छ। सन् २०११ को जनगणनामा नेपालमा १५ वर्षदेखि ६५ वर्षभन्दा कम उमेरकाहरूको सङ्ख्या १ करोड ५८ लाख १७ हजार २१८ (कूल जनसङ्ख्याको ५९.७ प्रतिशत) रहेको छ। यस सङ्ख्यामध्ये लगभग आधा सङ्ख्या भन्दा केही बढिमात्र विद्यालय शिक्षादेखि उच्च शिक्षाका विभिन्न तह र कार्यक्रममा भर्ना भएका छन्। बाँकी आधा सङ्ख्या (लगभग ८० लाखको हाराहारी) का लागि कुनै न कुनै प्रकारको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको आवश्यकता देखिन्छ। हाल प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका कार्यक्रममा सहभागी हुनेको सङ्ख्या लाखमा पनि पुग्न सकेको छैन। बाँकी सबैलाई प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको अवसर राज्यले कुनै न कुनै दिन उपलब्ध गराउने पर्दछ। यसका लागि दूरदृष्टि, प्रभावकारी योजना र कार्यक्रमको खाँचो छ।

नेपालको कूल जनसङ्ख्याको ५७ प्रतिशत जनसङ्ख्या आर्थिक रूपले क्रियाशील रहेको र यी मध्ये दुई तिहाई जनसङ्ख्या निर्वाहजन्य कृषिमा निर्भर रहेका छन्। एकातर्फ देशभित्रैको उद्योग र सेवा क्षेत्रले सीपयुक्त जनशक्तिको अभाव भोगिरहेको छ भने अर्कोतर्फ उपयुक्त सीप बिना नै दैनिक १००० जनाको हाराहारीमा उर्जाशील युवाहरू रोजगारीको खोजीमा विदेशिइरहेका छन्। देश भित्र विभिन्न पेशा व्यवसाय र सेवा क्षेत्रको रोजगारीमा संलग्न भएकामध्ये पनि अधिकांशसँग पेसा मिल्दो सीप नभएका कारण काम गर्दै सिक्दै गरेको अवस्था देखिन्छ। काम गर्ने ठाउँमा काम गर्दै सिक्ने सिकाउने तरिकाले रोजगारदाताको उत्पादकत्वको मात्र वृद्धि नभई कामदारको सीप पनि उत्तिकै सुदृढ हुँदै गएको हुन्छ (Sharma & Kohlheyer, 2008)।

शिक्षा विभागले प्रकाशित गरेको फ्ल्यास प्रतिवेदन, २०७२ मा उल्लेख भएअनुसार नेपालको कूल जनसङ्ख्याको ११.९ प्रतिशत पाँच वर्षभन्दा कम उमेर समूहका छन्, ३७.७ प्रतिशत १५ वर्षभन्दा कम उमेर समूहका छन् भने ४४.५ प्रतिशत १८ वर्ष भन्दा कम उमेर समूहका छन्। १५ वर्षभन्दा कम उमेर समूह भनेको हाम्रो शिक्षा प्रणालीअनुसार कक्षा १० सम्म अध्ययन गर्ने समूह हो। यस समूहमध्ये पनि कक्षा ९ देखि (अर्थात् १३ वर्षपछि) का विद्यार्थीहरूलाई कुनै न कुनै किसिमको प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा र तालिम आवश्यक हुन्छ। विद्यालय उमेरसमूहका बालबालिका, उनीहरूको विद्यालयमा भर्नादरको अवस्था र विद्यालय बाहिर रहेकाहरूको स्थिति तल तालिका ४ मा दिइएको छ जसबाट मुलुकमा के कति मात्रामा प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिमको अवसर आवश्यक छ भनेर अनुमान लगाउन सकिन्छ।

तालिका ४: विद्यालय उमेरसमूहका बालबालिका, विद्यालयमा भर्नादरको अवस्था र विद्यालय बाहिर रहेकाहरूको स्थिति

कक्षा	उमेर समूह	विद्यालय जाने उमेरसमूहको सङ्ख्या	विद्यालय जाने उमेरसमूहमध्ये विद्यालयमा भर्ना हुनेको सङ्ख्या	खुद भर्नादर	विद्यालय बाहिर रहेकाहरूको सङ्ख्या
कक्षा १-५	५-९ वर्ष	३,१५०,१६०	३,०४३,८५३	९६.६	१०६,३०७
कक्षा ६-८	१०-१२ वर्ष	१,९५२,२५१	१,५१७,०१६	७७.७	४३५,२३५
कक्षा ९-१०	१३-१४ वर्ष	१,२५०,१३७	७२४,३६७	५७.९	५२५,७७०
कक्षा ११-१२	१५-१६ वर्ष	१,२००,०२५	१९९,६६७	१६.६	१,०००,३५८
कक्षा १-१२	५-१६ वर्ष	७,५५२,५७३	५,४८४,९०३	७२.६	२,०६७,६७०
कक्षा ९-१२	१३-१६ वर्ष	२,४५०,१६२	९२४,०३४	३७.७	१,५२६,१२८

स्रोत: शिक्षा विभाग फ्याल्स रिपोर्ट २०७२ (२०१५-१६)

हाल १३ वर्षदेखिका (अर्थात् कक्षा ९ पछिका) विद्यार्थीहरूका लागि कक्षा ९ देखि १२ सम्म शिक्षा विभागअन्तर्गत (हाल शिक्षा तथा मानव संसाधन विकास केन्द्र) प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा र प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्अन्तर्गत प्राविधिक एसएलसी र डिप्लोमापरिसिएल तहका कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ । यी दुबै कार्यक्रमको पहुँच अत्यन्त न्यून रहेको छ, कार्यक्रमहरू सिमित क्षेत्र र सिमित विषयका रूपमा रहेका छन् । तर माथिको तालिकाका आधारमा विश्लेषण गर्दा १३ वर्षदेखि १६ वर्ष उमेर समूह (कक्षा ९ देखि कक्षा १२ सम्म)का लगभग १५ लाख २६ हजारभन्दा बढि युवाहरूले विद्यालय शिक्षाको पहुँच पाएका छैनन् जबकी तिनीहरूलाई पनि कुनै न कुनै प्रकारको माध्यमिक शिक्षाको आवश्यकता छ, अझ बढि आवश्यकता त प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको हुनसक्छ । माध्यमिक तहमा भर्ना हुन योग्य भएकाहरूको सङ्ख्या २४ लाख ५० हजारभन्दा बढि छ र सो सङ्ख्यामध्ये लगभग ९ लाख २४ हजार जतिमात्र हाल माध्यमिक तहमा भर्ना भएका छन् । हाल माध्यमिक तहमा भर्ना भएकाहरूमध्ये आधा अर्थात् ४ लाख ५० हजारभन्दा बढिलाई प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षामा आकर्षित गर्नु आवश्यक हुन्छ । यसरी हेर्दा १३ वर्ष माथि १६ वर्षसम्म उमेरसमूहका कूलसङ्ख्या २४ लाख ५० हजारमध्ये लगभग १२ लाखभन्दा बढिलाई प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा उपलब्ध गराउने किसिमबाट कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

नेपालमा प्रत्येक वर्ष श्रम बजारमा प्रवेश गर्ने युवाहरू र तालिम प्रदायक संस्थाहरूको तालिम प्रदान गर्ने क्षमताबीच तादात्म्यता कायम हुन सकेको देखिँदैन । उदाहरणका लागि श्रम, रोजगार तथा सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालयअन्तर्गतको व्यावसायिक तथा सीप विकास तालिम केन्द्रबाट उपलब्ध हुने व्यावसायिक तालिम, उद्योग मन्त्रालयअन्तर्गत घरेलु तथा साना उद्योग विभाग र घरेलु तथा साना उद्योग विकास समितिबाट प्रदान गर्ने तालिम र शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय अन्तर्गत कक्षा ९ देखि सञ्चालन भएको प्राविधिक धारको प्राविधिक शिक्षा र प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्का ३४ आङ्गिक तथा ४२९ सम्बन्धन प्राप्त शिक्षालयहरूले प्रदान गर्ने प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको आकार जम्मा वार्षिक १ लाख ३५ हजार मात्र रहेको छ भने श्रम बजारमा प्रवेश गर्नेको सङ्ख्या वार्षिक करिब ५ लाख १२ हजार रहेको आँकडा छ । श्रमबजारमा प्रवेश गर्नेमध्ये सबैले स्वदेशमा रोजगारी पाउने अवस्था छैन किनकी रोजगारीको आपूर्ति अत्यन्त न्यून रहेको छ । हालसम्म लगभग ३४ लाख ८० हजार युवा विदेशमा रहेका छन्

जसमध्ये १.५ प्रतिशत दक्ष, २३ प्रतिशत अर्धदक्ष र ७५.५ प्रतिशत अदक्ष रहेका छन् । विदेश जानेहरूका लागि तालिमका अवसर उपलब्ध गराउने नीति अवलम्बन गर्ने हो भने पनि मुलुकले ठूलै मात्रामा पूर्वाधार विकास र तालिममा खर्च गर्नु पर्ने देखिन्छ (अर्थ मन्त्रालय, २०७५)।

वि. सं. २०७३ सालमा बैदेशिक रोजगारका लागि ६ लाख ३० हजारभन्दा बढि युवा विभिन्न मुलुक पुगेका छन् । यो सङ्ख्या २०७२ को सङ्ख्याभन्दा १५ प्रतिशतले कम हो । सरकारले ११० मुलुकमा कामदार जान पाउने अनुमति दिएको छ, धेरै कामदार जाने मुलुकहरूमा क्रमश कतार, साउदी अरब, मलेसिया रहेका छन् । यी सबैलाई मुलुकभित्र राख्नका लागि मुलुकमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको आवश्यकता पर्दछ । विदेश नै जान चाहनेका लागि पनि छोटा अवधिका व्यावसायिक तालिमको व्यवस्था गर्नुपर्ने हुन्छ (काप्री, २०७४) । विदेश जाने युवामा आवश्यक सीप नभएका कारणबाट उनीहरूले कमाउने मासिक रकममा पनि धेरै फरक परेको देखिन्छ । तालिम पाएकाले धेरै कमाउने सम्भावना रहन्छ भने तालिम नभएकाहरू अदक्ष कामदारमा जनिन पुगी उनीहरू न्यून कमाउने वर्गमा पुग्दछन् । तालिमले रकम कमाउने सम्भावना बढाउने मात्र नभइ जीवन सुरक्षासँग पनि सम्बन्ध राख्ने गर्दछ । खाडी मुलुकमा तालिमप्राप्त प्लम्बरले मासिकरूपमा पाउने तलब र तालिम नपाएको प्लम्बरले पाउने तलबकोबीचमा निकै ठूलो भिन्नता छ भन्ने गरिन्छ । दक्ष व्यक्ति विदेशमा गए उसले कमाउने मात्रा बढ्ने मात्र नभइ सुरक्षित पनि हुनपुग्छ ।

मुलुकको युवाशक्ति विदेशमा भएको कारणले मुलुकमा विप्रेषण (remittance) बढेको छ, यसले मुलुकको अर्थतन्त्रमा सकारात्मक असर पारिराखेको भएता पनि यसबाट सामाजिक रूपमा गम्भिर असरहरू सृजना भइरहेका छन् । यसबाट कयौंको परिवार बिखण्डन भएको छ, घर झगडा बढेको छ, मानसिक अशान्ति र बेचैनी बढेको छ । विदेश जाने क्रममा कैयौं ठगिएका छन् भने कति विदेशी मुलुकको सामाजिक, साँस्कृतिक एवम् राजनैतिक अवस्थासँग परिचित नभइ अन्जानमा भएगरेका कामका कारण सजाँय भोग्न बाध्य पनि छन् । पिडितको सङ्ख्या बढ्दो क्रममा रहेको छ । फ्रि भिसा र फ्रि टिकटको अवधारणा पूर्णरूपमा कार्यान्वयनमा ल्याउन नसक्दा विदेश जाने कामदारले रकम तिरिरहनु पर्ने तर उक्त रकम अशुल गर्ने संस्थाले व्यक्तिले तिरेको रकम आफ्नो कारोबारमा नजनाउने कारणले गर्दा मुलुकको राजस्वमासमेत नकारात्मक प्रभाव परेको छ । मुलुक ठगिइरहेको छ ।

नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को निर्णयानुसार मुलुकको आर्थिक संबृद्धिका लागि योग्य, सक्षम, प्रतिस्पर्धी र उत्पादनशील जनशक्ति तयार गरी राष्ट्रिय रोजगारीका मागलाई पूरा गर्न प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम (TVET) नीति, २०६९ जारी भई क्रियाशिल रहेको छ । यो नीतिले गुणस्तरयुक्त प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम उपलब्ध गराइ रोजगारी र स्वरोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्ने, राष्ट्रिय श्रम बजारलाई लक्षित गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको पहुँच विस्तार गर्ने र साधारण शिक्षा र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको प्राज्ञिक मार्गको समायोजन गर्ने मूलभूत नीतिगत उदेश्यहरू लिएको छ (शिक्षा मन्त्रालय, २०६९) ।

जीवनोपयोगी शिक्षा र सीपमूलक तालिमलाई मानवीय क्षमता र दक्षता अभिवृद्धिका लागि सामाजिक तथा आर्थिक रूपान्तरणको आधारशिला मानिएको छ (राष्ट्रिय योजना आयोग, २०७३) । यसका अलावा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीपमूलक तालिममा द्वन्द्वपीडित, शहीद परिवार, मधेशी, पिछडा वर्ग, दलित, आदिवासी, जनजाति, मुसलमान, महिला र पिछडिएका क्षेत्र, तराई मधेसका जनतालाई प्राथमिकता दिनुका साथै दुर्गम, पहाडी, तथा हिमाली क्षेत्रमा घुम्ती अल्पकालीन सीप विकास तालिम कार्यक्रम समेत सञ्चालन गर्ने कार्यक्रम राज्यले अगाडी सारेको छ (अर्थ मन्त्रालय, २०७५) । यी कार्यक्रमहरू पूरा गर्न नेपाल सरकारले प्रादेशिक तहमा नमूना पोलिटेक्निक तथा शिक्षालयहरू र निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा स्थानीय तहमा तालिम प्रदायक संस्थाहरू स्थापना र सञ्चालन गर्ने नीति अख्तियार गरेको छ ।

विगत एक दशकको शिक्षा बजेट हेर्दा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमका लागि सरकारी तवरबाट शिक्षा बजेटको ३ प्रतिशतभन्दा कम रकम विनियोजन भएको देखिन्छ। प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा कार्यक्रम मूलतः कम आय भएका वर्गका लागि सञ्चालन हुनु पर्ने हो, त्यसका लागि उक्त वर्गले रकम तिर्न सक्दैनन् तसर्थ उनीहरूलाई राज्यको तर्फबाट यी कार्यक्रम उपलब्ध हुनुपर्छ जुन काम गर्न उपलब्ध बजेट अत्यन्त न्यून हो। उपलब्ध प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षाका धेरै कार्यक्रम निजीक्षेत्रले सञ्चालन गरेको छ जसले व्यक्तिबाट शुल्क लिने गर्दछ। तसर्थ उपलब्ध बजेटले समन्यायिकता हासिल नहुने निश्चित छ। यसका साथै विनियोजित बजेटबाट आवश्यकताअनुसारको पूर्वाधार निर्माण गर्न र जनशक्ति विकास गर्न नसकिने पनि निश्चित छ। तैपनि हरेक वर्ष बजेटको मात्रा बढ्न सकेको छैन। प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमप्राप्त जनशक्तिको रोजगारीको दर लगभग ७० प्रतिशतभन्दा बढि छ। साधारण शिक्षाबाट निश्चित तहको अध्ययन पुरा गर्नेहरू बेरोजगार रहनु परेको वास्तविकता एकातिर छ भने तह पूरा गरेपछि रोजगारीको सुनिश्चितता हुने प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा आवश्यकताअनुसार लगानी बढाउन सकिएको छैन। सन् २०१२ मा गरिएको एउटा अध्ययनले सरकारका विभिन्न मन्त्रालय र ती अन्तर्गतका निकायहरू मार्फत् ३४ वटा बजेट शिर्षकमा ९.६ मिलियन अमेरिकी डलर बराबर खर्च भएको देखाएको छ (पराजुली र शाक्य, सन् २०१२)। चालु आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा यो रकम १५ अरब पुगिसकेको छ (अर्थ मन्त्रालय, २०७५)।

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको उपलब्धताको वर्तमान अवस्था

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको लागि संस्थागत संरचना स्थापना गरी निर्धारित कार्य सम्पादन गर्न शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयको मातहतमा केन्द्रीय निकायको रूपमा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् रहेको छ। जसको संस्थागत व्यवस्था र त्यसअन्तर्गत संलग्न निकायहरूको विवरण तल तालिका ५ मा र विभिन्न तहको पाठ्यक्रम सङ्ख्या, कार्यक्रमको सङ्ख्या, भर्ना क्षमता एवम् हाल सम्मको जनशक्ति उत्पादनको स्थितिलाई तालिका ६ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ५: प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्को संस्थागत व्यवस्था र संलग्न निकायहरूको स्थिति

क्र.सं	संस्थागत व्यवस्था र संलग्न निकायहरू	सङ्ख्या
१	प्रधान कार्यालय अन्तर्गत महाशाखाहरू	९
२	विभाग स्तरीय केन्द्रीय कार्यालयहरू	३
३	क्षेत्रीय कार्यालयहरू	३
४	आङ्गिक शिक्षालयहरू, पोलिटेक्निक इन्स्टिच्युट तथा तालिम केन्द्रहरू	३४
५	सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा कार्यक्रमहरू	१८५
६	परिषद्बाट सम्बन्धन प्राप्त गरी निजीस्तरबाट संचालित शिक्षालयहरू	४२९
७	साझेदारी स्वरूपमा संचालित शिक्षालयहरू	५
८	छोटो अवधिका तालिम प्रदायक संस्थाहरू	६५०
९	निर्माणाधीन पोलिटेक्निक इन्स्टिच्युट	३

(स्रोत: प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्, २०७४)

तालिका ६: विभिन्न तहको पाठ्यक्रम सङ्ख्या, कार्यक्रमको सङ्ख्या, भर्ना क्षमता एवम् हालसम्मको जनशक्ति उत्पादनको स्थिति

क्र.सं	पाठ्यक्रम, कार्यक्रम, भर्ना क्षमता एवम् हाल सम्मको जनशक्ति उत्पादन	सङ्ख्या
१	डिप्लोमा तहको पाठ्यक्रमको सङ्ख्या	५०
२	डिप्लोमा तहको कार्यक्रमको सङ्ख्या	४९६
३	डिप्लोमा तहका कार्यक्रममा जम्मा भर्ना क्षमता	१९,७१४
४	टि.एस.एल.सी. कार्यक्रमको पाठ्यक्रम सङ्ख्या	४३
५	टि.एस.एल.सी. कार्यक्रमको सङ्ख्या	७२४
६	टि.एस.एल.सी. कार्यक्रममा जम्मा भर्ना क्षमता	२८,७७७
७	लामो अवधिका कार्यक्रमको कूल सङ्ख्या	१,२२०
८	लामो अवधिका कार्यक्रममा जम्मा भर्ना क्षमता	४८,४९१
९	छोटो अवधिका व्यावसायिक तालिमका पाठ्यक्रमको सङ्ख्या	१७४
१०	छोटो अवधिको कार्यक्रमका लागि सम्बन्धन लिएका इन्ष्ट्रिच्युटको कूल सङ्ख्या	६५०
११	जनशक्ति उत्पादन- हालसम्म डिप्लोमा कार्यक्रमबाट	५४,४२३
१२	जनशक्ति उत्पादन- प्रा.एस.एल.सी. कार्यक्रमबाट	१,७७,६८०
१३	जनशक्ति उत्पादन- विशेष छात्रवृत्ति कार्यक्रमबाट	७१७
१४	कूल जनशक्ति उत्पादन	२,३२,८२०६

(स्रोत: प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्, २०७४)

नेपालको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको विकास र विस्तारमा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्को अग्रणी भूमिका रहँदै आएको छ । यसका अतिरिक्त समग्र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम कार्यक्रमहरूको गुणस्तर सुनिश्चितता, पाठ्यक्रम निर्माण र परिमार्जन, प्राविधिक प्रशिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धि, अध्ययन तथा अनुसन्धान, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका साथै यस क्षेत्रमा कार्यरत निकायहरूबीच समन्वयको जिम्मेवारी समेत परिषद्ले निर्वाह गर्दै आएको छ । प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्को सर्वोच्च निकायको रूपमा शिक्षा मन्त्रीको अध्यक्षतामा २३ सदस्यीय सभाको व्यवस्था रहेको छ भने शिक्षामन्त्रीको अध्यक्षतामा कार्यकारी जिम्मेवारीका लागि ९ सदस्यीय परिषद्को व्यवस्था रहेको छ ।

परिषद्ले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिम गरी मूलत दुइ प्रकारका कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेको छ । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाअन्तर्गत स्वास्थ्य, इन्जिनियरिङ्ग, कृषि-पशुपालन, सूचना प्रविधि आदि जस्ता प्रमुख विषयमा टिएसएलसी (प्राविधिक एसएलसी) र डिप्लोमा एवम् पिसीएल (प्रमाणपत्र) तहका विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । प्राविधिक एसएलसीतर्फ परिषद्का आङ्गिक प्राविधिक शिक्षालय र सामुदायिक विद्यालयमा १५ महिने र २९ महिने तथा सम्बन्धन प्राप्त निजी शिक्षालयकलेजहरूमा १५ महिने कार्यक्रम सञ्चालन भइ रहेका छन् । परिषद्का आङ्गिक तथा सम्बन्धन प्राप्त निजी शिक्षालय र कलेजहरूले ३ वर्षे डिप्लोमा र प्रमाण पत्र तहका शैक्षिक कार्यक्रमहरू पनि सञ्चालन गरिरहेका छन् । साथै परिषद्का डिप्लोमातर्फका कार्यक्रमहरू हाल आएर सामुदायिक विद्यालयहरूले पनि परिषद्बाट सम्बन्धन लिइ सञ्चालन गरिरहेका छन् । छोटो अवधिका तालिम कार्यक्रम र सीपको प्रमाणीकरण गर्ने कार्यक्रम पनि प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्बाट कार्यान्वयन भइआएका छन् । परिषद्ले आफू स्वयम्ले पनि कार्यक्रम सञ्चालन गर्छ, कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने निकायहरूलाई कार्यक्रम सञ्चालनको अनुमति पनि दिन्छ र हासिल गरेको सीपको प्रमाणीकरण पनि गर्दछ ।

शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र (साविक शिक्षा विभाग) ले वि. सं. २०७० सालदेखि मुलुकका जम्मा ९९ ओटा विद्यालयमा माध्यमिक तहको प्राविधिक व्यावसायिक धार (सिभिल इन्जीनियरिङ्ग, इलेक्ट्रिकल इन्जीनियरिङ्ग, बाली विज्ञान, पशु विज्ञान र कम्प्युटर विज्ञानगरी जम्मा ५ धार) का कार्यक्रमहरू परीक्षणको रूपमा शुरु गरेको छ। यस कार्यक्रममा समावेश भएका विद्यार्थीहरूले वि. सं. २०७३ सालमा कक्षा १२ को अध्ययन पुरा गरी उक्त तहको परीक्षामासमेत वि. सं. २०७३ बैशाखमा सहभागी भइसकेका छन्। हाल यस किसिमको कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने विद्यालयहरूको सङ्ख्या २४० छ। उल्लेखित सङ्ख्या फेरबदल हुने सम्भावना पनि देखिन्छ किनकी यसको माग निरन्तररूपमा बढ्दो क्रममा रहेको छ। यस कार्यक्रमबाट बढिमा ४०,००० विद्यार्थी लाभान्वित हुनसक्ने देखिन्छ तर व्यवहारमा सो सङ्ख्यामा विद्यार्थी भर्ना उत्साहजनक रूपमा भएको पाइदैन।

पहुँच, समता र सहभागिताको अवस्था (Access, equity and participation)

प्राविधिक तथा व्यावसायिक माध्यमिक शिक्षा, डिप्लोमा तहका शिक्षाका कार्यक्रम र छोटो अवधिका तालिमको अवसर अत्यन्त सिमित छ, मुलुकका सबै क्षेत्र र वर्गसम्म पुऱ्याउन सकिएको छैन। समन्यायिकताको दृष्टिकोणबाट यी कार्यक्रमहरू लक्षित वर्ग र क्षेत्रमा पुग्न सकेको छैन। परिषद् अन्तर्गत सञ्चालित ३४ वटा शिक्षालयहरू ३३ वटा स्थानीय निकायमा, १८५ वटा सामुदायिक विद्यालय १३० वटा स्थानीय निकायमा, पाँच वटा साझेदारी शिक्षालय ५ वटै स्थानीय तहमा छरिएर रहेका छन् भने परिषद्बाट सम्बन्धन प्राप्त ४२९ वटा निजी शिक्षालय भने ८४ वटा स्थानीय तहमा मात्र सिमित रहेका पाइन्छ। मुलुकमा रहेका ७५३ स्थानीय तह मध्ये ३९६ (आधा भन्दा बढि) स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम प्रदान गर्ने संघसंस्था स्थापना हुन बाँकी छ (तालिका नं. ७)।

तालिका ७: स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको अवसर

प्रदेश नम्बर	कूल स्थानीय तह	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद		शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र	स्थानीय तहमा प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिमको अवसर	
		प्राविधिक शिक्षा	व्यावसायिक तालिम	प्राविधिक शिक्षा	पहुँच पुगेको	पहुँच पुग्न बाँकी
१	१३७	२८	१७	४६	५७	८०
२	१३६	१७	२१	४१	५५	८१
३	११९	३२	२८	४२	६१	५८
४	८५	२६	१०	२४	४४	४१
५	१०९	३६	२१	४७	६५	४४
६	७९	२०	५	१३	३०	४९
७	८८	३१	१०	२५	४५	४३
जम्मा	७५३	१९१	११२	२३८	३५७	३९६

(स्रोत: शिक्षा विभाग, २०७४ र प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद, २०७५)

माथिको तालिका ७ अनुसार प्राविधिक शिक्षाको क्षेत्रगत पहुँचलाई विश्लेषण गर्दा विद्यमान ७५३ स्थानीय तह मध्ये शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय अन्तर्गत शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र र प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् बाट सञ्चालित

प्राविधिक एस.एल.सी. र डिप्लोमा तथा प्रमाणपत्र तहका कार्यक्रमहरू गरी कुल ३३८ स्थानीय तहमा प्राविधिक शिक्षाको पहुँच पुगेको पाइन्छ भने अझै ४१५ स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम कार्यक्रमको प्रत्यक्ष पहुँच पुगेको देखिँदैन । यदि मन्त्रालय अन्तरगत सञ्चालित व्यावसायिक तालिम कार्यक्रमलाई समेत जोडेर विश्लेषण गर्ने हो भने ३५८ वटा स्थानीय तहमा पहुँचको अवसर पुगेको देखिन्छ । तालिका ७ अनुसार सङ्ख्यात्मक रूपमा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् बाट ६५३ वटा प्राविधिक शिक्षालयहरू सञ्चालनमा रहेका एवम् साविकको शिक्षा विभाग (हालको शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र) बाट २८४ वटा प्राविधिक शिक्षालयहरू सञ्चालनमा रहेको देखिन्छ । स्थानीय निकायगत पहुँचको हिसाबबाट विश्लेषण गर्दा भने प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्बाट सञ्चालित शिक्षालयहरू बढि केन्द्रीकृत रूपमा सञ्चालन भएको पाइन्छ भने साविकको शिक्षा विभाग अन्तर्गत सञ्चालित शिक्षालयहरू ज्यादा विकेन्द्रीत रूपमा सञ्चालन भएको देखिन्छ ।

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् अन्तर्गत सञ्चालित ६५३ शिक्षालयहरू १९१ वटा स्थानीय निकायहरूमा मात्र केन्द्रीत रहेका छन् । तर साविकको शिक्षा विभाग (हालको शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र) बाट २८४ वटा प्राविधिक माध्यामिक विद्यालय मात्र सञ्चालनमा छन् । ती शिक्षालयहरू २३८ वटा स्थानीय तहमा रहेका छन् । प्रदेश नं. १, प्रदेश नं. ३ र प्रदेश नं. ४ मा बहुआयामिक गरिबीको दर राष्ट्रिय औषत भन्दा कम रहेको छ भने बाँकी ४ वटा प्रदेशहरूमा गरिबीको दर राष्ट्रिय औषतभन्दा बढि रहेको छ (अर्थ मन्त्रालय, २०७५) । नेपालका ७ वटा प्रदेशहरू मध्ये कर्णाली प्रदेश र प्रदेश नं. २ गरिबीको उच्च दरमा रहेका प्रदेशहरूमा पर्दछन् (अर्थ मन्त्रालय, २०७५) । यी प्रदेशहरूमा क्रमशः ३८ प्रतिशत र ४० प्रतिशत स्थानीय तहमा मात्र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको अवसर पुगेको देखिन्छ ।

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् अन्तर्गत आ.व. २०७५ आषाढ मसान्त सम्म कूल ६५३ तालिम प्रदायक संस्था रहेकोमा उक्त सङ्ख्याको भौगोलिक वितरणलाई विश्लेषण गर्दा अधिकांश शिक्षालयहरू पहाडी एवम् तराई क्षेत्रमा केन्द्रित रहेको पाइन्छ । पहाडी क्षेत्रमा ३५३ ओटा (५४ प्रतिशत) र तराई क्षेत्रमा २६६ ओटा (४१ प्रतिशत) शिक्षालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन् भने हिमाली क्षेत्रमा केवल ३४ ओटा (५ प्रतिशत) शिक्षालयहरू मात्र अवस्थित रहेका छन् । यसैगरी प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् अन्तर्गतका शिक्षालयको अवस्थितिलाई जिल्लागत रूपमा विश्लेषण गर्ने हो भने २१ जिल्लामा ७० प्रतिशतभन्दा बढि शिक्षालयहरू सञ्चालनमा रहेका देखिन्छन् भने बाँकी ५६ जिल्लामा केवल ३० प्रतिशत शिक्षालयहरूले सेवा प्रवाह गरिरहेको तथ्याङ्क रहेको छ । माथि दिइएका ६५३ शिक्षालयहरू मध्ये काठमाण्डौ जिल्लामा मात्र ७८ वटा संस्थाहरू सञ्चालनमा रहेका छन् भने रूपन्देहीमा ३५, चितवनमा ३१ र ललितपुर जिल्लामा ३१ शिक्षालय सञ्चालनमा रहेका छन् ।

सन् २०२२ सम्ममा नेपाललाई विकासशील राष्ट्रमा स्तरोन्नति गर्ने र सन् २०३० सम्ममा मध्यमआय भएको मुलुकको स्तरमा पुऱ्याउने राज्यको दीर्घकालीन उद्देश्य तथा लक्ष्य पूरा गर्न प्राविधिक तथा व्यावसायिक ज्ञान र सीपमा आधारित मानव संसाधनको विकास गर्न समतामूलक सहभागिता आवश्यक हुन्छ । प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् अन्तर्गत सञ्चालित आङ्गिक, सामुदायिक विद्यालय, साझेदारी एवम् निजी शिक्षालयको वितरण दर भने फरक फरक रहेको पाइन्छ ।

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्बाट सञ्चालित डिप्लोमा तथा प्रमाण पत्र तहका कार्यक्रमहरूको भर्नालाई लैङ्गिक रूपमा विश्लेषण गर्ने हो भने छात्रहरूको तुलनामा छात्राको अनुपात उल्लेख्य (६४ प्रतिशत) देखिन्छ । आर्थिक वर्ष २०७३/७४ र २०७४/७५ मा गरी प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् अन्तर्गतका शिक्षालयमा जम्मा ३१,५८१ विद्यार्थी भर्ना भएकोमा ५१.६ प्रतिशत अर्थात् १६,३०९ जना महिला रहेको पाइन्छ । तर यदि यो सङ्ख्यामा सम्पूर्ण रूपमा छात्राहरू मात्र सहभागी हुने गरेका नर्सिङ्ग कार्यक्रमलाई अलग गर्ने हो भने महिलाको सहभागिता ८,८१८ अर्थात् ३६.६ प्रतिशतमात्र हुन आउदछ । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिममा समतामूलक सहभागिताको अवस्थालाई विश्लेषण गर्न तालिका ८ मा (आर्थिक वर्ष २०७२/७३ र

आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को संयुक्त तथ्याङ्क) प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद अन्तरगत डिप्लोमा तथा प्रमाण पत्र तहका कार्यक्रमहरूमा भर्ना भएका छात्रा र छात्रको विषयगत विवरणसहितको स्थिति प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ८ : विषयगत क्षेत्रमा छात्रा र छात्रको भर्ना अवस्था

क्र. सं.	विषय	जम्मा	छात्रा		छात्र	
			सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	स्वास्थ्य	१९,२८६	१३,५९६	७१.५	५,६९०	२९.५
२	इन्जिनियरिङ्ग	८,१९४	१,०६२	१३.५	७,१३२	८७.५
३	कृषि	४,१९३	१,५९१	३८.५	२,६०२	६२.५
४	अन्य	२०८	६५	३१.५	१४३	६९.५
जम्मा		३१,८८१	१६,३१४	५१.५	१५,५६७	४९.५

(स्रोत: प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद, २०७४)

व्यावसायिक तालिम तर्फ महिला पुरुषको सङ्ख्यालाई तुलना गर्ने हो भने पनि महिलाहरूको सङ्ख्या पुरुषको तुलनामा अत्यन्त न्यून रहेको छ । आ.व. २०७२/७३ मा सीप परीक्षण परीक्षामा सहभागी कूल ४२,३७१ प्रशिक्षार्थी मध्ये महिला १८,७५८ अर्थात ४४.३ प्रतिशत र पुरुष २३,६१३ अर्थात् ५५.७ प्रतिशत रहेको थियो । यदि यही सङ्ख्यालाई जातीगत समुदायको आधारमा विश्लेषण गर्ने हो भने ब्राह्मण तथा क्षेत्रीको प्रतिनिधित्व ३३.९ प्रतिशत, जनजाती ५८.५ प्रतिशत र दलित समुदायको ७.४ प्रतिशत प्रतिनिधित्व मात्र रहेको पाइन्छ । यो तथ्यलाई विश्लेषण गर्दा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिममा दलित समुदायको पहुँच न्यून रहेको देखिन्छ ।

परिवर्तित सन्दर्भ र विभिन्न समयमा विकसित जनचाहना, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय श्रम बजारमा बढ्दो शिक्षा, तालिम तथा रोजगारीमा सबैको समतामूलक सहभागिताको सुनिश्चितताको आवश्यकता, युवाहरूलाई रोजगारी र उत्पादनमूलक कार्यमा सहभागी गराई उनीहरूको आर्थिक अवस्थामा सुधार ल्याउनका लागि सन् २००५ मा तयार भएको राष्ट्रिय नीतिलाई समयानुकूल परिमार्जन गरी सन् २००७ मा नेपाल सरकारले प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम, सीप विकास नीति २०६४ स्वीकृत गर्‍यो । यो नीतिले निम्नानुसारका बृहत् उद्देश्य लिएको थियो:

- (क) आफ्नो सीप तथा आय आर्जनको संभावना अभिवृद्धि गर्न चाहने सबैलाई रोजगारीको लागि प्रवेश तहको सीप दक्षता वृद्धि गराउने ।
- (ख) विपन्न, पछाडि परेका, महिला, जनजाति, मधिसे, अपाङ्ग, मुस्लिम समुदायका युवा तथा वयस्कलाई सीप विकासमा सहयोग गरी आय आर्जन क्षमता अभिवृद्धि गराउने ।
- (ग) नेपालको आर्थिक एवम् सामाजिक विकासको लागि आवश्यक पर्ने आधारभूत स्तरदेखि उच्चस्तरको जनशक्ति तयारपारी सीप र प्रविधिको आवश्यकताको परिपूर्ति गर्ने ।
- (घ) विश्वव्यापारीकरण तथा खुला अर्थतन्त्रबाट सिर्जित वैदेशिक रोजगारका अवसरबाट उच्चतम फाइदा उठाउन दक्ष तथा अन्तर्राष्ट्रिय श्रम बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने उच्च तलबमान कमाउन सक्ने प्राविधिक र सीपयुक्त जनशक्ति तयार पार्ने ।

उल्लिखित बृहत् उद्देश्य हासिल गर्न निम्नानुसारका पाँच बृहत् नीतिगत क्षेत्र पहिचान गरिएको थियो :

- (क) प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम र सो सम्बन्धी सेवाहरूको व्यापक विस्तार गर्ने ।

- (ख) प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीपको तालिम आवश्यक पर्ने सबै नागरिकलाई समावेशी र समतामूलक पहुँचको सुनिश्चितता गर्ने ।
- (ग) विभिन्न निकायबाट प्रदान गरिने तालिम र विभिन्न माध्यमबाट सिकेका ज्ञान र सीपलाई एउटा प्रणालीभित्र एकीकृत गर्ने ।
- (घ) प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमका विषयवस्तु र दक्षता (उपलब्धि) लाई श्रमवजारको आवश्यकता र आर्थिक क्षेत्रको मागसँग आवद्ध गरी प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमको गुणस्तर र उपयुक्तताको अभिवृद्धि गर्ने ।
- (ङ) प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमको विकास तथा विस्तारकोलागि दिगो वित्तिय सहयोग प्रणालीको विकाश गर्ने ।

गुणस्तर र सान्दर्भिकताको अवस्था (Quality and relevancy)

सचेतना, मानव संसाधन विकास, आवश्यक तालिम तथा सिकाइका क्रियाकलापको माध्यमबाट गरिने बहस एवम् कुशल दृष्टि प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम प्रणालीका लागि महत्वपूर्ण छन् । गुणस्तरीयता र सान्दर्भिकताको नीतिले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम प्रणाली र प्रकृयाको जग तयार गर्दै रोजगारीमा प्रवेश गर्न गुणस्तरीयता अनि दिगोपनको आधारमा श्रमशक्तिलाई तालिमप्राप्त बनाउने चुनौती सामना गर्नसक्नु पर्दछ ।

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको सान्दर्भिकता वृद्धि गर्न प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम लिने विद्यार्थीहरूलाई कामको संसारमा जोड्नुका साथै तालिम प्रदायक संस्थाले दिने योग्यताको प्रमाणपत्रको मान्यता वढाई यस प्रणाली अन्तर्गत उत्तीर्ण भएका विद्यार्थीलाई थप अध्ययन, रोजगारी एवम् स्वरोजगारको वाटो उपलब्ध गराउन जरुरी छ । यसका साथै योग्यताको प्रमाणपत्र दिने पद्धतिमा सुधार गर्नुका अतिरिक्त अनौपचारिक क्षेत्रमा हासिल भएको सिकाइलाई मान्यता दिने कुरामा सुधार ल्याउनु उत्तिकै आवश्यक छ ।

भौगोलिक, आर्थिक र जनसांख्यिक हिसावले विधिवत भएको नेपालले सन् २०१५ मा अवलम्बन गरिएको दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न काम गरिरहेको छ । सीप विकास दिगो विकास लक्ष्यको केन्द्रमा रहेको छ । शिक्षा र तालिम उच्च (आर्थिक) वृद्धिको लागि कारण र परिणाम दुबै हो । प्रविधिमा आएको व्यापक परिवर्तन अनि उदार अर्थनीतिका कारण श्रम वजारको माग आवश्यकता परिपूर्ति गर्न सरकारले सीप विकासमा ध्यानदिनुपर्ने चुनौती वढेको छ । यसका अलावा नेपालले गरीवी निर्मुल पार्न रोजगारीको माध्यमबाट (आर्थिक) असमानता र असन्तुलन हटाउनुपर्दछ ।

यी चुनौतीहरूको सामना गर्न र औपचारिक, अनौपचारिक दुबै श्रमवजारको लागि सीपमूलक श्रमशक्ति उत्पादन गर्न प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तालिम प्रदान गर्नु बुद्धिमतापूर्ण, प्रभावकारी र प्रभावशाली माध्यम हो । नेपालमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तालिमको विकास देशको विकास रणनीतिको केन्द्रमा हुनुपर्दछ । दिगो विकास लक्ष्यहरू, २०३० को सन्दर्भमा प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमले नेपालका युवापिँढीको आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्नुपर्छ जसले गर्दा उनीहरू विकासका बाहक बन्न सक्न् । आवश्यकतामुखी र गुणस्तरयुक्त प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमले मात्र श्रमवजारका लागि आवश्यक सीपको आवश्यकता पूर्ति गर्छन् अनि युवावर्गको आकांक्षालाई संबोधन गर्न सक्छन् ।

नेपालका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमका रणनीति र प्रमुख नीतिगत दस्तावेजहरूले गुणस्तरीय शिक्षा र तालिम प्रदान गर्ने, जीवनभरको सिक्ने अवसर उपलब्ध गराउने अनि विद्यार्थीमा काम र जीवनप्रति स्वस्थ दृष्टिकोण वनाउन मद्दत गर्ने कुरा गर्छन् । यी दस्तावेजहरूले विद्यार्थीहरूको लागि रोजगारीको अवसर वढाउने अनि श्रमवजारमा माग र आपूर्ति विचको खाडल घटाउनेवारे कुरा पनि गरेका छन् । तर वर्तमान अवस्थालाई केलाएर हेर्दा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको गुणस्तर र सान्दर्भिकताका सन्दर्भमा सन्तोषजनक क्रियाकलापहरू भेटिदैनन् । विशेष गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाअन्तर्गतका कार्यक्रमहरूमा हरेक वर्ष कति विद्यार्थी भर्ना हुन्छन्, कतिले अध्ययन पूरा गर्दछन्, बिचैमा छाड्नेको अवस्था कस्तो छ, अध्ययन पूरा गरेकाहरू कति माथिल्लो तह अध्ययनकालागि जान्छन्, रोजगारीमा प्रवेशको अवस्था कस्तो छ आदि जस्ता प्रश्नहरूको उत्तर पाउन निक्कै कठिन देखिन्छ (Center

for Research and Development Services, 2017) । यि प्रश्नहरूको तथ्याङ्कगत जवाफ विना गुणस्तर एवम् सान्दर्भिकताको बारेमा विश्लेषण गर्न कठिन हुन्छ । प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिमका सन्दर्भमा पनि स्थिति सन्तोषजनक पाइदैन । तालिममा सहभागि हुनेहरूको बसोबास क्षेत्रमा काम लाग्ने तालिमहरू भएनन् भन्ने कुरा अध्ययनहरूले देखाइरहेका छन् । तालिमले व्यक्तिलाई सहरमुखी मात्र बनायो । ग्रामीण क्षेत्रमा भएका स्थानीय स्रोतहरूको प्रयोग गरी स्वरोजगार सिर्जना गर्ने दिशातर्फ तालिम अघि बढ्न सकेन, तालिममा प्रशस्तै दोहोरोपना देखियो, एउटै व्यक्तिले दर्जनौं तालिमहरू लिएको पाइयो आदि जस्ता समस्याहरू अध्ययनहरूले औल्याएका छन् ।

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमका गुणस्तरका सन्दर्भमा रोजगार प्रदायकहरूका केहि महत्वपूर्ण टिप्पणीहरू अध्ययनहरूले औल्याएका छन् । खासगरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम बढी सैद्धान्तिक प्रकृतिका भए, शिक्षालयहरू एवम् तालिम प्रदायक संस्थाहरूसँग एकातिर आफूसँग विषयको प्रकृतिका आधारमा पर्याप्त प्रयोगात्मक सामग्रीहरूको व्यवस्थापन नभएको र अर्कातिर सम्बन्धित रोजगार प्रदायकहरूसँगको समन्वय र सहयोगमा कार्यक्रमहरू चल्न नसकेको गुनासाहरू महशुस गरियो । यसका अतिरिक्त प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमका क्षेत्रमा गुणस्तरीय जनशक्ति नभएको पक्षहरू पनि अध्ययनहरूमा औल्याएको पाइन्छ ।

गतिशीलता र पारगम्यता (Mobility and Permeability)

विज्ञान तथा प्राविधिको द्रुततर विकासले गर्दा कामको जटिल प्रकृति, निरन्तर परिवर्तन भइरहने सीपको आवश्यकता, सीपलाई परिवर्तित सन्दर्भमा उपयोगी बनाउनु पर्ने बाध्यता र सीप र दक्षता क्रमिक बृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता आदिले व्यक्तिको आय आर्जन र मुलुकको आवश्यकता बृद्धि गर्ने क्षमतालाई प्रभाव पारेको छ । निरन्तर परिवर्तन भइरहने प्रकृतिका सीपको असान्दर्भिकता र समुन्नतिको आवश्यकतालाई विश्वव्यापीकरणको क्रमले परिवर्तनका लागि चाप परेको छ । उपरोक्त परिस्थितिको सामना गर्दै समसामयिक सीप र दक्षता भएका व्यक्ति व्यापकरूपमा तयार गर्दै व्यक्तिको आय आर्जनको स्तर र व्यक्तिको उत्पादकत्व अभिवृद्धि गर्दै नेपाललाई समुन्नत राष्ट्रको रूपमा रुपान्तरण गर्नुपर्ने अभिभारा समेत थपिएको छ ।

जनशक्तिलाई उत्पादनमूलक बनाउन नेपाल लगायत नेपाल जस्ता अन्य मुलुकलाई समेत प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको क्षेत्रमा लचकदार बनाउदै बहुआयमिक सिकाइको धार खुला गरी सहयोगी सीप र दक्षता हासिल गरी आफ्नो योग्यता बढाउने अवसरको सिर्जना गर्ने एवम् सीप विकासको अवसरलाई व्यापक बनाई जनशक्तिको दक्षता तथा उत्पादनशीलता अभिवृद्धि गर्नु अपरिहार्य भएको छ । उल्लेखित आवश्यकताहरू परिपूर्तिका लागि सीप र दक्षता हासिल गर्न सीप सिकाइका विविध माध्यम खुलागरी यी सिकाइका पक्षहरूबीच सामन्जस्य ल्याई सिकेका ज्ञान, सीप तथा दक्षताको परीक्षण मार्फत योग्यता हासिल गर्न पाउने अवसरलाई व्यापक बनाउनु पर्ने हुन्छ ।

सिकाइ कक्षाकोठामा मात्र सिमित हुदैन । मानिसले काम गर्दागर्दै पनि सिक्दछन । घरमा पनि सिक्दछन । समुदायबाट पनि सिक्दछन । स्वतन्त्र अध्ययनबाट पनि सिक्दछन र यात्राबाट पनि सिक्दछन । कहाँ र कसरी सिक्यो भन्ने महत्वपूर्ण विषय नभै के सिकेको छ वा जानेको छ भन्ने कुरा महत्वपूर्ण हो । अनौपचारिक माध्यमबाट वा स्वतन्त्र रूपमा हासिल भएका ज्ञान, सीप र दक्षतालाई मान्यता प्रदान गर्न सके सिकाइको एक धारबाट अर्कोधारमा सहजरूपले प्रवेश पाउँदछन । नेपाल जस्तो मुलुक जहाँ बहुसङ्ख्यक युवा तथा वयस्कहरू विद्यालय शिक्षा र सीप विकासको अवसरबाट बन्चित छन्, औपचारिक, अनौपचारिक एवम् स्वअध्ययन सिकाइका धारहरूबीच समन्वय गरी यौटा धारबाट सिकेको ज्ञान सीप र दक्षताको मान्यता र समकक्षता प्रदान गर्ने र चाहेको योग्यता तह वा धारमा प्रवेश गरी थप योग्यता हासिल गर्न पाउने प्रणालीको विकास गर्नु आजको आवश्यकता हुन गएको छ ।

यस प्रकारको प्रणाली मार्फत प्रत्येक नागरिकले सीप विकास वा थप योग्यता हासिल गर्न पाउने अवसरका साथसाथै जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर प्राप्त हुनेछ । औपचारिक (Formal), अनौपचारिक (Non-formal) एवम् अरिक्तिक अर्थात् कुनै निश्चित पाठ्यक्रम बिना नै परिवार तथा समाजसँगको नियमित अन्तर्क्रियाद्वारा हुने सिकाइ (Informal) प्रक्रियाबाट प्राप्त ज्ञान, सीप र दक्षतालाई विभिन्न तहमा राष्ट्रिय पेसागत स्तर (National Occupational Standard) का आधारमा परीक्षण गरी औपचारिक योग्यता बराबरको समकक्षताको मान्यता प्रदान गर्ने परिपाटीबाट विभिन्न तहबाट माथिल्लो तहमा वा एउटा सिकाइको धारबाट अर्को सिकाइको धारमा सहज रूपले प्रवेश पाउने अवस्थाले सबै तह र योग्यताका नागरिकलाई आफ्नो सीपको स्तर बढाउने वा योग्यता हासिल गर्ने अवसरलाई व्यापक बनाउँदछ । यस परिपाटीबाट शिक्षा हासिल गर्न र नयाँ सीप सिक्ने दक्षता हासिल गर्न जीवन पर्यन्त सिकाइको अवसरहरू सुनिश्चित गर्दछ । जुनसुकै तहको पूर्वयोग्यता भएका नागरिकलाई निर्वाधरूपले आफ्नो मान्यता प्राप्त योग्यता बढाउन अवसर प्राप्त हुन्छ ।

वर्तमान नेपालको संविधानले शिक्षाको अवसरलाई मौलिक हकको रूपमा सुनिश्चित गरेको छ । यस प्रकारको संवैधानिक प्रावधानलाई मूर्तरूप दिन सिकाइका माध्यम र सिकाइका धारहरूलाई संयोजन गर्दै सबै नागरिकलाई आफ्नो सीप र योग्यताको स्तर बढाउने अवसर सुनिश्चित हुन्छ । सिकाइका माध्यम र शिक्षाका पथहरूको संयोजन तब मात्र सफल हुन्छ जव पहिला सिकेका ज्ञान सीप र दक्षता लाई मान्यता दिने (Recognizing Prior Learning) प्रणाली कानूनतः सुनिश्चित गरिएको हुन्छ । साथै आफुले चाहेको धारमा प्रवेश लिन विशेष कक्षा (त्रिजकोष) को व्यवस्था गरिएको हुन्छ ।

औपचारिक, अनौपचारिक एवम् अरिक्तिक सिकाइको माध्यमबाट सिकेका सीप ज्ञान र दक्षताको परीक्षण गरी मान्यता प्राप्त योग्यता प्रदान गर्ने आवश्यकताको पहिचान गर्न सन १९८३ मा एउटा प्रयास भएको थियो । तात्कालिन प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम अन्तरगत खडा गरिएको राष्ट्रिय सीप परीक्षण प्राधिकरण मार्फत अनौपचारिक वा अनौपचारिक तालिम वा कार्य अनुभव मार्फत सिकेका सीपलाई परीक्षण गरी चार तहको सीपको प्रमाण पत्र दिने व्यवस्था भयो । सीपको प्रमाण पत्र प्राप्त गर्नेहरूका लागि आफ्नो पेसागत क्षेत्रसँग सम्बन्धित उच्च अध्ययनका अवसर भने प्राप्त हुन सकेन । सन १९८९ मा सीप परीक्षण प्राधिकरणलाई प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् अन्तरगत ल्याई राष्ट्रिय सीप परीक्षण बोर्डमा रुपान्तरण गरियो ।

हालसम्म विभिन्न पेसागत तहमा २८७ पेसागत स्तर तयार भएका एवम् मिति २०७५ आषाढ मसान्त सम्ममा २,७४,४०० ले सीप परीक्षणको प्रमाण पत्र प्राप्त गरेका छन् । औपचारिक सीपको तालिम वा कार्य अनुभवबाट सिकेका सीपको तह १, तह २, तह ३ अन्तरगत परीक्षण गरी उत्तीर्ण हुनेहरूलाई सीपको मान्यता प्राप्त प्रमाण पत्र प्रदान गर्ने क्रम निरन्तर जारी रहेको छ ।

हालै अनौपचारिक माध्यम र कार्य अनुभवबाट सिकेका पेशागत दक्षतालाई मान्यता दिई सीपको योग्यता बढाउने उद्देश्यले स्वीस सरकारको सहयोगमा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् अन्तरगत राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता निर्धारण प्रणालीको विकास गर्ने परियोजना सञ्चालनमा रहेको छ । राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता निर्धारण प्रणालीको मुख्य उद्देश्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्:

- छरिएर रहेका व्यावसायिक सीप प्रदायकहरूलाई एकीकृत गरी तालिमबाट हासिल गरेका दक्षताका उपलब्धिलाई एकरूपता ल्याई गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने,
- उक्त उपलब्धिलाई राष्ट्रिय व्यावसायिक ढाँचामा ल्याई स्वदेश तथा विदेशमा मान्यता प्राप्त बनाउने ,
- उच्चस्तरीय व्यावसायिक सीप हासिल गर्न वा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको स्तरमा योग्यता बढाउन विभिन्न सिकाइका माध्यम र धार उपयोग गर्ने अवसरलाई व्यापक बनाउने आदि रहेका छन् ।

यस प्रकारको प्रणालीको विकासबाट व्यावसायिक सीपका तालिमका उपलब्धि समय-सान्दर्भिक हुन गई तालिम प्राप्त जनशक्तिको आय र राष्ट्रिय उत्पादकत्व बृद्धि हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

राष्ट्रिय योग्यता निर्धारण प्रणालीले विभिन्न क्षेत्र तथा तहका पेसागत योग्यताको स्तर परिभाषित गर्ने काम उद्योग व्यावसायी, रोजगारदाता विशेषज्ञहरूको संलग्नतामा भईरहेको छ । यसरी तयार गरिएका राष्ट्रिय योग्यताका स्तरका आधारमा मूल्याङ्कन गरी औपचारिक तवरले हासिल सीप र दक्षतालाई मान्यता प्रदान गर्ने परिपाटी बसाल्ने प्रयास भएको छ । राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता निर्धारण प्रणालीलाई दुई चरणमा लागु गर्ने सोच अनुसार पहिलो चरणमा तह १ देखि तह ५ सम्मका योग्यताहरू कृषि, निर्माण र पर्यटन क्षेत्रसँग सम्बद्ध पेसागत योग्यता प्रणालीलाई कृयाशील बनाउने लक्ष्य राखिएको छ । तर राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रणाली क्रियाशील बनाउन अधिकार सम्पन्न स्वतन्त्र र सशक्त कानुनी आधार सहितको राष्ट्रिय व्यावसायिक प्राधिकरणको व्यवस्था हुनुपर्दछ । जुन व्यवस्था हालसम्म हुन सकेको छैन । राष्ट्रिय योग्यता प्रणालीलाई मान्य बनाउन पनि सो सम्बन्धी ऐन कानुनको व्यवस्था हुनु पर्नेमा सो हुन सकेको छैन ।

त्यसैगरी साविकको अनौपचारिक शिक्षा केन्द्र (हाल शिक्षा तथा मानव संसाधन विकास केन्द्रमा समाहित) ले पनि अनौपचारिक शिक्षा मार्फत आर्जित ज्ञान र सीपलाई औपचारिक शिक्षाको योग्यता सरहको समकक्षता प्रदान गरी आफ्नो अध्ययनलाई अगाडि बढाउने अवसरका लागि बैकल्पिक शिक्षा, लचकदार विद्यालय, खुला विद्यालय, गृहिणी विद्यालयहरू सञ्चालनमा ल्याईरहेको छ तर साधारण शिक्षाको राष्ट्रिय योग्यता प्रणालीको अभावमा यो सिकाइको धारलाई व्यवस्थित गर्न सकिएको छैन । राष्ट्रिय योग्यता प्रणाली र औपचारिक शिक्षाको समकक्षता समान प्रकृतिको भए पनि यी दुई धारको विच सामन्जस्यता र सम्बन्ध स्थापित गर्न सकिएको छैन ।

सुशासन, व्यवस्थापन, अनुगमन र मूल्याङ्कन (Governance and Management including Monitoring and Evaluation)

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम कुनै पनि देशको सामाजिक-आर्थिक विकासको मेरुदण्डको रूपमा रहेको हुन्छ । अतः देशको समग्र शिक्षाको एक महत्वपूर्ण अंशको रूपमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमलाई लिने गरिन्छ । बि. सं. २०७३ आश्विन ३ गते जारी भएको नेपालको संबिधानको धारा ३१ ले शिक्षासम्बन्धी हकको व्यवस्था गर्नुकासाथै प्रत्येक नागरिकलाई माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक प्रदान गरेको छ । यसैगरी संबिधानको धारा ५१ (ज) मा शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यावसायिक, सीपमूलक, रोजगारमूलक एवम् जनमुखी बनाउने गरी नागरिकका आधारभूत आवश्यकता सम्बन्धी राज्यका नीतिहरूमा उल्लेख हुनुले प्राविधिक, व्यावसायिक, सीप तथा रोजगारमूलक शिक्षा राज्यको प्राथमिकतामा परेको देखिन्छ ।

संबिधानको धारा ५६ ले संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको मूल संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको हुने व्यवस्था गरे अनुसार राज्य केन्द्रीकृत शासन प्रणालीबाट पहिलो पटक संघीय संरचना कार्यान्वयनको क्रममा रहेको र अनुसूची ५ देखि ९ सम्म संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहका अधिकारहरू र संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहका साझा अधिकारहरूको सूची उल्लेख भएको छ, जसमा शिक्षा सम्बन्धी अधिकारहरूको बारेमा समेत उल्लेख भएको गरिएको छ ।

संबिधानतः केन्द्रीय विश्वविद्यालय, केन्द्रीयस्तरका प्रज्ञा प्रतिष्ठान, विश्वविद्यालय मापदण्ड र नियमन, केन्द्रीय पुस्तकालय संघको अधिकारक्षेत्रभित्र रहेको छ । प्रदेश विश्वविद्यालय, उच्च शिक्षा, पुस्तकालय, संग्रहालय प्रदेशको अधिकार क्षेत्रभित्र परेको छ भने सामाजिक सुरक्षा र रोजगारी, वैज्ञानिक अनुसन्धान, विज्ञान प्रविधि र मानव संसाधन विकास तथा रोजगारी र बेरोजगार सहायता जस्ता पक्षहरू संघ तथा प्रदेशको साझा अधिकारको सूचीमा परेका छन् । यसैगरी सामाजिक सुरक्षा र गरिबी निवारण संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूचीमा परेका छन् ।

हाल शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय अन्तर्गत प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम महाशाखा रहेको छ । जसले राष्ट्रियस्तरमा नीति निर्माण तथा अनुगमनको कार्यहरू गर्दै आएको छ । साथै यस मन्त्रालय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको मूल निकायको रूपमा रहेको छ । यसको अतिरिक्त प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्का उपाध्यक्षको नेतृत्वमा राष्ट्रिय स्तरमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको पाठ्यक्रम तयार पार्ने, शिक्षा/तालिम प्रदायक संस्थाहरूलाई स्वीकृती तथा सम्बन्धन प्रदान गर्ने, अनुगमन गर्ने, परीक्षा सञ्चालन गर्ने र प्रमाणत्र दिने कार्यहरू गरिरहेको छ । राष्ट्रिय सीप परीक्षण समिति परिषद्कै मातहतमा रही काम गरिरहेको छ । सीप परीक्षण गर्ने निकायलाई राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रारूप (NVQF) को अवधारणा सहित एक स्वतन्त्र निकायको रूपमा स्थापना गर्नु जरुरी देखिन्छ । यस परिप्रेक्ष्यमा, वर्तमान अवस्थाको अपेक्षा र आवश्यकता दुबैलाई सम्बोधन गर्न हालको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम नीति, २०६९ पर्याप्त देखिँदैन ।

नेपालमा हाल विभिन्न १२ ओटा विषयगत मन्त्रालयहरू (अर्थ मन्त्रालय उद्योग वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय, कृषि तथा पशुपंक्षी विकास मन्त्रालय, भूमी व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय, भौतिक योजना तथा यातायात मन्त्रालय, महिला बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक मन्त्रालय, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय, श्रम, रोजगार तथा सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालय र युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीपमूलक तालिमसँग सम्बन्धित रोजगारमूलक तथा स्वरोजगार सिर्जना गर्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएका छन् । उल्लिखित १२ मन्त्रालयहरू मध्ये ४ वटा मन्त्रालयहरू (कृषि तथा पशुपंक्षी विकास मन्त्रालय, संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय) ले मात्र लामो अवधिका तालिमहरू सञ्चालन गरेको देखिन्छ ।

सरकारी बाहेक दातृ निकायहरूले सोझै गैरसरकारी क्षेत्र मार्फत सीप विकाससम्बन्धी तालिमको प्रदान गरिरहेका छन् तर यसको एकीन आँकडा आउन सकेको छैन । यसो हुनुका पछाडि प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिममा एकीकृत व्यवस्थापन सूचना प्रणाली नहुनु, उपलब्ध साधनस्रोतको निकायगत खण्डीकृत वितरण हुनु, एकै प्रकृतिका तालिम प्रदान गर्ने निकायहरू फरक फरक हुनु तथा आपसी समन्वय हुन नसक्दा तालिम कार्यक्रममा देखा परेको दोहोरोपना घटाउन नसक्नु, सीप परीक्षणलाई अनिवार्य गर्न नसक्नु र संघीय प्रणालीमा समन्वय गर्ने एउटा उच्चस्तरको संयन्त्र निर्माण हुन नसक्नु तथा राज्य र राज्य बाहेकका क्षेत्रहरूको परिपूरक स्रोतका रूपमा उपयोग गर्न नसक्नु मूल कारणहरू रहेको तथ्य अध्ययनहरूले देखाएका छन् (Center for Research and Development Services, 2018) ।

शिक्षा मन्त्रालयले २०७४ सालमा स्कील्स (Support to Knowledge and Life Long Learning Skills - SKILLS) कार्यक्रम अन्तरगत प्रकाशन गरेको एकीकृत प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको वार्षिक प्रतिवेदन अनुसार आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा कृषि तथा पशुपंक्षी विकास मन्त्रालयले वार्षिक १८८३ जना, संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय अन्तरगत नेपाल पर्यटन तथा होटल व्यवस्थापन प्रतिष्ठानबाट लामो अवधिका प्राविधिक शिक्षाका कार्यक्रमहरूमध्ये होटल व्यवस्थापन विषयमा स्नातक तहमा १६८ जना, ट्राभल एण्ड टुरिजम विषयमा स्नातक तहमा ८६१ जना र हस्पिटालिटी व्यवस्थापन विषयमा स्नातकोत्तर तहमा १,३६७ जना गरी वार्षिक २,३९६ जनशक्ति उत्पादन भएको देखिन्छ (शिक्षा मन्त्रालय, २०७४) ।

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय अन्तरगत प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्बाट आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा १८ महिने प्राविधिक एस.एल.सी. कार्यक्रम तर्फ २८,७७७ जना र डिप्लोमा कार्यक्रम तर्फ १९,७१४ जना गरी वार्षिक ४८,४९१ जनशक्ति तयार भएको पाइन्छ (प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्, २०७५) । यस मन्त्रालय अन्तरगत नै कक्षा ९ देखि सञ्चालन भएको प्राविधिक धारबाट वार्षिक करिब १० हजार जनशक्ति उत्पादन भईरहेको छ (शिक्षा विभाग, २०७४) ।

यसै गरी स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित जनशक्तिहरू मध्ये विश्व विद्यालयहरू र स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय अन्तर्गतका स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठानबाट गरी वार्षिक २९,२२४ जनशक्ति उत्पादन भईरहेको आँकडा रहेको छ (अर्थ मन्त्रालय, २०७५)। शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय अन्तर्गत मात्र व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम अभिवृद्धि परियोजना (EVENT), सीप विकास परियोजना (SDP), राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रणाली (NVQS) परियोजना, दिगो तथा सम्मानित रोजगारीका लागि सीप परियोजना (ENSSURE), ज्ञानमा आधारित जीवन पर्यन्त सिकाइका लागि सीप कार्यक्रम (SKILLS) र सार्वजनिक-निजी साझेदारीमा आधारित दक्षता परियोजना (TVET-PP) लगायतका परियोजनाहरूबाट प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमसँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएको देखिन्छ। यी विविध प्रकृतिका कार्यक्रम तथा परियोजनाहरूबाट वार्षिक ५० हजारको हाराहारीमा जनशक्ति उत्पादन भईरहेको आँकडा छ (शिक्षा मन्त्रालय, २०७४)।

अनुसन्धान, नवप्रवर्द्धन र सूचना व्यवस्थापन (Research, Innovation and Information management)

संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाको माध्यमद्वारा दिगो शान्ति, शुसासन, विकास र सम्वृद्धिको आकांक्षा पूरा गर्न नेपालको संविधान २०७२ जारी भएको छ। भाग ३ को धारा १६ देखि ४६ सम्म विविध विषयमा मौलिक हक सम्बन्धी व्यवस्था समेत गरिएको छ। धारा ३१ मा शिक्षासम्बन्धी हक व्यवस्था भई प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुने, राज्यबाट आधारभूत तह सम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने कुरा उल्लेख गरिएको छ। यस्तै धारा ३१ को ३ र ४ नं. बुँदामा क्रमशः अपाङ्ग भएका र आर्थिक रूपले बिपन्न नागरिकलाई कानून बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने हक हुनेछ भने दृष्टि विहिन नागरिक, बहिरा र स्वर वा बोलाइ सम्बन्धी अपाङ्गता भएका नागरिकलाई साङ्केतिक भाषाको माध्यमबाट कानून बमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने हक हुनेछ भन्ने कुरा स्पष्ट रूपमा उल्लेख गरिएको छ।

संविधानको धारा ३२ मा रोजगारको हक सम्बन्धी व्यवस्थामा बुँदा १ ले प्रत्येक नागरिकलाई रोजगारीको हक हुनेछ भन्ने कुरा प्रष्ट लेखिएको छ। यस्तै धारा ४२ को सामाजिक न्यायको हक सम्बन्धी व्यवस्था अन्तर्गत बुँदा नं. २ मा आर्थिक रूपले बिपन्न तथा लोपोन्मुख समुदायका नागरिकको संरक्षण, उत्थान, सशक्तीकरण र विकासका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, आवास, रोजगारी, खाद्यान्न र सामाजिक सुरक्षामा विशेष अवसर तथा लाभ पाउने हक उल्लेख गरिएको छ। यसैगरी धारा ५० मा निर्देशक सिद्धान्तहरूअन्तर्गत बुँदा ३ मा सार्वजनिक, निजी र सरकारी क्षेत्रको सहभागिता तथा विकास मार्फत् उपलब्ध साधन र स्रोतको अधिकतम परिचालनद्वारा तीव्र आर्थिक बृद्धि हासिल गर्दै दिगो आर्थिक विकास गर्ने तथा प्राप्त उपलब्धीहरूको न्यायोचित वितरण गर्दै समाजवाद उन्मुख स्वतन्त्र र सम्वृद्ध अर्थतन्त्रको विकास गर्ने राज्यको आर्थिक उद्देश्य हुने कुरा उल्लेख छ।

धारा ५१ मा राज्यका नीतिहरू उल्लेखित भएका छन्। धारा ५१ कै (च) मा विकास सम्बन्धी नीतिहरू वर्णन भएका छन्। यस अन्तर्गत बुँदा ४ ले वैज्ञानिक अध्ययन अनुसन्धान एवम् विज्ञान र प्रविधिको आविष्कार, उन्नयन र विकासमा लगानी अभिवृद्धि गर्ने तथा वैज्ञानिक, प्राविधिक, बौद्धिक र विशिष्ट प्रतिभाको संरक्षण गर्ने र बुँदा नं. ५ ले राष्ट्रिय आवश्यकता अनुसार सूचना प्रविधिको विकास र विस्तार गरी त्यसमा सर्वसाधारण जनताको सहज र सरल पहुँच सुनिश्चित गर्ने तथा राष्ट्रिय विकासमा सूचना प्रविधिको उच्चतम उपयोग गर्ने कुरा उल्लेख भएको पाइन्छ। यसै धाराको (ज) नागरिकका आधारभूत आवश्यकता सम्बन्धी नीतिको बुँदा नं. (१) ले शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यावसायिक, सीपमुलक, रोजगारमुलक एवम् जनमुखी बनाउँदै सक्षम, प्रतिष्पर्धी, नैतिक एवम् राष्ट्रिय हित प्रति समर्पित जनशक्ति तयार गर्ने कुरा उल्लेख भएको छ। बुँदा नं. २ मा शिक्षा क्षेत्रमा राज्यको लगानी अभिवृद्धि गर्दै शिक्षामा भएको निजी क्षेत्रको लगानीलाई नियमन र व्यवस्थापन गरी सेवा मुलक बनाउने उल्लेख भएको छ।

संविधानको अनुसूची ५ देखि ९ सम्म संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको एकल तथा साझा अधिकारमा सूचीहरू दिइएको छ । अनुसूची-९ मा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको साझा सूचीमा शिक्षा समेत उल्लेख भएकोले प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिमको क्षेत्र संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका साझा अधिकार भित्र पर्ने बुझिन्छ । तसर्थ संघ, प्रदेश र स्थानीय तिनै तहले जिम्मेवारी स्पर्ष्टरूपमा वाँडफाँड गरी प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिम क्षेत्रको सञ्चालन र विकासको जिम्मेवारी लिन सके यस क्षेत्रले मुलुकको संवृद्धिमा ठोस योगदान पुऱ्याउन सक्ने देखिन्छ ।

संघीय स्वरूपको शासकिय व्यवस्था सहितको संविधान जारी भई त्यसले समेटेका सामाजिक आर्थिक मूल्यलाई कार्यान्वयनमा ल्याउने पहिलो योजनाको रूपमा चौधौँ योजना हाल मुलुकमा कार्यान्वयनमा रहेको छ । संयुक्त राष्ट्रसंघको महासभाबाट सन् २०३० सम्म हासिल गरिसक्ने प्रतिबद्धता सहित स्वीकार गरिएको दिगो विकास लक्ष्यहरू, सन् २०२२ सम्ममा अति कम विकसित मुलुकको स्तरबाट स्तरोन्नती र सन् २०३० सम्ममा मध्यम आय वर्गका मुलुकहरूको स्तरमा पुग्ने लक्ष्यहरू तिर उन्मुख भई तिन वर्षे कार्यक्रमहरू यस योजनाले समेटेको छ ।

उत्पादनशील रोजगारी उन्मुख र न्यायपूर्ण वितरण सहित उच्च आर्थिक वृद्धिदरद्वारा गरीवी न्युनीकरण द्रुत रूपमा गर्दै सामाजिक आर्थिक रूपान्तरण गर्नु यस योजनाको उद्देश्य रहेको छ । यस योजनाले आफ्नो उद्देश्य प्राप्तमा शिक्षा क्षेत्रमा निकै जोड दिएको छ । शिक्षामा सबैको पहुँच पुगोस् र गुणस्तरमा अभिवृद्धि होस् भन्ने सोच लिदै प्रतिस्पर्धी उद्यमी र नवप्रवर्तनशील मानव पुँजीको विकासबाट आर्थिक सामाजिक रूपान्तरणमा जोड दिएको छ । मुलुकको कूल जनसङ्ख्यामा आर्थिक रूपमा सक्रिय जनशक्तिको हिस्सा ५७ प्रतिशत रहेको छ । मानव संसाधन विकास र उपयोगको लागि सञ्चालित शिक्षा एवम् व्यावसायिक तालिमहरूबाट अपेक्षित उपलब्धी हासिल हुन सकिरहेको छैन । तर नेपालको कूल जनसङ्ख्याको करिव ३० प्रतिशत अर्ध बेरोजगार रहेको र २.३ प्रतिशत पूर्ण बेरोजगार रहेको अवस्था एभबाट प्रत्येक नागरिकलाई रोजगारीको प्रत्याभूति गर्न संविधानमा रोजगारीको हकको व्यवस्था गरिएको अवस्थालाई वास्तविकतामा बदल्न ठूलो चुनौतीको सामना गर्नु पर्ने देखिन्छ । त्यसैले सबै तहको शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार ल्याउने र रोजगारी र उद्यमशीलता विकास गर्न प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा विस्तार गर्ने रणनीति चौधौँ योजनामार्फत सरकारले लिएको छ ।

माथि उल्लेखित रणनीतिलाई कार्यान्वयनमुखी बनाई नतिजा प्राप्त गर्न क्षेत्रगत क्रियाकलापमा विद्यमान समस्याहरू, चुनौतीहरू र अवसरहरू पहिचान गर्न र आवश्यक सुधारको मार्गचित्र पहिल्याइ नवप्रवर्तनतर्फ अधि वढ्न अध्ययन, अनुसन्धान र सूचना प्रणालीको गहन भूमिका रहन्छ । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम सम्बन्धी अनुसन्धानको लागि यथार्थपूर्ण र समसामयिक सूचना तथा तथ्याङ्कहरू माग अनुसार उपलब्ध गराउनु, विषयगत क्षेत्रमा अध्ययन अनुसन्धान र नवप्रवर्तनलाई प्रोत्साहन गर्नु, अध्ययन अनुसन्धानलाई विश्वसनीय बनाई निष्कर्षलाई संस्थागत गर्नु, अध्ययन अनुसन्धान गर्नुपर्ने विषयबस्तुको पहिचान र प्राथमिकीकरण र सूचना प्रणाली मार्फत उपयोगी र पहुँच सर्वसुलभ बनाउनु उत्तिकै आवश्यक छ । राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय श्रम बजारको माग तथा तालिम प्रदायक निकायहरूबाट उत्पादन हुने जनशक्तिबिच तादात्म्यता कायम गर्नकालागि प्रभावकारी श्रमबजार सूचना प्रणालीको आवश्यकता हुन्छ । जसबाट सीपयुक्त जनशक्तिको मागको नियमित प्रक्षेपण गर्न सम्भव भई आवश्यक व्यवस्था मिलाउन सकिन्छ ।

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम नीति २०६९ ले देशको आर्थिक उन्नतिको लागि योग्य, सक्षम, प्रतिस्पर्धी र उत्पादनशील जनशक्ति तयार गर्न स्रोत र साधनको अधिकतम उपभोग गर्दै सान्दर्भिक एवम् गुणस्तरीय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम प्रदान गर्ने, उद्देश्य पूर्तिको लागि विभिन्न रणनीतिहरू अवलम्बन गर्ने कुरा उल्लेख भएपनि पर्याप्त रूपमा अध्ययन-अनुसन्धान एवम् नवप्रवर्तनका कुराहरूलाई रणनीति र कार्यविधिमा उल्लेख गरेको नपाइनुका साथै यी विषयहरूमा वर्तमान अवस्थामा प्रभावकारी काम भएको पाइदैन । नेपालमा अनौपचारिक रूपमा सिकेका सीपहरूलाई उपयोग गर्दै विभिन्न कलाहरू जस्तैः हस्तकला, मूर्तिकला

एवम् वास्तुकलाका बस्तुहरूको उत्पादन सँगसँगै यी क्रियाकलापहरू विस्तारै व्यावसायिकता तर्फ उन्मुख भइराखेको वर्तमान सन्दर्भमा यिनलाई प्रभावकारी रूपमा अघि बढाउन थप अध्ययन अनुसन्धानको आवश्यकता देखिन्छ ।

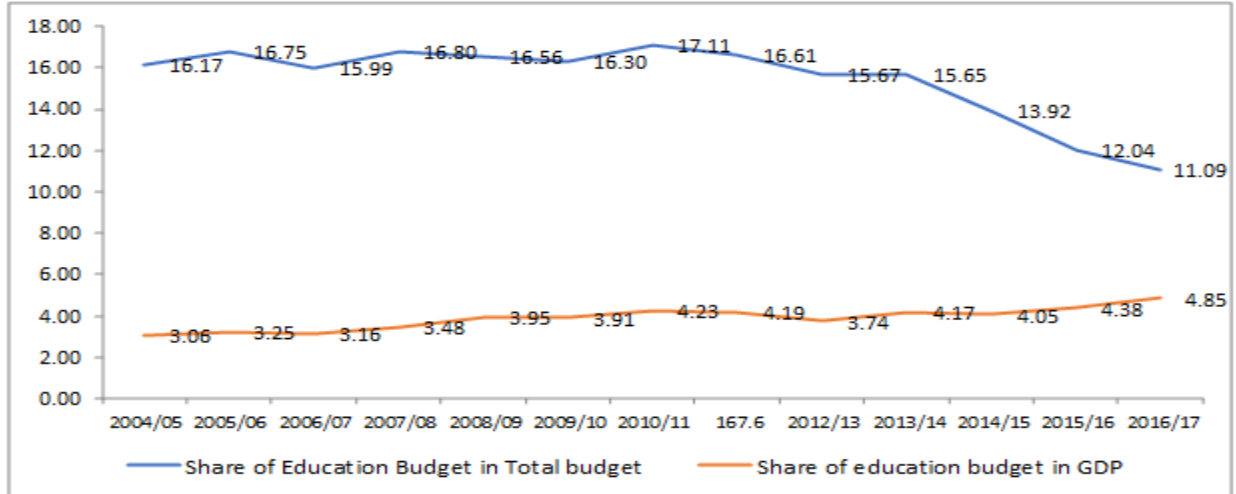
प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम क्षेत्रलाई सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्न ऐनद्वारा स्थापित संस्था प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषदको अनुसन्धान र सूचना डिभिजन मार्फत यस क्षेत्रतर्फ केही कामहरू भएका पाइन्छन् । यस डिभिजनको प्रमुख जिम्मेवारीहरूमा क्षेत्रमा परिषद् अन्तर्गतका संस्थाहरूबाट प्रशिक्षित प्रशिक्षार्थीहरूको बारेमा अध्ययन गर्ने, नयाँ प्राविधिक विद्यालय स्थापनाकालागि सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने, तालिम व्यवस्थापन सूचना प्रणाली र भौगोलिक सूचना प्रणाली स्थापित गर्ने आदि पर्दछन् । अध्ययनबाट आएको नतिजा र तथ्यहरू प्रकाशित गरी सम्बन्धित सरोकारवाला समूह तथा निकायहरूलाई उपलब्ध गराउने, प्रकाशन एवम् प्रसारणको माध्यमबाट परिषद् र यस डिभिजनको क्रियाकलापहरू जनमानससम्म पुऱ्याउने, आवश्यकताअनुसार परामर्श सेवा दिने, परियोजना प्रस्तावहरू तयार गर्ने, पाठ्यक्रम र सीप परीक्षण सेवा प्रदानमा सहयोग गर्ने जिम्मेवारी यस डिभिजनको रहेको छ । यसका अतिरिक्त सम्बन्धन प्राप्त र आङ्गिक विद्यालयहरूको तथ्याङ्क भण्डारण, विश्लेषण लगायत अन्य स-साना अध्ययन अनुसन्धानमा डिभिजनले सहयोग गरेको छ । यति हुँदाहुँदै पनि यस क्षेत्रको समष्टिगत अध्ययन र विश्लेषण गर्न, नवप्रवर्तनलाई प्रोत्साहन गर्न, तालिम व्यवस्थापन सूचना प्रणाली, तालिम केन्द्रहरू, प्राविधिक शिक्षालय, निजी क्षेत्रद्वारा सञ्चालित प्राविधिक शिक्षालय र तालिम केन्द्रहरूको भौगोलिक सूचना प्रणाली व्यवस्थापन आदिमा अझ धेरै गर्न बाँकी देखिन्छ ।

दिगो लगानीका आधारहरू (Sustainable Financing and its Bases)

नेपालको संविधान २०७२ ले माध्यमिक तह सम्म निःशुल्क शिक्षा प्रदान गर्ने पतिबद्धता व्यक्त गरेको छ । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा पनि माध्यमिक तहमा पर्ने हुनाले संविधानत डिप्लोमा तहका कार्यक्रमहरू निःशुल्क गर्नुपर्ने हुन्छ । अहिलेको सन्दर्भमा डिप्लोमा तहका कार्यक्रममा आङ्गिक शिक्षालय र निजीक्षेत्रबाट सन्चालित शिक्षालयहरूको अनुपात १:१२ देखिन्छ । निजीक्षेत्रबाट सन्चालित शिक्षालयहरूको अनुपातमा आङ्गिक शिक्षालयहरूको सङ्ख्या नगन्य छ । आङ्गिक शिक्षालयहरूमा सरकारले लगानी गरेको छ भने निजीक्षेत्रबाट सन्चालित शिक्षालयहरू निजीस्रोतबाट सन्चालित छन् । सरकारी वा सार्वजनिक लगानी अन्तर्गत तीन तहका सरकार र अन्तर्गतका निकायहरूले गर्ने लगानी पर्दछन् । सार्वजनिक स्रोतअन्तर्गत सरकारले रातो किताबबाट विनियोजन गर्ने रकम, संस्थाले आफ्नै आम्दानीबाट संकलन गरेको रकम र दातृ निकायबाट प्राविधिक सहयोगका रूपमा प्राप्त हुने रकम पर्दछन् ।

निजी तवरबाट संकलन हुने रकमहरूमा व्यक्ति, घरपरिवार, व्यापारिक संघसंस्था, उद्योग व्यवसाय, गैर सरकारी संघसंस्थाआदिले गरेको लगानी पर्दछन् । विद्यार्थीले शिक्षण तथा अन्य शुल्कको रूपमा तिरेको रकम पनि यहि शीर्षकअन्तर्गत राख्ने गरिन्छ । शिक्षाका अन्य क्षेत्रमा जस्तै समग्र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम क्षेत्रमा पनि लगानीका मुख्य स्रोतहरूमा सार्वजनिक (सरकारी) र निजी स्रोत रहेका छन् । विगत १० वर्षको सार्वजनिक लगानीको अवस्थालाई विश्लेषण गर्ने हो भने शिक्षामा कूल गार्हस्थ्य उत्पादन (जिडीपी) र कूल राष्ट्रिय बजेटको तुलनामा लगानीको अवस्था देहायबमोजिम रहेको छ । देहायमा उल्लेख गरिएकामध्ये चित्र १ ले शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन भएको बजेटको अवस्थालाई इङ्गित गर्दछ भने चित्र २ ले शिक्षाभित्रका विभिन्न उपक्षेत्रमा गरिएको बजेट विनियोजनको अवस्थालाई जनाउने गर्दछ ।

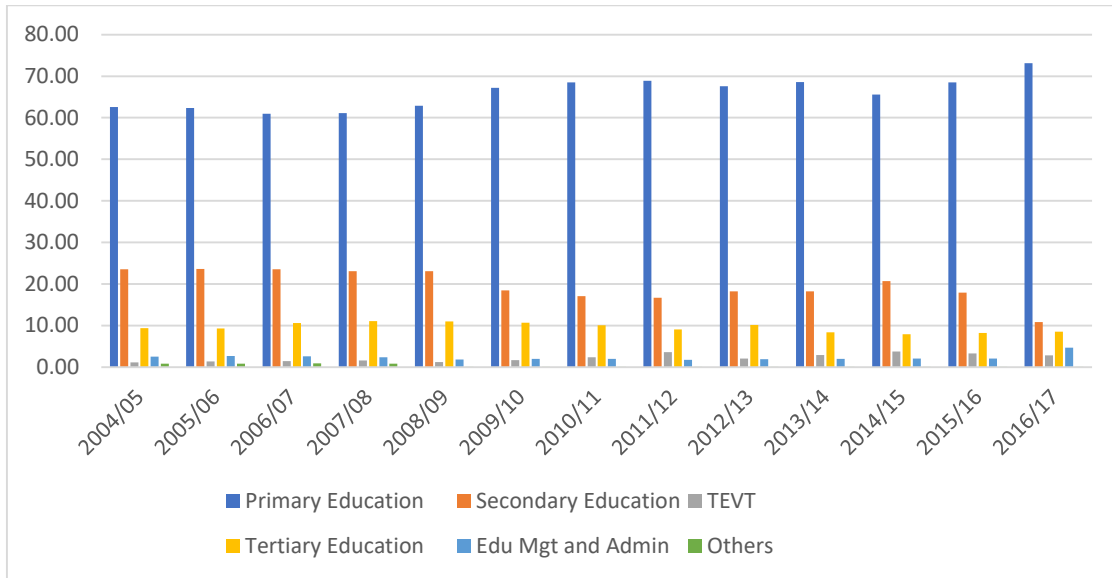
चित्र १ : कूल गार्हस्थ्य उत्पादन र कुल राष्ट्रिय बजेटको तुलनामा शिक्षामा विनियोजित बजेटको अवस्था

(स्रोत: अर्थ मन्त्रालय, २००४/०५ देखि २०१७/१८)

माथि चित्र १ लाई विश्लेषण गर्दा आजभन्दा लगभग डेढ दशक अधिको तुलनामा हाल शिक्षामा बजेट विनियोजन एक तिहाइले (३१ प्रतिशत) घटेको देखिन्छ । तर कूल गार्हस्थ्य उत्पादनको आधारबाट हेर्ने हो भने सामान्य रूपमा बढेको संकेत देखिन्छ । शिक्षा भित्रका विभिन्न उपक्षेत्रमा गरिएको विनियोजनको अवस्थालाई तल चित्र २ ले प्रष्ट पारेको छ ।

चित्र २ : शिक्षामा विनियोजित बजेटको विभिन्न उपक्षेत्रमा विनियोजनको अवस्था (अर्थ मन्त्रालय, २००४/०५ देखि २०१७/१८)

(स्रोत: अर्थ मन्त्रालय, सन् २००४/०५ देखि २०१७/१८)

माथि उल्लेख गरिएको बजेट शिक्षाक्षेत्रका लागि मन्त्रालयले अर्थ मन्त्रालयबाट प्राप्त गरेको अख्तियारी बमोजिम शिक्षा मन्त्रालयबाट विनियोजन भएको बजेटका आधारमा गणना गरिएको तस्वीर हो । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम क्षेत्रमा शिक्षा मन्त्रालयबाट मात्र बजेट विनियोजन नभई अन्य निकायहरूबाट पनि हुने गरेको छ । विभिन्न मन्त्रालयहरूले प्राविधिक तथा व्यावसायिक

शिक्षा एवम् तालिमसँग सम्बन्धित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने गरेका र त्यसका लागि बजेट तत् तत् निकायबाट हुने गरेको हुनाले माथि दिइएका दुइओटा चित्रहरूले सार्वजनिक बजेटको सम्पूर्ण तस्वीर प्रस्तुत गर्दछ भन्ने कुराको सुनिश्चित गर्न सकिदैन । सार्वजनिक बजेटबाट प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिममा विनियोजन हुने गरेको बजेटको मात्रा माथि उल्लेख गरिएभन्दा फरक हुने यथार्थतालाई समेत भुल्नु हुदैन ।

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमका क्षेत्रमा निजीक्षेत्रबाट के कति लगानी भएको छ भनेर यथार्थ मापन हुन सकेको छैन । यसमा खासै अध्ययन पनि भएको छैन । माथि नै उल्लेख भइसकेको छ कि प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमका क्षेत्रमा सरकारको लगानी न्यून छ । माध्यमिक तहमा भर्ना भएका विद्यार्थीमध्ये साधारण शिक्षा र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिममा संलग्न हुनेहरूको सङ्ख्याको अनुपात गणना योग्य नै छैन । यस अर्थमा माध्यमिक तहमा भर्ना भएकामध्ये अति न्यून सङ्ख्यामात्र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको अध्ययनमा लागेका देखिन्छन् । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको अध्ययनमा संलग्न मध्ये धेरैजसो आफ्नै लगानीमा निजी शिक्षालयमा अध्ययन गरिरहेका पाइन्छन् । आङ्गिक शिक्षालयमा अध्ययन गर्नेहरूकालागि पनि शुल्क तिर्नुपर्ने बाध्यता छ, तर उक्त शुल्क निजीको तुलनामा कम छ । यस कार्यक्रम सञ्चालनका लागि उनीहरूबाट पनि मनग्यै लगानी भएको छ । उनीहरूबाट लिइएको शुल्कबाट पूर्वाधार समेत निर्माण भएका छन् । तर विद्यार्थीले तिरेको शुल्कको विवरण के कति छ र शिक्षण संस्थाहरूबाट के कति लगानी भएको छ भनेर एकिन विवरण हालसम्म उपलब्ध हुने सकेको देखिदैन ।

सरकारको लगानीमा ३४ आङ्गिक शिक्षालय छन्, केहि शिक्षालय साझेदारीको अवधारणाअन्तर्गत सञ्चालनमा रहेका छन् । निजी शिक्षालयको तुलनामा यिनीहरूको शुल्कको मात्रा न्यून छ । तर संविधानमा उल्लेख भए अनुरूप निःशुल्क हुन सकेको छैन । आङ्गिक शिक्षालयको विस्तार जे जस्तो मात्रामा हुनुपर्ने थियो सो हुन सकेको देखिदैन । उद्योग व्यवसाय, व्यापारिक घरघराना तथा प्रतिष्ठानहरूबाट पनि लगानी भएको देखिन्छ । यी क्षेत्रबाट के कति मात्रामा लगानी भएको छ भन्ने बारेमा एकिन विवरण उपलब्ध हुन सकेको छैन । समग्रमा भन्नुपर्दा निजीक्षेत्रबाट प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमका क्षेत्रमा के कति लगानी भएको छ भन्ने एकिन विवरण राष्ट्रिय तहमा उपलब्ध छैन । यसका सम्बन्धमा कुनै ठोस अध्ययन पनि भएको पाइदैन ।

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमका क्षेत्रमा एकमुष्ट रूपमा विनियोजन भएको रकम प्रति विद्यार्थीका आधारमा के कसरी खर्च भएको छ भन्ने विवरण महत्वपूर्ण हुन्छ । डिप्लोमा तह वा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम भित्रका यस्तै अन्य कार्यक्रम अध्ययन गर्नका लागि प्रति विद्यार्थी एकाई खर्च कति होला भनेर एकिन गर्न सकेमा मुलुकमा कति जना विद्यार्थी पढाउने र त्यसको लागि कति बजेट आवश्यक पर्छ भन्ने कुराको अनुमान गर्न सहज हुन्छ । नेपालको सन्दर्भमा यस विषयमा दरिलो अध्ययन हुन सकेको छैन । सन् २०१६ मा शिक्षा मन्त्रालय, युनेस्को पेरिस र आइआइइपि मिलेर गरेको अध्ययनका अनुसार प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमका क्षेत्रमा सरकार र निजीक्षेत्रबाट प्रति व्यक्ति लगानीको अवस्था देहाय बमोजिम रहेको उल्लेख गरेको छ । यो अध्ययन आफैमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमका क्षेत्रलाई केन्द्रमा राखेर गरिएको नभइ नेपालको समग्र शैक्षिक लगानीको स्थितिका सन्दर्भमा तयार गरिएको हो ।

तालिका ९ : शिक्षामा प्रति व्यक्ति लगानी/खर्च

शिक्षाको तह	सरकारी तथा सामुदायिक संस्था	संस्थागत तथा निजी संस्था
-------------	-----------------------------	--------------------------

	जम्मा	सरकार (%)	घरपरिवार (%)	अन्य (%)	जम्मा	सरकार (%)	घरपरिवार () (%)	अन्य (%)
पूर्व प्रथमिक	३,६०२	५२	८	४०	१७,३३६	०.१	९४.६	५.३
आधारभूत (१-५)	११,५३६	६६	२	३१	२०,२५४	०.३	९२.४	७.३
आधारभूत (६-८)	११,२५१	५८	६	३६	१९,९८४	०.३	९३.२	६.५
माध्यमिक (९-१०)	१०,६८१	८५	१४	१	३१,६९६	०.२	९३.२	६.७
माध्यमिक (११-१२)	१६,५५६	४०	४८	१२	३७,७५२	०.१	९३.१	६.९
प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम	१,७७,०५३	८७	८	५	८९,१५९	२.१	९२.९	५.१
उच्च शिक्षा	५६,५२५	६५	१६	१८	१,३२,१३६	१.९	८०.६	१७.५

(स्रोत: शिक्षा मन्त्रालय, युनेस्को पेरिस र आइआइडिपि, २०१६)

माथि तालिका ९ मा देखाइएअनुसार प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको क्षेत्र अन्य साधारण शिक्षाभन्दा बढि महँगो छ । एकातिर सरकारको लगानीको मात्रा न्यून छ । निजी क्षेत्र नाफाका लागि आएका देखिन्छन् । जसका लागि प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको आवश्यक छ उसले शुल्ककै कारण अध्ययन गर्न नसक्ने अवस्था माथिको तालिका ९ ले देखाएको छ ।

अनुसूची ४

नेपालमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका समस्या र चुनौतीहरू

यस परिच्छेदअन्तर्गत परिच्छेद तीनमा विश्लेषण गरिएको वर्तमान अवस्थाको आधारमा नेपालमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको समस्या र चुनौतीहरूका बारेमा चर्चा गर्ने प्रयास गरिएको छ । विशेषगरी यस परिच्छेदमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका प्राथमिकताका विभिन्न ६ वटा क्षेत्रहरू (क) पहुँच, समता र सहभागिताको अवस्था (ख) गुणस्तर र सान्दर्भिकताको अवस्था (ग) गतिशीलता र पारगम्यता (घ) सुशासन, व्यवस्थापन, अनुगमन र मूल्याङ्कन (ङ) अनुसन्धान, नवप्रवर्द्धन र सूचना व्यवस्थापन प्रणाली र (च) दिगो लगानीका आधारहरूमा रहेका समस्या एवम् चुनौतीहरूको बारेमा विश्लेषण गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

समष्टिगत समस्या

मुलुकमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको विकासका निम्ती नीति, कानून, संरचना तथा कार्यक्रम तय भएका छन्, तिनीहरू कार्यान्वयनमा पनि छन् । हाल साविकको शिक्षा विभाग (हाल शिक्षा तथा मानव संसाधन विकास केन्द्र) र प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् यस किसिमको कार्यक्रम सञ्चालनका लागि मुख्यतः जिम्मेवार छन् । सरसर्ती हेर्दा यी दुई निकायहरूले समानान्तर रूपमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका कार्यक्रम अगाडि बढाएका छन् फलस्वरूप यस क्षेत्रमा केही अस्पष्टता र अन्यौलता देखिएका छन् । दुबै निकायका कामलाई समन्वय गर्नका लागि एकीकृत ढंगको मूलनीति तयार हुन सकेको छैन । यसैगरी कार्यक्रमहरूमा पनि विविधता रहेको देखिन्छ । निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य अपेक्षितरूपमा अगाडि बढ्न सकेको छैन ।

विशेष गरी विद्यालय तहमा संचालित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा अवधारणात्मक स्पष्टता देखिँदैन । कक्षा ९ बाट प्राविधिक धारमा प्रवेश गरेका विद्यार्थी कक्षा १० वा कक्षा १२ सकेपछि आधारभूत वा मध्यमस्तरीय सीपयुक्त जनशक्तिको रूपमा तयार भई कामको संसारमा प्रवेश गर्नुपर्ने हो । तर विद्यालय शिक्षाको कक्षा ९ मा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा प्रवेश गरेका विद्यार्थी पनि सरासर उच्च शिक्षा अध्ययन गर्न जाने भन्ने बुझाइ हाल कायम रहेको पाइन्छ जुन अपूर्ण छ । कक्षा ९ देखिको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा सर्वप्रथम कामको संसारमा प्रवेश गर्नुपर्नेहरूका लागि मात्र हुनुपर्ने हो । यस प्रकारको शिक्षा पूरा गरेपछि काममात्र गर्ने हो उच्च शिक्षा अध्ययन गर्न पाइँदैन भन्ने होइन कि पहिलो प्राथमिकता के हुने भन्ने मात्र हो । कसैले कामका साथमा उच्च शिक्षा अध्ययन गर्न चाहन्छन् भने अर्कातिर कसैलाई काम थालनी गर्न बाध्य हुनुपर्ने पनि हुन्छ । तर हाम्रो वर्तमान बुझाइमा कक्षा ९ देखिको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई पनि साधारण माध्यमिक शिक्षाजस्तै उच्च शिक्षा प्रवेशको आधार तयार गर्ने विषयको रूपमा लिइएको हुनाले यसमा थप चिन्तन आवश्यक देखिन्छ । यसैगरी कक्षा १० पछि १५ महिने र २९ महिने प्राविधिक एसएलसी र कक्षा ९ बाट प्राविधिक व्यावसायिक माध्यमिक शिक्षा सञ्चालन गरिएको छ । यी दुबै कार्यक्रम चलाउनु त्यति व्यावहारिक देखिँदैन । दुबैलाई मिलाएर एकीकृत ढंगको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा कक्षा ९ देखि शुरु गर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एकीकृत स्वरूपबाट सञ्चालन हुन सकेको छैन । मुलुकमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाका कार्यक्रमहरू एउटा विषय क्षेत्र तर दुईओटा कार्यक्रमको रूपमा संचालित छन् । पाठ्यक्रम तर्जुमा गर्ने निकाय नै दुईओटा छन्, व्यवस्थापन गर्ने निकाय दुईओटा छन्, मूल्याङ्कन प्रणाली र मूल्याङ्कन गर्ने निकाय पनि दुई दुई ओटा छन् । यी निकायहरूबाट तयार भएको पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन पद्धतिको सान्दर्भिकता, विश्वसनीयता र बस्तुनिष्ठता कस्तो छ भन्ने बारेमा प्रश्न एकातिर छ भने अर्कोतिर यस्ता दुई निकायहरूबाट संचालित कार्यक्रमको बीचमा समन्वय कस्तो होला सहजै अनुमान लगाउन सकिन्छ । उल्लेखित समष्टिगत

समस्याहरूको आधारमा तल प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका प्राथमिकताका विभिन्न ६ वटा क्षेत्रहरूमा केन्द्रित हुँदै समस्या तथा चुनौतीहरू विश्लेषण गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

क. पहुँच, समता र सहभागिता (Access, equity and participation) मा देखिएका समस्या तथा चुनौतीहरू

देशका सबै ठाँउका सिकारुले सहजरूपमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा लगायत तालिम पाउन सकेको अवस्था छैन । जनसाङ्ख्यिक तथा भौगोलिक क्षेत्रगत सन्तुलन मिलाउन सकिएको पाइँदैन । लक्षित वर्गले सहज रूपमा सहभागी हुन पाउने गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिएको छैन । मुलुकभर सामुदायिक विद्यालयको सञ्जाल विस्तार भएको छ तर पूर्वाधार कमजोर छ जहाँ प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा सञ्चालन हुन कठिन छ । यस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने विद्यालयहरूको अवस्था पनि कमजोर छ । परिषद्ले पनि आङ्गिक शिक्षालयको सङ्ख्या अति न्यून छ, निजी क्षेत्रका संस्थाहरू पनि शहर र शहरोन्मुख स्थानमा केन्द्रित छन् । वास्तवमा भन्ने हो भने प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षातर्फ संस्थागत क्षमता न्यून छ, कमजोर छ । सरकारी संस्थाभन्दा निजी क्षेत्रका संस्थाहरूको बाहुल्यता छ । यसबाट समन्यायिक अवस्था हासिल हुन सकिरहेको छैन । मुलुकका ७५३ स्थानीय तह मध्ये शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय अन्तर्गत शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र र प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्ले सञ्चालित प्राविधिक एस.एल.सी. र डिप्लोमा तथा प्रमाणपत्र तहका कार्यक्रमहरू गरी कुल ३३८ स्थानीय तहमा प्राविधिक शिक्षाको पहुँच पुगेको पाइन्छ भने अझै ४१५ स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम कार्यक्रमको प्रत्यक्ष पहुँच पुगेको देखिँदैन । यदि मन्त्रालय अन्तर्गत सञ्चालित व्यावसायिक तालिम कार्यक्रमलाई समेत जोडेर विश्लेषण गर्ने हो भने ३५७ वटा स्थानीय तहमा पहुँचको अवसर पुगेको देखिन्छ । बाँकी ३९६ वटा स्थानीय निकायहरू प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा लगायत तालिम कार्यक्रमहरूबाट बन्चित छन् ।

पहुँच, समता र सहभागितामा रहेका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई बुँदागत रूपमा तल प्रष्ट पार्ने प्रयास गरिएको छ (Ministry of Education, 2017):

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको विकासमा राजनीतिक प्रतिवद्धता कमजोर रहनु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको विकासका लागि अपनाउनु पर्ने आधारभूत मापदण्ड नहुनु ।
- आम नागरिकलाई प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको महत्व बुझाउन नसक्नु ।
- क्षेत्रगत र बिषयगत जनशक्ति प्रक्षेपण र उपयोगको स्पष्ट मार्गचित्र नहुनु ।
- शिक्षालय तथा तालिम केन्द्रको बितरण र सीमाङ्कन प्रभावकारी नहुनु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका बिषयगत क्षेत्रहरूको सान्दर्भिकता परीक्षण नहुनु र नयाँ बिषयको पहिचान गर्न नसक्नु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको स्पष्ट खाका र प्रारूप नै नहुनु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका लागि पर्याप्त शिक्षक नहुनु र यस्को तत्कालिन र दीर्घकालीन प्रक्षेपण समेत नहुनु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको भूमिका प्रष्ट नहुनु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एव तालिम र रोजगारको मागको बिच तालमेल नहुनु ।
- विभिन्न वर्ग, समुदायमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको पहुँच नहुनु ।

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको क्षेत्रमा दीगो लगानीको आधार तयार नहुनु ।
- सामाजिक घेराबन्दी (Social Stigma) र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम प्रदान गर्ने संस्थाहरूमा लैङ्गिक मैत्री (Gender Friendly) वातावरणको कमिका कारण महिला विद्यार्थीलाई प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमसँग सम्बन्धित रोजगारीमा पहुँच सीमित रहनु ।

ख. गुणस्तर र सान्दर्भिकताको अवस्था (Quality and relevancy) मा देखिएका समस्या तथा चुनौतीहरू

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम गुणस्तरीय नहुनुमा तालिम प्राप्त शिक्षकद्वारा सहि शिक्षण विधि र तरीकाको अनुसरण गरी अध्यापन गराउने व्यवस्था, नियमित सरोकारवालाहरूबाट अनुगमन र मूल्याङ्कन, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम दिनको लागि आवश्यक शैक्षिक जनशक्ति तथा त्यसको उपयुक्त सङ्ख्या अनुपात, योग्यता, अनुभव र कार्य विवरणको अभाव आदि जिम्मेवार छन् । अध्यापन गराउने प्रशिक्षकको अतिरिक्त प्रसाशनिक जनशक्ति तथा पूर्व निर्धारित योग्यता, अनुभव र कार्य विवरण समेत तोक्न आवश्यक रहेको छ । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालयहरू र प्राविधिक धार सञ्चालन भएको सामुदायिक विद्यालयहरूमा आवश्यक सङ्ख्यामा विषयगत शिक्षकहरू उपलब्ध हुन सकेका छैनन् र उपलब्ध भएका शिक्षकहरूलाई ग्रामीण इलाकाहरूमा टिकाइ राख्न नसकिएको अवस्था छ । यस विधाका विषय अध्यापन गराउन सक्षम जनशक्तिको उत्पादन मुलुकमा नै कम छ, उत्पादित जनशक्ति पनि दुर्गम क्षेत्रका विद्यालय तथा शिक्षालयमा जाने इच्छा वा चाहना राख्दैनन् । यस्ता जनशक्तिको लागि थप सुविधा उपलब्ध गराउन पनि सकिएको छैन । सुविधा र प्रोत्साहनको अभावमा योग्य र सक्षम व्यक्तिहरूलाई विद्यालय तथा शिक्षालयमा टिकाइ राख्न पनि कठिन छ । यस तहका शिक्षकको लागि आवश्यक तालिम र पेशागत सहयोग उपलब्ध गराउने पद्धति पनि बन्न बाँकी छ ।

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम सञ्चालनको लागि उपयुक्त पूर्वाधार व्यवस्थापन गर्न सकिएको छैन । पुस्तकालय तथा प्रयोगशालाको अवस्था पनि कमजोर छ । प्रशिक्षक, सहायक प्रशिक्षक तथा शिक्षकहरू भर्खरै पढाइ सकेका कोरा छन्, उनीहरूले अध्यापन सम्बन्धी तालिम पाएका छैनन् । सैद्धान्तिक कक्षामा नै बढी जोड छ, प्रयोगात्मक पाटो कमजोर देखिएको छ (Ministry of Education, 2017) । संस्था स्थापना गर्दाको अवस्थामा नै पर्याप्त पूर्वाधारहरूको व्यवस्थापन नगरी खोल्ने अनुमति दिनुले भौतिक सिकाइ वातावरण स्थापना भएको छैन ।

मुलुक र स्थान विशेष एवम् समय विशेषका आधारमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने भन्दा पनि केन्द्रमा तय गरिएका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नमा विद्यालय तथा शिक्षालयहरू अभ्यस्त देखिन्छन् । यसबाट कार्यक्रमको सान्दर्भिकतामा नै प्रश्न खडा भएको छ । श्रम बजारको आवश्यकता के हो भन्ने विषयमा खासै अध्ययन अनुसन्धान गर्ने र सोलाई सम्बोधन गर्न कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने पद्धति अवलम्बन हुन सकेको देखिदैन ।

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्ले उत्तीर्ण विद्यार्थीहरूलाई प्रमाणपत्र प्रदान गर्ने कार्यमा फर्जी प्रमाणपत्रहरू बजारमा आएको भन्ने टिप्पणीहरू पाइएका छन् । प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्ले प्रदान गरेको र अन्य संस्थाहरूबाट अध्ययन गरी प्राप्त गरेका प्रमाणपत्र र उपाधीहरू वीचमा समकक्षता निर्धारण गर्ने कार्यमा थुप्रै समस्याहरू रहेका छन् ।

गुणस्तर र सान्दर्भिकताका सन्दर्भमा रहेका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई बुँदागत रूपमा तल प्रष्ट पार्ने प्रयास गरिएको छ :

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम प्रदायक संस्थाहरूमा शिक्षक तथा कर्मचारीहरूको लागि अपर्याप्त योग्यता र प्रशिक्षकहरूका लागि अपर्याप्त प्रशिक्षणको अवस्था रहनु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम प्रदायक संस्थाहरूमा प्रशिक्षण पूर्वाधार सुविधा अपर्याप्त हुनु

- काममा आधारित सिकाइ (work based learning) भन्दा पनि सैद्धान्तिक पक्षलाई बढी जोड दिइनु ।
- पाठ्यक्रम नियमित रूपमा अद्यावधिक गर्न नसकिनु ।
- शिक्षा एवम् तालिम प्रदायक संस्थाहरू र रोजगारदाताहरू बीचमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको सान्दर्भिकता बढाउनको लागि अर्थपूर्ण साझेदारी हुन नसक्नु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमलाई स्तरयुक्त (Standard) बनाउन नसकिनु ।
- विश्वविद्यालय र साधारण शिक्षासँग प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको अन्तरसम्बन्ध (Linkage) हुन नसक्नु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको लागि राष्ट्रिय पाठ्यक्रमको प्रारूप (Need of national curriculum framework) को आवश्यकता खड्किनु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको गुणस्तर सुधार मूल्याङ्कन (Quality management evaluation)मा ध्यान दिन नसकिनु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको गुणस्तर नियन्त्रणमा (Quality control)मा ध्यान दिन नसकिनु ।
- प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमको प्रविणता प्रमाणपत्र (Diploma level) तहको स्तर स्नातकोत्तर तह ईन्जिनियरिङ र अन्य पेशागत क्षेत्रसँग मिल्दोजुल्दा, सुहाउँदो तथा व्यापक (Comprehensive) बनाउन नसकिनु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमबाट देशको आर्थिक वृद्धिमा खासै सहयोग पुऱ्याउन नसकिएको जनगुनासो रहनु ।
- Soft skill training ले एक्काइसौं शताब्दिको सीप र व्यवहारमा ध्यान दिन नसक्नु ।
- विशेष गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम नीति बजारको माग अनुकूल हुन नसकेको जनगुनासो रहनु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम लिएका जनशक्तिले सजिलै रोजगारीको अवसर प्राप्त गर्न नसक्नु ।
- अनुमति पाई सञ्चालनमा रहेका प्राविधिक शिक्षालयहरूमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधार र उपयुक्त दक्ष जनशक्तिको उपलब्धतामा कमी रहनु ।
- गुणस्तर निर्धारण गर्नको लागि समकक्षता निर्धारण र सीप परीक्षण कार्यमा जटिलता रहनु ।
- धेरै प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम कार्यक्रमहरू श्रमबजारको परिवर्तित आवश्यकताहरूसँग मेल नखानु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको माग र आपूर्ति बीचको बेमेलको अवस्था रहनु ।
- श्रम बजारको आवश्यकता र पाठ्यक्रमहरू बीच बेमेल रहनु ।

ग. गतिशीलता र पारगम्यता (Mobility and Permeability) मा देखिएका समस्या तथा चुनौतीहरू

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमका कार्यक्रमहरू नेपालमा संयोजन विना नै आ-आफ्नो तरिकाबाट सञ्चालनमा रहेका छन् । शिक्षा मन्त्रालय अन्तरगतको प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्को अलावा अन्य १२ वटा मन्त्रालयहरूबाट पनि कुनै न कुनै प्रकारको सीप विकास तालिमहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । फलस्वरूप तालिम समय, पाठ्यक्रम, तालिमका उपलब्धि, मूल्याङ्कन प्रमाणीकरण आफ्नो आफ्नो तरीकाको भएकाले उपलब्धि, गुणस्तर, सान्दर्भिकता र योग्यतामा विविधता देखा परेका छन् । सरकारी क्षेत्रबाट सञ्चालन हुने यस्ता कार्यक्रमहरू र दातृनिकायको सहयोगमा गैरसरकारी निकायबाट सञ्चालनमा हुने यस्ता

कार्यक्रमहरूमा एकरूपता ल्याउन नसक्नाको कारण स्रोत साधनको समुचित उपयोग, तालिमको प्रतिफल एवम् पाठ्यक्रम तथा परीक्षण प्रणालीमा एक रूपता ल्याउन सकिएको छैन (Ministry of Education, 2017) । यी कार्यक्रमहरूलाई पाठ्यक्रमको सिकाइ-उपलब्धि दक्षताको तह र परीक्षण तथा प्रमाणीकरणमा एकरूपता ल्याउनु पर्ने चुनौती छ ।

व्यावसायिक क्षेत्रका शिल्पीहरूमा उनीहरूलाई हेयको दृष्टिकोणबाट हेर्ने गरिएको शिल्पीहरूको अनुभव छ । यस प्रकारको नकारात्मक छाप शिल्पी एवम् सीपयुक्त व्यावसायिक सम्बद्ध पेशाहरू प्रति भएको हुदा सीप विकासका कार्यक्रमहरू युवाहरूको लागि आकर्षणको बिषय बन्न सकेन । सीपका तालिमको माध्यमबाट मान्यता प्राप्त योग्यता हासिल गर्न पाउने र इच्छाएको शैक्षिक कार्यक्रममा निर्वाध रूपले प्रवेश पाई आफ्नो माथिल्लो तहका योग्यता हासिल गर्न पाउने सहज लचकदार व्यवस्था हुन सकेमा आधारभूत सीप भएका युवा तथा कामदारले पनि माथिल्लो तहका योग्यता हासिल गर्न पाउने अवसर हुन्छ जसले गर्दा व्यावसायिक सीप प्रतिको नकारात्मक छाप सुध्रिदै सकारात्मक बाटोतर्फ उन्मुख हुन पुग्दछ र अवसरबाट बन्चित युवाबीच आकर्षणको क्षेत्र बन्न सक्ने सम्भावना बढ्छ । औपचारिक शिक्षा कार्यक्रम र विश्वविद्यालयहरूले यस प्रकारको धारबाट आउने विद्यार्थीलाई अध्ययनमा सामेल गराउने उदारता प्राप्त गर्नु चुनौती पूर्ण छ ।

अनौपचारिक रूपमा वा अनुभवबाट वा स्व-अध्ययनबाट सिकेको ज्ञान र सीप र दक्षतालाई राष्ट्रियरूपमा परीक्षण गरी मान्यता दिने प्रणालीले बहुसंख्यक विद्यालयबाहिर भएका युवा तथा वयस्कको सीप विकास योग्यता बढाउने अवसरमा व्यापकता ल्याउन सकिन्छ । तर यस प्रकारको प्रणाली विकास गर्न क्षमतावान एवम् दक्ष जनशक्ति र सरकारको प्रतिवद्धता आवश्यक हुन्छ । यी दुबै आवश्यकतामा नेपाल पछि परेको छ । कार्य अनुभव वा तालिमबाट सिकेको सीपलाई परीक्षण गरी कामको लागि मान्यता दिने प्रचलन नेपालमा चार दशक देखिनै अभ्यासमा आएको तर यसरी निर्धारण भएको योग्यताको आधारमा प्राविधिक शिक्षाको धारमा प्रवेश गरी आफ्नो अवसर बढाउने अवसर भने दिइएको छैन । कार्य अनुभव, स्वअध्ययन , अनौपचारिक शिक्षा र तालिमबाट सिकेको ज्ञान सीप र दक्षतालाई राष्ट्रिय योग्यताको स्तरका आधारमा परीक्षण गरी मान्यता प्राप्त योग्यताको प्रमाण पत्र प्रदान गर्ने र सोको आधारमा संबन्धित पेशागत क्षेत्रमा औपचारिक शिक्षा हासिल गर्न पाउने खुला प्रणालीको विकास हुन सकेको छैन (Ministry of Education, 2017) । परम्परागत मान्यतामा जकडिएको नेपालको औपचारिक शिक्षा प्रणालीले यस प्रकारको खुला सोच र व्यवस्था कसरी स्वीकार गर्छ भन्ने र विद्यमान शिक्षा प्रणालीलाई गतिशील, लचकदार र खुला सोच तर्फ कसरी अभ्यस्त बनाउने भन्ने विषय चुनौतीपूर्ण छ ।

करिव चार दशक देखि व्यावसायिक सीप प्रदायक संस्थाहरू बीच समन्वय हुन नसकेको समस्यालाई नीतिगत दस्तावेजहरू एवम् विभिन्न अध्ययन अनुसन्धानले पनि उल्लेख गर्दै आएका छन् । प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् स्थापना पश्चात मुलुकभर सञ्चालन भइराखेको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम कार्यक्रमहरूको समन्वय र गुणस्तर कायम गर्न अन्य कार्यहरूसँगै यौटा प्रमुख दायित्व भए पनि व्यावसायिक तालिमहरूको समन्वय एवम् एक रूपता कायम गर्न सकिएन । विभिन्न मन्त्रालय अन्तरगत सञ्चालन हुने व्यावसायिक तालिमले बार्षिक कार्यक्रम अनुसार बजेट प्राप्त हुने हुँदा समन्वयको दायरा भित्र आउनुपर्ने आवश्यकता महशुस गरिएन । शिक्षा मन्त्रालय अन्तर्गत व्यावसायिक तालिम सञ्चालन गर्ने मन्त्रालयहरूका प्रतिनिधिहरू समेत भएको नीति समन्वय समिति मार्फत समन्वय गर्ने प्रयास गरेपनि कानुनी आधार प्राप्त नभएकाले प्रभावकारी र दिगो हुन सकेन (Ministry of Education, 2017) । समन्वय जटिल मुद्दाको रूपमा हाल सम्म पनि विद्यमान छ । कानुनी आधार भएको शसक्त र स्वतन्त्र व्यावसायिक योग्यता प्रणालीलाई मूर्त रूप दिन र सरकार एवम् सरोकारवालाहरूको प्रतिवद्धता प्राप्त गरी विभिन्न निकायबाट संचालित व्यावसायिक सीप विकास कार्यक्रमहरूको समन्वय र तिनको तालिम उपलब्धीमा एकरूपता ल्याउनु पर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण छ ।

एकीकरण र गतिशीलताका सन्दर्भमा रहेका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई बुँदागत रूपमा तल प्रष्ट पार्ने प्रयास गरिएको छ :

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको लागि केन्द्रमा नेतृत्व गर्न यसको छाता सँगठन तथा क्षेत्रगत आधार के के हुने भन्ने कुरामा प्रष्ट हुनुपर्ने अवस्था रहनु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम परिषद्को सँगठनात्मक संरचनामा शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयसँग ठाडो तथा तेस्रो सम्बन्ध र व्यवस्थापन हुन नसक्नु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदायक संस्थाहरू आ आफ्नै किसिमले छरिएर रहेकाले फरक फरक निकायबाट आआफ्नो प्रकारले विद्यालयदेखि विश्वविद्यालय तहसम्म प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको शैक्षिक संरचना निर्माण, लागू व्यवस्थापन, सञ्चालन, निरीक्षण तथा अनुगमन भइरहनु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम कार्यक्रम एकीकृत स्वरूप निर्माण हुन नसक्दा विविध अफ्ट्यारो आइपर्नु, कार्य थलोमा नीतिगत तथा कानुनी आधारमा एक रूपता ल्याउन एकद्वार अधिकार (One way authority) सहितको एकीकृत प्रारूप तयार हुन नसक्नु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिममा धेरै संस्थाहरूबाट कार्यक्रममा दोहोरोपनको (Duplication and overlapping) समस्या रहनु ।
- संघीयता कार्यान्वयनको परिप्रेक्ष्यमा प्राविधिक विद्यालयहरूको स्थापना सञ्चालन र नीति निर्धारण वजेट निर्धारण योजना निर्माण व्यवस्थापनका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रको स्पष्ट व्याख्या नहुदा कानून बनाउनमा द्विविधा र विवाद सिर्जना हुनु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम सार्वजनिक निजी साझेदारी (Public Private Partnership) प्रभावकारी रूपमा लागू हुन नसक्नु ।

घ. सुशासन, व्यवस्थापन, अनुगमन र मूल्याङ्कन (Governance and Management including Monitoring and Evaluation) मा देखिएका समस्या तथा चुनौतीहरू

बिभिन्न प्रदेशहरूमा गई गरिएको अन्तरक्रिया तथा छलफल, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमसँग सम्बन्धित बिभिन्न सरोकारवाला संस्था, व्यक्तित्वहरू, यस क्षेत्रको विकासको लागी नेपाल सरकारलाई सहयोग गरेका विकास साझेदार संस्थाहरू, बिभिन्न प्रतिवेदन र स्वदेशी तथा विदेशी विद्वानहरूका लेखहरूको आधारमा विश्लेषण गर्दा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको सुशासन, व्यवस्थापन, अनुगमन र मूल्याङ्कनका क्षेत्रमा निम्न कुराहरू हालको परिप्रेक्ष्यमा समस्या तथा चुनौतीको रूपमा रहेका देखिन्छन्:

- राज्य केन्द्रिकृत प्रणालीबाट संघीय प्रणालीमा रुपान्तरण भएको र संबिधानले तीनै तहका सरकारहरूको अधिकारको बाँडफाँड समेत गरेको हुँदा सोही अनुसार तीनै तहका सरकारहरूले प्रदान गर्ने प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको स्वरूप, तिनीहरूको संस्थागत संरचना र तीनै तहका सरकारहरूको भूमिका तथा दायित्वहरूलाई स्पष्ट पार्नु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको लागि एउटै जिम्मेवार, अधिकार सम्पन्न एवम् स्वायत्त निकाय नभएको कारण बिभिन्न निकायहरूले आ-आफ्नै ढंगले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम प्रदान गरिरहनु ।
- बिभिन्न निकायहरूले प्रदान गर्ने प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम बीच समन्वय हुननसकेको, पाठ्यक्रममा एकरूपता नभएको र न्यूनतम गुणस्तर कायम गर्न समस्या हुनु ।

- सामुदायिक विद्यालयहरूमा संचालित (कक्षा ९ देखि १२) व्यावसायिक शिक्षाको पाठ्यक्रम, नियमन, र गुणस्तर बारेमा र यसबाट उत्पादित प्राविधिकहरूको रोजगारी र वृत्ति विकासको बारेमा स्पष्ट नीतिगत व्यवस्था नभएकोले अन्योलको अवस्था रहनु।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमलाई समग्र र एकीकृत रूपमा समेटी प्रभावकारी ढंगमा कार्यान्वयन गर्नका लागि आवश्यक कानून नभएकोले यससँग सम्बन्धित सबै समस्या र चुनौतीहरूलाई एकीकृत रूपमा सम्बोधन गर्न नसकिनु।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमलाई प्रभावकारी एवम् जिम्मेवारीका साथ कार्यान्वयन गर्नका लागि आवश्यक नीति तजर्मा गर्ने, बिभिन्न निकायहरूबीच समन्वय गर्ने, र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको नियमन गर्ने अधिकार सम्पन्न निकायको अभाव रहनु।
- प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद (CTEVT), बि. सं. २०४५ को सामाजिक-राजनैतिक परिवेशमा स्थापना भएको हुँदा यसको वर्तमान संरचना र कार्य संघीय संरचना अनुरूपको नरहनु, यस संस्थाको संस्थागत संरचना, पूर्वाधार, जनशक्ति तथा अनुभवलाई उपयोग गर्दै केन्द्रीय स्तरको संस्थामा रुपान्तरण गर्नु तथा यसमा रहेका जनशक्तिलाई आवश्यकता र क्षमता अनुसार संघ तथा स्थानीय सरकारको समान प्रकृतिको संस्थामा समायोजन गरिनु।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन आवश्यक पर्याप्त मात्रामा अध्ययन अनुसन्धान नभएको र व्यवस्थित एवम् एकीकृत तथ्याङ्कको अभाव रहनु।
- बजारमा माग रहेको सीपको अवस्थाको यथा समयमा जानकारी हुने कुनै संन्यत्र सञ्चालनमा नरहेको हुँदा श्रम बजारको जानकारीको अभाव खट्किनु। साथै हालको सूचना प्रविधिको विकासबाट समेत प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको क्षेत्रले कुनै फाईदा लिन नसकिनु। तालिम प्राप्त प्राविधिक र बजारको मागबीच समन्वय हुन नसकेको कारण काम र सीपबीच “बेमेल” (Job-Skill Mismatch) को स्थिति रहनु।
- एकातिर प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिममा निजी क्षेत्रको पनि उल्लेखनीय संलग्नता र लगानी रहेको अवस्था छ भने अर्कोतिर निजी क्षेत्र बढी “नाफा-केन्द्रित” र निजी क्षेत्रबाट प्रदान गर्ने शिक्षारतालिम बढी महँगो भएको भन्ने गुनासो समुदायमा रहनु
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम साधारण शिक्षाको तुलनामा बढी खर्चिलो हुने भएकोले यसमा विपन्न तथा सीमान्तकृत जनताको सहज पहुँच हुन नसक्नु
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम क्षेत्रमा काम गर्ने शैक्षिक संस्थाहरूको बीचमा समन्वय र सहकार्य (Lack of coordination & cooperation) को अभाव रहनु
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम कोर्समा अन्तर मन्त्रालय प्रभावकारी समन्वय हुन नसक्नु
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम सम्बन्धी नीति बनाइसकेपछि त्यसलाई कार्यान्वयनमा ल्याउन ऐन तथा नियम सहितको कानुनी व्यवस्था नहुँदा सो नीतिमा वैधानिकताको समस्या खडा भएको (Lack of legal provision) र कार्यान्वयन कसरी गर्ने भन्ने अन्योलता रहनु
- नेपालमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको नीति, ऐन तथा नियमअनुसार योजना कार्यक्रम बजेट निर्धारण, व्यवस्थापन र सञ्चालन गर्ने कार्य शिक्षा मन्त्रालयको मातहतको पूर्ण सरकारी कार्यालय र नेपाल सरकारका स्थायी कर्मचारीको मातहतमा नराखी छुट्टै परिषद्को गठन गरी स्वायत्त संस्था बनाइएको छ। प्राविधिक शिक्षाको बागडोर नेपाल सरकारको हातमा

नभएको र एक प्रकारको निजीकरणद्वारा सरकारी बजेट र लगानीमा सीटिडिभिडिसँग साझेदारी ढाँचा (Public Private Partnership - PPP Model) मा सञ्चालन गर्दा प्राविधिक शिक्षामा सर्वसाधारण जनताको पहुँच नभएको र प्राविधिक शिक्षा सार्वजनिक नभई निजी, महंगो र खर्चिलो हुनु

ड. अनुसन्धान, नवप्रवर्द्धन र सूचना व्यवस्थापन (Research, Innovation and Information Management) मा देखिएका समस्या तथा चुनौतीहरू

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमलाई सबै तह र ठाउँहरूमा गुणस्तरीय, व्यावसायिक, समतामूलक र समावेशी रूपमा आम नागरिकको पहुँच सम्म पुऱ्याउन आवश्यक पूर्वाधार, प्रशिक्षण, पर्याप्त लगानी, सवल व्यवस्थापन, उपयुक्त वातावरण र संस्थागत संरचनामा कुनै न कुनै समस्या यस क्षेत्रले बेहोर्नुपरेको अवस्थामा कसरी मुलुकमा रोजगारी एवम् स्वरोजगारीका लागि सीपमूलक शिक्षाको विस्तार आवश्यकता अनुरूप गुणस्तरीय व्यावसायिक र सीपयुक्त प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा जीवनोपयोगी हुनेगरी जीवनपर्यन्त सिकाइउन्मुख तथा नवप्रवर्तनशील शैक्षिक प्रणाली सूचना व्यवस्थापनको माध्यम विकास गर्ने भन्ने नै मुख्य चुनौती रहेको छ । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम सम्बन्धी विभिन्न प्रतिवेदनहरूको अध्ययन, विभिन्न प्रदेशमा साझेदार पक्षहरू, विज्ञहरू, नागरिक समाजसँग गरेको अन्तरक्रिया, सम्बन्ध निकाय, संघसंस्थाहरूसँग र विकास साझेदारहरूसँगको छलफलको आधारमा तल प्रस्तुत भएअनुसार समस्या र चुनौती लाई वुँदागत रूपमा राख्न सकिन्छ ।

- मुलुक संघीय प्रणालीमा गई संघ, प्रदेश र स्थानीय तीन तहको सरकार स्थापित भई संविधानले तीन तहमा शक्ति बाँडफाँड गरेको छ, तसर्थ तीनै तहमा प्राविधिक तथा व्यवसायी शिक्षा र तालिमको विद्यमान अवस्था, कानुनी व्यवस्था, श्रम शक्तिको माग र आपूर्तिको अवस्था, विषयगत प्राविधिक शिक्षा र तालिमको अवस्था, सम्भावना र मागको अवस्था आवश्यक तथ्याङ्क सहित अध्ययन गर्ने, स्पष्ट तथ्याङ्कहरू भण्डारण गर्ने, उपयुक्त श्रमको माग र आपूर्तिको सर्वेक्षण गर्ने संरचनाको अभाव भई यस क्षेत्रको योजनाबद्ध विकास गर्न तीनै तहमा जिम्मेवारीहरूको स्पष्टता सहितको अध्ययन अनुसन्धान गर्ने उपयुक्त संस्थागत संरचनाहरू र सबैको पहुँच हुनेगरी सर्वसुलभ रूपमा यस क्षेत्रसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क र सूचनाहरू उपलब्ध हुने सूचना प्रणालीको स्थापना गर्नु पहिलो चुनौती रहेको छ ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम (सरकारी, निजी, सामुदायिक, गैरसरकारी संस्था आदि) प्रदान गर्ने संस्थाहरू विभिन्न ठाँउमा छरिएर रहेका हुन्छन् । ती संस्थाहरूले सञ्चालित कार्यक्रमहरू कस्ता छन्, कुन पाठ्यक्रमहरू कति समयका लागि सञ्चालन गरिरहेका छन्, प्रशिक्षकहरूको उपलब्धता, पूर्वाधारको अवस्था आदीको सूचना नियमित र भरपर्दो रूपमा उपलब्ध हुने संयन्त्र नभएको अवस्था छ । तसर्थ नियमित अनुगमन र मुल्याङ्कन गर्ने, गुणस्तरीयता कायम गर्न, स्रोतको न्यायसँगत बाँडफाँड गर्न, माग र आपूर्तिको प्रक्षेपण सहित योजना तर्जुमा गर्न कठिनाई भएकोले यस क्षेत्रको सम्पूर्ण सूचना एकीकृत रूपमा सूचना व्यवस्थापन गरी योजनाबद्ध रूपमा खाका कोर्नु अर्को चुनौती देखा परेको छ ।
- सामुदायिक विद्यालयहरूमा सञ्चालित (कक्षा ९ देखि १२) अन्तर्गत पाठ्यक्रमको गुणस्तरीयता, शिक्षकको अवस्था, पूर्वाधारको अवस्था, पढाई सकेपछि निस्केका विद्यार्थीहरूको रोजगारी र वृत्ति विकासको अवस्था, प्राविधिक धार सञ्चालन गरिरहेका विद्यालयको अवस्था, सञ्चालित विद्यालयहरूको नतिजा र समग्र मुल्याङ्कन अवस्था, स्रोतको उपयोगबाट उचित र अपेक्षित लाभ लिन नसकिने हो की भन्ने शङ्का उठेकोले समयमा नै आवश्यक अध्ययन र मुल्याङ्कन गरी उपयुक्त कदम चाल्नु पर्ने चुनौती खडा भएको छ ।

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम विशेषतः निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित कार्यक्रमहरू महङ्गो भएको जनगुनासो आएको छ । प्राविधिक तथा व्यवसायी शिक्षा एवम् तालिमहरूमा भएको लगानी र व्यवस्थापनको उचित मुनाफा कति हुन सक्दछ, कतिलाई निःशुल्क छात्रवृत्तिमा पढाउन सकिन्छ, विद्यार्थी सङ्ख्याको कोटा कति भएमा गुणस्तरको साथै व्यावसायिक सन्तुलन मिलाउन सकिन्छ, त्यसतर्फ अध्ययन अनुसन्धान हुनु जरुरी छ । तसर्थ अध्ययनपछि सर्वसाधारणलाई सर्वसुलभ रूपमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम निजी क्षेत्र समेत आकर्षित हुने गरी गुणस्तरीयका साथ सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाउनु अर्को महत्वपूर्ण चुनौती भएको छ ।
- नेपालमा १६ देखि ४० वर्ष उमेर समूहको जनसङ्ख्या कुल जनसङ्ख्याको ४०% भन्दा बढि रहेको छ । यो युवा जनसाङ्खिक प्रवृत्तिलाई शिक्षित, सीपयुक्त, अनुशासित, नैतिकवान र उद्यमशील युवाशक्तिको रूपमा विकास गरी मानव सम्पतिकोमा पुँजीकृत गर्दै राष्ट्र निर्माणमा लगाउन सके, मुलुकमा सामाजिक आर्थिक रुपान्तरण हुन सक्ने अथाह सम्भावना छ । तथापि राष्ट्रिय एव अन्तराष्ट्रिय श्रम बजारको माग यथा समयमा जानकारी हुने संयन्त्र सञ्चालनमा नभएको, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एव तालिम बजारमा माग भएको अनुसारको सञ्चालन हुन नसक्नु, उत्पादित जनशक्ति पनि आवश्यक ठाँउमा विधि र प्रकृयाबाट हुन नसक्नु, रोजगारदातामा पुग्न नसक्दा युवा जनशक्तिमा नैराश्यता आउनुको कारणहरूले स्वदेशमा मध्यम र उच्च शिक्षा प्राप्त युवाहरू विदेशतिर पलायन हुने प्रवृत्ति बढेको छ । अर्कातर्फ रोजगारीको खोजीमा युवा जनशक्ति अर्धदक्षता वा अदक्षरूपमा अन्तराष्ट्रिय श्रमबजारमा जाँदा मुलुकमा आवश्यक जनशक्तिको अभाव स्वदेशमा सहनुपर्ने समस्या छ । अदक्ष वा उपयुक्त प्राविधिक र व्यावसायिक ज्ञान नभएका अन्तराष्ट्रिय श्रमबजारमा गएकाहरूले श्रमको उचित पारिश्रमिक नपाउने र दुःख एवम् झमेला सहनुपर्ने समस्याहरू रहेकोले यस समस्यालाई कसरी अनुसन्धान, श्रमबजारको उपयुक्त सूचनाप्रणाली, प्रविधि तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको एकीकृत व्यवस्थापन प्रणाली विकास गरी समस्यालाई हल गर्नु चुनौतीको रूपमा रहेको छ ।
- राष्ट्रलाई सम्वृद्ध बनाउन प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको आवश्यकता लाई बुझेर प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिममा सरकारको विशेष ध्यान रहेको छ । तर साधारण शिक्षा भन्दा प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिम महङ्गो हुने, व्यावसायिक तालिम र प्राविधिक शिक्षा लिइसकेपछि रोजगारी मात्र खोज्ने प्रवृत्ति भन्दा स्वरोजगारी बन्ने र उद्यमशीलता तिर लाग्ने, नवप्रवर्तनशील विचारबाट प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिमको ज्ञान प्रयोग गरी सामाजिक-आर्थिक परिवर्तनमा ठोस योगदान पुऱ्याउने तर्फ ध्यान दिनुपर्ने जरुरी छ । रोजगारी स्वदेशमा खोज्ने र नपाए विदेश पलायन हुने सौँचले युवाहरू समस्याग्रस्त भएको पाइन्छ । यसलाई परिवर्तन गरी तालिम प्राप्त युवा जनशक्तिलाई स्वदेशमा नै राखी नवप्रवर्तनशील, उद्यमशील, र उर्जावान बनाउनु चुनौती रहेको छ ।

च. दिगो लगानीका आधारहरू (Sustainable Financing and its Bases) मा देखिएका समस्या तथा चुनौतीहरू

साधारण शिक्षाको तुलनामा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम आफैमा अलि महंगो हुन्छ । यसका लक्षित समूह पनि फरक फरक आर्थिक क्षमताका हुन्छन् । जुन क्षेत्रमा सरकारको बढी लगानी आवश्यक पर्ने त्यहि क्षेत्रले सरकारबाट न्यून लगानी पाएको छ । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिममा केहि अपवाद बाहेक व्यक्ति स्वयम्ले लिनुपर्ने अवस्था छ । निजी क्षेत्रको मात्र लगानीमा भर पर्दा समन्यायिकता हासिल गर्न सकिदैन र स्रोतको दिगोपना हुन्छ भन्न पनि कठिन छ । **दिगो लगानीका आधारहरूका सम्बन्धमा देखिएका समस्या र चुनौती लाई वुँदागत रूपमा यसरी राख्न सकिन्छ;**

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम कार्यक्रम बढी महंगो तथा खर्चिलो भएकोले यसको स्थायी बजेट श्रोत वा कोष (Fund) कहाँबाट कसरती जुटाउने हो सो विषयमा प्रस्ट भएको छैन, आर्थिक श्रोत जुटाउन पर्याप्त सरकारी अनुदान, लागत अनुसारको शुल्क, निजी क्षेत्रको सहभागिता उत्साहप्रद नहुनु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालय तथा तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्न संघ प्रदेश र स्थानीय तहले आवश्यक बजेट तथा कार्यक्रम सञ्चालनको लागि आवश्यक बजेट उपलब्ध गराउन प्रतिवद्धता हुनुपर्ने अवस्था रहनु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क शिक्षा (Compulsory and Free Education) हुने वा नहुने भन्ने विषयमा नीतिगत प्रष्ट नहुनु ।
- शिक्षाक्षेत्रमा समग्र रूपमा निर्देशित गर्नका लागि एकीकृत ढाँचको वित्त नीति (Financing Policy) छैन, यहि अवस्था प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम क्षेत्रमा रहेको छ जसले गर्दा ऐन नियम तथा विभिन्न दस्तावेजमा छरिएर रहेका प्रावधानहरूलाई वित्त नीति भन्नुपर्ने अवस्था विद्यमान रहनु ।
- एकीकृत वित्त नीतिको अभावमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम क्षेत्रका प्राथमिकताहरू बदलिइरहेकोले प्राथमिकतामा हुने फेरबदलले बजेट छरिनु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम क्षेत्रमा जे जस्ता कार्यक्रमहरू विस्तार गरिएको छ, ती कार्यक्रमहरू नक्साङ्कन गरेर विस्तार भएका छैनन् । त्यसैले दीर्घकालिन सोचका आधारमा कार्यक्रम विस्तार हुन नसक्नु ।
- मुलुकका लागि मानव संसाधन विकास योजना र जनशक्ति प्रक्षेपण कार्य हुन सकेको छैन । यसको अभावमा निजीक्षेत्रबाट प्रयोग गरिएको सिमित स्रोत पनि अत्यन्त जोखिमपूर्ण ढाँचाबाट परिचालित भइआएको छ । कुनै कुनै क्षेत्रमा अत्यधिक उत्पादन भइरहेको छ, उत्पादित जनशक्तिको सदुपयोग हुन सकेको छैन भने कतिपय क्षेत्रमा जनशक्ति उपलब्ध हुन नसक्दा बाहिरबाट सीपयुक्त जनशक्ति ल्याउनु परिरहेको छ वा आइरहेका छन् । यस अवस्थाले उपलब्ध स्रोतको सदुपयोगमा ठूलो प्रश्न खडा हुनु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम क्षेत्रमा सरकारी लगानीको मात्रा अत्यन्त न्यून छ । हरेक वर्ष सामान्य रूपमा मात्र बजेटको वृद्धि भएको देखिन्छ । यस्तो वृद्धि सञ्चालनमा खर्चमा नै प्रयोग हुने अवस्था रहनु
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम क्षेत्रमा आङ्गिक शिक्षालयको विस्तार हुन सकेन । निजीक्षेत्रका शिक्षालय सञ्चालनका लागि सम्बन्धन दिने काम भइरह्यो । यसबाट निजी लगानीको मात्रा बढ्दै गयो । मुलुकको लागि के आवश्यक छ भन्दा पनि बजारले जे माग्थो त्यहि उपलब्ध गराउँदै जाने प्रवृत्तिबाट निजीक्षेत्र अगाडि बढिरहनु ।
- एकीकृत नीति र सोचको अभावमा विभिन्न मन्त्रालयबाट सञ्चालन हुने र गरिने कार्यक्रमहरूलाई एकीकृत गर्न सकिएन । यसले कार्यक्रममा दोहोरोपना पनि ल्यायो । सिमित स्रोतलाई उपयुक्त ढाँचाबाट उपयोग गर्न नसकिनु
- दातृ निकायबाट प्राप्त स्रोतलाई एकीकृत र समन्वयात्मक ढाँचामा प्रयोग गर्न सकिएन । एकीकृत ढाँचाको अभावमा एउटा मन्त्रालय वा निकायले गर्न नसकिने भनेको विषय अर्को मन्त्रालय वा निकायबाट स्वीकार गर्ने प्रवृत्ति पनि विगतमा झैं कायम रहिरहनु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम क्षेत्रको विकासमा सबैभन्दा ठूलो साझेदार निजी क्षेत्र हो । नेपालको सन्दर्भमा निजीक्षेत्र जे जसरी यसको विकास र विस्तारमा सहभागी हुनुपर्ने हो सो हुन नसक्नु ।

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम क्षेत्रमा अध्ययन गर्न आउने विद्यार्थीमध्ये धेरै विद्यार्थी क्षमता भएका तर आर्थिक अवस्था कमजोर भएको कारणले अध्ययन र कामसँगै अगाडि बढाउनु पर्ने समूहका हुन् । यिनका लागि छात्रवृत्ति वा अन्य प्रकारका प्रोत्साहनको आवश्यकता पर्दछ । सिमित स्रोतको अभावमा यसमा लागत अनुदान घटाउने वा छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउन सकिएन । हरेक ४० जना भर्नामा ३ जना छात्रवृत्तिमा अध्ययन गर्ने र केही लक्षित छात्रवृत्ति बाहेक अन्य प्रोत्साहन उल्लेख्य ढङ्गबाट उपलब्ध गराउन नसकिनु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम क्षेत्रका लागि लगानीका प्रमुख स्रोत सरकारी र निजी हुन । दातृ निकायको स्रोत सरकारी कोष र गैर सरकारी क्षेत्र दुबैमा जाने गरेको छ । त्यसैले कुन गैर सरकारी संस्थाबाट के कति रकम खर्च भइरहेको छ भन्ने एकिन विवरण संकलन गरेर प्रकाशित गर्ने पद्धति नबस्नु ।
- नेपालको अर्थतन्त्रमा अनौपचारिक क्षेत्रको ठूलो हिस्सा रहेको छ । अनौपचारिक क्षेत्रले पनि सीप विकासमा कुनै न कुनै योगदान पुऱ्याएको छ । उपयुक्त संयन्त्र र ढाँचाको अभावमा अनौपचारिक क्षेत्रको योगदान गणना हुने र त्यसलाई औपचारिक पद्धतितर्फ लैजाने प्रयास नहुनु ।
- अहिले पनि बजारले अझ खासगरी उद्योग व्यवसाय क्षेत्रले उपयुक्त सीप भएको जनशक्ति नपाएको गुनासो गरिरहन्छ । अहिले कै कार्यक्रमबाट उत्पादित जनशक्तिको रोजगारीको दर पनि न्यून छ । पाठ्यक्रमको सान्दर्भिकताको विषय थप पेचिलो बन्दै जानु ।
- डिप्लोमा तहमा हाल सन्चालित कार्यक्रमका लागि पनि प्रशिक्षकको व्यवस्था गर्न सकिएको छैन । यसले दुइओटा अवस्थालाई इङ्गित गर्दछ । पहिलो हाल प्रदान गरिदैं आएको सेवा सुविधाको कारणले योग्य र दक्ष व्यक्तिलाई प्रशिक्षणमा आर्कषण गर्न सकिएको छैन । अर्कोतिर बजारमा नै प्रशिक्षक हुने योग्यता पुगेको व्यक्तिको अभाव रहनु ।
- शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापका लागि उपयुक्त प्रविधि र उपकरणको व्यवस्था गर्न सकिएको छैन । प्रविधिमा भइरहने परिवर्तनका कारण विगतमा तालिम लिएका वा योग्यता हासिल गरेका व्यक्तिहरूलाई सीप र दक्षता अभिवृद्धि गर्न आवश्यक पर्ने प्रशिक्षण केन्द्रको व्यवस्था गर्न सकिएको छैन । मास्टर प्रशिक्षकको विकास आवश्यक मात्रामा गर्न नसकिनु ।

अनुसूची ५

नेपालमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम सुधारका लागि सुझावहरू

यस परिच्छेदमा माथि परिच्छेद तीनमा विश्लेषण गरिएको नेपालमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको वर्तमान अवस्था र परिच्छेद चारमा विश्लेषण गरिएको समस्या तथा चुनौतीहरूको आधार एवम् मुलुकको परिवर्तित सन्दर्भ समेतलाई मनन गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम सुधारकालागि सुझावहरू प्रस्तुत गर्ने प्रयास गरिएको छ । विशेषगरी यस परिच्छेदमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका प्राथमिकताका विभिन्न ६ वटा क्षेत्रहरू (क) पहुँच, समता र सहभागिताको अवस्था (ख) गुणस्तर र सान्दर्भिकताको अवस्था (ग) गतिशीलता र पारगम्यता (घ) सुशासन, व्यवस्थापन, अनुगमन र मूल्याङ्कन (ङ) अनुसन्धान, नवप्रवर्द्धन र सूचना व्यवस्थापन र (च) दिगो लगानीका आधारहरूमा केन्द्रित रहि सुझावहरू एकीकृत गर्ने प्रयास भएका छन् ।

क. पहुँच, समता र सहभागिता विकासका लागि नीतिगत सुझावहरू

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिममा लक्षित समूहको पहुँच, समता र सहभागिता विकासका लागि निम्न अनुसारको नीतिगत सुझावहरू एकीकृत गर्ने प्रयास भएका छन् :

- स्थानीय तहमा प्रवाहित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको अवसर र तीनै तहका सरकारको स्रोत साधन र क्षमताको नक्साङ्कन गर्ने ।
- प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिमलाई छुट्याउने ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको एकीकृत ऐन (छाता ऐन) तर्जुमा गर्ने ।
- साझेदारी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने गरी आमा समूह, सहकारी, व्यावसायी, कृषक समूह, वन समूह, दुग्ध उत्पादक समूह जस्ता सामुदायिक संस्थाहरूलाई कार्यस्थलको सिकाइ तथा रोजगारीको प्रत्याभूत हुने गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्न अनुमति दिने ।
- सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरू मध्ये कक्षा १२ सम्म विज्ञान विषयमा कार्यक्रम सञ्चालन भएका विद्यालय, नमूना माध्यमिक विद्यालय र विशेष विद्यालयहरूमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम सञ्चालनका लागि प्राथमिकता दिने ।
- स्थानीय, राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय बजारको माग अनुसार प्रत्येक स्थानीय तहमा ५ वर्ष भित्रमा कम्तिमा एउटा प्राविधिक शिक्षालय स्थापना गर्ने गरी समयावधिक योजना निर्माण गर्ने । यसरी स्थापना हुने शिक्षालयमा सञ्चालन गरिने विषयहरूको वितरण जिल्लालाई आधार बनाई फरक फरक स्थानीय तहमा फरक फरक विषयको तालिम सञ्चालनका लागि स्वीकृति दिने ।
- हाल विभिन्न मन्त्रालय तथा निकायहरूबाट सञ्चालनमा रहेका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमसँग सम्बन्धित निकाय, संरचना, कार्यक्रम र स्रोतसाधनलाई एकीकरण गर्न प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम कोष खडा गर्ने ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको क्षेत्रमा निर्देशक समितिलाई नियमित सल्लाह र सुझाव दिन विज्ञ र उद्योगी-व्यावसायीहरूको प्रतिनिधित्व हुने गरी Sector Skills Council गठन गर्ने ।
- माध्यमिक तहमा सञ्चालित कक्षा ९ देखिको प्राविधिक धार र प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिम परिषद्बाट सञ्चालित ३ वर्षे डिप्लोमालाई समायोजन गर्ने ।

- प्रत्येक स्थानीय तहमा साना प्राविधिक शिक्षालय (ठूला मेसिनरी औजार र उपकरण आवश्यक नपर्ने तथा स्थानीय तहमा साना प्राविधिमा आधारित मागलाई सम्बोधन गर्ने) स्थापना गर्ने र सबै ७७ वटै जिल्ला समेट्ने गरी एउटा जिल्लामा कम्तिमा डकर्मी, सिकर्मी, प्लम्बिङ्ग, इलेक्ट्रिसियन र अतिथिसत्कार जस्ता सीपमूलक तालिम प्रदान गर्ने व्यावसायिक तालिम केन्द्रहरू सञ्चालन गर्ने ।
- ठूला मेसिनरी उपकरण र औजार तथा उच्चस्तरको प्राविधि आवश्यक पर्ने डिप्लोमा तहका कार्यक्रमहरू नक्साङ्कनको आधारमा लाभका क्षेत्र र विषय एकीन गरी प्रदेश स्तरमा सञ्चालन गर्ने । उदाहरणका लागि मुस्ताङको स्थानीय तहमा स्याउ खेती र उत्पादसम्बन्धी व्यावसायिक तालिम सञ्चालन गर्ने र गण्डकी प्रदेशको अनुकूलको स्थानमा बहुप्राविधिक शिक्षालय स्थापना गरी स्याउको बजारीकरणसम्बन्धी विषयको प्राविधिक शिक्षा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गर्ने ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम कार्यक्रमसम्बन्धी मापदण्ड, गुणस्तर, नियमनका लागि संघ र प्रदेशले आवश्यक मानक ढाँचा निर्माण गर्ने ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको सामाजिक मान्यता वृद्धि गर्न साधारण शिक्षा र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाका बीच समकक्षता सुनिश्चित गर्ने पद्धति र संयन्त्र (राष्ट्रिय योग्यता प्रारूप) निर्माण गर्ने ।
- अनौपचारिक पद्धतिबाट सिकेका सीपका आधारमा औपचारिक प्रमाणपत्र पद्धतिमा जाने र औपचारिक पद्धतिबाट सीपको संसारमा प्रवेश गर्ने मार्ग खुला गर्ने ।
- नतिजामा आधारित योजनाबद्ध प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका एकीकृत मार्ग चित्र अनुसार वित्तीय व्यवस्थापन गरी एकद्वार प्रणालीबाट लगानी सुनिश्चित गर्न नेपाल सरकार, निजीक्षेत्र एवं दातृ निकाय सहितको लगानीमा एउटा संयुक्त कोष निर्माण गर्ने ।
- श्रम बजार सूचना प्रणालीको विश्लेषण गरी मानव संसाधन आवश्यकता प्रक्षेपण गर्ने, जनशक्ति विकास योजना तर्जुमा गर्ने र तीनै तहको सरकारसँगको समन्वयमा उक्त योजना कार्यान्वयन गर्न प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषदको पुनःसंरचना गर्ने ।
- प्रत्येक यूवाका लागि जीवनोपयोगी सीप अभिवृद्धि गर्न कक्षा १२ को परीक्षा पश्चात नतिजा प्रकाशन हुँदा सम्म कम्तिमा ३ महिना अवधीको व्यावसायिक सीपमूलक तालिम अनिवार्य लिनु पर्ने प्रणालीको विकास गर्ने ।
- प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिममा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्न विपन्न तथा आर्थिक अवस्था कमजोर भएका वर्ग र क्षेत्रका लागि निःशुल्क व्यावसायिक सीपमूलक तालिम प्रदान गर्ने ।

ख. गुणस्तर र सान्दर्भिकता विकासका लागि नीतिगत सुझावहरू

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको गुणस्तर र सान्दर्भिकता विकासका लागि निम्न अनुसारको नीतिगत सुझावहरू एकीकृत गर्ने प्रयास भएका छन् :

- राष्ट्रियस्तरको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका तालुक संरचना (TVET Apex Body) को स्थापना गर्ने । तालुक संरचना अन्तर्गत प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिम हेर्नका लागि दुई अलग अलग परिषदको गठन गर्ने ।

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको पाठ्यक्रम र परीक्षा व्यवस्थापनका लागि एक पाठ्यक्रम तथा परीक्षा बोर्डको स्थापना गर्ने ।
- राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता ढाँचाको (NVQF) को स्थापना गर्ने, जसले निम्न कार्यहरू गर्न सकोस् :
 - ✓ सीप विकासको लागि राष्ट्रिय सुधार एजेन्डा र रणनीति तर्जुमा
 - ✓ सीप विकासको गुणस्तर र सान्दर्भिकतामा सुधारका लागि सहयोग
 - ✓ श्रमबजार, व्यक्ति र समुदायको आवश्यकतालाई आधार बनाएर थप लचिला र उत्तरदायी वितरण संयन्त्र स्थापना
 - ✓ महिला र पछाडि पारिएका व्यक्तिसहित विभिन्न समूहका नागरिकहरूको दक्षता विकासमा पहुँचलाई सुनिश्चित गर्दै उद्योग-कलकारखानाहरू लगायत अन्य रोजगारदाताहरूसँगको सहकार्यमा प्रोत्साहन
 - ✓ विभिन्न मन्त्रालयहरू, दातृ निकायहरू, उद्योग, र सार्वजनिक र निजी प्रदायकहरूले चलाएका सीप विकासका गतिविधिहरूको प्रभावकारी समन्वय र निगरानी ।
- औपचारिक संस्थाहरू वाहेक पनि सीपको अवसर वृद्धि गर्ने कार्यक्रम र मार्गदर्शन तय गर्ने । सीप विकासको कार्यक्रममा सिकाइको अवसर अनि विविधतापूर्ण रोजगारीको अवसरको लागि विविधतापूर्ण व्यावसायिक पाठ्यक्रमहरू कार्यान्वयनमा ल्याउने । शिक्षक विद्यार्थीको व्यावसायिक विकासको लागि दूर शिक्षा (सिकाइ) र मिश्रित शिक्षा (सिकाइ) को माध्यमबाट प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको अवसर वढाउने । क्षमतामा आधारित मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्ने । जस्तै तालिम दिने संस्थाको दर्ताको प्रकृया अनि राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रणाली अन्तरगत सिकाइको कार्यक्रमलाई मान्यता प्रदान गर्ने प्रणाली स्थापित गर्ने । सबै सरोकारवाला, उद्योगका सहयात्रीहरू, व्यावसायिक शिक्षा प्रदान गर्ने संस्थाहरू र तालिम प्रदायकहरूबीचमा तालिम दिने संस्थाको दर्ताको प्रकृया र सिकाइको कार्यक्रमलाई मान्यता प्रदान गर्न गर्नुपर्ने कामवारे साझा बुझाई बनाउने । यसको सुनिश्चितता राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रणालीले गर्ने ।
- नेपालमा राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रणाली र गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने पद्धतिको स्थापनाले शिक्षा र तालिमको गुणस्तर निरन्तर वढाउने र यसको श्रमवजारमा रहेको महत्वलाई झल्काउँछ । राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रणालीले व्यक्तिमा पहिल्यै रहेको सीपलाई औपचारिक मान्यता दिलाउने प्रणाली स्थापित गर्न सहयोग गर्छ । म्यानुअलको दस्तावेजीकरण गरेर मूलप्रवाहीकरण प्रकृया अगाडि वढाउने जसले गुणस्तरको मापदण्ड कायम गर्न फरक फरक संस्थाहरूको समूहले के-के गर्नुपर्छ भन्ने कुराको वर्णन गरोस् ।
- राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रणालीले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको गुणस्तर कायम गर्न र योग्यताको आधारमा कर्जाको उपलब्धता, यस्तो योग्यताको अन्य योग्यता सरह मान्यता प्रदान गर्न र योग्यताको स्थानान्तरण गरी आवश्यक उपलब्धी हासिल गर्न नीति, मार्गदर्शन र वर्गीकरणको परिदृश्य प्रदान गर्ने ।
- राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रणालीले तेर्सो र ठाडो दुबै चाललाई सहजीकरण गर्छ अनि गुणस्तरमा सुधार, पहुँच र राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा सीपको तालिम प्रदान गर्ने संस्थाले दिने योग्यतालाई मान्यता दिलाउन सहज बनाउँछ । यो प्रणालीको विकास र कार्यान्वयनले व्यापक र सुसंगत गुणस्तरीयताको सुनिश्चिततामार्फत तालिम प्रदान गर्ने संस्थाले दिने प्रमाणपत्रको वैधता र विश्वसनीयतालाई स्थापित गर्न सहयोग गर्दछ । राष्ट्रिय रोजगारीको मापदण्डको विकास र कार्यान्वयन गर्न, पाठ्यक्रम विकास गर्न, मूल्याङ्कनका साधन तयार पार्न अनि सिक्ने मानिसहरूका लागि प्रमाणपत्र दिनको लागि उपयोगी हुनेछ । यी मापदण्डले व्यक्तिले कार्यक्षेत्रमा काम गर्दा हासिल गर्नुपर्ने कामको स्तर निश्चित गर्दछ । त्यस्तै यी मापदण्डले स्तर लगातार कायम राख्न

चाहिने ज्ञान र समझदारीबारे व्यवस्था गर्ने । उद्योग र क्षेत्रगत सीप परिषदहरूले तयार पार्ने प्रत्येक मापदण्डले एउटा रोजगारीको एक मुख्य काम परिभाषित गर्दछ । प्रत्येक मापदण्ड संक्षिप्त र पढ्न सकिने बनाउने अनि केही पेजमै सीमित बनाउने ।

- हाल संस्थागत रहेको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम प्रणालीले उद्योगहरूमा परिवर्तित सीपको आवश्यकता अनुसार मानव संसाधन विकास गर्न ढिलाई गर्दै आएको छ । यसको प्रमुख कारण असान्दर्भिक पाठ्यक्रम, आवश्यक पूर्वाधारको अभाव र तालिमप्राप्त शिक्षक र तालिम प्रदायकहरूको अभाव हो । कानूनी रूपमा राष्ट्रिय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम प्रदायक शिक्षक तथा कर्मचारी तालिम संस्थाको स्थापना भएपछि अनिवार्यरूपमा रोजगारी पूर्व र रोजगार गरेकै अवधिमा दिने तालिममार्फत प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षक तथा तालिम प्रदायकहरूको निरन्तर विकास गर्ने । यसको लागि उद्योग र तालिम प्रदान गर्ने संस्थाहरूविच साझेदारी गर्ने । साथसाथै अत्याधुनिक उपकरण र तालिमप्राप्त शिक्षकहरूको उपलब्धता गराउने । सीप विकासका क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न तालिमप्राप्त प्राविधिक शिक्षक तथा तालिम प्रदायकहरूको अभाव हटाउने ।
- प्रदेश र स्थानीय तहमा स्थापित हुने विभिन्न विषयका प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षक उत्पादन गर्ने विशिष्ट तालिम केन्द्रहरूले जागिर पूर्व वा जागिरकै वेला दिने तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा ल्याउने । यसले गर्दा यो क्षेत्रमा मुख्य शिक्षक र तालिम प्रदायकहरू उत्पादन गर्न सकियोस् ।
- गुणस्तर आश्वासन प्रणाली (Quality Assurance System) को स्थापना गर्ने, जुन निम्न चार चरणमा पुरा होस् :
 - ✓ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम प्रदायक संस्थाहरूको दर्ता
 - ✓ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम पाठ्यक्रमहरूको मान्यता
 - ✓ गुणस्तर व्यवस्थापन प्रणाली (QMS) को स्थापना र
 - ✓ संस्थागत गुणस्तरको लेखापरीक्षण (institutional quality audits)
- श्रम बजारमा तालिमप्राप्त मानव संसाधनको माग र आपूर्ति निर्धारण गर्नु अर्को ठूलो चुनौतीको रूपमा रहेको छ । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तालिम श्रम व्यवस्थापन व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको स्थापना गरिनुपर्छ । सीपमूलक श्रमशक्तिको माग र आपूर्तिको प्रवृत्ति हेर्न एउटा मञ्चको विकास गर्ने । जसलाई राष्ट्रिय श्रम बजार सूचना प्रणालीको रूपमा स्थापित गर्ने र यो प्रणाली नै प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तालिमका विषयमा आधिकारिक सूचना प्रदान गर्ने प्रणाली बनोस् ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम प्रदान गर्ने संस्थाहरूवारे जानकारी दिन यस्ता संस्थाहरूको वार्षिक डेटावेस पनि तयार गर्ने । यसलाई संस्थागत व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (एम आइ एस) पनि भन्न सकिन्छ । यसमा जम्मा भर्ना दर (विद्यार्थीको), शुद्ध भर्ना दर के छ अनि तिनीहरूको उपस्थिति लैङ्गिक रूपमा कस्तो छ, कोही वढुवा वा दोहोरिएका छन् कि, उनीहरूको तालिम लिइरहेको संस्था छाडेर जाने दर के छ र कुन क्षेत्रमा तिनीहरू काम गर्छन् भन्नेवारे जानकारी अद्यावधिक गर्ने ।
- राष्ट्रिय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम करिअर सेवा पोर्टल र संस्थागत व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (एम आइ एस) लाई व्यवस्थित रूपमा एकीकृत गरेर श्रम बजार सूचना प्रणालीको विकास गर्ने ।
- पाठ्यक्रमको डिजाइन र विकासको माध्यमबाट प्रशिक्षकहरूको रोजगारक्षमता बढाउने, जसबाट मानिसहरूको रोजगारी पाउनसक्ने सम्भावना बढाएमा कम्तीमा तिनीहरूले शुरुआती रोजगारी पाउन सक्छन् । त्यसपछि उनीहरूले नयाँ प्रविधिमा आफूलाई साक्षात्कार गर्न सक्छन् जसबाट उनीहरूले श्रमबजारको परिवर्तित आवश्यकता अनुसार आफूलाई ढाल्न सक्छन् ।

उनीहरूले रोजगारीमै नयाँ भूमिका पाउन सक्छन्, आफ्ना उत्पादकत्व बढाउन सक्छन् र यसले नयाँ अवसरको खोज्ने क्रममा श्रमिकहरूको आदानप्रदान वढाउन सक्छ ।

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम पाठ्यक्रमहरूको शिक्षण र प्रशिक्षणमा समयसान्दर्भिक प्रविधिहरूको प्रयोग बढाउने । प्रशिक्षक तथा विद्यार्थीहरू अझैपनि परम्परागत सिकाउने र सिक्ने पद्धति र पाठ्यक्रममै भर परिरहेका छन् । धेरै तहमा बिबिधखालका सीपको आवश्यकता रहेको सन्दर्भमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तालिमको पहुँच दुर्गम क्षेत्र र विविध लक्षित वर्गमा पुग्ने व्यवस्था मिलाउने । यो पाठ्यक्रम पढाउँदा र तालिम दिदा प्रविधिको प्रयोग बढाउने । प्रविधिमुखी आविस्कार र अनलाइन माध्यमको प्रयोगवाट कक्षाकोठामा पाठ्यक्रम पढाउन सकिन्छ जसवाट विद्यार्थीको सिकाइलाई सुधार गर्न पनि सकिन्छ । सीप विकास क्रियाकलापमा प्रविधिको प्रयोगवाट शिक्षकहरूमा थप संलग्न भएर पढाउन अनि व्यक्तिगत सिकाइको अनुभव लिन र सबै विद्यार्थीहरूलाई बराबर सिकाइको पहुँच दिन समर्थ बनाउँछ ।

ग. एकीकरण र गतिशीलता विकासका लागि नीतिगत सुझावहरू

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको एकीकरण र गतिशीलता विकासका लागि निम्न अनुसारको नीतिगत सुझावहरू एकीकृत गर्ने प्रयास भएका छन्;

- वर्तमान र विकसित भइरहेका प्राविधिक व्यावसायिक योग्यताहरू अर्थतन्त्र, प्राविधिक र श्रमबजारको आवश्यकता अनुरूप बर्गीकरण गर्ने र राष्ट्रिय र व्यावसायिक योग्यताको ढाँचा विकास गर्दै कार्यान्वयनमा लैजाने ।
- विभिन्न माध्यमबाट हासिल गरेका ज्ञान, सीप र दक्षताका तहहरूलाई पेसागत स्तर, मूल्याङ्कन तथा प्रमाणीकरणको माध्यमबाट समान स्तरमा बनाउन समायोजन (Integration) को आधारशीला तयार गर्ने ।
- विद्यार्थी, तालिमप्राप्त व्यक्ति र समष्टिगत रूपमा श्रमशक्तिलाई शिक्षा र तालिमको क्षेत्रमा निर्बाध अगाडि बढ्न उच्च तहको शिक्षा वा व्यावसायिक योग्यता हासिल गर्न पेसागत क्षेत्रमा प्रगति गर्न औपचारिक, अनौपचारिक र अरीतिक सिकाइ र अनुभव संयोजन गर्ने जीवन पर्यन्त सिकाइ संरचना तयार गरी व्यवस्थित गर्दै जाने ।
- विभिन्न सिकाइका माध्यम तथा मार्गहरूलाई एकीकृत गर्ने व्यवस्थाका केन्द्रीभूत क्षेत्र नीतिगत दिशा निर्देश मुख्य तीन क्षेत्रमा पहिचान भएको छ ।
 - ✓ राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यताको प्रारूप
 - ✓ विभिन्न शिक्षा तथा तालिम प्रदायक संस्थाहरूवाट प्रदान गरेको प्राविधिक तालिमको सिकाइ उपलब्धीमा एकरूपता (Harmonization)
 - ✓ जीवन पर्यन्त सिकाइ र गतिशीलता (Mobility)
- राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यताको प्रारूप: राष्ट्रिय व्यावसायिक प्रारूप कामसँग सम्वन्धित दक्षतामा आधारित योग्यताको प्रारूप हो । यो योग्यताको प्रारूपले कुनै काम वा पेसा प्रभावकारी ढंगले गर्न आवश्यक पर्ने सीप र ज्ञानको प्रत्याभूति गर्दछ । राष्ट्रिय योग्यताको प्रारूप अन्तरगतको पेसागत तहको पदमा कामगर्ने सन्दर्भमा व्यक्तिको सक्षमताको सुनिश्चित गर्दछ । त्यस कारण राष्ट्रिय योग्यताको प्रारूपले;
 - ✓ सीप तथा सिकाइका तह तथा पथ विस्तृत बनाउँदछ ।

- ✓ उपलब्धिमा आधारित श्रम बजार अर्थतन्त्र र अवसरका रूपमा आइरहेका विशिष्ट आवश्यकता प्रति तुरुन्त प्रतिक्रिया (Response) गर्दछ ।
 - ✓ योग्यता तहहरूकाबीच क्षेत्रगत छनौट सम्बन्धमा पारदर्शितालाई बढावा दिन्छ ।
 - ✓ लामो अवधिका औपचारिक प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक सीप विकासको सट्टा छोटो अवधिका सिकाइका चक्रहरूको विकल्प प्रदान गर्दछ ।
 - ✓ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको क्षेत्रमा उस्तै पेसागत क्षेत्रका कार्यक्रमबीच क्रेडिट ट्रान्सफर र सिकाइका विभिन्न मोडुल मार्फत योग्यता हासिल गर्ने सम्पर्क स्थापित गर्दछ ।
- राष्ट्रिय योग्यता निर्धारण प्रणाली प्रारूपभित्र विकास गरिँदै गरेका व्यावसायिक योग्यता राष्ट्रिय पेसागत स्तर (National Occupational Standard) का आधारमा तयार गरिँदैछ । यी स्तरहरूको कार्य सम्पादन विवरणमा सम्बन्धित व्यक्तिले के गर्नुपर्दछ र के जानेको हुनु पर्दछ भन्ने व्याख्या गर्दछ ।
 - राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यताको प्रारूपले योग्यताको परिभाषा दिने, स्तरीकरण गर्ने, परीक्षण गर्ने, उतीर्णलाई प्रमाण पत्र दिने कार्य गर्दछ । हाल चालु रहेको प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् अन्तर्गतको राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता निर्धारण प्रणाली परियोजनाले उपरोक्त कार्यहरू गरिरहेको छ । तर आवश्यक कानुनी आधार तयार नभएकोले सम्पन्न गरेका कार्यहरूले राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त गर्न मुस्किल भएको छ । यस कार्यलाई सहज रूपमा अगाडि बढाउन निम्नानुसार कार्य कानुनी आधार सहित अविलम्ब सम्पन्न गर्ने :
 - ✓ हाल सञ्चालनमा रहेको राष्ट्रिय सीप विकास समितिलाई ऐन मार्फत स्वतन्त्र, अधिकार सम्पन्न, रोजगारदाताको सहभागिता सहितको राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता परिषद् वा प्राधिकरणमा रूपान्तरण गर्ने । यो सक्षम जनशक्ति सहितको स्वतन्त्र निकाय हुने एवम् बाह्य हस्तक्षेप नहुने । एउटा राष्ट्रिय निकायको रूपमा स्थापित गराउने ।
 - ✓ हाल तयार भएका सीपका स्तर (Skill Standard) लाई श्रम अनुसारको माग अनुरूपका राष्ट्रिय पेसागत स्तरको आधारमा राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यताको प्रारूपको आधारमा परिमार्जन गरी लागू गर्ने ।
 - ✓ योग्यताका तहको निर्माण र परिमार्जन रोजगारदाता र श्रमबजारको माग अनुसार विस्तार गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने ।
 - ✓ राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यताको प्रारूप अनुसार निर्माण गरिएको पेसागत क्षेत्र र तहगत स्तर र तिनको राष्ट्रिय रूपमा मान्यता सुनिश्चित गर्न आवश्यक ऐन कानून बनाई लागू गर्ने ।
 - प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम उपलब्धिहरूको एकरूपता र स्तरीकरण नेपालमा व्यावसायिक सीपका तालिमहरूको सिकाइ उपलब्धिहरूको एकरूपता ल्याउने । समान प्रकृति र तहका सीपका तालिमहरू पाठ्यक्रम सिकाइ उपलब्धि तालिम अवधिमा प्रशस्त विविधता छ । विभिन्न प्रदायक मार्फत सञ्चालनमा आएका यी कार्यक्रमहरूमा एकरूपता कायम गर्न र सिकाइ उपलब्धिको आधारमा स्तरीकरण गर्नु अपरिहार्य भएको छ ।
 - उही प्रकृति र पेसागत क्षेत्र र तहका तालिमहरू बीच विभिन्नता भेटिएकाले रोजगारदाताले व्यावसायिक सीपका तालिमहरूलाई महत्व नदिएको र उनीहरूको आवश्यकता अनुसार नभएको गुनासो व्यक्त गरिरहेका छन् । यस सन्दर्भमा नेपालमा सञ्चालनमा आएका र भविष्यमा आउन सक्ने व्यावसायिक सीप विकासका कार्यक्रमहरूलाई सिकाइ उपलब्धिहरूको आधारमा एकरूपता ल्याउने । यी कार्यक्रमहरूलाई श्रमबजारको माग र आवश्यकता अनुसार एकरूपता ल्याउन र विभिन्न योग्यताका तहहरूलाई स्तरीकरण गर्न निम्नानुसारका कार्य तत्काल गर्नुपर्ने हुन्छ ।

- ✓ राष्ट्रिय योग्यता प्रारूपले परिभाषित पेसा तथा पेसागत क्षेत्र र तह अनुरूप हाल सञ्चालनमा आएका कोर्षको पाठ्यक्रमलाई श्रमबजारको माग र आवश्यकता अनुरूप बनाउन रोजगार दाताको संलग्नतामा तत्काल परिमार्जन गर्नुपर्ने देखिन्छ। यी परिमार्जित ज्ञान र दक्षताको आधारमा तयार पारिएको सीप विकासका तालिम पाठ्यक्रम सीप विकासमा संलग्न सबैले प्रयोग गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था गर्ने।
 - ✓ नयाँ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका कार्यक्रमहरू विद्यमान श्रम बजारको माग अनुसारका बनाउने र राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यताको प्रारूप अनुसार माथिल्लो तहमा जान योग्यहुने गरी पाठ्यक्रम तयार पार्ने। योग्यता प्रारूप नभएमा माग भइरहेका पेसागत क्षेत्र र तह अनुरूप पाठ्यक्रम बनाउने उक्त क्षेत्र र तहलाई राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यताको प्रारूपमा समावेश गर्ने।
 - ✓ औपचारिक, अनौपचारिक र अरीतिक सिकाइ मार्फत सिकेका सीपहरूको ज्ञान, सीप र दक्षता समोवेस गरी योग्यताको परीक्षण गर्न विभिन्न योग्यताका खाकामा समावेश गर्ने। शिक्षा र तालिमको धारमा उच्च तहको योग्यता हासिल गर्ने मार्ग प्रसस्त गर्ने। एउटा धारबाट अर्को धारमा गएर सिक्न वा आफ्नै पेसागत क्षेत्रमा अगाडि बढ्न आवश्यक परे Bridge Course को व्यवस्था गर्ने।
 - ✓ राष्ट्रिय व्यावसायिक सीपसम्बन्धी जिम्मेवार निकायले NVQ को मूल्याङ्कनमा सबै सिकारु र कामदारको पहुँचमा सुनिश्चित गर्ने र डिप्लोमा तह भन्दा माथिल्लो तहका ज्ञान, सीप र दक्षताका ४ वा ५ तह निर्धारण गरी फराकिलो पेसागत क्षेत्रमा मूल्याङ्कन तथा प्रमाणीकरण गर्ने व्यवस्था मिलाउने। योग्यताको मूल्याङ्कन सबैका लागि पुर्व योग्यताको आवश्यकता विना खुला गरिने परिपाटी मिलाउने। मूल्याङ्कनमा समावेश भएको व्यक्तिहरूले प्रदर्शन गरेको आवश्यक दक्षताको आधारमा उपयुक्त योग्यता हासिल गर्न पाउने व्यवस्था मिलाउने। यसरी प्राप्त गरेको व्यावसायिक योग्यतालाई उच्च शिक्षाका लागि Credit दिने व्यवस्था शिक्षा मन्त्रालयले मिलाउनु पर्नेछ र आवश्यक परे Bridge Course को व्यवस्था समेत गर्ने।
- जीवन पर्यन्त सिकाइ र गतिशीलता (mobility): जीवनपर्यन्त सिकाइको खाका (Framework) ले जोडदिन्छ कि सिकाइ व्यक्तिको जीवन भर हुन्छ। मान्छेले अनौपचारिक एवम् अरीतिक माध्यमबाट औपचारिक शिक्षा सरह नै सिक्दछन। यो नीतिले जीवन पर्यन्त सिकाइको पहुँचलाई विस्तार गर्दै शिक्षा र तालिमको अवसर न्यून भएका कामदार र जनतालाई क्रमिक रूपले आफ्नो योग्यता र स्तर बढाउने अवसरलाई जोड दिने। यस प्रकारका अवसर वारे सर्वसाधारणलाई दिईने जानकारीलाई व्यापक बनाउने। TVET मा जिवन पर्यन्त सिकाइ निम्न तरिकाबाट बढावा दिने।
 - ✓ औपचारिक माध्यमबाट पनि योग्यता हासिल गर्न सकिने जानकारी सम्बन्धित गाँउ पालिका र नगर पालिका मार्फत व्यापक बनाउने। प्रत्येक पालिकामा पेसागत सरसल्लाह र रोजगारी प्रतिस्थापन सेवा प्रदान गर्ने इकाइ राखी सेवा प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाउने।
 - ✓ शिक्षा मन्त्रालय, प्राविधिक शिक्षाको राष्ट्रिय जिम्मेवार निकाय, पोलिटेक्निक इन्स्टिच्यूट र विश्वविद्यालयहरूले व्यावसायिक धारबाट उपयुक्त व्यावसायिक योग्यता हासिल गरेका व्यक्तिहरूलाई प्राविधिक तथा साधारण शिक्षाको उच्च अध्ययन गर्ने अवसर प्रदान गर्ने र Bridge Course को व्यवस्था गरी प्रवेशलाई सहजता प्रदान गर्ने।
 - ✓ प्रदेश सरकारले स्थानीय सरकारको परामर्शमा शिक्षा तथा तालिम प्रदायक संस्थाहरूलाई विभिन्न तहका (Layers) का मागबाट निर्देशित सीप विकासका मोडुल कोर्षहरू (कुनै तहको योग्यताको आवश्यकता पूरा) निर्माण गरी लागू गर्न सहयोग गर्ने। यसरी विकास गरेका मोडुललाई जिम्मेवार निकायबाट क्रेडिट दिने व्यवस्था मिलाउने।

घ. सुशासन, व्यवस्थापन, अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रभावकारिताका लागि नीतिगत सुझावहरू

सुशासनको मूल आधार भनेको उपयुक्त कानुनी तथा नीतिगत स्पष्टता रहनु काम, अधिकार तथा उत्तरदायित्वहरूको उचित बाँडफाँड हुनु र यी व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयनको लागी साधन, स्रोत र अधिकार सहितको उपयुक्त संस्थागत संरचनाको व्यवस्था हुनु जरुरी भएकोले सोही अनुसार सुझावहरू प्रस्तुत गरिएकोछः

क. कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्था

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमलाई समग्र रूपमा समेटेको एक प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम ऐन छाता ऐन (Umbrella Act) को रूपमा तर्जुमा गर्ने ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमलाई सरल र स्पष्ट रूपमा बुझिने बनाउन र राज्यको समग्र शिक्षासँग यसक्षेत्रलाई जोड्नका लागी शिक्षाको परिभाषामा निम्न व्यहोरा थप गर्ने:
 - ✓ माध्यमिक शिक्षा भन्नाले कक्षा नौ देखि बाह्रसम्मको शिक्षालाई सम्झनुपर्छ । माध्यमिक तहको शिक्षा निःशुल्क हुनेछ ।
 - ✓ माध्यमिक शिक्षामा साधारण र प्राविधिक धार हुनेछ ।
 - ✓ साधारण धारतर्फ साधारण, संस्कृत, गुरुकुल, गुम्बा र मदरसासमेतमा अध्ययन हुने विषयहरू समावेश हुनेछन् ।
 - ✓ प्राविधिक धारतर्फ कक्षा ९ देखि सञ्चालन हुने प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाका विषयहरू, डिप्लोमा तहका विषयहरू र कक्षा १० पछि सञ्चालन हुने १८ महिने पेशागत विषयहरू समावेश हुनेछन् ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (Technical and Vocational Education - TVE) र व्यावसायिक तालिम (Vocational Training - VT) लाई प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम ऐनमा छुट्टाछुट्टै रूपमा सम्बोधन गर्ने ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको क्षेत्रलाई स्पष्ट पार्नु जरुरी देखिएको हुँदा निम्न अनुसार स्पष्ट पार्नेः प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (Technical and Vocational Education - TVE) अन्तर्गत देहाय अनुसारका विधा तथा विषय समावेश हुनेछन्ः
 - ✓ कक्षा ९ देखि १२ (+१ वर्षको कामसंगैको तालिम सहित)को प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (सफ्ट स्किल प्रकृतिका विषयहरू)
 - ✓ माध्यमिक शिक्षा परीक्षा (कक्षा १०) पश्चात्को तीन-वर्षे प्राविधिक तथा व्यावसायिक डिप्लोमा शिक्षा (हार्ड स्किल प्रकृतिका विषयहरू)
 - ✓ माध्यमिक शिक्षा परीक्षा (कक्षा १०) पश्चातको १८ महिना अवधिको प्राविधिक शिक्षा (Technical Education in Secondary School - TECS)
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमप्रति युवाहरूको आकर्षण बढाउन र यस मार्गबाट प्रवेश गरी आफ्नो क्षमतालाई श्रम र सीपको माध्यमबाट क्रमशः निखारिदै शैक्षिक उन्नयन गर्न चाहने सक्षम व्यक्तिहरूलाई वृत्ति विकासको अवसरको मार्ग प्रशस्त गर्नका निमित्त, यस अवधि पश्चात् कक्षा ११ तहमा भर्ना हुन सक्ने र ६८.६६ प्रतिशत वा सोभन्दा बढी प्राप्ताङ्क ल्याई उत्तिर्ण भएकाहरूले सम्बन्धित डिप्लोमा तहको प्रवेश परीक्षामा सम्मिलित हुने पाउने व्यवस्था गर्ने ।

- हाल सञ्चालनमा रहेको प्राविधिक धार अन्तर्गत **कक्षा ९ देखि १२ को व्यावसायिक शिक्षा** (एक वर्षको इन्टर्नसीप सहित) र तीन-वर्षे प्राविधिक डिप्लोमाको स्तर समान गर्ने र यी दुबै धार अन्तर्गतको अध्ययन/प्रशिक्षणको गुणस्तर सुनिश्चित गरी यस धारको पहिचानलाई स्थापित गर्नका लागि, यी दुबै धारको अन्तिम परीक्षा एकै स्वायत्त निकायले लिने व्यवस्था गर्ने ।
- न्यूनतम् ३९० घण्टाको सीपमूलक तालिमलाई **व्यावसायिक तालिम (Vocational Training - VT)** को रूपमा मान्यता दिने ।
- विषयगत रूपमा फरक प्रकृतिका हुने भएकोले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिमलाई तिनीहरूको विशिष्टताको आधारमा सम्बोधन होस् भन्ने उद्देश्यले **प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (Technical and Vocational Education -TVE)** र **व्यावसायिक तालिम (Vocational Training - VT)** सम्बन्धी नीति निर्धारण, पाठ्यक्रम प्रारूप तयार पार्ने तथा जवाफदेहीताको अनुगमन जस्ता कार्य गर्न संघीय तहमा **दुई छुट्टाछुट्टै निकाय** रहने व्यवस्था मिलाउने ।
- माध्यमिक तहसम्मको सबै प्रकारको शिक्षाको पाठ्यक्रममा **जीवनोपयोगी व्यावसायिक सीप** समावेश गर्ने।
- एप्रेन्टिससीप प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको एक महत्वपूर्ण अङ्ग भएकोले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम ऐनमा एप्रेन्टिससीप तालिम (Apprenticeship Training) सम्बन्धी छुट्टै व्यवस्था गर्ने ।

(ख) संघीय सरकारका भूमिका र कार्यहरू

- राज्य संघीयता कार्यान्वयनको क्रममा रहेकोले, अव संघीय सरकारले केन्द्रिय स्तरको कार्य गर्ने र संघीय सरकारका निकायहरू आफैले कुनैपनि प्रकारले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन वा बहु-प्राविधिक विद्यालय वा व्यावसायिक तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन नगर्ने ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमका कार्यक्रमहरूको न्यूनतम गुणस्तर कायम गर्नका लागि र पाठ्य अबधि तथा पाठ्यक्रममा हुनुपर्ने न्यूनतम कुराहरूमा एकरूपताको सुनिश्चितताको लागि संघीय सरकारले केन्द्रिय स्तरबाट **पाठ्यक्रमको मानक प्रारूप (Standard Curriculum Framework)** तथा **राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रारूप (National Vocational Qualification Framework - NVQF)** तयार पारी लागू गराउने ।
- माथि उल्लेख भएको कार्य गर्न संघीय तहमा एक **राष्ट्रिय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम परिषद् (National Council for Technical and Vocational Education and Training)** रहने । यो परिषद् प्रधानमन्त्रीको कार्यालयको मातहत रहनेछ र यसको अध्यक्षता सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूले गर्नुहुनेछ र यो परिषद् प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण कार्यको लागि मुख्य निकायको रूपमा रहने । यस परिषद्मा नीति निर्माण तहमा कार्य गर्न नेपाल सरकारबाट नियुक्त उपाध्यक्ष र कार्यकारी अधिकार सहितको सदस्य-सचिव रहने व्यवस्था गर्ने । हालको प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्लाई राष्ट्रिय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम परिषद्मा रूपान्तरण गर्ने । हाल प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्मा कार्यरत शिक्षक तथा कर्मचारीहरू आवश्यकता अनुसार रूपान्तरित संरचनामा र प्रादेशिक सरकारबाट गठन हुने प्रदेशस्तरको प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्मा समायोजन हुने व्यवस्था मिलाउने ।
- संघीय तहमा **प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षक तथा प्रशिक्षक तालिम तथा अनुसन्धान संस्थान/प्रतिष्ठान (Technical and Vocational Teacher's Training and Research Academy)** रहने । हालको प्राविधिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठान (TITI) लाई प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षक तथा प्रशिक्षक तालिम तथा अनुसन्धान प्रतिष्ठानमा समायोजन गर्ने ।

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम बढी खर्चिलो प्रकृतिको हुने हुँदा यो शिक्षा/तालिमलाई आर्थिक रूपमा सबलीकरण गर्न र आर्थिक रूपमा विपन्नहरूको पहुँचलाई सहजीकरण गर्नका लागि समेत संघीय तहमा **राष्ट्रिय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम कोष** (National Technical and Vocational Education and Training Fund) रहने। यस कोषमा संघीय सरकारले उपलब्ध गराएको रकम जम्मा हुनेछ र यस कोषबाट संघीय सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय निकायलाई प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम प्रदान गर्नका लागि सहयोग पुऱ्याउने। यस कोष सञ्चालनको लागि कार्यबिधि बनाई लागू गर्ने।
- संघीय तहमा **श्रम बजार सूचना प्रणाली** (Labor Management Information System - LMIS) रहने र यसमा स्थानीय तथा प्रदेश सरकारले सम्बन्धित तथ्याङ्क तथा सूचनाहरू उपलब्ध गराउने।
- संघीय तहले जवाफदेहिताको **अनुगमन** (Monitoring) तथा प्रदेश तथा स्थानीय तहले सञ्चालन गरेका कार्यक्रमहरूको आवश्यकता अनुसार मूल्याङ्कन (Evaluation) गर्ने।
- राष्ट्रियस्तरको एक स्वायत्त **प्रत्यायन** (Accreditation) निकाय – **राष्ट्रिय प्रत्यायन समिति** (National Accreditation Board) केन्द्रमा रहने र कामको बोझ र आवश्यकतानुसार प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम ऐन जारी भएको ५ वर्षपछि प्रादेशिक वा स्थानीय तहमा पनि शाखाको रूपमा यस समितिले आफ्नो कार्यलाई विस्तार (Extension) गर्न सक्ने। देशभित्र (प्रदेश वा स्थानीय तहमा) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम सञ्चालन गर्न स्वीकृति पाएका कुनै पनि प्रकारका संस्थाहरूले अनिवार्य रूपमा प्रत्यायन प्रमाणपत्र लिएर मात्र कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने। यस व्यवस्थाले न्यूनतम मापदण्ड पूरा नगरेका शैक्षिक/प्रशिक्षण संस्थाहरू सञ्चालनमा आउन रोक लगाउने र गुणस्तरको सुनिश्चितता प्रदान गर्ने।

(ग) **प्रादेशिक सरकारको भूमिका र कार्यहरू**

- राष्ट्रिय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम परिषद्ले तयार पारेको पाठ्यक्रमको मानक प्रारूप (Standard Curriculum Framework) तथा राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रारूप (National Vocational Qualification Framework - NVQF) अन्तर्गत रही प्रदेश तहले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमका पूर्ण पाठ्यक्रमहरू बनाई आफ्नो प्रदेश अन्तर्गतका संस्थाहरूमाफत प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाउने।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका लागी निजी क्षेत्रलाई प्रभावकारी र व्यवस्थित रूपमा परिचालन गर्न आवश्यक नीति नियमहरू प्रदेश सरकारले बनाउने। यस सम्बन्धी नीति नियमहरू बनाउँदा सार्वजनिक निजी साझेदारी (Public Private Partnership) को अवधारणालाई कार्यान्वयनमा ल्याउने तर्फ पनि प्रादेशिक सरकारले ध्यान दिने।
- माथि पहिलो बुँदामा उल्लेख भएको उद्देश्य प्राप्तिका लागि प्रत्येक प्रदेश सरकारले आफू मातहतको **प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम परिषद्** गठन गर्ने।
- संघीय कानूनसँग नबाझिने गरी प्रत्येक प्रादेशिक सरकारले **प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम ऐन** बनाई आफ्नो प्रदेशभित्र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याउने।
- प्रदेशभित्र कार्यक्रम सञ्चालनको स्वीकृति पाएका कुनै पनि शिक्षण/प्रशिक्षण संस्थाले कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु अघि अनिवार्य रूपमा राष्ट्रिय प्रत्यायन समितिबाट प्रत्यायन प्रमाणपत्र प्राप्त गरेको हुनुपर्ने व्यवस्था मिलाउने।

- प्रत्येक प्रदेशका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम परिषद्को मातहतमा एक स्वतन्त्र **परीक्षा नियन्त्रकको कार्यालय** (Office of the Controller of Examination) रहनेछ जसले आफ्नो प्रदेशभित्र संचालित कार्यक्रमहरूको परीक्षा सम्बन्धी कार्यक्रम बनाउने, परीक्षा सञ्चालन गर्ने, नतिजा प्रकाशन गर्ने र प्रमाणपत्र दिने कार्यहरू गर्ने ।
- प्रत्येक प्रदेशमा कम्तिमा एक **नमूना बहु-प्राविधिक विद्यालय** स्थापना गर्ने । स्रोत र साधन तथा भौतिक पूर्वाधारको उपलब्धता र बिद्यार्थीको मागको अवस्था हेरी आवश्यकताअनुसार जिल्लास्तरमा पनि बहु-प्राविधिक विद्यालयहरू स्थापना तथा सञ्चालन हुन सक्ने ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम ऐन जारी भएको ५ वर्षपछि प्रदेश सरकारले आवश्यक देखेमा प्रादेशिक तहमा पनि प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षक तथा प्रशिक्षक तालिम तथा अनुसन्धान केन्द्र (Technical and Vocational Teacher's Training and Research Center) स्थापना हुन सक्ने ।
- **प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम कोष** (National Training Fund)को व्यवस्था प्रदेश सरकारले पनि क्रमशः गर्दै जाने । यस कोषमा ५०% रकम केन्द्रिय सरकारबाट प्राप्त हुने र ५०% रकम प्रादेशिक सरकारले जम्मा गर्ने । एक कार्यबिधि बनाई प्रदेश सरकारले यस कोष सञ्चालन गर्ने ।
- संघीय तहमा रहेको **श्रम बजार सूचना प्रणाली** (Labor Management Information System - LMIS) मा प्रदेश सरकारले सम्बन्धित तथ्याङ्क तथा सूचनाहरू उपलब्ध गराउने ।
- प्रदेश सरकारले आफ्नो प्रदेशभित्र सञ्चालनमा रहेको कार्यक्रम कार्यान्वयनको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन (Monitoring & Evaluation) गर्नेछ र प्रादेशिक सरकारले प्रदेशभित्र सञ्चालनमा रहेको कार्यक्रम कार्यान्वयनको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न केन्द्रिय सरकारले चाहेको बखत आवश्यक समन्वय र सहयोग गर्ने ।

(घ) स्थानीय सरकारको भूमिका र कार्यहरू

- स्थानीय तहले आफ्नो आवश्यकता अनुसार पाठ्यक्रमको मानक प्रारूपले निर्धारण गरेको परिधिभित्र रही, यो नीति पारित भएको पाँच (५) वर्षपछि प्रदेश तहको पूर्वस्वीकृति लिएर आफ्नो क्षेत्रभित्र व्यावसायिक तालिमका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न सक्ने ।
- प्रत्येक स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्रभित्र त्यस क्षेत्रको बजारको माग अनुरूपको कम्तीमा एउटा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको कार्यक्रम आवश्यक श्रोत र साधन तथा भौतिक पूर्वाधारको उचित व्यवस्थापन गरी सञ्चालन गर्नसक्ने । यसरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा संघीय र प्रादेशिक कानून अनुसार आवश्यक हुने सबै प्रक्रियाहरू पूरा गरेको हुनपर्ने र आवश्यक सञ्चालन स्वीकृतिहरू प्राप्त गरेको हुनुपर्ने ।
- आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालन हुने प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमसम्बन्धी कार्यहरूलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी ढंगबाट कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न र आवश्यकता अनुसार केन्द्र तथा प्रदेशमा समन्वय गर्नका लागि, प्रत्येक स्थानीय सरकारले आवश्यक जिम्मेवारी र बजेट समेतको व्यवस्था गरी यौटा छुट्टै **प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम शाखा र विभाग** स्थापना गर्ने । यस शाखाले निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित व्यावसायिक तालिम (Vocational Training - VT) प्रदायक संस्थालाई अनुमति प्रदान गर्ने र तिनीहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।

- **प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम कोष** (National Training Fund)को व्यवस्था स्थानीय सरकारले समेत क्रमशः गर्दै जाने र यस कोषमा ५०, ३० र २० प्रतिशतको अनुपातमा संघीय, प्रदेश र स्थानीय सरकारबाट प्राप्त रकम जम्मा हुने । एक कार्यविधि बनाई स्थानीय सरकारले यस कोष सञ्चालन गर्ने ।
- व्यावसायिक तालिमका लागि निजी क्षेत्रलाई प्रभावकारी र व्यवस्थित रूपमा परिचालन गर्न आवश्यक नीति नियमहरू स्थानीय सरकारले बनाउन सक्ने । यस सम्बन्धी नीति नियमहरू बनाउँदा सार्वजनिक निजी साझेदारी (Public Private Partnership) को अवधारणालाई कार्यान्वयनमा ल्याउनेतर्फ पनि स्थानीय सरकारले ध्यान दिने ।
- संघीय र प्रादेशिक तहमा रहेको **श्रम बजार सूचना प्रणाली** (Labor Management Information System - LMIS) मा स्थानीय सरकारले सम्बन्धित तथ्याङ्क तथा सूचनाहरू उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाउने ।

ड. अनुसन्धान, नवप्रवर्द्धन र सूचना व्यवस्थापन प्रभावकारिताका लागि नीतिगत सुझावहरू

निरन्तर तथ्यपरक अध्ययन अनुसन्धान, नवप्रवर्तन क्रियाकलाप र उद्यमशीलताको विकासले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीपमूलक तालिमको क्षेत्रगत सुधार र विकास गर्न मद्दत पुग्दछ, जसबाट मुलुकमा संवृद्धि र सामाजिक-आर्थिक परिवर्तन ल्याउन सहयोग हुन्छ । त्यसैले अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता सम्बन्धी गर्नु पर्ने कार्यहरू सुझावहरूको रूपमा तल प्रस्तुत भएका छन् ।

अध्ययन अनुसन्धान

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम प्राप्त क्षमतावान युवाशक्तिलाई स्वदेशमा टिकाई राख्न अध्ययन अनुसन्धान कार्यहरू विस्तार गर्नुको साथै प्रतिभा प्रवर्द्धन र उद्यमशीलता विकासको लागि जनशक्ति विकास, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता केन्द्रको स्थापना र सञ्चालन गरिनु आवश्यक भएको छ । तसर्थ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम क्षेत्रको निरन्तर समग्र विकासको लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय गरी तिनै तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम सम्बन्धी जनशक्तिको सक्षमता विकास गर्ने, अध्ययन अनुसन्धान गर्ने, उद्यमशीलता विकास गर्ने र नवप्रवर्तन प्रवर्द्धन गर्ने जनशक्ति विकास, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता केन्द्र (Human Resource Development, Research, Innovation and Entrepreneurship Centre) स्थापना गर्ने ।
- जनशक्ति विकास, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता विकास केन्द्रलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता कोष (Human Resource Development, Research, Innovation and Entrepreneurship Fund) को व्यवस्था गर्ने । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम क्षेत्रलाई अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता मार्फत परिष्कृत र प्रभावकारी बनाउन संघ, प्रदेश र स्थानीय तहहरूमा यस कोष रहने । संघीय तहमा स्थापना हुने राष्ट्रिय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम सम्बन्धी अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता कोषमा राष्ट्रिय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम कोषबाट १० प्रतिशत रकम रुपान्तरण गरी जनशक्ति विकास, अध्ययन, अनुसन्धान नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न प्रयोग हुनेछ । यस कोषको सञ्चालनको लागि कार्यविधि बनाई लागू गर्ने । यसैगरी प्रदेश तहहरूमा र स्थानीय तहहरूमा क्रमशः प्रदेश प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम सम्बन्धी अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता कोष र स्थानीय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम सम्बन्धी अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता कोषहरू रहने । प्रदेश तहमा रहने यस कोष निर्माण राष्ट्रिय कोषबाट प्राप्त र आफ्नै स्रोतबाट जम्मा हुने रकमबाट बन्दछ । सञ्चालन भने कोष सञ्चालन कार्यविधि अन्तर्गत हुने । यस्तै स्थानीय तहको कोषमा

संघ र प्रदेश बाट प्राप्त रकम, आफ्नो स्रोतबाट जम्मा हुने रकम, स्थानीय तहका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम प्रदायकको संस्थाहरूबाट आफ्नो बजेटको ५ प्रतिशत रकम प्राप्त हुने गरी प्रोत्साहन गर्ने । यसको सञ्चालन पनि कार्यविधि अनुसार हुने । स्थानीय तहमा सञ्चालित हुने प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम सम्बन्धी अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता केन्द्रित कार्यक्रमहरू र क्रियाकलापहरूमा कोषको रकमको उपयोग गर्ने ।

- अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता केन्द्रले अध्ययन अनुसन्धान पछि आएको नतिजा प्रतिवेदनको रूपमा तयार पारी वार्षिक रूपमा अनिवार्य र आवश्यकता अनुरूप अर्धवार्षिक वा त्रैमासिक रूपमा पूर्वाधारहरूको अवस्था, शिक्षक र शिक्षणको अवस्था, शिक्षण शुल्कको अवस्था, पाठ्यक्रम सुधारको साथै सम्बन्धित क्षेत्रको नीतिगत, व्यवस्थापन र व्यावसायिक पक्षको सुधारको लागि आवश्यक सुझाव सहित प्रतिवेदन आ-आफ्नो सम्बन्धित तोकिएको निकायमा पेश गर्ने । यस केन्द्रले सूचनाहरू दिन अनलाइन सेवा, मोवाइल एप्स जस्ता प्रविधिको पनि प्रयोग गर्ने ।
- अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता केन्द्रले विद्यार्थी र प्रशिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने हेतुले पाठ्यपुस्तक तयार पार्ने, स्रोत पुस्तकहरू तयार पार्ने, डिजिटल स्रोतपुस्तक र जानकारीहरू तयार पारी उपलब्ध गर्ने ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम क्षेत्रमा लागेका अनुसन्धानकर्मीहरू, प्रशिक्षकहरू, व्यवस्थापकहरू र विद्यार्थीहरूलाई विषय मिल्दो र सिक्नलायक ठाउँहरूको भ्रमणको आदानप्रदान गर्ने, अनुभव साटासाट गर्ने, थप सीपलाई प्रशिक्षित हुने अवसर प्रदान गर्ने अनुकूल वातावरण मिलाउने ।
- प्रत्येक प्रदेशमा कम्तीमा एक ओटा पर्ने गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका विषयगत प्रयोगशाला सहित मर्मत संभारको सुविधायुक्त प्रदेशस्तरको अनुसन्धानशालाहरू स्थापना गर्ने ।
- प्रत्येक स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम सञ्चालन गरिरहेका प्रदायक संस्थाहरू सबैको सहकार्यमा प्राविधिक प्रयोगशाला, सामुदायिक अस्पताल, प्रविधिक पुस्तकालयसहित अध्ययन केन्द्र जस्ता सबै सरोकार समूह र सर्वसाधारणलाई उपयोगी हुन सक्ने पूर्वाधार निर्माण र सञ्चालन सार्वजनिक र निजी (समुदाय र सरकारी समेत) क्षेत्रको सहकार्यमा गर्न पहल गर्ने । प्रदेशले सञ्चालनमा ल्याउने नमुना बहु-प्राविधिक महाविद्यालयमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम सम्बन्धी जनशक्ति विकास, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता केन्द्र समेत स्थापना गरी उत्कृष्टता केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने ।
- विदेशमा रहेका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम प्राप्त प्रशिक्षित नेपालीहरूलाई नेपालमा नै फर्काएर उचित स्थान वा रोजगारी वा उद्यमशीलतातर्फ अगाडि बढ्न प्राथमिकता र प्रोत्साहन साथ प्रयास गर्ने ।
- प्रशिक्षणको क्रममा विद्यार्थीले प्रोजेक्टको रूपमा तयार पारेका उत्कृष्ट बस्तुहरूलाई प्रत्येक स्थानीय तहहरूमा सार्वजनिक निजी साझेदारी मार्फत संग्रहालय निर्माण गरी संग्रहित गर्ने र प्रदर्शनी गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमबाट प्रशिक्षित महिला, युवा, अल्पसंख्यक, लोपउन्मुख, पिछडिएका समुदाय, जनजातीहरूलाई निश्चित मापदण्डका साथ अध्ययन, अनुसन्धानका अवसर सृजना र वृत्तिविकास कार्यक्रममा प्राथमिकताका साथ प्रोत्साहित गर्ने ।
- सुधारगृहमा रहेका बन्दीहरूलाई सकारात्मक र सिर्जनात्मक ढङ्गले उत्पादनशील जनशक्तिको रूपमा आत्मनिर्भर बन्नसक्ने नागरिक बनाउने अभियानमा समाहित गर्न विशेष सीप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।

सूचना व्यवस्थापन

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तालिम क्षेत्रमा काम गरीरहेका संघसंस्थाहरूले निश्चित ढाँचाको डिजिटल प्रतिवेदन अनलाइन मार्फत चौमासिक रूपमा पेश गर्नुपर्ने प्रणाली विकास गरी एकीकृत रूपमा डिजिटल तथ्याङ्क संकलन गर्ने प्रणाली राष्ट्रिय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम तथ्याङ्क केन्द्र तथा डाटा रिक्भरी सेन्टर स्थापना गरी तथ्याङ्कको आवश्यकता विश्लेषण सहित सर्वसुलभ रूपमा तथ्याङ्क र विश्लेषण प्रतिवेदन प्रदेश र स्थानीय तहहरूलाई उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाउने । आवश्यकताअनुसार तथ्याङ्क केन्द्रलाई प्रदेश र स्थानीयतहमासमेत विस्तारित गर्न सकिने ।
- संघ, प्रदेश र स्थानीय तिनै तहमा रोजगार सूचना केन्द्रमार्फत श्रम बजार सूचना प्रणाली विकास गरी तथ्याङ्क र सूचना संकलन गराउने । प्रदेशलाई स्थानीय तहहरूले र संघीय तहलाई प्रदेशहरूले तथ्याङ्क र सूचना संकलन गर्न मद्दत गर्ने व्यवस्था मिलाउने । संघीय तहले अन्तराष्ट्रिय श्रम बजारको सूचनाहरू पनि संकलन र विश्लेषण गरी आएको नतिजा र आवश्यक सूचनाहरू प्रदेशहरू र स्थानीय तहहरूलाई उपलब्ध गराइने प्रणालीको विकास गर्ने । यसबाट सीपयुक्त जनशक्तिको मागको नियमित प्रक्षेपण गर्न सकि आवश्यक व्यवस्था मिलाउन, कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने सम्बन्धमा नीतिगत रूपमा निर्णय गर्न सहयोग मिल्दछ । यसबाट उपयुक्त जनशक्ति उत्पादन गर्न र रोजगारीको प्रत्याभूति गर्न पनि सहज हुन्छ । यसको समग्र प्रभावले मुलुकको आर्थिक-सामाजिक रुपान्तरणमा मद्दत पुग्दछ ।
- नेपालको विभिन्न स्थानमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम प्रदायक संघ संस्थाहरूलाई जि.आइ.एस. प्रणाली मार्फत नक्साङ्कन गरी नीतिगत निर्णयलाई सहयोग पुग्नेगरी सूचना व्यवस्थापन प्रणालीको विकास गर्ने । यस प्रकारको प्रणाली संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा सहकारीकात्मक सहकार्य गर्दै स्थापना गर्ने ।
- संघीय स्तर र प्रदेश स्तरमा स्थापना हुने जनशक्ति विकास, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता केन्द्रले सूचना र प्राविधिको माध्यममार्फत संघीय तहले प्रदेश तहलाई र प्रदेश तहले स्थानीय तहहरूलाई अध्ययन अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता विकास गर्ने सम्बन्धमा संस्थागत अभिवृद्धिमा मद्दत पुऱ्याउन आवश्यक जानकारी, छलफल र अन्तरकृयाहरू सञ्चालन गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने ।
- सूचना प्रणालीमा आधारित रोजगार सूचना केन्द्रको विकास तीनै तहमा गर्ने । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम सम्बन्धी सूचनाहरू, रोजगारीको अवसर सम्बन्धी सूचना, वैदेशिक रोजगारीमा जाने आवश्यक सूचना, रोजगारदाता सम्बन्धित जानकारीहरू सीपयुक्त जनशक्तिको विवरण, उद्यमशीलता सम्बन्धी जानकारी, नवप्रवर्तन सम्बन्धित क्रियाकलापहरू आदि बारेमा जानकारीमूलक वेवसाइट निर्माण, टिभी तथा रेडियोमा जानकारीमूलक कार्यक्रमहरू, पत्रपत्रिका प्रकाशन, लेख रचना प्रकाशन गरी सूचना प्रवाह सम्बन्धित सबैमा हुने गरी व्यवस्था मिलाउने ।

नवप्रवर्तन

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तालिम प्राप्त गरी उद्यमशीलता र नवप्रवर्तनात्मक सक्षमता विकास गर्दै आर्थिक सामाजिक विकासमा युवा सहभागिता अभिवृद्धि गर्न राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरमा उदाहरणीय तथा अन्वेषणात्मक कार्य गरी समाजमा योगदान पुर्याएका युवा र महिलालाई राज्यबाट पुरस्कृत र सम्मान गर्ने व्यवस्था अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता केन्द्र मर्फत मिलाउने ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम सञ्चालन नेपाल उद्योग वाणीज्य संघ, नेपाल उद्योग परिसंघ, मिल्ने प्रकृतिका उद्योग व्यवसायी एवम् संघसंथाहरूसँग सहकार्य गरी औद्योगिक र व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम दिने कार्यक्रमहरू गरी सक्षम र दक्ष जनशक्ति निर्माण गर्ने, उद्यमशीलता विकास गर्ने कार्य गर्ने ।

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम प्रदायक संघ संस्था सबैको सञ्जाल निर्माण गर्दै उपयुक्त वातावरण सिर्जना गरी अध्ययन अनुसन्धान संयुक्त रूपमा गर्ने, एक आपसमा अनुभव साटासाट गर्ने, भ्रमणहरू आदानप्रदान गर्ने, संयुक्तरूपमा उद्यमशीलता र नवप्रवर्तनात्मक क्रियाकलापहरू गर्ने, प्रशिक्षक र विद्यार्थीहरू आदानप्रदानगर्ने एवम् एक आपसमा सहयोग र सद्भाव बढाउने क्रियाकलापलाई प्रोत्साहन गरिने व्यवस्था मिलाउने ।

च. दिगो लगानीका आधारहरू विकास गर्नका निम्ति नीतिगत सुझावहरू

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम क्षेत्रमा लगानी बढाउनु पर्दछ । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको लागि आवश्यक पर्ने रकम विभिन्न स्रोतबाट प्रवाह हुने गर्दछ । तल केही उल्लेख्य स्रोतहरूको बारेमा चर्चा गरिएको छ ।

- शिक्षण संस्था वा तालिम प्रदायक निकायहरूले सरकारका निकायहरूबाट सोझै कार्यक्रम बजेट वा अनुदान प्राप्त गर्न सक्ने । यस्ता निकायहरूले व्यक्तिगत प्रचलित कानूनको अधीनमा रही शुल्क पनि लिन सक्ने । अन्य सहयोग पनि लिन सक्ने वा पाउने ।
- सरकारले विद्यार्थीलाई शैक्षिक ऋण वा भौचर दिने प्रणाली पनि व्यवहारमा ल्याएको पाइन्छ । यस्तो पद्धति वा विधीलाई मागमा आधारित विधि पनि भन्ने गरिन्छ । यस्तो अनुदान रकम केही रकम व्यक्तिलाई छात्रवृत्तिको रूपमा र केही रकम शैक्षिक संस्थालाई दिएर पनि मिश्रित प्रणाली अपनाउन सकिन्छ । शैक्षिक संस्थालाई कुनै न कुनै प्रोत्साहनले पनि विद्यार्थीलाई भर्ना गर्न वा तालिम दिन सहयोग पुग्न सक्छ । सरकारले संस्थालाई कुन तरिकाले रकम उपलब्ध गराउँछ भन्ने विषयले सक्षमता एवम् प्रभावकारितामा प्रभाव पर्दछ । रकमको स्रोत के हो, रकम प्रवाह कसरी गरिन्छ, रकम के का लागि प्रवाह गरिन्छ, र समग्र रकमको व्यवस्थापन के कसरी गरिन्छ भन्ने जस्ता विषयले ठूलो अर्थ राख्दछ । यसलाई नै वित्त भनिन्छ । प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका सम्बन्धमा पूर्वाधार, प्रयोगशाला, उपकरण र प्रशिक्षकको व्यवस्था गर्नमा ठूलो रकमको आवश्यकता पर्छ । एक पटकको लागि निश्चित लागतले मात्र नपुगेर सञ्चालन खर्च पनि साधारण शिक्षामा भन्दा यसमा बढि लाग्दछ । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम एकलै अगाडि बढ्न सक्दैन । बजारको माग अनुसारको उत्पादन, उक्त उत्पादन गर्नका लागि आवश्यक जनशक्ति र उक्त जनशक्ति आपूर्ति गर्न सक्ने शिक्षालयको सम्बन्धबाट यो क्षेत्र अगाडि बढ्न सक्छ ।

शिक्षालयहरूलाई अनुदान प्रदान गर्नका लागि विभिन्न ढाँचाहरू प्रयोगमा ल्याउने गरिएको पाइन्छ । सार्वजनिक स्रोतको पारदर्शिता र शिक्षालयहरूलाई आश्रित हुन नपरोस् भन्नका लागि पनि अनुदानमा प्रयोग गरिने चलहरू (Variables) र यसबाट बनेको सूत्रलाई सार्वजनिक गर्नु जरुरी छ । अनुदान प्रदान गर्नका लागि उपयोगी हुने चलहरू देहाय बमोजिम हुनसक्ने ।

- तलब भत्ता
- सञ्चालन खर्च
- विद्यार्थीको बसाइ खुवाइ खर्च
- विद्यार्थीको अध्ययन गर्ने विषयको विशेषता

शिक्षालयलाई अनुदान उपलब्ध गराउँदा देहायकामध्ये कुनै आधारमा प्रदान गर्न सकिने । अन्य मुलुकको अनुभवका आधारमा प्रति विद्यार्थी लगानी उपयुक्त हुने । यस्ता अनुदान प्रणालीको प्रयोग गर्न शिक्षालयलाई स्वायत्तता दिने । साथै सबै शिक्षालयको आन्तरिक लगानीको अवस्था न्यूनतम मात्रामा सुनिश्चित गर्ने । आन्तरिक लगानीको अवस्था फरक फरक देखिएमा अर्थात् न्यूनतम पूर्वाधार र अन्य सिकाइ सहयोगी वातावरण सुनिश्चित गर्न नसकिएमा अहिलेको जस्तो मिश्रित ढाँचामा आधारित अनुदान प्रणाली उपयुक्त हुने । सबै

शिक्षालयमा न्यूनतम अवस्थाको सुनिश्चितता र संस्थागत स्वायत्तता सुनिश्चित गरिसके पछि मात्र प्रति विद्यार्थी अनुदान प्रणाली कार्यान्वयनमा ल्याउन सहज हुने । शिक्षालयहरूलाई अनुदान प्रणाली उपलब्ध गराउन देहायमध्ये कुनै पनि ढाँचा उपयुक्त हुने ।

- मिश्रित ढाँचामा आधारित एकमुष्ट अनुदानमा प्रणाली
- मिश्रित ढाँचामा आधारित मिश्रित अनुदान प्रणाली
- प्रति विद्यार्थीमा आधारित अनुदान प्रणाली
- प्रति उत्तीर्ण विद्यार्थीमा आधारित अनुदान प्रणाली
- प्रति घण्टा तालिम लागतमा आधारित अनुदान प्रणाली
- प्रति विद्यार्थी तालिम घण्टा लागतमा आधारित अनुदान प्रणाली

अनुसूची ६

प्रादेशिक तहमा गरिएका अन्तरक्रियाबाट प्राप्त बिषयगत सुझावहरू

बिषयगत क्षेत्र	प्राप्त सुझावहरू	छलफल भएको स्थान
पहुँच, समता र सहभागिता	<ol style="list-style-type: none"> १. ४५ पल्ट तालिम लिएको होइन, नागरिकता ४५ पटक प्रयोग भएको छ । २. ४० जना स्वास्थ्य, ४८ इन्जिनियरिङ, ३० जना रेडियोलोजी पठाउछौं यो कोटा बढाउने काम भयो भने छात्रवृत्ती को कोटा बढाउछौं । ३. दुर्गमका लागि आवासिय सुविधा सहित तालिममा सहभागी गराउनु पर्ने । ४. सम्भाव्यता हेरेर मात्र यसको विस्तार गर्नु पर्ने/ साथ साथै क्षमता पनि चाहिन्छ । ५. ग्रामिण क्षेत्रसम्म TVET कार्यक्रमको पहुँच पुग्नु पर्ने र गुणस्तरिय कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नसकिएमा प्राविधिक शिक्षाका कार्यक्रमहरूले प्रतिफल दिन नसक्ने । ६. हाल सम्म प्राविधिक धार तर्फका विद्यालयहरूमा एक वा सिमित मात्रामा मात्र कार्यक्रम सञ्चालन गर्न दिइएकोमा दुई वा दुई भन्दा बढि कार्यक्रम पनि सञ्चालन गर्न दिनु पर्ने । 	प्रदेश नं. १ विराटनगर
	<ol style="list-style-type: none"> ७. प्रत्येक स्थानीय तहमा न्यूनतम एकवटा प्राविधिक शिक्षालय सञ्चालन हुनुपर्ने । ८. ग्रामिण क्षेत्रसम्म TVET कार्यक्रमको पहुँच पुग्नु पर्ने र गुणस्तरिय कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नसकिएमा प्राविधिक शिक्षाका कार्यक्रमहरूले प्रतिफल दिन नसक्ने । ९. हाल सम्म प्राविधिक धार तर्फका विद्यालयहरूमा एक वा सिमित मात्रामा मात्र कार्यक्रम सञ्चालन गर्न दिइएकोमा दुई वा दुई भन्दा बढि कार्यक्रम पनि सञ्चालन गर्न दिनु पर्ने । १०. कक्षा १० को परीक्षामा D भन्दा कम ग्रेड पाइन्ट ल्याउने विद्यार्थीहरूले माथिल्लो कक्षा पढन नपाउने भएको कारण उनीहरूलाई प्राविधिक शिक्षामा आकर्षित गर्ने नीति तय गर्नुपर्ने । ११. क्षमता विहिन र लक्षित वर्गमा केन्द्रित हुनेगरी प्राविधिक शिक्षालय एवम् प्राविधिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने । 	प्रदेश नं. २ जनकपुर
	<ol style="list-style-type: none"> १२. विभिन्न प्रकारका तालिम एउटै व्यक्तिले लिनु नहुने १३. सबै स्थानीय तहमा प्राविधिक शिक्षा सञ्चालन नगर्ने १४. कमजोर पालिकालाई विशेष जोड दिएर विद्यालय खोल्नु पर्ने । १५. नसक्नेलाई निशुल्क पढाउने र सक्नेलाई शुल्क लिनु पर्ने । 	प्रदेश नं. ३ हेटौंडा
	<ol style="list-style-type: none"> १६. हाल सञ्चालन भएका संस्थाहरू यथेष्ट छन, थप सम्बन्धन दिनु हुँदैन । १७. गरिबीको परिचय पत्र प्राप्त जेहेन्दार युवालाई छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने र शुल्क तिर्नसक्नेलाई लागत आपूरणको सिद्धान्तलाई आधार लिने । १८. सबैभन्दा बढी युवाहरू वैदेशिक रोजगारीमा किन जान चाहन्छन्, वैदेशिक रोजगारीमा जाने प्रत्येक युवालाई सीप सम्बन्धी तालिम अनिवार्य गर्नुपर्छ । १९. आधारभूत सीपसम्बद्ध तालिम लिएर दक्षता हासिल गरेका शिल्पी र कामदार स्वदेशमा नै उपलब्ध हुनसके स्थानीय अर्थतन्त्र सबल बन्न सक्छ । २०. व्यावसायिक विश्वविद्यालय नै खोल्ने हो कि प्राविधिक विश्वविद्यालयको व्यवस्था गर्नुपर्ने हो कि ? 	प्रदेश नं. ४ पोखरा

	<p>२१. समावेशी नीति उपयुक्त छ, तर गुणस्तर, सान्दर्भिकता र समतामूलक बिनाको विस्तारको औचित्य छैन । नक्साङ्कनको कुरा सहानीय छ ।</p> <p>२२. आवश्यकता पहिचान नगरी कृषि विषयधारको स्वीकृति दिइएको पाइयो । कतिपय ठाउँमा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमका फरक धार भएका विद्यालयको कार्यब्रमम भालुको कम्पट बनेका छन् । योग्यता पुगेका प्रशिक्षक उपलब्ध हुँदैनन् । तलब ज्यादै न्यून छ । प्रशिक्षक तयार पार्ने संस्था पनि छैनन् । आर्थिक स्रोत जुटाउन पनि कठिन छ ।</p> <p>२३. प्राविधिक शिक्षाका कार्यब्रममको अध्ययन गरी पेशागत छनोट प्रादेशिक/जिल्लास्तरीय आवश्यकता र अवसर अनुकूल हुनसक्छ । माग हुने बित्तिकै विश्वास गर्नु उपयुक्त छैन ।</p> <p>२४. प्रदेश मा नमुना बहुप्राविधिक शिक्षालय, जिल्लामा बहुप्राविधिक शिक्षालय र निर्वाचन क्षेत्रमा प्राविधिक शिक्षालय र स्थानीय तहमा सीप विकास केन्द्र, तालिम केन्द्र हुनुपर्दछ ।</p> <p>२५. विकासका परियोजनाका साथ जनशक्ति विकास योजना पनि आउनुपर्न्यो । सोही अनुसारको जनशक्ति विकासमा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम का संस्थाहरू सक्रिय हुनु पर्न्यो ।</p>	
	२६. CTEVT बाट प्रदान गरिएका प्राविधिक शिक्षा सामुदायिक विद्यालयको भन्दा महङ्गो रहेको छ ।	प्रदेश नं. ५ बुटवल
	<p>२७. छात्रवृत्तिको संख्या बढाउनुपर्ने ।</p> <p>२८. प्राविधिक शिक्षा गरिखाने शिक्षा भएकोले यसको आवश्यक छ तर यो शिक्षा अति महङ्गो भएकोले लक्षित वर्ग समेटिन सकेको छैन ।</p> <p>२९. प्रत्येक स्थानीय तहमा TVET आवश्यक छ ।</p> <p>३०. छात्रवृत्तिको संख्या बढाउनुपर्ने</p> <p>३१. प्राविधिक शिक्षा गरिखाने शिक्षा भएकोले यसको आवश्यक छ तर यो शिक्षा अति महङ्गो भएकोले लक्षित वर्ग समेटिन सकेको छैन ।</p> <p>३२. प्रत्येक स्थानीय तहमा TVET आवश्यक छ ।</p>	प्रदेश नं. ६ सुर्खेत
	<p>३३. हरेक स्थानीय तहमा बहुप्राविधिक खालको निकाय र संस्था आवश्यक छ,</p> <p>३४. प्रादेशिक रुपमा विस्तार हुनुपर्ने,</p> <p>३५. छोटो अवधिको तालिम व्यवस्थापन तथा सञ्चालनको जिम्मेवारी स्थानिय तहलाई दिनुपर्ने,</p> <p>३६. प्राविधिक शिक्षा सवै प्रदेशमा हुनुपर्ने,</p> <p>३७. सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा सञ्चालन गर्दा व्यक्तीको मनोवल बढेको छ । उत्पादनबाट उद्योगी लाभान्वित भएका छन्,</p> <p>३८. गुणस्तर भएन अनुगमन गर्ने काम भएन,</p> <p>३९. प्रत्येक तहमा प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षाको विस्तार कसरी सुनिश्चित गर्ने ।</p>	प्रदेश नं. ७ धनगढी
गुणस्तर र सान्दर्भिकता	<p>४०. प्राज्ञिक विधा र छोटो अवधिको तालिम</p> <p>४१. प्राविधिक शिक्षाको नेतृत्व प्राविधिक जनशक्तिले गर्नुपर्छ ।</p> <p>४२. परीक्षा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्डमा राख्नुपर्छ ।</p> <p>४३. राम्रा विद्यार्थीलाई प्राविधिक शिक्षामा ल्याउनु पर्न्यो ।</p> <p>४४. प्रत्येक स्थानीय तहमा तालिम केन्द्र चल्दैन ।</p> <p>४५. रोजगारी र न्यूनतम सेवा सुविधा सुनिश्चित हुनुपर्ने ।</p> <p>४६. Quality Education नियममा कडाइ गर्नु पर्ने ।</p>	प्रदेश नं. १ विराटनगर

	<p>४७. सामुदायिक विद्यालयको पूर्वाधार, क्षमता र सिप मन वलियो बनाउनु पर्ने ।</p> <p>४८. प्राविधिक धार कक्षा ९ देखि १२ कक्षासम्मको पाठ्यक्रम सिभिल इन्जिनियरिङ्गको BE को Course सँग मिल्ने देखियो ।</p> <p>४९. छोटो अविधिको तालिम अद्यावधिक गर्नुपर्ने</p> <p>५०. नीतिगत रूपमा स्पष्ट हुनुपर्ने र आवश्यकताको आधारमा हुनुपर्ने ।</p> <p>५१. प्रशिक्षकको सूची तयार गर्ने र आवश्यक स्थानमा ३ दिन भित्र पठाउने व्यवस्था हुनुपर्ने ।</p> <p>५२. रोजगारमुलक शिक्षा तथा तालिमको आवश्यकता रहेको ।</p> <p>५३. तालिम प्रदायक र रोजगारदाता बीच समन्वय गर्न कठिन भएको</p> <p>५४. १०० वेडको अस्पताल आवश्यक हुने नियम व्यवहारिक भएन, तसर्थ ५० वेडमा घटाउनु पर्ने ।</p>	
	<p>५५. प्राविधिक कार्यक्रमको गुणस्तर खस्किएको र सान्दर्भिकतामा कमी आएको छ । साधारण शिक्षकहरूले कक्षा लिने गरेको, बजार माग भन्दा बढि उत्पादन भएको हुँदा बेरोजगार एवम् न्यून तलवमा रोजगार गर्नुपर्ने बाध्यता छ । अब वन्ने प्राविधिक शिक्षा नीतिले यस समस्यालाई संवोधन गर्न सक्नु पर्दछ ।</p> <p>५६. प्रत्येक प्राविधिक शिक्षालयमा Technical Principal को व्यवस्था हुनु आवश्यक छ ।</p> <p>५७. TVET सञ्चालन गर्ने निकाय स्वयत्त हुनुपर्ने, कक्षा १० को पाठ्यक्रममा प्राविधिक तर्फका धेरै पाठ्यभार घुसाउनु पर्ने ।</p> <p>५८. प्राविधिक जनशक्तिको गुणस्तर अन्तराष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूपको हुनुपर्ने ।</p> <p>५९. प्रशिक्षकको नियुक्तिको लागि मापदण्ड एवम् संयन्त्र बनाउदा धेरै विचार गर्नुपर्ने । योग्य र सक्षम प्रशिक्षक नियुक्त हुने बिषय सुनिश्चित हुनेगरी मापदण्ड बनाउनुपर्ने ।</p> <p>६०. सुशासनमा ध्यान पुनुपर्ने, देशको अर्थतन्त्रले मागेको जनशक्ति उत्पादन हुने गरी प्राविधिक शिक्षाका कार्यक्रमहरू सञ्चालन एवम् व्यवस्थापन हुनुपर्ने ।</p> <p>६१. प्रदेश मा कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा प्रदेश नं. २ को माग अनुरूप कार्यक्रम सञ्चालन हुनु आवश्यक छ ।</p> <p>६२. १५ दिन वा एक महिनाको तालिम प्रभावकारी नहुने हुँदा व्यावसायिक तालिम कम्तिमा ३ महिनाको हुनुपर्ने ।</p> <p>६३. ६ देखि ८ कक्षाको पाठ्यक्रममा प्राविधिक शिक्षाको अभिमुखिकरण गर्ने हिसावबाट पाठ्यक्रम परिमार्जन गर्नुपर्ने ।</p> <p>६४. अनुमति, अनुदान एवम् अनुगमनलाई नतिजाको आधारमा तय गर्नुपर्ने ।</p>	<p>प्रदेश नं. २ जनकपुर</p>
	<p>६५. तालिमको नामाकरण नै एकिन हुनु पर्ने</p> <p>६६. तालिमको माग वढी भएको तर कामको सुनिश्चितता नभएको</p> <p>६७. तालिमहरूले कम तलव भत्ता पाउने गरेका</p> <p>६८. सेक्युरिटि गार्डहरूले तुरुन्त काम पाइको</p> <p>६९. तालिमको गुणस्तरीयता कायम हुन नसकेको</p> <p>७०. अन्तराष्ट्रिय स्तरको प्राविधिक विषयको पाठ्यक्रम हुनु पर्ने</p> <p>७१. युवाहरूको आवश्यकता अनुसार मात्र चाहेको विषयमा तालिम दिनु पर्ने</p> <p>७२. तालिमको पाठ्यक्रम स्पष्ट हुनु पर्ने र तालिम कम्तिमा ९० दिनको हुनु पर्ने</p> <p>७३. स्वदेशी वजारमा खपतहुने खालका व्यवहारिक तालिम दिनु पन</p> <p>७४. सबै शिक्षकलाई प्राविधिक तालिम अनिवार्य गर्नु पर्ने</p>	<p>प्रदेश नं. ३ हेटौँडा</p>

	<p>७५. तालिम कार्यक्रमको अनुगमन फितलो रहेको</p> <p>७६. कृषि र जडीवुटीलाई प्रवर्द्धन हुने खालको कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्ने</p>	
	<p>७७. एप्रेन्टिसिप ढाँचाबाट तालिम दिने (काम गर्दै सिक्दै गर्ने व्यवस्था मिलाउने) “कमाउने र सिक्ने”</p> <p>७८. प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिममा लगानी भएको रकम कहाँ जान्छ भन्ने कुरा थाहा छैन तर उद्योग व्यवसायले आवश्यक जनशक्ति प्राप्त गर्न सकेको छैन ।</p> <p>७९. सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक धारको व्यवस्था भयो तर प्रयोगात्मक सिकाइको अवसर कमजोर छ । प्रयोगात्मक पक्ष कमजोर भएपछि प्राविधिक शिक्षा कसरी उपयोगी बन्नसक्छ ? प्राविधिक धारमा शिक्षण गर्ने दक्ष प्रशिक्षकको पनि कमी भएको छ । ती प्रशिक्षकलाई स्थायित्व दिन सकिएको छैन ।</p> <p>८०. बिना मापदण्ड प्राविधिक विद्यालय खुलेका छन् । त्यस्ता विद्यालयमा लगानीको सुनिश्चितता कसरी गर्ने ? प्राविधिक धार पढेका विद्यार्थीले उच्च शिक्षाका प्रवेश परीक्षामा सफलता हासिल गरेका छैनन् । विश्वविद्यालयहरूले विज्ञानलाई महत्व दिएका छन्, प्राविधिक ज्ञान र सीपलाई महत्व दिनुपर्छ ।</p> <p>८१. नीति संघले निर्माण गर्ने सम्बन्धमा मानव स्रोतको मूल्याङ्कन नगरिएको ।</p> <p>८२. गुणस्तर सुनिश्चितताको पाटो कमजोर छ । प्रदेशले अनुगमन र मूल्याङ्कन जिम्मा लिनुपर्दछ ।</p> <p>८३. गुणस्तर सुनिश्चितता र मानव स्रोत विकासलाई ध्यान नदिइएकाले हाल प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिम उपलब्धिमूलक भएनन् ।</p> <p>८४. नेपालमा उत्पादन लागत बढी छ । त्यस्तै उद्योगले सीप विकासमा सहयोग गर्न सकेनन् । काममा आधारित सिकाइमा संलग्न विद्यार्थीलाई पारिश्रमिक दिन सकेन ।</p> <p>८५. कतिपय प्राविधिक व्यावसायिक विषय विदेशको अवसरलाई लक्षित गरी छनोट गरिएको छ । जस्तै: नर्सिङ शिक्षा ।</p> <p>८६. तालिम, शिक्षा र रोजगारीका अवसर र कामको स्तरमा तालमेल हुनुपर्छ । त्यसो भएमात्र प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिममा आकर्षण पढ्छ र सरकारले लगानी गरेको औचित्य सावित हुन्छ ।</p> <p>८७. विभिन्न निकायबाट प्राविधिक शिक्षा दिइएको छ । तिनको समन्वय, लगानीको सुनिश्चितता र गुणस्तरको सुनिश्चितता समस्याको रूपमा रहेको छ ।</p> <p>८८. उत्पादित जनशक्तिले आफ्नो सीप र दक्षताको विषयमा आत्मसम्मानका साथ भन्न सक्दैन । प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्ले प्रदान गरेको शिक्षा र तालिम सैद्धान्तिक मात्र भयो कि ? सैद्धान्तिक र व्यावहारिक दुबैको तालमेल मिलाउन नसकेको हो कि ? आवश्यकताको स्तर कायम गर्न नसकिएको छ कि ?</p> <p>८९. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिममा उद्यमशिलता ढाँचातर्फ प्राथमिकताका साथ जानुपर्छ । उद्योगको आवश्यकता अनुसारको दक्षता हासिल गर्न "Industry as a dearminacite" अनिवार्य बनाइनुपर्छ ।</p> <p>९०. आपूर्तिलाई बढी जोड दिइयो । मागसँग जोड्न सकिएन र स्नातकहरू बेरोजगार हुने स्थिति आयो ।</p>	<p>प्रदेश नं. ४ पोखरा</p>

	<p>९१. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् प्रत्येक प्रदेश मा नमुना Polytechnic Institute र प्रादेशिक कार्यालय स्थापना गर्ने सोचमा छ ।</p> <p>९२. आज रोजगारमुलक शिक्षाको आवश्यकता छ ।</p> <p>९३. व्यावसायिक तालिम हासिल गरेकाहरुले श्रम बजारमा राम्रो सँग जागीर पाईराखेका छैनन् ।</p> <p>९४. बुटवलमा Automobile Sector को राम्रो Scope छ ।</p> <p>९५. नेपाल सरकार शिक्षा मन्त्रालय अन्तरगत एवम् अन्य निकायहरुबाट संचालित कार्यक्रमको गुणस्तर परीक्षण गर्ने संस्थाको आवश्यकता छ ।</p> <p>९६. उत्पादित मध्यमस्तरीय प्राविधिक जनशक्तिहरु Mid-level Technicians काम गर्नका लागि दक्ष हुनुपर्छो ।</p>	<p>प्रदेश नं. ५ बुटवल</p>
	<p>९७. फार्मसी तालिम सञ्चालन गर्नुपर्ने ।</p> <p>९८. कक्षा ९ देखि १२ को पुर्णाङ्क १००० छ जुन धेरै हो यसलाई घटाउनु पर्छ ।</p> <p>९९. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई Bridge Course बनाएर भएपनि Lateral Movement को व्यवस्था गर्नुपर्ने ।</p> <p>१००. शिक्षालयमा आवश्यकता बमोजिम जनशक्ति उपलब्ध छैनन न भएकाहरु नै तालिम प्राप्त छन तसर्थ त्यस्तो अवस्थामा गुणस्तरीय तालिम प्रदान गर्न कठिन रहेको छ ।</p> <p>१०१. प्राविधिक धार कक्षा ११ बाट मात्र शुरु गर्नु आवश्यक हुन्छ ।</p> <p>१०२. पर्यटन क्षेत्रका नयाँ नयाँ विषयहरु जस्तै Philanthropic Tourism Eco-Tourism मा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने ।</p> <p>१०३. जैविक पदमार्ग एवम् मानसरोवर जाने पदमार्गको आसपासमा पद प्रदर्शक तालिम सञ्चालन गर्नु उपयुक्त हुने ।</p> <p>१०४. ओखर खेती, स्याउ खेतीको विकासको लागि स्वरोजगार मुलक प्राविधिक शिक्षा कर्णाली प्रदेश को आवश्यकता हो ।</p> <p>१०५. हाल विस्तार भएका प्राविधिक शिक्षालयमा न त पर्याप्त जनशक्ति न प्रयोगात्मक अभ्यासका लागि पर्याप्त उपकरण नै रहेको छ यसर्थ यस प्रकारका प्राविधिक शिक्षालय सञ्चालन पुर्व नै भौतिक तथा शैक्षिक पुर्वाधारको उपलब्धता सूनश्चित भएको हुनुपर्ने ।</p>	<p>प्रदेश नं. ६ सुर्खेत</p>
	<p>१०६. अनुगमन बढी प्रभावकारी बनाउनु पर्ने,</p> <p>१०७. कक्षा ९-१२ मा व्यावसायिक शिक्षा ५-६ वटा छन्, प्रशिक्षकको निरन्तरता छैन, अहिले भएको सुविधा प्रयाप्त छैन,</p> <p>१०८. प्राविधिकमा सिद्धान्त भन्दा प्रयोगात्मक बढी चाहिन्छ,</p> <p>१०९. पहुँच र अवसर पुगेको छैन,</p> <p>११०. गुणस्तरीय प्राविधिक शिक्षा हुनुपर्ने,</p> <p>१११. व्यवस्था गरियो, गुणस्तर कसरी बढ्छ,</p> <p>११२. छोटो अवधीको तालिममा नियमनको बढी समस्या छ, TSLC अझ गाह्रो विषय हो तर अहिले भू नचबमभ लिएकालाई पढ्न पाउने</p> <p>११३. प्रयोगात्मक र नियमनको पाटो कमजोर हुन पुग्यो,</p> <p>११४. सवैले एउटै किसिमको मात्र तालिम दिने गरेको छ । तालिममा विविधता छैन,</p> <p>११५. पाठ्यक्रम पुरानो भयो कतिपयको लेवल वान छ टु ग्री छैन, यस्तै अवस्था अन्यमा पनि छ,</p> <p>११६. प्रविधि र पाठ्यक्रम मिलेको छैन,</p>	<p>प्रदेश नं. ७ धनगढी</p>

	<p>११७. प्राविधिक शिक्षालाई रोजगारीसँग जोड्न आवश्यक छ । रोजगारीको सुनिश्चितता आवश्यक छ,</p> <p>११८. छोटो अवधीका सीपमुलक तालिम कार्यक्रमलाई पनि महत्व दिनुपर्ने । मापदण्ड के ? त्यसको परिपालना चाहियो,</p> <p>११९. सीप परिक्षणको विश्वसनियता कतिको छ? यो नाममात्रको हुनु भएन यसलाई प्रभावकारी बनाउनु पर्ने,</p> <p>१२०. OJT प्रशिक्षकको निगरानीमा र नियन्त्रणमा हुन आवश्यक छ,</p> <p>१२१. कतिपय अवस्थामा OJT मा स्थान नपाउने अवस्था छ, यसलाई प्रभावकारी बनाउनु पर्ने,</p> <p>१२२. प्राथमिकतामा छ भनिन्छ तर पुर्वाधार लगानी नगर्ने हो भने यो सम्भव छैन, यसबाट ढंग नभएका व्यक्ती मात्र उत्पादन हुन्छ,</p> <p>१२३. संख्या उतपादन हुने तर गुणस्तर भएन भने समस्या हुनसक्छ,</p> <p>१२४. अनुगमन वढाउनु पर्ने</p> <p>१२५. खानीका लागि पथ्थर ढुंगा र अयुर्वेदकका लागि जडिवुटी कविराज वैद्यको पहिचान गर्न राज्यले सोच बनाउने कि ?</p>	
गतिशीलता र पारगम्यता	१२६. प्राविधिक शिक्षालाई Academic / Non Academic रुपमा सञ्चालन गर्न उपयुक्त हुने ।	प्रदेश नं. १ विराटनगर
	<p>१२७. प्राविधिक, सिल्पी एवम् श्रमिकहरु प्रति समाजको हेर्ने दृष्टीकोण सम्मानजनक छैन । यसमा परिवर्तन ल्याउने तर्फ राज्यको ध्यान जानुपर्ने ।</p> <p>१२८. परीक्षा प्रणालीमा सुधार ल्याउनुपर्ने, प्राविधिक जनशक्तिको श्रमशोषण भइराखेको छ त्यसलाई घटाउनुपर्ने र गुणस्तरिय प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्नेतर्फ जोड दिनुपर्ने ।</p>	प्रदेश नं. २ जनकपुर
	<p>१२९. विद्यार्थीहरुमा प्राविधिक शिक्षा पढ्ने कि साधारण शिक्षा पढ्नेमा द्विविधा रहेको</p> <p>१३०. प्राविधिक शिक्षालाई Academic / Non Academic रुपमा सञ्चालन गर्नु पर्ने</p> <p>१३१. १२०० क्रेडिट घण्टा पु(र्याउने पर्ने</p> <p>१३२. तालिम समकक्षताको व्यवस्था हुनु पर्ने</p>	प्रदेश नं. ३ हेटौंडा
	<p>१३३. वैदेशिक रोजगारमा नजाने युवायुवतीलाई देशमा नै काम दिइ उत्पादनशील हुन सक्षम बनाउन सके विदेश जान चाहनेलाई पनि स्वदेशमै रोजगारी व्यवस्था हुनसक्छ ।</p> <p>१३४. प्राविधिक शिक्षा हासिल गरेका व्यक्तिहरुको वृत्ति विकासको बाटो प्रशस्त गर्नुपर्दछ ।</p>	प्रदेश नं. ४ पोखरा
	<p>१३५. रोजगारदाता र व्यावसायिक तालिम प्रदायक संस्थाहरु विच राम्रो समन्वय भएको छैन ।</p> <p>१३६. प्राविधिक विषयहरुमा B-Tech / M-Tech जस्ता माथिल्लो तहमा अध्ययन कसरी गर्न सकिन्छ सो वारेमा सोच्नु पर्ने ।</p> <p>१३७. सामुदायिक विद्यालय ९-१२ प्राविधिक धारबाट उत्तीर्ण भएकालाई थप अध्ययन Further Study मा Reservation को व्यवस्था गर्नुपर्ने ।</p>	प्रदेश नं. ५ बुटवल

	<p>१३८. प्राविधिक तथा साधारण सबै किसिमका परीक्षाको लागि राष्ट्रिय तहमा एउटै परीक्षा बोर्ड हुनुपर्ने र परीक्षणको मापदण्ड एवम् प्रमाणिकरण एकै किसिमको हुनुपर्ने ।</p> <p>१३९. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई Bridge Course बनाएर भएपनि Lateral Movement को व्यवस्था गर्नुपर्ने ।</p> <p>१४०. प्राविधिक शिक्षाको कार्यक्रम अध्ययन गर्नेको लागि तहगत जिम्मेवारी समेत कितान गर्नुपर्ने, प्राविधिक एस.एल.सी. अध्ययन गरेर के गर्ने एवम् डिप्लोमा तह पुरा गरेर के गर्ने ।</p>	प्रदेश नं. ६ सुर्खेत
	<p>१४१. विषयक्षेत्र सन्तुलित ढंगबाट अगाडी बढाउनु पर्छ,</p> <p>१४२. एउटै मोडलले काम गर्न सक्दैन पृष्ठभूमि अनुसारको मोडेल चाहिन्छ ।</p> <p>१४३. समकक्षताका विषयमा पनि नीतिगत व्यवस्था गर्नु पर्ने ।</p>	प्रदेश नं. ७ धनगढी
सुशासन र व्यवस्थापन	<p>१४४. भौचरमा आधारित तालिम सञ्चालन गर्नु पर्छ । दुर्गमका विद्यार्थी आय आर्जन तालिम मा भाग लिन सक्ने व्यवस्था चाहिन्छ ।</p> <p>१४५. फण्डको व्यवस्था, स्थानीय तहमा हुनुपर्ने आफ्नो जिल्लाको लागि आवश्यक पर्ने जनशक्ति स्थानीय तहबाट उत्पादन गर्नुपर्ने ।</p> <p>१४६. स्थानीय तहलाई बढि जिम्मेवार बनाउनु पर्ने ।</p> <p>१४७. कार्यहरु स्थानीय तहमा सञ्चालन हुन्छन त्यसलाई ध्यानमा राख्नु पर्ने ।</p> <p>१४८. CTEVT को छात्रवृत्ति नियम परिवर्तन गरिनु पर्ने गरिवी हुनु पर्ने ।</p> <p>१४९. जुन पालीकाले सहयोग गर्छ त्यहिने काम गर्नु पर्ने ।</p> <p>१५०. अहिले सरकारको प्रति व्यक्ति लगानी भन्दा आधामा सञ्चालन गर्न सकिन्छ ।</p> <p>१५१.</p>	प्रदेश नं. १ विराटनगर
	<p>१५२. सबै शिक्षालयमा एउटै बिषयका कार्यक्रमको लागि निर्धारित शुल्क समान हुनुपर्ने ।</p> <p>१५३. प्राविधिक शिक्षालयको सम्बन्धन प्रदेश सरकारले दिनुपर्ने तर सम्पूर्ण मापदण्ड नपुगी दिन नहुने । परीक्षा सञ्चालन र नतीजा प्रकाशन समेत प्रादेशिक तहबाट हुनुपर्ने ।</p> <p>१५४. CTEVT ले परीक्षा सञ्चालन गर्दा सामाजिक विकास मान्त्रालय सँग समन्वय र सहकार्यमा गर्नुपर्ने ।</p> <p>१५५. PPP प्रारूपमा आगामि प्राविधिक शिक्षालयहरु एवम् कार्यक्रम सञ्चालन हुनुपर्ने ।</p>	प्रदेश नं. २ जनकपुर
	<p>१५६. विगतमा सञ्चालन भएका तालिमको मुल्याङ्कन हुन नसकेको</p> <p>१५७. विभाग र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा परिषदले सञ्चालन गरेका कार्यक्रम वीच फरक हुनु नहुने</p> <p>१५८. एउटै निकायबाट कार्यक्रम सञ्चालन हुनु पर्ने</p> <p>१५९. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा परिषदको पाठ्यक्रम वीच द्विविधा रहेको</p> <p>१६०. कक्षा ९-१२ सम्म प्राविधिक विषयलाई अनिवार्य गरिनु पर्ने</p> <p>१६१. तालिम दिने छुट्टै विभाग हुनु पर्ने</p> <p>१६२. प्रदेश ले प्राविधिक शिक्षा हेर्नु पर्ने</p> <p>१६३. Board Exam संघले लिनु पर्ने</p> <p>१६४. स्थानीय निकायले तालिम सञ्चालन गर्नु पर्ने र राष्ट्रियस्तरबाट नियन्त्रण गर्नु पर्ने</p> <p>१६५. स्थानीय सरकारको निगरानीमा मात्र तालिमहरु सञ्चालन हुनु पर्ने</p> <p>१६६. प्राविधिक शिक्षा पढेकालाई सम्मान गर्नु पर्ने</p>	प्रदेश नं. ३ हेटौंडा

	१६७. पढाउने निकायले सर्टिफिकेसन गर्न नपाउनु पर्ने	
	<p>१६८. प्राविधिक तालिम देशको लागि आवश्यक छ । क. छोटो अवधि ख. लामो अवधिको तालिम । तालिमप्राप्त व्यक्तिको प्रभाव देखिएन । वैदेशिक रोजगारीमा जानेका लागि कुनै विषयमा तालिम दिने र तह १, तह २ को जस्तो मान्यताप्राप्त प्रमाणपत्र दिने प्राबधान कायम गर्ने ।</p> <p>१६९. तालिम धेरै ठाउँमा छिरलियो । तालिममा एकद्वार प्रणाली ल्याउनु पर्‍यो ।</p> <p>१७०. दण्ड र पुरस्कारको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।</p> <p>१७१. कमजोर वर्गका, कम आय भएका युवालाई सरकारले सिधै रकम उपलब्ध गराउनुपर्‍यो । बिचमा दलालले स्रोत खपत गर्ने काम बन्द गर्नुपर्‍यो ।</p> <p>१७२. नक्साङ्कन गर्नुपर्‍यो ।</p> <p>१७३. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् विज्ञ संगठन हुनसकेन । मन्त्री हुनेबित्तिकै अनावश्यक हस्तक्षेप गर्ने प्रचलन जस्तै बनोको छ । यस्तो कार्य बन्द हुनुपर्‍यो ।</p> <p>१७४. निष्पक्ष निरीक्षण गरी न्यूनतम स्तर कायम नगर्ने संस्थाहरू बन्द गर्नुपर्‍यो</p> <p>१७५. प्राविधिक समूहले सिफारिस गरेका कुराहरू मन्त्रीले मान्नेपर्ने परिपाटी सुनिश्चित गर्नुपर्छ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्ले आम नेपालीलाई सीप विकासको अवसर सुनिश्चित गर्नुपर्नेमा सम्बन्धन मा अल्झिएको छ र भ्रष्टाचारको दलदलमा फसेको छ ।</p> <p>१७६. प्रशिक्षकलाई न्यून पारिश्रमिक भएकाले प्रशिक्षकहरू टिकेका छैनन् ।</p> <p>१७७. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् जस्ता संस्थामा प्रमुख कार्यकारी नियुक्ति गर्दा राजनीतिक प्रभावमा भन्दा विज्ञताको आधारमा गर्ने ।</p> <p>१७८. प्राविधिक र सीपयुक्त जनशक्तिको पारिश्रमिक ज्यादै न्यून छ । त्यस्तो पारिश्रमिकले त्यस्ता व्यक्ति काममा टिक्दैनन् । उच्चतम पारिश्रमिक पाउने आशमा विदेसिन्छन् ।</p> <p>१७९. हस्तक्षेप रहित स्वतन्त्र प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक निकाय तथा संरचनाको परिकल्पना हुनुपर्छ ।</p> <p>१८०. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परियोजनाहरूको डिजाइन र विधि गलत भयो कि ? डिजाइन र कार्यान्वयन हाम्रो आवश्यकता अनुरूप भएन कि ?</p> <p>१८१. एप्रेन्टिस मोडेल र सो अनुरूपको नियम कानुन बनाउन सके सहजरूपमा काममा आधारित सिकाइ एप्रेन्टिसिप र व्यवसायसँग साझेदारी गर्न सकिन्छ ।</p> <p>१८२. समग्र मानवस्रोतको आवश्यकताका सम्बन्धमा राष्ट्रिय नीति हुनुपर्छ ।</p> <p>१८३. प्रदेश स्तरमा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् जस्ता निकाय हुनुपर्छ ।</p> <p>१८४. स्थानीय तहमा प्राविधिक समन्वय समिति हुनुपर्छ ।</p>	प्रदेश नं. ४ पोखरा
	<p>१८५. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्का आङ्गिक संस्थाहरूको अध्यक्ष प्रमुख जिल्ला अधिकारी हुने व्यवस्था छ ।</p> <p>१८६. परिमार्जित पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकको सहज उपलब्धता आवश्यक छ ।</p> <p>१८७. CTEVT र नेपाल सरकार शिक्षा मन्त्रालय विच राम्रो सम्बन्ध एवम् समन्वय नभएको ।</p> <p>१८८. प्रतिभा पलायनलाई नियन्त्रण गर्न एवम् जनशक्तिको आवश्यकता पुरा गर्न कम्तिमा ३ वर्ष नेपालमा नै काम गर्ने बाध्यकारी व्यवस्था हुनु पर्‍यो ।</p>	प्रदेश नं. ५ बुटवल
	१८९. CTEVT को रोग प्रदेश मा नआउने गरी सशक्त एवम् स्वायत्त प्रादेशिक TVET परिषद्को स्थापना गरिने तर CTEVT को शाखा खोल्न नदिने । अनुगमन, मुल्यांकन, पाठ्यक्रम	प्रदेश नं. ६ सुर्खेत

	<p>निर्माण, र अध्ययन अनुसन्धान संघीय संरचना अन्तरगत हुनुपर्ने र सम्बन्धन र कार्यक्रम सञ्चालन प्रदेश ले गर्ने ।</p> <p>१९०. प्राविधिक तथा साधारण सवै किसिमका परीक्षाको लागि राष्ट्रिय तहमा एउटै परीक्षा बोर्ड हुनुपर्ने र परीक्षणको मापदण्ड एवम् प्रमाणिकरण एकै किसिमको हुनुपर्ने ।</p> <p>१९१. प्रदेश मा हुने CTEVT बोर्ड सामाजिक विकास मन्त्रिको अध्यक्षतामा हुनुपर्ने जसमा शिक्षा सँग सम्बन्धित विभाग, निर्देशनालय, र उद्योग बाणिज्य महासंघ लगायतका उद्योग व्यवसायी संघ सँगठनहरुको प्रतिनिधित्व हुनुपर्ने ।</p> <p>१९२. शिक्षक प्रशिक्षकको स्थायी दरवन्दीको व्यवस्था हुनुपर्ने ।</p> <p>१९३. दुई किसिमको शिक्षा नीतिले काम गर्दै एकै बनाउनुपर्ने । CTEVT लाई सुधार गरेर सवल संस्था बनाउनु पर्ने अन्यथा यसलाई खारेज गर्नुपर्ने ।</p> <p>१९४. नीजिक्षेत्रलाई पनि राज्यले लगानी गरेर सहयोग र विकास गर्नुपर्ने र नियमनको नाममा नीजिक्षेत्रलाई दुःख दिन नहुने । सरकारीको प्रतिव्यक्ति उत्पादन लागत नीजि शिक्षालयको भन्दा बढि हुने गरेको ।</p> <p>१९५. कर्णाली प्रदेश मा जनविद्युत, जडिवुटी र पर्यटन क्षेत्रको विकासको प्रचुर संभावना रहेको ।</p> <p>१९६. CTEVT मा भ्रष्टाचार, अनियमितता बढि छ यसलाई नियन्त्रण गर्नुपर्ने ।</p> <p>१९७. आवश्यकताको आधारमा मात्र तालिम सञ्चालन हुनुपर्ने, प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिमलाई छुट्याउनुपर्ने ।</p> <p>१९८. प्राविधिक शिक्षा सञ्चालनका लागि राज्यका तीनवटै तहमा (संघ, प्रदेश र स्थानीय) गरी ३ तहको संरचनाको आवश्यकता पर्ने ।</p>	
	<p>१९९. प्रदेश को क्षेत्राधिकारमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम को व्यवस्थापन गर्ने भन्ने छ तर कति मात्रामा प्रदेश र कति मात्रामा स्थानीय तहको भन्ने यकिन छैन,</p> <p>२००. सामुदायिक विद्यालयमा दरवन्दी छैन कतिपय विद्यालयमा तलको दरवन्दीबाट काम चलाईएको छ,</p> <p>२०१. मेकालिकल डिपार्टमेन्टको सुधार गर्नु पर्यो</p> <p>२०२. सुशासन प्रभावकारी बनाउनु पर्ने</p> <p>२०३. प्राविधिक शिक्षा र तालिमलाई अलग अलग ढंगवाट हेर्नु पर्ने</p> <p>२०४. संघ प्रदेश र स्थानीय ऐन रुपमा छाता ऐन चाहियो ।</p>	प्रदेश नं. ७ धनगढी
अनुसन्धान नवप्रवर्तन र सुचना व्यवस्थापन	<p>२०५. डाटावेस बनाउनु पर्ने ।</p> <p>२०६. जनशक्तिको आवश्यकताको प्रक्षेपण नियमित गर्ने ।</p> <p>२०७. EMIS मा प्राविधिक विषय संलग्न गरिएको छैन ।</p>	प्रदेश नं. १ विराटनगर
	<p>२०८. समाजमा रहेको परम्परागत प्रविधि तथा सीपलाई शिक्षा एवम् प्राविधिक शिक्षाको क्षेत्रले समेट्न गरी नीति तय हुनु आवश्यक छ ।</p> <p>२०९. उत्पादनको क्षेत्रमा Manually काम गर्ने परिपाटिको अन्त्य गरी Machine को प्रयोग बढाउनु पर्ने, जसले प्राविधिक जनशक्तिको रोजगारीमा बृद्धिल्याउनुका साथै उत्पादनमा समेत बृद्धि ल्याउछ ।</p> <p>२१०. नयाँ नयाँ पेशाहरु डुङ्गा चलाउने, माछा पालन, तरकारी तथा फलफुल भण्डारण का लागि क्षेत्र पहिचान गरी व्यावसायिक तालिम दिनुपर्ने ।</p>	प्रदेश नं. २ जनकपुर

अनुसूची ७

	२११. व्यावसायिक तालिममा धेरै संस्थाहरूको संलग्नता रहेको कारण दोहोरोपन छ यसलाई अविलम्ब हटाउने नीति तथा संरचना केन्द्रीत हुनुपर्ने ।	
	२१२. नक्साङ्कन गरेर मात्र प्राविधिक शिक्षालय खोल्नु पर्ने २१३. पुर्व तयारी विना नै कक्षा ९-१२ को कार्यक्रम आएको	प्रदेश नं. ३ हेटौंडा
	२१४. हाम्रो देशलाई कुन तहका, कुन पेशामा कति तालिम प्राप्त जनशक्ति चाहिएको हो, त्यससम्बन्धी जानकारी निरन्तर रूपमा उपलब्ध हुनुपर्छ । २१५. वैदेशिक रोजगारीमा गएका व्यक्तिहरूले के काम गरिरहेका छन् ? त्यसको स्वदेशमा के विकल्प हुनसक्छ ? विदेशमा के विषयका मानिसहरूको माग छ भन्ने कुरा जानकारी हुनुपर्ने । विदेशमा बढी तलब पाउने जागिर जे हुन् तिनै विषयमा प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिमलाई आवद्ध गर्नुपर्छ । कुकको खाँचो छ । २१६. प्राविधिक शिक्षा पूरा गरेका ४६,००० जनाको अवस्था के छ ? उनीहरूको रोजगारीको अवस्था कस्तो छ ? यसको अध्ययन नियमित रूपमा गरी सो अनुसारको सुधार हुनुपर्छ । २१७. निरीक्षण गर्ने निकाय स्पष्ट हुनुपर्छ । निरीक्षणको उद्देश्य पनि स्पष्ट हुनुपर्छ । निरीक्षण/मूल्याङ्कन स्वतन्त्र विज्ञहरूको परिचालन गरी निष्पक्ष र स्वतन्त्र बनाउने । २१८. प्राविधिक धारका विद्यालय कहाँ खोल्ने नक्साङ्कन र आर्थिक सुनिश्चितताको आधारमा निर्धारण गर्नुपर्छ । २१९. वृतिका सम्बन्धमा परामर्श दिने संस्थाहरूमा जान्ने परामर्शदाता हुनुपर्छ । २२०. जनप्रतिनिधिलाई प्राविधिक शिक्षाको विकास, विस्तार, गुणस्तर सुधार र व्यवस्थापनसम्बन्धी विषयमा प्रशिक्षण गर्ने व्यवस्था हुनुपर्ने । २२१. युवाहरूको चाख, क्षमता, लगावको पहिचान गर्ने व्यवस्था सबल बनाएर उपयुक्त पेशागत क्षेत्रमा शिक्षा र तालिम दिनसके प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमको आकर्षण बढ्न जानुको साथै उत्पादकत्व पनि वृद्धि हुनसक्छ ।	प्रदेश नं. ४ पोखरा
	२२२. प्राविधिक शिक्षालय सञ्चालनको अनुमति दिँदा जनशक्ति, क्षमता, स्रोत सबै पक्षको राम्ररी विश्लेषण मात्र अनुमति दिनु पर्दछ । २२३. उद्योगहरूलाई Apprenticeship model मा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम दिन प्रोत्साहन हुनेगरी नीति निर्माण गर्नु पर्दछ । २२४. दुर शिक्षा (Distance Education) को पनि राम्ररी व्यवस्था हुनु पर्ने ।	प्रदेश नं. ५ बुटवल
	२२५. Innovation मा आधारित प्राविधिक शिक्षा सञ्चालन गर्नु उपयोगी हुने । २२६. प्राविधिक शिक्षा एवम् तालिम सञ्चालन गर्दा श्रम बजारको आवश्यकता अध्ययन गरेरमात्र सञ्चालन गर्नुपर्ने ।	प्रदेश नं. ६ सुर्खेत

संघीय तहमा गरिएका अन्तरक्रियाबाट प्राप्त सुझावहरू

बिषयगत क्षेत्र	प्राप्त सुझावहरू
पहुँच, समता र सहभागिता	१. विभिन्न मन्त्रालयहरूबाट व्यावसायिक तालिमहरू सञ्चालन भएका छन्, कसरी दोहोरोपना घटाउने, प्रतिवेदनमा आउनु पर्ने । २. श्रम बजारको आवश्यकताका आधारमा सीप नक्साङ्कन र निर्धारित मापदण्ड बमोजिम प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूको विस्तार हुनु पर्ने ।

	<p>२२७. घुम्टी प्राविधिक शिक्षा निकाय आवश्यक छ,</p> <p>२२८. लामो अवधीको मात्र नभएर छोटा अवधीका गुणस्तरयुक्त तालिम सञ्चालन गर्न मोवाईल समुह बनाउन आवश्यक छ,</p> <p>२२९. ज्ञान हासिल हुन सकेन । श्रमिक उत्पादन गर्ने मात्र भईयो,</p> <p>२३०. कति चाहिने हो ? कसरी प्रयोग गर्ने ? आदीमा ध्यान दिन सकिएन, संघिय कानुन बनाउदा ध्यान दिनु पर्ने,</p> <p>२३१. विगत, हाल र भविष्य कस्तो भन्नेमा स्पष्ट हुनुपर्ने,</p> <p>२३२. प्राविधिक शिक्षाको अवधारणामा पुनःविचार गर्नुपर्ने,</p> <p>२३३. श्रम सवैले गर्नुपर्छ, श्रमको सम्मान गर्नुपर्छ,</p> <p>२३४. बैंक समायोजन हुने तर विद्यालय समायोजन हुन सक्ता नसक्ता</p> <p>२३५. सम्बद्ध नेपाल सुखी नेपालीको नारालाई सार्थक बनाउन लागि पच्यो ।</p> <p>२३६. तहगत रुपमा कामको वाँडफाँड गर्नु पर्ने देखिन्छ ?</p>	<p>प्रदेश नं. ७ धनगढी</p>
दिगो लगानी	<p>२३७. वैदेशिक सहयोग विचार गरेर लिनु पर्ने ।</p> <p>२३८. समुदायसँग साझेदारी मोडल</p> <p>२३९. कबुलियतनामा गराउनु पर्ने । कम्तीमा पनि १ वर्षको सम्झौता गर्नु पर्ने</p>	<p>प्रदेश नं. १ विराटनगर</p>
	<p>२४०. TVET मा हुने लगानी सवै प्रदेश मा एकनास नभइकन जनसंख्या र आवश्यकता (मानव सूचकाङ्क न्यून रहेका स्थानमा केन्द्रीत हुनेपर्ने ।</p> <p>२४१. प्रदेश तहमा TVET को स्वायत्त कार्यकारी बोर्डको व्यवस्था हुनुपर्ने ।</p>	<p>प्रदेश नं. २ जनकपुर</p>
	<p>२४२. प्राविधिक शिक्षालाई सरकारले सञ्चालन गर्नु पर्ने निजी क्षेत्रलाई दिनु नहुने सरकारले लगानी वढाउनु पर्ने ।</p> <p>२४३. शिक्षा स्वास्थ्य र रोजगारीको व्यवस्था राज्यले गर्नु पर्ने ।</p>	<p>प्रदेश नं. ३ हेटौंडा</p>
	<p>२४४. प्राविधिक शिक्षा शतप्रतिशत निःशुल्क हुन्छ । चीनले प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम/सीप विकास कसरी गर्छन् भन्ने कुराको अध्ययन गरी हामीले त्यसको सिको गर्नुपर्दछ ।</p> <p>२४५. एकद्वार नीति स्वागतयोग्य छ तर प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् र नेपाल सरकारबिच नीतिगत तालमेल नभएको जस्तो देखिन्छ । साथै केन्द्र, प्रदेश र स्थानीय निकायबिच सहकार्य हुनुपर्छ ।</p> <p>२४६. विपन्नलाई निःशुल्क र अन्यलाई सःशुल्क बनाउने ।</p> <p>२४७. उद्योग – एप्रेन्टिसिप(कमाएर तिर्ने)</p> <p>२४८. पैसाका लागि काम</p> <p>२४९. स्थानीय सरकारले कर/शुल्क उठाउने</p> <p>२५०. सेवाको ग्यारेण्टी र कर इन्सेन्टिभ भए तालिम लेवी लागू गर्न सकिन्छ ।</p> <p>२५१. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिममा साधारण विद्यालयको तहमा राख्नु हुँदैन । यो छुट्टै हुनुपर्छ ।</p> <p>२५२. व्यावसायिक सीप तालिम छुट्टै हुनुपर्छ । यस्तो तालिम साधारण शिक्षा दिने विद्यालयमा सञ्चालन गर्नुपर्छ ।</p> <p>२५३. स्थानीय तह ५० प्रतिशत खर्च शिक्षा र स्वास्थ्यमा खर्च गर्न तयार हुनुपर्छ ।</p>	<p>प्रदेश नं. ४ पोखरा</p>

	<p>२५४. सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा दिन स्रोत र साधनको कमि रएको छ ।</p> <p>२५५. सामुदायिक विद्यालयहरूलाई थप सरकारी लगानी आवश्यक छ ।</p>	<p>प्रदेश नं. ५ बुटवल</p>
	<p>२५६. राज्यको स्रोत साधन कमी भइरहेको अवस्थामा सार्वजनिक निजी साझेदारी अवधारणा अन्तरगत प्राविधिक कार्यक्रमहरू सञ्चालनगर्ने तर्फ सोच्नु पर्ने ।</p> <p>२५७. शिक्षामा अधिकांश सरकारको लगानी हुनुपर्ने जसमा ५१ प्रतिशत सरकार र ४९ प्रतिशत निजीक्षेत्रको लगानी हुनुपर्ने ।</p> <p>२५८. प्राविधिक शिक्षा सञ्चालनका लागि सानिसा अवधारणाका साथै सहकारी अवधारणालाई कार्यान्वयन गर्नुपर्ने ।</p>	<p>प्रदेश नं. ६ सुर्खेत</p>
	<p>२५९. कक्षा ९-१२ मा दरवन्दी तथा जनशक्ति पुगेन,</p> <p>२६०. लगानीको विषय पनि महत्वपूर्ण छ, सरकारले उच्च महत्व दिएको छ । बिगतमा लगानी गर्न सकिएन,</p> <p>२६१. बजेटको अभावले पूर्वाधार विकास गर्न सकिएन,</p> <p>२६२. साधारण शिक्षा भन्दा प्राविधिक शिक्षा महङ्गो हुन्छ तापनि लगानी बढाउन सकिएन,</p> <p>२६३. सरकार एकलैले सकदैन । निजी क्षेत्रसँग समन्वय र सहकार्य आवश्यक छ । निजी क्षेत्रलाई सहकार्यको मोडेलमा समावेश गर्नु पर्दछ ।</p>	<p>प्रदेश नं. ७ धनगढी</p>
	<p>३. श्रम बजारमा जान इच्छुक युवाका लागि स्थानीय तहमा प्राविधिक शिक्षालय तथा सीप विकास केन्द्र स्थापना गरी स्थानीय तहमै सरकारी निकायहरू थप गरी प्राविधिक शिक्षा तथा सीप विकासको अवसर सुनिश्चित गर्नु पर्ने ।</p> <p>४. आगामी २ वर्ष भित्र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको अवसर हरेक पालिकामा पुऱ्याउने सरकारको लक्ष बढि महत्वाकाक्षी भएकाले यस विषयमा एउटा दूरगामी सुझाव दिनु पर्ने । सरकारको यो लक्ष पुरा गर्न उच्च शैक्षिक उपलब्धि हासिल गरेका प्राविधिक शिक्षालय, सामुदायिक विद्यालय, सामुदायिक अध्ययन केन्द्र जस्ता निकायहरूलाई प्राथमिकता दिनु पर्ने ।</p> <p>५. आर्थिक-सामाजिक रूपमा पछाडि परेका, अपाङ्गता भएका नागरिकहरूका लागि आवास र छात्रवृत्तिसहित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको अवसर दिनु पर्ने ।</p> <p>६. कक्षा १० पुरा गरी कक्षा ११ मा भर्ना नभएका युवालाई मुख्य Focus गर्नु पर्ने ।</p> <p>७. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम तथा सीप विकास गरीबको पहुँचमा नपुगेको ।</p> <p>८. नेपाल स्वास्थ्य परिषदमा १ लाख प्राविधिक जनशक्तिको दर्ता भएको तर २० हजार मात्र उपलब्ध छन् अरु कहाँ छन् त ।</p> <p>९. मध्यमस्तरीय जनशक्ति निर्माणमा ध्यान दिनु पर्ने ।</p> <p>१०. राज्यको लक्षित समूहलाई लघु वित्त कार्यक्रममा सहुलियतपूर्ण ऋण सहयोग उपलब्ध गराउनु पर्ने ।</p> <p>११. सहकारी, दुग्ध उत्पादक समूह, कृषक समूह, वन समूह तथा आमा समूह जस्ता उपभोक्ता समिति तथा सामुदायिक संस्थाहरूमा कार्यस्थलको सिकाइ सुनिश्चित गर्न साझेदारी कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्ने ।</p> <p>१२. बहु-प्राविधिक शिक्षालय र विषयगत विशिष्टकरणसहितको सीप विकास केन्द्र स्थापना र सञ्चालन गरिनु पर्ने ।</p> <p>१३. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम तथा सीप विकास निःशुल्क कि सःशुल्क स्पष्ट हुनु पर्ने ।</p>	
<p>गुणस्तर र सान्दर्भिकता</p>	<p>१४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका पाठ्यक्रमहरूमा एकरूपता ल्याउन सकिएको छैन र पाठ्यक्रम समयानुकूल परिमार्जन हुन सकेको छैन ।</p>	

१५. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका पाठ्यक्रमहरूलाई प्रविधिमा जोड्न नसक्दा अन्तराष्ट्रिय श्रम बजारमा नेपाली जनशक्तिको हिस्सा न्यून रहेको ।
१६. जसले रोजगारी दिने हो उसको आवश्यकताअनुसार तालिम प्रवाह हुन नसकेको ।
१७. अवको बाटो भनेको कार्यस्थलको तालिम भएकाले यो विषयवस्तु पनि समेटिनु पर्ने ।
१८. बैदेशिक रोजगारीमा गई फर्किएकाहरूलाई दिने तालिमको छुट्टै व्यवस्था गर्नु पर्ने ।
१९. विद्यालय शिक्षादेखि नै जीवनोपयोगी शिक्षालाई प्राथमिकता दिनु पर्ने ।
२०. शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रबाट सञ्चालित कक्षा ९ देखिको प्राविधिक धारमा स्नातकतहको पाठ्यक्रम समावेश गरिएको हुदा विद्यार्थीलाई मर्का परेको ।
२१. औद्योगिक तालिमलाई प्रवर्धन गर्ने उपायहरू प्रतिवेदनमा आउनु पर्ने ।
२२. अहिलेको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिममा सैद्धान्तिक ज्ञान बढि भएकाले श्रमशक्तिहरू अपेक्षित रूपमा उत्पादनशील हुन नसकेका ।
२३. होटलमा काम गर्न दक्ष कामदार नै न्यून रहेको ।
२४. सन् २०२२ सम्ममा थप हुने अन्तराष्ट्रिय स्तरका होटलका लागि जनशक्ति तयार गर्दै गर्नु पर्ने ।
२५. युवालाई स्वदेशमै काम दिने वातावरण तयार गर्नु पर्ने ।
२६. निर्माणका क्षेत्रमा कामदारको अभाव रहेकोले त्यसतर्फ ध्यान दिनु पर्ने ।
२७. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमलाई उद्योगसँग जोड्ने तरिका प्रतिवेदनमा समेटिनु पर्ने ।
२८. माध्यमिक तहमा अध्ययनरत विद्यार्थी परामर्श सेवा (Career Guidance) दिनु पर्ने ।
२९. नेपालको Nursing शिक्षामा सैद्धान्तिक ज्ञान बढि भएकाले श्रम बजारमा Nursing वेरोजगारीको सङ्ख्या बढेको ।
३०. स्वरोजगारी र रोजगारीका अवसरहरू बृद्धि गर्न निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरिनु पर्ने ।
३१. वन र कृषिका विषयवस्तुहरूमा बढि ध्यान दिनु पर्ने ।
३२. Auto-mechanics को क्षेत्रमा ध्यान पुग्न नसकेको ।
३३. प्राविधिक जनशक्तिहरू उदाहरणका लागि: ईलेक्ट्रिकल,मेकानिकल इन्जिनियर र प्राविधिकहरू, निर्माण मजदुर, डकर्मी, सिकर्मी, वेल्डर, प्लम्बर, ठूला मेसिन तथा सवारी चालकहरू, मर्मत संभार प्राविधिकहरू तथा रंगरोगन गर्ने श्रमिकहरूको माग पुरा गर्न नसकिएको ।
३४. कतारमा विश्व कप सकिएपछि ती नेपाली कामदार घर फर्कदै छन् तिनका बारेमा अव नीति आउनु पर्ने ।
३५. उर्जाका क्षेत्रमा जनशक्तिको अभाव देखिएको ।
३६. अहिलेको उत्पादनले रोजगारी सिर्जना गरेन अवको विकल्प खोज्नु पर्ने ।
३७. समृद्ध नेपाल र सुखी नेपालीको आधार नै प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा भएकाले गुणस्तरमा केन्द्रित हुनु पर्ने ।
३८. Skills standard पुरानो तर Job market नयाँ भएकाले समस्या आएको ।
३९. आफै काम गर्दै सिकेका कामदारले धानेका ।
४०. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम तथा सीप विकासमा Mentoring and Coaching ले प्राथमिकता नपाएको ।
४१. तालिमको समयावधि आफू खुशी तोकिएको हुँदा उद्योगको आवश्यकतासँग मेल खान नसकेको ।
४२. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम तथा सीप विकासका प्रशिक्षकका लागि Staff College हुनु पर्ने ।

	<p>४३. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन फितलो रहेको ।</p> <p>४४. कफि बनाउने Barristo को अभाव रहेको ।</p> <p>४५. बोलपत्र आव्हान गरी तालिम दिएर गुणस्तर खोज्नु कति उपयुक्त ।</p> <p>४६. चिनले बुद्ध र लक्ष्मीको फोटो बनाएर नेपालमा निर्यात गरेको छ, नेपालमा बनाउने उपाय सुझावमा दिनु पर्ने ।</p> <p>४७. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम तथा सीप विकासमा प्रशिक्षण गर्न प्रशिक्षकको अनुमति पत्र लागु गर्नु पर्ने ।</p> <p>४८. पाठ्यक्रमसँगै सिकाइ सामग्रीमा ध्यान दिनु पर्ने ।</p> <p>४९. निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित तालिम प्रदायक संस्थाको नियमन कमजोर रहेको ।</p> <p>५०. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम तथा सीप विकासमा सौन्दर्य कला, खेलकुद, ई-सेवा, पुस्तकालय विज्ञान अतिथि सत्कार, योग, कर्मकाण्ड, पर्यटन सहयोगी, दोभाषे, खेलकुद, संगित, अभिनय, आम सञ्चार जस्ता विषयवस्तुमा यथेष्ट ध्यान पुग्न नसकेको ।</p> <p>५१. कक्षा ९ देखि १२ सम्मको प्राविधिक शिक्षामा प्रशिक्षक नहुँदा विद्यार्थीलाई मर्का परेको ।</p> <p>५२. Input र Output मात्र हेरियो Process Evaluation हुन नसकेको ।</p> <p>५३. राष्ट्रियस्तरबाट निर्धारित न्यूनतम मापदण्ड पुरा नगरेका शैक्षिक संस्थाहरू सञ्चालन हुन नदिने ।</p> <p>५४. निजी क्षेत्रको सहभागितामा Occupational Skills Standard निर्माण हुनु पर्ने ।</p> <p>५५. प्राविधिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठानको प्रदेशगत विस्तार हुनु पर्ने ।</p> <p>५६. Low-Skills Low Paid ले समस्या ल्याएको ।</p> <p>५७. नेपाली श्रमिकले छिमेकी राष्ट्रका श्रमिकसँग प्रतिस्पर्धा गर्न नसकेका ।</p>
<p>गतिशीलता र पारगम्यता</p>	<p>५८. अनौपचारिक शिक्षा र काम गर्दै सिकदै गरेको पूर्व ज्ञानलाई औपचारिक मान्यता दिन नसकिएको ।</p> <p>५९. साधारण शिक्षा र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम तथा सीप विकासको गतिशीलता र Permeability लाई कार्यान्वयन गर्न राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्रणालीको विकास गर्नु पर्ने ।</p> <p>६०. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्राप्त स्नातकलाई सम्बन्धित विषयमा उच्च शिक्षामा भर्ना हुन पाउने अवसर दिनु पर्ने ।</p> <p>६१. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासको राष्ट्रिय पेसागत सक्षमता मानक उद्योग, व्यावसाय र रोजगारदाताको संलग्नतामा तयार गर्नु पर्ने ।</p> <p>६२. एउटा सिकर्मीको Career Path सुनिश्चित हुनु पर्ने ।</p> <p>६३. औपचारिक शिक्षा, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र अनौपचारिक शिक्षा बीच समकक्षता वा एक धारबाट अर्कोमा र एक तहबाट अर्को तहमा जान सक्ने हुनु पर्ने ।</p> <p>६४. राष्ट्रिय योग्यता प्रारूप र पेसागत तथा व्यावसायिक योग्यता प्रारूपलाई स्पष्ट पार्नु पर्ने ।</p> <p>६५. कतिपय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम तथा सीप विकासका स्नातकलाई लोक सेवा आयोगले मान्यता नदिएकाले थप आकर्षित हुन नसकेको ।</p> <p>६६. आवश्यकताअनुसार सेतुपाठ्यक्रम (Bridge Course) को विकास गरी सो को आधारमा व्यावसायिक सीप विकासको अवसर विस्तार गरिनु पर्ने ।</p> <p>६७. Credit Transfer र Credit Accumulation को प्रावधान ल्याउनु पर्ने ।</p>

	<p>६८. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम तथा सीप विकासलाई जीवन पर्यन्त शिक्षासँग जोड्नु पर्ने ।</p> <p>६९. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको उच्च शिक्षासँगको तादम्यता नभएको ।</p>
सुशासन र व्यवस्थापन	<p>७०. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमका विषयमा संविधानमा स्पष्ट व्यवस्था हुन नसक्दा थप अन्यौलता आएकाले सुझाव दिँदा तीनै तहको सरकारको स्पष्ट भूमिका किटान गरी प्रतिवेदनमा आउनु पर्ने ।</p> <p>७१. शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय र प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद भिन्दा भिन्दै अड्गहरू होइन् ।</p> <p>७२. शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र र प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषदबाट सञ्चालन भएका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको बीचमा एकरूपता हुनु पर्ने ।</p> <p>७३. स्थानीय तहको क्षमता विकास गर्ने उपायहरू प्रतिवेदनमा आउनु पर्ने ।</p> <p>७४. स्थानीय सरकारलाई बलियो बनाई संघीय संरचनालाई चुस्त बनाउनु पर्ने ।</p> <p>७५. नीजि क्षेत्रलाई उत्प्रेरित गर्ने उपायहरू खोज्नु पर्ने ।</p> <p>७६. सहकारितामा आधारित सीप विकासलाई प्राथमिकता दिनु पर्ने ।</p> <p>७७. सीपको सम्मान हुने वातावरण तयार हुनु पर्ने ।</p> <p>७८. विषयगत मन्त्रालय तथा निकायहरूलाई समेट्ने गरी अवको नीति निर्माण हुनु पर्ने ।</p> <p>७९. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम तथा सीप विकासमा प्रत्यायन र जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने उपायहरू खोज्नु पर्ने ।</p> <p>८०. छोटो अवधिको तालिमलाई पूर्व सेवाकालिन तालिमका रूपमा विकास गर्नु पर्ने ।</p> <p>८१. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम तथा सीप विकास प्रदायक संघसंस्थाहरूको सम्बन्धन प्रक्रियाले समस्या ल्याएको ।</p> <p>८२. Para-Medical क्षेत्रमा कामदारको व्यवस्थापन हुन नसकेको ।</p> <p>८३. Gainful employment ensure गर्ने भनियो तर कागजमा मात्र सिमित भयो ।</p> <p>८४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम तथा सीप विकासमा परियोजना मोडलमा जाँदा स्रोतको उचित प्रयोग हुन नसकेको ।</p> <p>८५. श्रमिकहरू बीचको Networking बनाउनु पर्ने ।</p> <p>८६. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम तथा सीप विकासलाई प्रधानमन्त्री मातहतमा राख्नु पर्ने ।</p> <p>८७. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषदको पुनःसंरचना हुनु पर्ने ।</p> <p>८८. नेपाल सरकारको स्वामित्वमा रहेका भौतिक तथा मानव संसाधनको अधिकतम उपयोग हुने गरी थप कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्ने ।</p> <p>८९. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम तथा सीप विकासको स्पष्ट परिभाषा दिनु पर्ने ।</p> <p>९०. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम तथा सीप विकास मन्त्रालय बनाउनु पर्ने ।</p> <p>९१. राष्ट्रिय सीप परीक्षण समितिको पुनःसंरचना हुनु पर्ने ।</p> <p>९२. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको गुरु योजना निर्माण गर्नु पर्ने ।</p> <p>९३. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको Governance Weak भएकाले समस्या ल्याएको ।</p> <p>९४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको नयाँ Vision, Goals and Objectives तयार गर्नु पर्ने ।</p>

	<p>१५. के, कसरी शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाउने स्पष्ट रूपमा प्रतिवेदन आउनु पर्ने । उदाहरणका लागि स्थानीय स्तरमा भएका कार्यमूलक अनुसन्धानका काममा संलग्न गराउने , अध्यापन गराएका बिधार्थीको सैदान्तिक एबम् सिप परिक्षण नतिजाको प्रतिशतको आधारमा निजामती कर्मचारीको भन्दा दोब्बर तलबको निर्धारण गरि शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाउन सकिन्छ ।</p> <p>१६. के, कसरी प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवार बनाउने ? र के कस्ता अधिकारद्वारा सम्पन्न गराउने ? उदाहरणका लागि प्रधानाध्यापकले नतिजपूर्ण काम नगरेमा सम्पुर्ण शिक्षकले तलब पाएका बखतमा प्रधानाध्यापक र सह प्रधानाध्यापकको तलब स्थानीय सरकार बाट रोक्का गर्ने हो भने प्रधानाध्यापक जिम्मेवार हुन्छ । साथै सम्पुर्ण बिधार्थीको नतिजाको आधारमा प्रधानाध्यापकको थप पारिश्रमिकको व्यवस्था गरि प्रधानाध्यापकलाई लाई जिम्मेवार बनाउने ।</p>
<p>अनुसन्धान नवप्रवर्तन र सूचना व्यवस्थापन</p>	<p>१७. प्रदेश तहबाट पनि थप सुझावहरू सङ्कलन गर्नु पर्ने ।</p> <p>१८. शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रबाट सञ्चालित कक्षा ९ को प्राविधिक तथा व्यावसायिक धारमा ४० जना भर्ना भएका तर कक्षा ११ मा सो सङ्ख्या आधा भन्दा वढिले घटेको छ, कारणहरूको खोजी गर्नु पर्ने ।</p> <p>१९. संघमा नै एक मन्त्रालय र अर्को मन्त्रालय बीच समन्वय हुन नसकेको अवस्थामा प्रदेश र स्थानीय सरकारको बीचमा कसरी समन्वय हुन सक्ता थप अध्ययन गरी प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्ने ।</p> <p>१००. कार्यदलको गठन हेर्दा स्वतन्त्र प्रकृतिको लाग्छ, त्यसैले प्रतिवेदन पनि स्वतन्त्र प्रकृतिको आउनु पर्ने ।</p> <p>१०१. प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिमलाई एउटै अर्थमा बुझ्न नहुने ।</p> <p>१०२. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका विषयमा यस भन्दा अगाडी निर्माण भएका प्रतिवेदनहरूको अध्ययन हुनु पर्ने ।</p> <p>१०३. सीप विकासमा सीप अभिवृद्धिका लागि खुला तथा दूर प्रणालीका बैकल्पिक उपायहरू सुझावमा दिनु पर्ने ।</p> <p>१०४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका लागि आवश्यक जनशक्तिको एकीन गरी यस क्षेत्रमा अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता विकासमा ध्यान दिनु पर्ने ।</p> <p>१०५. रोजगारीको अवसर सम्बन्धी सूचना, वैदेशिक रोजगारीमा जाने आवश्यक सूचना, रोजगार दाता सम्बन्धित जानकारीहरू सीपयुक्तजनशक्तिको विवरण, उद्यमशीलता सम्बन्धी जानकारी, नवप्रवर्तन सम्बन्धित क्रियाकलापका बारेमा जानकारीमूलक वेभसाइट निर्माण, टेलिभिजन तथा रेडियोमा जानकारीमूलक कार्यक्रमहरू, पत्रपत्रिका प्रकाशनमा विशेष ध्यान दिनु पर्ने ।</p> <p>१०६. जनशक्ति प्रक्षेपण नै नभएको अवस्थामा रेल मार्गका कुरा आएका छन्, जनशक्ति कहाँबाट ल्याउने ।</p> <p>१०७. श्रम बजार सूचना प्रणालीको विकास गर्नु पर्ने ।</p> <p>१०८. वि.सं.२०६९ सालमा नेपाल सरकारले ल्याएको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम नीति सबै मन्त्रालयको जानकारीमा नभएको ।</p> <p>१०९. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिममा भौचर प्रणालीको विस्तार गर्ने ।</p> <p>११०. पन्ध्रदेखि २४ वर्षका युवाहरूको Detail सर्भे गर्नु पर्ने ।</p> <p>१११. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास सम्बन्धी अनुसन्धानहरू जस्तै Tracer Study, Follow-up Study and Impact Study हुनु पर्ने ।</p> <p>११२. अनुभव साटासाट गर्ने वातावरण नभएको ।</p>

दिगो लगानी	<p>११३. नीजि क्षेत्रको लगानीमा कामदार तयार हुन नसक्ने हुँदा सरकारको लगानी बढाउनु पर्ने ।</p> <p>११४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकाससम्बन्धी तालिममा सरकारको पर्याप्त लगानी हुनु पर्ने ।</p> <p>११५. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम तथा सीप विकासमा दिगो लगानी सुनिश्चित गर्न सरकार, निजी क्षेत्र र दातृ निकायहरू बीच सहकार्य र साझेदारीमा एउटा कोष बन्नु पर्ने ।</p> <p>११६. सीप विकास शुल्क (Levy) प्रणाली लागु गर्नु पर्ने ।</p> <p>११७. Trade Imbalance घटाउने उपाय भनेकै प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा भएकाले सरकारको लगानी बढाउनु पर्ने ।</p> <p>११८. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम तथा सीप विकासलाई Cost Effective बनाउनु पर्ने ।</p> <p>११९. Credit Bank, Skills Bank जस्ता अवधारणा लागु गर्नु पर्ने ।</p> <p>१२०. नेपालको संविधानमा माध्यमिक शिक्षा निःशुल्क भनिएको छ अव प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा निःशुल्क हुने कि नहुने ।</p>
------------	---

अनुसूची ८

विभिन्न तहमा गरिएका अन्तरक्रियाहरूमा सहभागीहरूको विवरण

Council for Technical Education and Vocational Training
Skills Development Project (SDP)
ADB Grant 0343-NJP

Policy and Structuring Workshop **BIRAT NAGAR**
11 July 2018

S/N	Name	Designation	Organization	Email	Signature
1	Dr. Pramod Bahadur Shrestha	प्रमुख, एन.वी.ए.आई.ए.ए.	संस्था	pramodshrestha@nvtvt.com	
2	Dr. Hari Prasad Lamal	सहायक प्रमुख	संस्था	hprasad@nvtvt.com	
3	बालेन्द्र खड्का	सहायक प्रमुख	संस्था	gyanendra.khadka@nvtvt.com	
4	प्रतिभा कुमार खत्री	कार्य प्रमुख	पुस्तक संशोधन केन्द्र	pratikha.kumar@nvtvt.com	
5	दिव्या राज कुडेल	अभिनिव	संस्था	divyaraaj@nvtvt.com	
6	सुभाष कुमार शर्मा	कोल्लेजियल प्रोग्राम	संस्था	subhash.kumar@nvtvt.com	
7	विजय शर्मा	प्रिन्सिपल	संस्था	vijay.sharma@nvtvt.com	
8	सुभाष कुमार शर्मा	वि.व.प. अध्यक्ष	संस्था	subhash.kumar@nvtvt.com	
9	राजेश्वर शर्मा	अध्यक्ष	संस्था	rajeshwar.sharma@nvtvt.com	
10	सुनिता सुवेदी	स.लि.प.	संस्था	sunita.suwedi@nvtvt.com	
11	फणिन्द्र खत्री	उप सचिव	संस्था	fanindra.khatry@nvtvt.com	
12	राजेश्वर शर्मा	प्रमुख	संस्था	rajeshwar.sharma@nvtvt.com	
13	सुभाष कुमार शर्मा	उप सचिव	संस्था	subhash.kumar@nvtvt.com	
14	राजेश्वर शर्मा	"	संस्था	rajeshwar.sharma@nvtvt.com	

①

	Executive secretaries	Member Merchants Association	Member	Signature
15	Raju Chandra Dahiya			
16	Bikas Adhikari	Keshi Health Products	bikasgadhikari7@gmail.com	
17	Rajesh Khatri	Bimal Health Living	khatrirajesh@gmail.com	
18	Yadav Prasad Dulal	DEO Morang	dulalprasad1@gmail.com	
19	SHRISHILA SHRESTHA	CSI		
20	Nishani Khanaal	Under secretary		
21	Kajal Prasad	EDCU Morang	khanaalnishani@gmail.com	
22	
23	
24	
25	
26	
27	
28	
29	
30	
31	
32	Mushtaq Banoor	

2

33	पुनम घिसिरे			वि. प्र. न. पा.	9849822989	
34	सरोज दादाल	लोणा अधिका	ख. भ. क. म. म. म.			
35	सुव वाड सरदे	लोणा अधिका	SJP		9841255382	
36	मि. व. वि. व.		म. म. म. म.			
37	सो. व. व. व.		प. म. म. म. म. म.			
38	रा. व. व. व.		म. म. म. म. म.		5242089589	
39						
40						
41						
42						
43						
44						
45						
46						
47						
48						
49						
50						

3

Government of Nepal
Ministry of Education, Science and Technology
SKILLS Programme
Attendance Sheet

S.N.	Participants	Designation	Organization	Contact No.	Email Address	Signature
1	Mr. Lal Kishor Shah	Mayor	Jamakpur S. Mahila City	9854021720		Lal Kishor Shah
2	Mrs. Rita Jha	D. Mayor	"	9854023511		Rita Jha
3	Dr. Rajendra Pd. Adhikari			9857038784		Rajendra Pd. Adhikari
4	Mr. Mehi Lal Yadav	For. Officer	E.D.C.U. Dham	984121952	mehilal2005@gmail.com	Mehe Lal Yadav
5	.. Raj Kumar Chaudhary	Principal	BPMPI	7854029732	choudharyraj594@gmail.com	Raj Kumar Chaudhary
6	.. Ramdharsh Yadav	Under Secretary	MSD	9844026876	ramdharsh2020@gmail.com	Ramdharsh Yadav
7	Mrs. Sunita Gupta	Nursing Officer	H.O.S.D. Panch	9854028123	sunitagine67@gmail.com	Sunita Gupta
8	Mrs. Ritu Karna	W.D.F.	"	9849633834	ritukarna20@gmail.com	Ritu Karna
9	Jayprakash Pr. Kushwaha	Section Officer	NEB	9841467714	jayprakash20@gmail.com	Jayprakash Pr. Kushwaha
10	Pradeep Ku Singh	H.M.	S.S.C.V.S. Dhotopani	9854029714	Singh Pradeep805@gmail.com	Pradeep Ku Singh
11	Chandira Kishor Jha	Teacher	Rupakshyashree	9844394954		Chandira Kishor Jha
12	Ramesh Ku Yadav	"	S.N.R.D. S.S. Dabok	9807881107		Ramesh Ku Yadav
13	Rohit Kumar Yadav	Principal	Sharda Sad. of Tech. Park	9844214402		Rohit Kumar Yadav
14	Barun Kumar Chaudhary	Section Officer	Ministry of Social Development	984030315	chaudharybarun7@gmail.com	Barun Kumar Chaudhary
15	Rajbir Yadav	DTLO	"	9854026008	rajayadav101019@gmail.com	Rajbir Yadav
16	Laxmeshwar Jha	Communication Officer	"	9857021103	Jha.laxmeshwar@gmail.com	Laxmeshwar Jha
17	Neeta Ramtel	H.M.	Bardibas Machhatta	9854029924	ramtelneeta2@gmail.com	Neeta Ramtel

S.N.	Participants	Designation	Organization	Contact No.	Email Address	Signature
18	Ram Ishwar Yadav	Civil Eng	B.P.M.S. SPM	9854027722	ramishwar.84@gmail.com	
19	Chandeshwar Yadav	B.B.S.A	B.B.A	9814899441	Chandeshwar	
20	Gamesh K.A. Sah	Charatm	MTA	9854025888	Gamesh.K.Scc@gmail.com	
21	G. Ramkaran Yadav	Speedway	NEA	9854024275	newcharakjaya@gmail.com	
22	Mahadeo Yadav	ahyach	NCTE	9857212275	nepalcharakjaya@gmail.com	
23	Rajdeo Yadav	Senior Official	B.D. Patra Construction Office	9842236462	rajdeo.patra@gmail.com	
24	Anju Pandey	Senior Engineer Electrical	Uttarakhand Kansh Metro Station	9854026052	anjupandey01@gmail.com	
25	Sanjay Kumar Jha	H.M.	YSSG	9854027020	gyanraj@gmail.com	
26	Dipendra Kumar Yadav	Adhoc	Dr. B. D. M. P. Madan	9854029785	dipendra@gmail.com	
27	Mahabir Das	H.M.	Signal Post S.S. Banskaha	9854026251	mahabir.7112@gmail.com	
28	nithilesh Kumar	Inv-10		9844025224	SANKAR 1111	
29	Pradeep Kumar	Inv-10		9844025224		
30	Gyanendra Kumar	Inv-10		9844025224		
31	Pradeep Kumar	Inv-10		9844025224		
32	Pradeep Kumar	Inv-10		9844025224		
33	Pradeep Kumar	Inv-10		9844025224		
34	Pradeep Kumar	Inv-10		9844025224		
35	Pradeep Kumar	Inv-10		9844025224		
36	Pradeep Kumar	Inv-10		9844025224		
37	Pradeep Kumar	Inv-10		9844025224		
38	Pradeep Kumar	Inv-10		9844025224		
39	Pradeep Kumar	Inv-10		9844025224		

Sl. No.	Participants	Designation	Organization	Contact No.	Email Address	Signature
40	Love Kumar Saha	M.Sc. MLT Academy P.L.	Mithil Tech	9854026730	mslove4u@gmail.com	<i>[Signature]</i>
41	Danu Kant Saha	M.A.P.A.	See below	984935596	danikantaha@gmail.com	<i>[Signature]</i>
42	Madan K.R. Adhikari	M.A.P.A.	See below	985402744	madan.nep21@gmail.com	<i>[Signature]</i>
43	Sanjay K.K. Saha	Journaist	Appan T.V.	9807672844	appan.sanjaysal@gmail.com	<i>[Signature]</i>
44	Manjita Saha			9844491216		<i>[Signature]</i>
45	Manish Kumar Jha	D. Mayor P.A.	Jink Municipality	9849123973		<i>[Signature]</i>
46	E. Punil Kumar	O.E.	Mithilga Municipality	9807815025	MLVPONITS@gmail.com	<i>[Signature]</i>
47	Gopeshwar Yadav			9819922630	gopeshwar.k.g@gmail.com	<i>[Signature]</i>
48	Padan Kumar Yadav	B.A.M.S.	STIC JNF	9804825019	padan-param78@yahoo.com	<i>[Signature]</i>
49	Shekhar Chelakam	R.P.	APP, Bideh Nbg.	9854027063		<i>[Signature]</i>
50	Fibrah Kumar Yadav	Teacher	Dr. B.K. Singh	9849121616	yadave.jivan@gmail.com	<i>[Signature]</i>
51	Mithlesh Yadav	B.E.	Civil Engg.	9844103000	wikeshyadav2010@yahoo.com	<i>[Signature]</i>
52	Sudarsan Singh	M.C.	Jink Municipality	9854025785		<i>[Signature]</i>
53	F. Jyoti RITE			9806022493	YRITEL97391@gmail.com	<i>[Signature]</i>
54	Amar Prasad Shrivastava			9844138737	9820021011@gmail.com	<i>[Signature]</i>
55	Sanjay Kumar Yadav	Principal	NHRA	9844136539	sanjaykumaryadav152@gmail.com	<i>[Signature]</i>
56	Umesh Lal Karan	M. Ed.	EDG Bana	9844058498	umeshk2072@gmail.com	<i>[Signature]</i>
57	Yuba Raj Dated	Sec. officer	MOEST	9845037011	dahalyubraj@gmail.com	<i>[Signature]</i>
58	Sreyas Babu Yadav	R.P.	Mithilga DEO, Bihar	9854028655	yadav.sreyasbabu5@gmail.com	<i>[Signature]</i>
59	Dr. Nawal Kishor Jha	H.S.D. Chief	MOSD-2	9842037439	nkjha.ktm@gmail.com	<i>[Signature]</i>
60	Hasina Paraguli Subedi	W.D.O.	MOSD-P.2	985180507	Supabhasina50@gmail.com	<i>[Signature]</i>
61	Pratibha Shah	S.O.	MOSD, P.2	9844028769	bnjps@gmail.com	<i>[Signature]</i>

(C)

SN	Participant	Designation	Organization	Cont. no	Email address	Signature
62	Srinath Kumar Jagan	Managerial Staff No.	Sharda Bhabha I. H. R. D.	9817844770	Srinath708@bharat.com	
63	Sahadev Subedi	Administer	Jagadgur Jagadgur	9844220968 9854028494	9112.8.fam19.102	
64	Punya Prudip Yadav	Word com manag-14	Jagadgur	9854034507	patrakarnangeela@gmail.com	
65	Pramodkr Sah Jagadgur das (premj)	Journalist	Jagadgur PUTD/04	9812095000	Tutodoyprocm@gmail.com	

Government of Nepal
Ministry of Education, Science and Technology
SKILLS Programme
Attendance Sheet

Consultative meeting on TVET Policy Framework

Date : 26 July 2018

Venue: Hotel Avocado, Hetauda

Time: 8 :00 AM-2:00 PM

S.N.	Participants	Designation	Organization	Contact No.	Email Address	Signature
1	बालेन्द्रमान बस्नेत	सदस्य		9801038284		[Signature]
2	डा. सुनिल बाबु शीर	सहायक		9851084015		[Signature]
3	दिनेश कुमार शर्मा	सहायक	सि.सि.सि.	9851127044		[Signature]
4	अशोक शर्मा	सहायक	सि.सि.सि.	9851007431	mukpokhara21@gmail.com	[Signature]
5	वृद्धि कार्यालय	सहायक	सि.सि.सि.	523485442	bpathar071@gmail.com	[Signature]
6	मोहन शर्मा	सहायक	सि.सि.सि.	8042069350	msharma9425@gmail.com	[Signature]
7	अर्जुन प्रसाद शर्मा	सहायक	सि.सि.सि.	9855070948	mailgauri@ymail.com	[Signature]
8	मिनात शर्मा	सहायक	सि.सि.सि.	9845270920	gauritara201@gmail.com	[Signature]
9	गुण शर्मा	सहायक	सि.सि.सि.	986500828	junagshrestha052@gmail.com	[Signature]
10	ज्योतिरा शर्मा	सहायक	सि.सि.सि.	985506564		[Signature]
11	अशोक शर्मा	सहायक	सि.सि.सि.	9851166640	tpanganic@gmail.com	[Signature]
12	अशोक शर्मा	सहायक	सि.सि.सि.	8722627094	shresthatharad@gmail.com	[Signature]
13	अशोक शर्मा	सहायक	सि.सि.सि.	8722627094	shresthatharad@gmail.com	[Signature]
14	अशोक शर्मा	सहायक	सि.सि.सि.	8722627094	shresthatharad@gmail.com	[Signature]
15	अशोक शर्मा	सहायक	सि.सि.सि.	8722627094	shresthatharad@gmail.com	[Signature]
16	अशोक शर्मा	सहायक	सि.सि.सि.	8722627094	shresthatharad@gmail.com	[Signature]
17	अशोक शर्मा	सहायक	सि.सि.सि.	8722627094	shresthatharad@gmail.com	[Signature]
18	अशोक शर्मा	सहायक	सि.सि.सि.	8722627094	shresthatharad@gmail.com	[Signature]

S.N.	Participants	Designation	Organization	Contact No.	Email Address	Signature
19	Suresh Shrestha	Editor	Sambhida Smay Daily	9855068227	repatracurosh@gmail.com	
20	Kritanu P. Ghimire	Unit Chief	Singh Gharana	9855030501	kgimire_ash@yahoo.com	
21	Sita Nepal	Paras	Singh Gharana	9847129881	engdesire10@gmail.com	
22	Anuraj Chinnariya	Reporter	Radio Nikash	9845614354	chinnariyaanuraj@gmail.com	
23	Pratap Bista	"	Kantipur	9855077755	pratapkantipur33@gmail.com	
24	Bishnu Ghimire	Account Director	CEP	9855075444	ghimirebishnu@gmail.com	
25	Manas Sarker	Director	MTI	9846099870	ManasMTI@gmail.com	
26	Bhumashankar Koirala	Centre Chief	NBMP	9851068948	bhumashankar.vaid@bist.edupk	
27	Rishiram Upadhyay	Teacher	Arhant B. S. S. S. S.	9845074881	rishirer1@gmail.com	
28	Tika Raj Dharel			985502001		
29	Kamath Prasad Lamichhane	"	Arhant B. S. S. S. S.	985502001	prasadlamichhane@gmail.com	
30	Ramayan Pathak	Associate Professor	Hasthida	984510129	Ramayan.pathak@hasthida.com	
31	B. K. Mahajan	Freelancer	Metan	9855069235	Bkma@metan.com	
32	Shankar Raj Sharma		Metan	985506962	Shankarraj@gmail.com	
33	Bhagirat Kharal	President	Metan	9855069085	metan@metan.com	
34	Him Naji Sharma	Secretary	NEB	9855064160		
35	Yubraj Dahal	Sector Officer	MOEST			
36	Khagendra Khadka	APA	SEDLIS	985127923		
37	Suparna Koirala	Coordinator	Metan	985506887	Suparna@gmail.com	
38						
39						
40						

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय

सीप विकास परियोजना

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम सम्बन्धी भावी नीति तथा संरचना विषयक अन्तरक्रिया कार्यक्रम

कास्की, पोखरा

२०७५ असार २७ गते

उपस्थिति

क.सं.	नाम	पद	निकाय तथा कार्यालय	हस्ताक्षर	इमेल
१	डा० रजुनाथ शर्मा	छायांकित सदस्य			
२	डा० राजेश्वर प्र. आर्जुन	"			
३	डा० सुकुमर शर्मा	कार्यकल सदस्य	विज्ञान, विज्ञान प्रशासक		
४	मीन बर बस्नेत	उप-प्रशासक	सिप विज्ञान कार्यालय		

१

१०

क.सं.	नाम	पद	निकाय तथा कार्यालय	हस्ताक्षर	इमेल
५	दामोदर सुवंडे	उपसंचालक	रजकामिड्ड विद्यालय मराठी		damodarsuvande 2026@gmail.com
६	तेजप्रसाद कापळे	-	-		tejprasadkaple@gmail.com
७	विजय (अ.प्र.)	अध्यक्ष	विजय पब्लिशिंग इंटरनेट, टी.पी.		vijaypublishing@gmail.com
८	अशोक पांडे	अध्यक्ष	अशोक पांडे इंटरनेट, टी.पी.		-
९	विजयकांत अहिर	अध्यक्ष	वि.के. म. म. पी. - २०		-
१०	मित्रकाल दामोदर	अध्यक्ष	११ ११ २२		-
११	सुधाकर आठवले	-	विजय पब्लिशिंग इंटरनेट, टी.पी.		subba--ad@gmail.com
१२	विजयकांत अहिर	कार्यक्रम प्रमुख Diploma prog.	पोरवाडी इंटरनेट		himlalbiswas@hotmail.com
१३	Amber Gaurang	संचालक	Bikane Engineering College		amber_pcc@hotmail.com
१४	विजयकांत अहिर	कार्यक्रम प्रमुख	विजय पब्लिशिंग इंटरनेट, टी.पी.		2026@gmail.com

क.सं.	नाम	पद	निकाय तथा कार्यालय	हस्ताक्षर	ईमेल
१५	मीन कवलरतेन	आ-प्रकाशक	राष्ट्रीय विकास प		
१६	सुनील कु. शिंदे	पत्रकार समाचार	होरल संघालय		
१७	सिता श्रेष्ठ	प्रमुख	कान्तिपुर कन्सिल्टन्ट अफ एड्यु साइंस		Ustainaplax@gmail.com
१८	नामराज अलगादिशत	व्यवस्थापक	पोखरा लैंग्वेज शाला (पाल्पा)		
१९	शोभा शोभा पोखरे	वर्ग वाच्यता	समाजवादी कलेजा		
२०	सिद्ध शर्मा	प्रमुख	गण्डकी टिकिकाल-ई. प्र. ल., पोखरा		get.vantthe.pharmacist@gmail.com
२१	श. शर्मा शर्मा	समाचार प्रमुख	सिद्ध एलन शर्मा पोखरा		shobhakarsharma@gmail.com
२२	बाजिवे कुमाल शर्मा	अप-प्रमुख	पोखरा प्राविचिक शिक्षण		rajivsharma66@gmail.com
२३	बाबत शर्मा शर्मा	प्रमुख	पोखरा प्राविचिक शिक्षण		bhabatsharma-joshi@hotmail.com
२४	सुनराज शर्मा	सुपनिर्देशक	डॉ. शि. नि. पोखरा		bagaleyb@gmail.com

क.सं.	नाम	पद	निकाय तथा कार्यालय	हस्ताक्षर	इमेल
३५	मिर्देन गुरन्डः	वडा आ	पै म न प		
३६					
३७					
३८					
३९					
४०					
४१					
४२					
४३					
४४					

५ (14)

Government of Nepal
Ministry of Education, Science and Technology
SKILLS Programme
Attendance Sheet

Consultative Meeting on TVET Policy Framework		Participants		Organizations		Contact No.		Email Address		Signature	
Date: 2 August 2018		Venue: Hotel Club Denovo, Butwal		Time: 8:00 AM-12:30 PM							
S.N.		Designation	Organization	Contact No.	Email Address	Signature					
1	प्राडा. प्रमोदबहादुर श्रेष्ठ	केमिटर संयोजक									
2	मिया. श्री शिवराज सुवेदी	मेयर	बु.ड. फा.।								
3	सुप्रीयर. श्री जीमा आचार्य	डप. मेयर									
4	डा. युगलकावु श्रेष्ठ	काउन्सिल सदस्य									
5	निर्दिष्ट. श्री दिपकप्रसाद पौडेल	निर्देशक	CTEVT								
6	दिवाका. शर्मा	डि. डि. डि.	Rupander								
7	सिद्ध शिवप्रसाद चौधरी	काउन्सिल सदस्य	KNTT								
8	अरविन्द्रकुमार चौधरी	काउन्सिल सदस्य	KNIT	9887033084	kmit-butwal@gmail.com						
9	लाल बहादुर चौधरी	डप. मेयर	KNTT	98480-23797	" "						
10	राजेश्वर श्रेष्ठ	मेयर	बु.ड. फा.।	9857037440	tekhandalet@gmail.com						
11	बलराम श्रेष्ठ नेपाल	आकषण	सु.ड. फा.।	9826 098882							
12	दीपक शर्मा	आकषण	कान्तिपुर मा. वि.	9846020269	gaurukul@gmail.com						
13	दिपक शर्मा	आकषण	सु.ड. फा.।	9846020269							
14	सुप्रीयर. श्रेष्ठ	डप. मेयर	बु.ड. फा.।	9857037440	kapijag@gmail.com						
15	दीपक शर्मा	आकषण	कान्तिपुर मा. वि.	9846020269	gaurukul@gmail.com						
16	दिपक शर्मा	आकषण	कान्तिपुर मा. वि.	9846020269	gaurukul@gmail.com						
17	सुप्रीयर. श्रेष्ठ	डप. मेयर	बु.ड. फा.।	9846020269	gaurukul@gmail.com						

Sr	Participants	Designation	Organization	Contact No.	Email Address	Signature
18	श्री. वि. क. शर्मा	Director	B.T.I	9858884182	M.K.K.H.9888@gmail.com	[Signature]
19	श्री. वि. क. शर्मा	Director	B.T.I	9858884182	M.K.K.H.9888@gmail.com	[Signature]
20	श्री. वि. क. शर्मा	Director	B.T.I	9858884182	M.K.K.H.9888@gmail.com	[Signature]
21	श्री. वि. क. शर्मा	Director	B.T.I	9858884182	M.K.K.H.9888@gmail.com	[Signature]
22	श्री. वि. क. शर्मा	Director	B.T.I	9858884182	M.K.K.H.9888@gmail.com	[Signature]
23	श्री. वि. क. शर्मा	Director	B.T.I	9858884182	M.K.K.H.9888@gmail.com	[Signature]
24	श्री. वि. क. शर्मा	Director	B.T.I	9858884182	M.K.K.H.9888@gmail.com	[Signature]
25	MANOJ KATI	Director	B.T.I	9858884182	M.K.K.H.9888@gmail.com	[Signature]
26	Tamka Karesal	Director	B.T.I	9858884182	M.K.K.H.9888@gmail.com	[Signature]
27	Sagbifin e. Aranya	Director	B.T.I	9858884182	M.K.K.H.9888@gmail.com	[Signature]
28	Xheanyay paxp	Director	B.T.I	9858884182	M.K.K.H.9888@gmail.com	[Signature]
29	श्री. वि. क. शर्मा	Director	B.T.I	9858884182	M.K.K.H.9888@gmail.com	[Signature]
30	श्री. वि. क. शर्मा	Director	B.T.I	9858884182	M.K.K.H.9888@gmail.com	[Signature]
31	श्री. वि. क. शर्मा	Director	B.T.I	9858884182	M.K.K.H.9888@gmail.com	[Signature]
32	श्री. वि. क. शर्मा	Director	B.T.I	9858884182	M.K.K.H.9888@gmail.com	[Signature]
33	श्री. वि. क. शर्मा	Director	B.T.I	9858884182	M.K.K.H.9888@gmail.com	[Signature]
34	श्री. वि. क. शर्मा	Director	B.T.I	9858884182	M.K.K.H.9888@gmail.com	[Signature]
35	श्री. वि. क. शर्मा	Director	B.T.I	9858884182	M.K.K.H.9888@gmail.com	[Signature]
36	श्री. वि. क. शर्मा	Director	B.T.I	9858884182	M.K.K.H.9888@gmail.com	[Signature]
37	श्री. वि. क. शर्मा	Director	B.T.I	9858884182	M.K.K.H.9888@gmail.com	[Signature]
38	श्री. वि. क. शर्मा	Director	B.T.I	9858884182	M.K.K.H.9888@gmail.com	[Signature]
39	श्री. वि. क. शर्मा	Director	B.T.I	9858884182	M.K.K.H.9888@gmail.com	[Signature]

Government of Nepal
Ministry of Education, Science and Technology
SKILLS Programme
Attendance Sheet

Consultative meeting on TVET Policy by TVET Task Force						
Date: 13 August 2018						
Venue: Hotel Suva, Surkhet						
Time: 9:00 AM-12:30 PM						
Sr.	Participants	Designation	Organisation	Contact No.	Email Address	Signature
1	डा. देव रावल	मन्त्री	सामाजिक विद्यालय, कर्णाली प्रदेश			
2	श्री त्रिजिवा शर्मा	सचिव	सामाजिक विद्यालय, कर्णाली प्रदेश			
3	श्री मोहन शर्मा	उपप्रमुख	विरेन्द्र नगर पालिका, सुस्ता			
4	डा. युनिस बामु कोण्ड	कार्यकारी	सर्वज्ञ (TVET), प्र. य. यो. का. रा. रा. रा.			
5	मन्त्र कार्यालय	उपसचिव	सामाजिक विद्यालय, कर्णाली प्रदेश, नैरेन्द्र नगर			
6	सुको, चम्पा राय	शाखा अधिकारी	" "	" "	" "	
7	नन्दु लाल शर्मा	सहायक सचिव	वि. न. यो. का. रा. रा. रा.		" "	
8	नन्दु लाल शर्मा	सचिव	सामाजिक विद्यालय, कर्णाली प्रदेश	" "	" "	
9	राजेश्वर शर्मा	सचिव	" "	" "	" "	
10	गोम प्रसाद जोशी	उ. यो. का. रा. रा. रा.	रा. वि. म.	9849146952	om.pragochi@gmail.com	
11	जोशी नय कोनी	उपसचिव	उ. यो. का. रा. रा. रा.	9844876300		
12	पद्मावती शर्मा	सचिव	सामाजिक विद्यालय, कर्णाली प्रदेश	9845469675	सि. वि. न. यो. का. रा. रा. रा.	
13	अम्बिका लाम	सचिव	सामाजिक विद्यालय, कर्णाली प्रदेश	9848163505	वि. न. यो. का. रा. रा. रा.	
14	नाम प्रसाद शर्मा	सचिव	" "	5086028626	वि. न. यो. का. रा. रा. रा.	
15	मन्त्र कार्यालय	सचिव	सामाजिक विद्यालय, कर्णाली प्रदेश	5086028626	" "	
16	मोहन प्रसाद लाम	सचिव	सामाजिक विद्यालय, कर्णाली प्रदेश	5086028626	bhagjames45@gmail.com	
17	मन्त्र कार्यालय	सचिव	सामाजिक विद्यालय, कर्णाली प्रदेश	5086028626	bishtshank@gmail.com	

Sr.	Participants	Designation	Organization	Contact No.	Email Address	Signature
18	गौरी प्रकाश जि.सी.	क्र.सि.	नीरवा	98580058853	gauriprakash@neerwa.com	[Signature]
19	हरि नारायण रावल	प्रमोक्षक	संसाधन केंद्र	9848049535	harinawal77@gmail.com	[Signature]
20	जर्नी बहादुर शर्मा	अधीक्षक	संसाधन केंद्र	9858022581	pl-nur-nepal200@yahoo.com	[Signature]
21	राजेश्वर केदारनाथ	अधीक्षक	जनक सिद्धि	9858050050	ganeshkumar@gmail.com	[Signature]
22	प्रकाश रावल	सिपाही	संसाधन केंद्र	9848196807	prabharawal805@gmail.com	[Signature]
23	अशोक शर्मा	प्रमोक्षक	संसाधन केंद्र	9848196807	ashoksharma166@gmail.com	[Signature]
24	हरि शर्मा	अधीक्षक	संसाधन केंद्र	9848196807	harisharma@gmail.com	[Signature]
25	कुलदेव शर्मा	अधीक्षक	संसाधन केंद्र	9848196807	kuldevsharma@gmail.com	[Signature]
26	राजेश्वर केदारनाथ	अधीक्षक	संसाधन केंद्र	9848196807	rajeshwar@gmail.com	[Signature]
27	राजेश्वर केदारनाथ	अधीक्षक	संसाधन केंद्र	9848196807	rajeshwar@gmail.com	[Signature]
28	राजेश्वर केदारनाथ	अधीक्षक	संसाधन केंद्र	9848196807	rajeshwar@gmail.com	[Signature]
29	राजेश्वर केदारनाथ	अधीक्षक	संसाधन केंद्र	9848196807	rajeshwar@gmail.com	[Signature]
30	राजेश्वर केदारनाथ	अधीक्षक	संसाधन केंद्र	9848196807	rajeshwar@gmail.com	[Signature]
31	राजेश्वर केदारनाथ	अधीक्षक	संसाधन केंद्र	9848196807	rajeshwar@gmail.com	[Signature]
32	राजेश्वर केदारनाथ	अधीक्षक	संसाधन केंद्र	9848196807	rajeshwar@gmail.com	[Signature]
33	Narayan Shrestha	Operator	NMBS	9848197107	nbs.sukhet2000@gmail.com	[Signature]
34	राजेश्वर केदारनाथ	अधीक्षक	संसाधन केंद्र	9848196807	rajeshwar@gmail.com	[Signature]
35	राजेश्वर केदारनाथ	अधीक्षक	संसाधन केंद्र	9848196807	rajeshwar@gmail.com	[Signature]
36	राजेश्वर केदारनाथ	अधीक्षक	संसाधन केंद्र	9848196807	rajeshwar@gmail.com	[Signature]
37	राजेश्वर केदारनाथ	अधीक्षक	संसाधन केंद्र	9848196807	rajeshwar@gmail.com	[Signature]
38	राजेश्वर केदारनाथ	अधीक्षक	संसाधन केंद्र	9848196807	rajeshwar@gmail.com	[Signature]
39	राजेश्वर केदारनाथ	अधीक्षक	संसाधन केंद्र	9848196807	rajeshwar@gmail.com	[Signature]

S/N	Participants	Designation	Organization	Contact No.	Email Address	Signature
40	उपेक्षित रजिस्ट्रार	उपेक्षित रजिस्ट्रार	उपेक्षित रजिस्ट्रार	822024568	Utkarj@ymail.com	
41	सहायक रजिस्ट्रार	सहायक रजिस्ट्रार	11	5250X0026		
42	Madhav Rd Khana	Chair Person	SEDA	9858030815	Madhav khana 752@gmail.com	
43	Tif Bahr Shah	Chief	EDCU	9858053408	fahach072@gmail.com	
44	Dhal Bahr Khatol	Headteacher	Nepal P. M. V.	9848107444	drc8eb@gmail.com	
45	Suresh Manandhan	धिएरि	धिएरि	9858050277	Suresh M	
46	Ratna Prasad Bhandari	धिएरि	11, 190	9848208264	Ratna Prasad Bhandari	
47	Birish Bir Shah	धिएरि	SDM	985038987	birishbir@gmail.com	
48	Bhupendra Ad Bhandari	धिएरि	धिएरि	985805023	—	
49	Dipendra Dhakal	Treasurer	SECJ SMT	9858050023	dipendradhakal@yopoe.com	
50	अभिषेक शर्मा	अभिषेक शर्मा	अभिषेक शर्मा	9858050023		
51	अभिषेक शर्मा	अभिषेक शर्मा	अभिषेक शर्मा	9858050023		
52	अभिषेक शर्मा	अभिषेक शर्मा	अभिषेक शर्मा	9858050023		
53	अभिषेक शर्मा	अभिषेक शर्मा	अभिषेक शर्मा	9858050023		
54	डा. सुकुमार शर्मा	डा. सुकुमार शर्मा	डा. सुकुमार शर्मा	9858050023		
55	रजिस्ट्रार	रजिस्ट्रार	रजिस्ट्रार	9851127923		
56	रजिस्ट्रार	रजिस्ट्रार	रजिस्ट्रार	9851149941		
57						
58						
59						
60						
61						

Government of Nepal
Ministry of Education, Science and Technology
SKILLS Programme
Attendance Sheet

Consultative meeting on TVET Policy by TVET Task Force						
Date : 14 August 2018						
Venue: Hotel Devotee, Dhangadi, Kailali						
Time: 8:00 AM-12:30 PM						
SN	Participants	Designation	Organization	Contact No.	Email Address	Signature
1	Laxmi Ram Paudel	Secretary Co-Ordinator	CCNEM	9851132035	laxmirampaudel@gmail.com	
2	Pranab Raj Barman	JS	DOEST	985115702	luciansr@gmail.com	
3	Heeri Pal Kansari	na.su	Labour office	9867315214	joshichanpau@gmail.com	
4	Champa Joshi	secretary	MesD, Pokhara	985112536	gagan.kamal@gmail.com	
5	Dr. Gagan Bar Hamal	Chairperson	DHN Metro	9858426624	Anurajbhandari@gmail.com	
6	Pranab Chaudhary	Chairperson	DHN Metro	9865885718	Shrestha.ani.22@gmail.com	
7	Murari Adhikari	Chairperson	PHO Kailali	9848789553	bishnu.bhatta.etc@yahoo.com	
8	Hari Prasad Bhatt	VCS	EDCU	9858422232	Josidharwarney42@gmail.com	
9	Bishnu Datt Bhatt	Under Sec	School Supervisor	9849146564	pratapdhami37@gmail.com	
10	Dharmraj Joshi	School Supervisor	School Supervisor	9848851805	pratapdhami37@gmail.com	
11	Pratap Singh Dhami	School Supervisor	School Supervisor	9848851805	pratapdhami37@gmail.com	
12	Pranab Patrak	President	Prachin School	9848429082	prachin@gmail.com	
13	Tam K. Prasad Patrak	PM	Seethi Pvt. Ltd.	98504623508	ruchi.nepal2022@gmail.com	
14	Ruchi Chaudhary	Accountant	Everest Party	985885712	Pran	
15	Amesh Prasad Joshi	Head Champion	985885712	Pran	
16	Pran Bhandari	985885712	Pran	
17	Heshan R Paudel	9749026591	Pran	

Sr.	Participants	Designation	Organization	Contact No.	Email Address	Signature
18	Narayan Pd Bawal	ward	dhawa 8	9858422030	dhawapadi	[Signature]
19	Denzant Tamra	ward	Dhawa 4	98428407676		[Signature]
20	Nare bdr. BHA Bawa	1	11 2	9848425829	11	[Signature]
21	Machax KajRang	1	Dhawal 17	9811675470	"	[Signature]
22	Laxmi Narayan Chaudhary	school supervisor	11 16	9866585916		[Signature]
23	Ghuman Singh Baidaryak	supervisor	EDCU	9858423315	ghuman.singh.baidaryak@gmail.com	[Signature]
24	RAJINDER RANA	..	V. N. 10	9801384243		[Signature]
25	Sujit Raj Sharma	P.D	SPITKajali	9848445518	Sujit.Sharma005@yahoo.com	[Signature]
26	Keshab Singh Dhani	Coordinator	K.P.I. Dhawa	9852681251	kesab.singh15@gmail.com	[Signature]
27	Madhar Prasad Joshi	T. Club	CECD	9858425837	madharjoshi66@gmail.com	[Signature]
28	Siddha Raj Paul	Co-ordinator	I.C.S. Dhawal	9858424197	Siddharaj.Paul@yahoo.com	[Signature]
29	Ganga Ram Rana	ward	Dhawal	9868417564	Dhawal	[Signature]
30	Vijay Raj Joshi	ward	Dhawal	9865885713	Dhawal	[Signature]
31	Dharam Singh Ayya	S.S	EDCU	9848702548	ayyadharan17@gmail.com	[Signature]
32	ANAND BAKHAR BASTA	Under Secretary	MOSD, Mo-7	9858422137	bastanhanr1323@gmail.com	[Signature]
33	Bir Bahadur Nepali	S. Officer	Dhawal	9846608335	birnepali5@gmail.com	[Signature]
34	Sujal Dewza	Teacher	ICSA	984888188	SujalDewza999@gmail.com	[Signature]
35	Sita Rampang	ward	Dhawal	9858422608		[Signature]
36	Hemraj Pujara	ward	M.C.I.C.C	9841511001	hemraj.pujara@gmail.com	[Signature]
37	Gopal Karka	ward	Dhawal	9868399003		[Signature]
38	Heta Singh Pantali	C.P.	ward	9868444561		[Signature]
39	Bhagiram chandhary	C.P	ward	9868444561		[Signature]

Sl. No.	Participants	Designation	Organization	Contact No.	Email Address	Signature
40	ANAND GUNING	ANAND GUNING	ANAND GUNING	985639911		
41	ANAND GUNING	ANAND GUNING	ANAND GUNING	985639911		
42	ANAND GUNING	ANAND GUNING	ANAND GUNING	985639911		
43	Kishan Raj Chilwale	Under Secretary	MUSD PMU	9846461729	Kishanraj.chilwale@gmail.com	
44	Daya Krishna Pant	Sr. PHD	MUSD - 7	9848682620	dayakranta@kesho.com	
45	Ramala Shahi	W.D.O.	MUSD - 7	9848645281	Ramalashahi@gmail.com	
46	Garind Blatta	F.O.	ATRC	9858425231	clerkatrcfr20@yahoo.com	
47	Chomesh Bise		ATRC	985644502		
48	ANAND GUNING		11	985639911		
49	Anand Guning	ANAND GUNING	ANAND GUNING	9841223518	anand.guning94@gmail.com	
50						
51						
52						
53						
54						
55						
56						
57						
58						
59						
60						
61						

Government of Nepal
Ministry of Education, Science and Technology (MoEST)
SKILLS Programme
Meeting : TVET Task Force draft report compilation
Attendance Sheet

Date : 18 September 2018

S.N.	Participants	Designation	Organization	Contract Number	Email ID	Signature
1	Prof. Dr. Pramod B. Shrestha	Task Force Coordinator	MOEST			<i>P. B. Shrestha</i>
2	Dr. Sunil Babu Shrestha	Task Force member	"			<i>S. B. Shrestha</i>
3	Dr. Tanka Nath Sharma	"	"			<i>T. N. Sharma</i>
4	Dr. Rajendra B. Adhikari	"	"			<i>R. B. Adhikari</i>
5	Dr. Mukunda Muni Kharel	"	"			<i>M. M. Kharel</i>
6	Ms. Aishwariya Medagangoda-Lowe DED		UNDP			<i>A. Medagangoda</i>
7	Nicholas Maddock	Advisor	UNDP			<i>N. Maddock</i>
8	Surendra Sol	SKILLS focal person	UNDP			<i>S. Sol</i>
9	Dr. Hari Prasad Lamsal	Joint Secretary	MOEST			<i>H. Prasad Lamsal</i>
10	Manoj Sharma Nepal	TVET Expert	SKILLS			<i>M. Sharma</i>
11	Khagendra Khadka	ATA	"			<i>K. Khadka</i>
12						
13						

(24)

१९.	डा. जोगा देवी पौडेल	अध्यक्ष	नसिदि परिषद्,	सुनसरी
२०.	पुष्पणी शर्मा	अ.जी.ए.	FNCSF	
२१.	सुनकाजी शर्मा	का.ए.ई.ए.		
२२.	गिरीलाल पाण्डे	NACCFL	कृषि विज्ञान	
२३.	काशीराम शर्मा	NACCFL	कृषि विज्ञान	
२४.	अमित कुमार शर्मा	CSIDB	Textile Engineer	
२५.	सुनिता वैद्य शर्मा	FWEM	सि.वि.ए.	
२६.	राजेश्वर शर्मा	नेपाल कृषि विज्ञान	नेपाल कृषि विज्ञान	
२७.	दोष बहादुर शर्मा	DEAN	उप-अध्यक्ष	
२८.	नरेश्वर शर्मा	DEAN	निरक्षर शर्मा	
२९.	राम प्रसाद शर्मा	Nepal	para veterinary association	
३०.	कामेश्वर शर्मा	Diploma Engineers association	Nepal (Branch)	
३१.	सुवर्ण शर्मा, बी.ए.ई.ई.	विज्ञान, विज्ञान तथा प्राविधिक तंत्रज्ञान		
३२.	सुष्मा देवी शर्मा	अ.जी.ई.		
३३.	प्रा.ए. जीवराज पोखरेल	NAST		
३४.	सुन्दर खड्का	SEELUS		
३५.	तेज शर्मा	ALFAN (president)		
३६.	दाम प्रसाद शर्मा	"	सहायक	
३७.	शान्ति शर्मा			
३८.	डॉ. सुकुन्द शर्मा खनाल	उप-सहायक	शिक्षा, विज्ञान तथा प्राविधिक तंत्रज्ञान	
३९.	उषा कट्टेल	उप-सहायक	शिक्षा, विज्ञान तथा प्राविधिक तंत्रज्ञान	

आज मिति २०७५/३/२२ गते सोमवार प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको भावी नीति तथा रूचना प्रस्ताव गर्न गठित कार्यदलको दातृ निजय का प्रतिनिधिहरूसंग छलफल तथा अन्तरक्रिया गरियो
विहान ८:०० बजे

उपस्थिति

- १) प्राडा. प्रमोद खड्कापुर - सीठ
 २) डा. सुनिल रावु - सीठ
 ३) प्राडा. बाजेंद्र प्रसाद आर्षिकारी
 ४) प्राडा. ईश्वर थापा जामी
 ५) डा. हरिप्रसाद लम्साल
 ६) श्री रत्नकुठर प्रसाद आर्षिकारी शिक्षा, विज्ञान, तथा प्रविधि मन्त्री
 ७) मोहन प्रसाद आर्षिकारी, विद्यार्थी
 ८) डा. उषा गडारी, एस. डि. सी.
 ९) Tobias Walter, GIZ
 १०) सांझा तालिमकार, GIZ
 ११) Smita Gyandol, ADB
 १२) Wainny FISHER, EU
 १३) Maya Sharma, WB
 १४) रज्जु राज प्रोक्पाल उपसचिव, मि-वि-तथा प्र-प्रशासन
 १५) सुमिता रेग्मी
 १६) Jaya Bhatnagar, UNICEF
 १७) Purnima Gurung, UNICEF
 १८) Yubraj Dattal, MOEST
 १९) Prem Kumari Sharma, MOEST

विद्यन 6:00 को
 आज मिति २०७५/०४/०६ गते आइतवार प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम नीति सम्बन्धि भावी नीति र संरचनाक विषयमा सम्बन्धित शैक्षणिक विज्ञ तथा पूर्व CATEVT का पूर्व पदाधिकारी एवं वर्तमान पदाधिकारीसँग भएकै छनफल तथा अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सम्पन्न भयो ।

उपस्थिति

१. प्रा. डा. प्रमोद बहादुर श्रेष्ठ
२. डा. गोपाल खनाल
३. डा. अमन प्रसाद काफ्ले
४. डा. राजेन्द्र प्रसाद के.के.सि.के.
५. डा. सुनिल शर्मा
६. प्रा. डा. ठाकुर शर्मा
७. डा. हर्षि प्रसाद खनाल
८. मि. र. जि.के.
९. डा. सुकुमार शर्मा
१०. डा. मुकुन्दमणि खनाल
११. डा. जय क. २०३५
१२. उपस्थित सुकुमार शर्मा पौडेल
१३. उपस्थित रामनारायण खिमरे
१४. डा. क. युवाज खनाल
१५. डा. क. प्रेमसुमारी शर्मा
१६. डा. क. श्रीलाल शर्मा
१७. एवम रविला (S.A.I.S)
१८. पुष्पा देवी राई

विद्यार्थः ८:०० बजे

आज मिति २०६२/०४/१५ गते प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम नीति र तालिम सुव्यवस्थापनी नीति र सूचिना सुव्यवस्थापनी कानुनी विषयमा कानून विद्दार्थण हस्तफल तथा अन्तर्क्रिया भयो

सुपरिस्थिति

१. प्रा.डा. प्रमोद खड्का प्रमुख अतिथि

२. प्रा.डा. सुनिल खड्का अध्यक्ष

३. प्रा.डा. राजेन्द्र प्रसाद अधिकारी अध्यक्ष

४. प्रा.डा. रत्नाथ शर्मा अध्यक्ष

५. प्रा.डा. हरिप्रसाद लाम्याल

६. प्रा.डा. मुकुन्दमणि खनाल अध्यक्ष अतिथि

७. प्रा.डा. देवी प्रसाद देवडा - आमन्त्रित

८. प्रा.डा. प्र. पीडेल

९. प्रा.डा. रामशुभ्र शर्मा

१०. प्रा.डा. प्रेमकुमारी शर्मा

११. सुवराज दाहाल

१२. रजोन्द्र खड्का

(१९)

(शाउन २३ गते)
 आज मिति २०७८ साल साउन २३ गते प्राविधिक
 तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम नीति र संरचना
 सम्वन्धी TVET Technical Committee रूग
 र विवरण फलफल तथा अन्तरक्रिया भयो।
 विहान ११:०० वजे

उपस्थिति

१. श्री खगराज बराल, सचिव, लीडा, विज्ञान तथा प्रविधि म.
२. श्री. डी. प्रमोद बहादुर श्रेष्ठ, संयोजक
३. श्री. डी. सुनिल बाबु श्रेष्ठ, सदस्य
४. श्री. डी. रामेन्द्र प्रसाद श्रेष्ठ, अध्यक्ष, सदस्य
५. श्री. डी. रंजनाथ शर्मा, सदस्य
६. श्री. डी. हरि प्रसाद लम्छान, सदस्य
७. श्री. मुकुन्दमणी खनाल, सदस्य - सचिव
८. श्री. वैकुण्ठ प्रसाद श्रेष्ठ, अध्यक्ष, सहसचिव, ली. वि. तथा प्र. म.
९. Ursula Renold, IAH, रूग
१०. खगराज पोखरेल, उ. वि. शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि म.
११. विष्णु प्रसाद मिश्रा, उपसचिव, ली. विज्ञान तथा प्र. मन्त्रालय
१२. कुल बहादुर शर्मा, उप-सचिव " " "
१३. उषा कंडेल पाँडे, उप-सचिव " "
१४. निजान देवी मानन्धर, उप-सचिव " "
१५. मेघनाथ शर्मा, उप-सचिव " "
१६. सुवराज पोखरेल - उपसचिव " "
१७. आर्थात् गुड्डो, ड्यूटी/सचिव, ली. विज्ञान मन्त्रालय
१८. सुवराज शर्मा, उप-सचिव, ली. वि. प्र. म.
१९. मनाज शर्मा - सचिव, उप-निर्देशक, CTEVT
२०. नल राम देवकोटा, उप-निर्देशक, CTEVT
२१. Usha Bhandari, SDC, Nepal
२२. Andreas Joehell, SDC, Nepal
२३. सुवराज शर्मा, उ. वि. शिक्षा तथा प्र. मन्त्रालय
२४. सुवराज शर्मा, मा. वि. वि. तथा प्र. मन्त्रालय
२५. रमेश खड्का, SKILLS/ALPST
२६. हेमनाथ शर्मा, SDP/CTEVT (by Director)
२७. सुवराज शर्मा, SDP/Finance Officer

21. महेन्द्र पांडेय, उपलब्ध, सुवा तथा लेखक सम्बन्ध
22. अरुण राज, .. साहित्य वातव्य लेखक
23. सोनो भाषा, साहित्य अकादमी, साहित्य सम्बन्ध (आयोज)
24. वंशा अकादमी, MOLESS
25. पुष्पा देवी, सा. अ. वि. वि. तथा प्र. प्र.
26. लक्ष्मणदेव प्रसाद, उपलब्ध, इतिहास पत्रपत्रिका वि. प्र.
27. प्रेमकुमारी शर्मा, सा. अ. शिक्षा, विज्ञान तथा प्र. प्र.
28. विष्णु कर्णपुर, सा. अ. शिक्षा, विज्ञान तथा प्र. प्र.
29. मोलानाथ पांडेय, सा. अ.
30. पुष्पकोटपांडेय, सा. अ.
31. पुष्पराम, उपलब्ध, इ. प्र.
32. विनायक, सा. अ.
33. अशोक शर्मा, शिक्षा, विज्ञान तथा प्र. प्र.
34. अमर शर्मा, सा. अ. शिक्षा, विज्ञान तथा प्र. प्र.
35. सा. अ.

आज मिति २०६८/०८/१७ गते प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम नीति र रचना सम्बन्धी कार्यदनको बैठक बस्यो।

उपस्थिति

१. प्रा० डा० प्रमोद बरादुर श्रेष्ठ : संयोजक
२. डा० सुनिल बानु श्रेष्ठ : सदस्य
३. प्रा० डा० राजेन्द्र प्रसाद अधिकारी : सदस्य
४. प्रा० डा० टेकनाथ शर्मा : सदस्य
५. डा० हरि प्रसाद बाम्याल : सदस्य
६. डा० मुकुन्दमणि खनाल : सदस्य-सचिव
७. युवराज देहाल
८. प्रेम कुमारी शर्मा
९. रमेश्वर खड्का, SKILLS
१०. आनन्द गुरुङ, SKILLS

आज मिति २०७८ आश्विन १३ गते शनिवार
माननीय शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्री श्री
गिरिराजमणि पौखरेलको सुत्रपस्थितिमा उच्च
स्तरीय राष्ट्रिय शिक्षा आयोगका आठ वटा
विषयगत समूह (Thematic Groups) टहका
संयोजकस्य सहस्रग प्राविधिक तथा व्यावसायिक
शिक्षा र तालिमको मानी नीति र संरचना
सम्बन्धी सुझाव दिन गरित कार्यदलको बैठक
बस्यो । दिनको ३:०० बजे

उपस्थिते

१. माननीय शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि
मन्त्री श्री गिरिराज मणि पौखरेल
२. माननीय सदस्य, राष्ट्रिय योजना आयोग
डा० उषा झा
३. डा० गंगा लाल तुलाधर, उ० रा० सि० आ०
४. श्री धनिराम पांडे, उ० रा० सि० आ०
५. श्री ब्याम कुमार शोष, उ० रा० सि० आ०
६. प्रा० डा० मिन वठ्ठार बिष्ट, उ० रा० सि० आ०
७. प्रा० डा० विद्यानाथ कोइराला, उ० रा० सि० आ०
८. प्रा० डा० टंकनाथ शर्मा, उ० रा० सि० आ०

८. श्री विमल कुमार फुयाल, उ.स.शि.आ.

१०. श्री अमराज बराल, शिक्षा सचिव

११. श्री बैकुण्ठ प्रसाद अर्वाल, सदस्य-सचिव, उ.स.शि. आयोग

कार्यक्षेत्रका पदाधिकारीहरू

१. प्रा.डा. प्रमोद वहादुर श्रेष्ठ : संयोजक

२. डा. सुनिताबानु श्रेष्ठ : सदस्य

३. प्रा.डा. राजेन्द्र प्रसाद अधिकारी : सदस्य

४. प्रा.डा. टंकनाथ शर्मा : सदस्य

५. डा. हरि प्रसाद लम्साल : सदस्य

६. डा. मुकुन्दमणि खनाल : सदस्य-सचिव

आमन्त्रित एवं सचिवालयका कर्मचारीहरू

१. श्री गोविन्द प्रसाद अर्वाल

२. श्री पुष्पराज ढडाल

३. श्री मुकुन्द केसी पोखरेल

४. श्री जया प्रसाद आचार्य

प्रकाश इति १९९१
श्री विष्णु बहादुर रायभाभी
श्री सुवराज दाहाल
श्री प्रमोदराज पौडेल

अनुसूची ९

सन्दर्भ सामग्रीहरू

अर्थ मन्त्रालय (२०७३), आर्थिक सर्वेक्षण, २०७२, काठमाडौं: अर्थ मन्त्रालय ।

अर्थ मन्त्रालय (२०७५), रातो किताव, आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को नीति तथा कार्यक्रम, काठमाडौं: अर्थ मन्त्रालय ।

अर्थ मन्त्रालय (२०७५), आर्थिक सर्वेक्षण, २०७४, काठमाडौं: अर्थ मन्त्रालय ।

केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग (२०६८), नेपालको राष्ट्रिय जनगणनाको प्रारम्भिक प्रतिवेदन, २०६८, काठमाडौं: राष्ट्रिय योजना आयोग ।

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद (२०७३), प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद ऐन, २०४५, काठमाडौं: कानून किताव व्यवस्था समिति ।

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद (२०७४), प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम: एक झलक, २०७४, भक्तपुर: प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद ।

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद (२०७५), प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम: एक झलक, २०७५, भक्तपुर: प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद ।

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् (२०७३), प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद नियमावली, २०५१ (दोश्रो संशोधन २०७०), सानोठिमी: प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् ।

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् (२०७३), प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम: एक झलक, सानोठिमी: प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् ।

राष्ट्रिय योजना आयोग (२०७३), चौधौं आवधिक योजना, २०७३-२०७६, काठमाडौं: राष्ट्रिय योजना आयोग ।

शिक्षा मन्त्रालय (२०६९), प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम नीति, २०६९, काठमाडौं: शिक्षा मन्त्रालय ।

शिक्षा मन्त्रालय (२०७३), विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम (२०७३/७४-२०७७/७८), काठमाडौं: शिक्षा मन्त्रालय ।

शिक्षा मन्त्रालय (२०७३), शिक्षा ऐन २०२८ (आठौं संशोधनसहित) । काठमाडौं: कानून किताव व्यवस्था समिति ।

शिक्षा मन्त्रालय (२०७४), प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमसम्बन्धि विस्तृत तथ्याङ्कीय प्रतिवेदन, २०७३, काठमाडौं: स्कील्स कार्यक्रम ।

शिक्षा विभाग (२०६९), माध्यमिक तहको प्राविधिक तथा व्यावसायिक माध्यमिक शिक्षाको सञ्चालन र व्यवस्थापनका लागि विद्यालयमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा सञ्चालन (पहिलो संशोधन) निर्देशिका, २०६९, भक्तपुर: शिक्षा विभाग ।

शिक्षा विभाग (२०७४), फ्याल्स एक प्रतिवेदन २०७४ (२०१७/१८), भक्तपुर: शिक्षा विभाग ।

शिक्षा विभाग (२०७३), फ्याल्स एक प्रतिवेदन २०७३ (२०१५/१६), भक्तपुर: शिक्षा विभाग ।

संविधान सभा (२०७२), नेपालको संविधान, २०७२, काठमाडौं: कानून किताव व्यवस्था समिति ।

Center for Research and Development Services (2017). The final evaluation of support to knowledge and lifelong learning skills (SKILLS) programme. Kathmandu: Ministry of Education.

Central Bureau of Statistics (2012). National population and housing census, 2011 (National Report). Kathmandu: Author.

Department of Education (2016). Education management information system flash I report 2015/16. Bhaktapur, Nepal: Author.

Ministry of Education (2016). National education account in education: Expenditure for education for 2009-2015. Paris: UNESCO/IIEP.

Ministry of Education (2017). Policy dialogue: A participatory review of technical and vocational education and training policy, 2012. Kathmandu: MoEST/UNDP/SKILLS.

Ministry of Finance (2017/18 to 2018/19). Red Book 2017/18 to 2018/19. Kathmandu: Author.

National Planning Commission (2016). Fourteenth development plan (Three-year plan 2016–19). Kathmandu: Author.

OECD (2002). Financing education- investments and returns. Analysis of the world education indicators. Paris: UNESCO.

Parajuli, M. N. and Shakya, R. (2012). Resource needs assessment for Technical and Vocational Education and Training (TVET) sub-sector in Nepal. Kathmandu: Ministry of Education and SDC Nepal.

Sharma, T.N., (2005). “Connecting technical education and vocational training with employment in Nepal: Current problems, issues and trends,” Technical Education and Vocational Training Development Journal, Council for Technical Education and Vocational Training (CTEVT), Nepal, Vol. 1 (9), pp. 1-13.

Sharma, T.N. and Kohlheyer, G., (2008), Unpublished draft report “Technical Education and Vocational Training and Skill development: Nepal Government Policy of 2065 (2007)- Policy design, policy formulation and implementation strategy,” Council for Technical Education and Vocational Training (CTEVT)/Skill for Employment Project, Nepal.